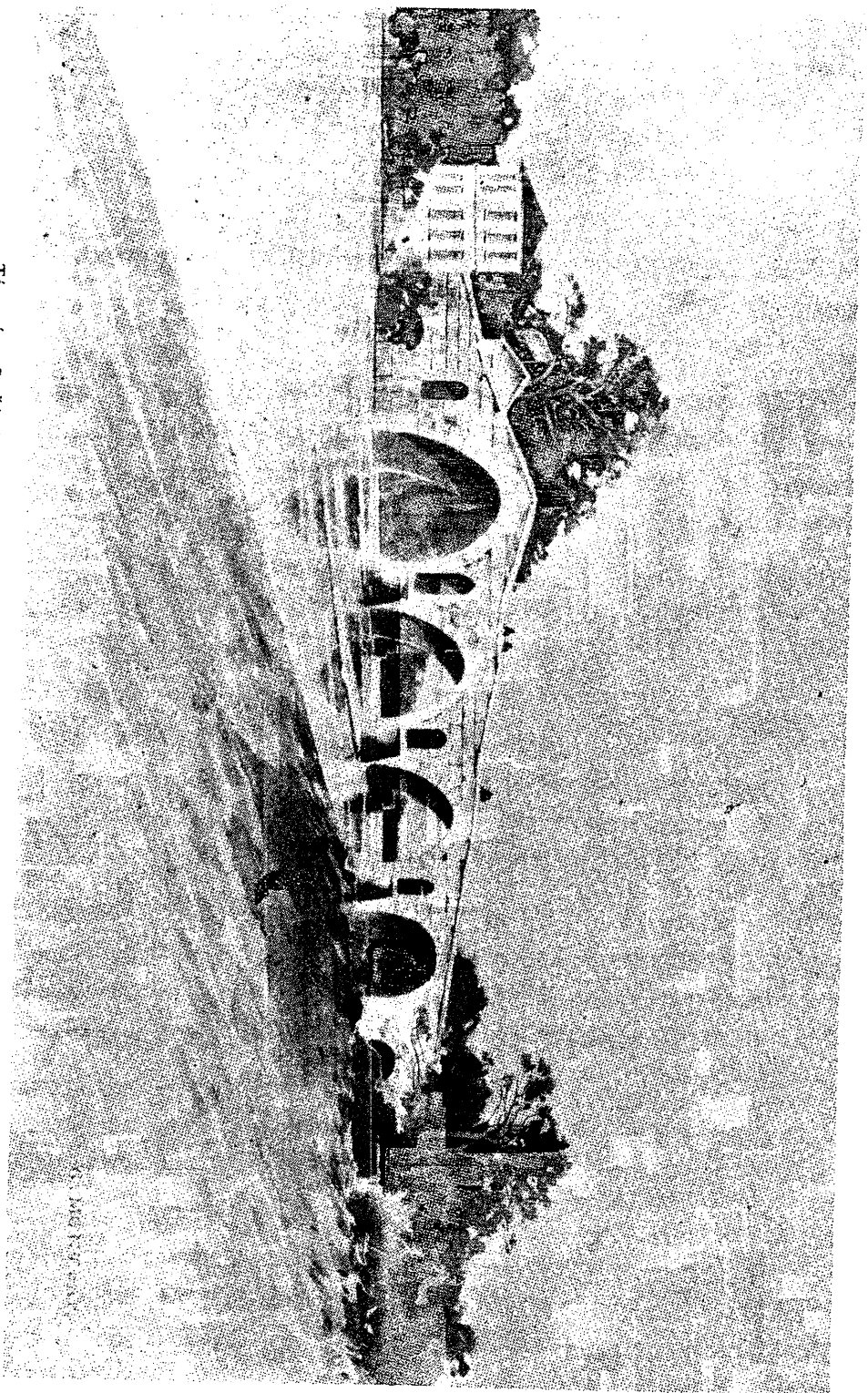

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ	: Γεφύρι της "Αρτας, λιθογραφία	Σελ. 380
ΣΗΜΕΙΩΜΑ		" 381
ΑΡΙΣΤ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	: 'Ο θάνατος του 'Αλῆ Πιζᾶ (β')	" 382
ΣΤΡ. ΠΑΤΣΑΛΙΑ	: Μέρες Κατοχής (β')	" 401
ΕΥΡ. ΑΝΤΖΟΥΛΑΤΟΥ — ΡΕΤΣΙΛΑ	: Τό Λαογραφικό Μουσείο "Αρτας, μέθοδος καί στόχοι τοῦ μουσειολογικοῦ προγράμματός του.	" 407
Η' ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	: Παραλειπόμενα	" 418
Κριτική — Πολιτιστικές ἐκδηλώσεις — Σημειώσεις — Δωρεές		" 457
ΕΝΘΕΤΟ ΤΕΥΧΟΣ	: 'Η ΑΡΤΑ στή Νεοελληνική Λογοτεχνία τ. 4	" 80

Τό γεφύρι τῆς "Ἀπίας μέ τό κτίριο τοῦ σημερινοῦ Γεωγραφικοῦ μουσείου, ἀπό τό «The Illustrated London News» 1897.

ΣΚΥΦΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ * ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ * ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΑΡΤΑ ΕΤΟΣ ΚΗ' ΙΟΥΛΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1983 ΤΟΜΟΣ Ζ' ΤΧ 66-67.

Ζητάμε συγγνώμη από τους αναγνώστες του περιοδικού μας, γιατί από την τελευταία έκδοσή του μέχρι σήμερα, πέρασε αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα.

Η καθυστέρηση αυτή δεν οφείλεται ούτε σε άλλες ελλείψεις, ούτε σε oligωρία της συντακτικής επιτροπής, αλλά σε καθαρά οικονομικούς λόγους. Η απότομη αύξηση του τυπογραφικού κόστους (χαρτί, φιλμς, φωτοσύνθεση κ.λ.π.) είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθεί πρόβλημα εξεύρεσης των απαραίτητων πόρων για την κάλυψη του μεγάλου ανοίγματος.

Δυστυχώς, αν και τό περιοδικό μας έχει τύχει πανελλήνιας αναγνώρισης για τη μεγάλη του προσφορά στο χώρο του πνεύματος, δεν έτυχε καμιάς κρατικής ενίσχυσης. Ως μοναδικούς πόρους έχει τις συνδρομές των αναγνωστών του και τις δωρεές των φίλων του. Οι πόροι όμως αυτοί δεν είναι αρκετοί για την κάλυψη των δαπανών έκδοσής του, έτσι που να έχει δημιουργηθεί θέμα επιβίωσής του.

Παρ' όλ' αυτά, επειδή ο «ΣΚΟΥΦΑΣ» πιστεύει ότι η εξακολούθηση της έκδοσης του περιοδικού του αποτελεί θεμελιακή προσφορά στην πνευματική ανάπτυξη της περιοχής μας, θα συνεχίσει να εκδίδει τό περιοδικό. Μάλιστα για να καλύψει τό κενό που δημιουργήθηκε, θα εκδόσει σύντομα κι άλλο τεύχος. 3816

Ὁ θάνατος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ

Πληροφορίες γιά τήν επίσημη θέση τῆς Πύλης γιά
τά συμβάντα ἀπό δύο Ἀγγλους καί οἱ
ἄλλες ἐκδοχές.

(συνέχεια ἀπό τό προηγούμενο)

Δρ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

2. Τό χρονικό ἐνὸς ἀνώνυμου, ὅπου ἀναφέρονται τά παρακάτω.³⁰
«Ἰωάννινα 2 Φεβρουαρίου 1822. Θάνατος τοῦ Ἀλῆ Πασιᾶ.

.....

.... Εἰς τὰς 24 Ἰανουαρίου εὐγῆκεν ἀπό τήν ἀκρόπολιν καί ἀπέρα-
σεν εἰς τό νησί εἰς τό Μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος
καί ἐκάθισεν εἰς τόν ὁδόν τοῦ κύρ Ἀλεξίου Ἰωαννουτζου μέ ὀλί-
γους ἐκ τῶν ἀνθρώπων του,...

Τήν δευτέραν ἡμέραν ἐπῆγεν πρὸς χαιρετισμόν του ὁ Μεχμέτ πα-
σιᾶς, ὁ ματαίως διορισθεὶς τοῦ Μορέως, ὅστις εἰς τοὺς χαριεντι-
σμούς τοῦ χαιρετισμοῦ ἠθέλησε νά τόν φονεύσῃ μέ τήν πιστόλαν,
ἀλλ' ἀστοχήσας τόν ἐπλήγωσεν εἰς τόν βραχίονα. Ἐπροξενήθη ἐκ
τούτου μικρά ταραχή, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφονεύθησαν δώδεκα τοῦ
Χούρσίτη καί ἕξι τοῦ Ἀλῆ. Αὐτόν δέ δένοντάς του τὴν πληγὴν ὁ
Μανθάκης, τόν ἔβαλεν εἰς τό στρῶμα, καί οἱ βασιλικοὶ χαλάσαντες
τό πάτωμα τοῦ ὀνδᾶ ἐμβῆκαν μέσα καί τοῦ ἔκοψαν τὴν κεφαλὴν,
τὴν ὁποίαν εἰς δίσκον ἀργυροῦν περιέφεραν διὰ τρεῖς ἡμέρας ἐπὶ
τὰς ὁδοὺς τῶν Ἰωαννίνων. Καί μετὰ τοῦτο τὴν ἔστειλαν διὰ Κων-
σταντινούπολιν μέ τόν ρηθέντα Σελιχτάρην....»

Στὴ μαρτυρία αὐτὴ ἡ ἡμερομηνία θανάτου εἶναι ἡ 25ῃ Ἰανουαρίου

καί ἐκτελεστίης ὁ Μεχμέτ πασᾶς, ἀλλά μέ πιστόλι.

3. Ἡ γνωστή «Φυλλάδα τοῦ Ἀλήπασα», πού σχολιασμένη ἐκδοσὴ της καὶ ἀπὸ τέσσερα χειρόγραφα, ἔκανε ὁ Ἐ. Legrand. Ἐκεῖ, ὁ θάνατος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ περιγράφεται στοὺς παρακάτω στίχους.³¹

Μεχμέτπασας ἐζύγωσεν, στὸ μανασλήρι ἐμπαίνει,
βγήκεν ἀπ' τὸ μονόξυλον, εἰς τὴν αὐλὴν ἐμπαίνει.
Τοῦ δύστυχου τ' Ἀλήπασα τὴν εἶδον τοῦ δίνου
πῶς ἔρχεται ὁ Μεχμέτπασας διὰ λόγια γιὰ νὰ κρίνουν.
Ποτὲ δὲν τὸ παντέχαινε, στὸν νοῦν δὲν τό 'χεν βάλει
564 πῶς ἦρθεν διὰ τὰκριθὸ καὶ μαῦρο του κεφάλι.
Εἰς τὸ ντιβάνιν ἔτρεξεν γιὰ νὰ τὸν χαιρετήσῃ,
καὶ ποίγησεν τιμητικὰ νὰ τὸν προὔπαντήσῃ.
Μεχμέτπασας ἀνέβηκεν ἀπάνω στὸ ντιβάνι
μαζὶ μὲ τὸν καφάσμπαση καὶ τεμενᾶ τοῦ κάνει,
καὶ τὸ σελιάμι τοῦ ἔδωσεν καὶ ἡμερα τηργιοῦνται,
570 ἀπλόνουν κι ἀγκαλιάζονται καὶ καλοχαιρετοῦνται,
Μεχμέτπασας Χωρσίτπασα νέος καὶ μαυρογένης,
κι ὁ δύστυχος Ἀλήπασας γέροντας κι ἀσπρογένης.
Μεχμέτπασας πρὸς λόγου του ὀλίγον τὸν ξεσέρει,
Φωτιά τοῦ ἔχει, τὸν βαρεῖ εἰς τὸ ζερβὺ τὸ χέρι·
Φωτιά καὶ ὁ Ἀλήπασας τοῦ ἔδωσεν χέρι χέρι,
576 κι ἀπὸ τὴν βγιάν του ἐλάβεψεν καὶ ξάδεσμα τὸν παίρει·
καὶ χύθηκε ὁ καφάσμπασης τὸ αἷμα νὰ ρουφήσῃ
τοῦ μαύρου τοῦ Ἀλήπασα, καὶ νὰ τὸν πελεκήσῃ.
Φεγίμης Τζάμης τοῦ ἔδωσεν Φωτιά καὶ τὸν σωργιάζει,
Ξαπλόνεται ὁ καφάσμπασης, σὰν τὸ Φεργιὸ βρυκάζει·

· · · · ·

Λιθράχοι τοῦ Μεχμέτπασα Φωτιά στὸν Τζάμη δίνουν,
588 τὸν πώτυχαν, τὸν βάρεσαν, στὸν τόπον τὸν ἀφίνουν.
Ὅχ τὸ χαλάζει τὸ ψυχρὸ κίφτεται τὸ βλαστιάρι,
κι ἔχ τὸ κουρσούνμπι τὸ πικρὸ πέφτει τὸ παλληκάρι·
ἐσθύσθηκεν ὁ ραχμετλής, ποτὲ δὲν ἐξυπνάγει,
μπροστιά 'πὸ τὸν ἀφέντη του στὸν κάτω κόσμον πάγει.
Ὁ Μπαγιράμης ὁ πιστὸς μὲ τᾶρματα στὰ χέργια
594 κι ὁ Μάνθος ὁ γραμματικὸς, σὰν γλήγορα ξυφτέργια,
ἀρπάζουν τὸν Ἀλήπασα, εἰς τὸν ὄντᾶν ἐμπαίνουν,

ἵνα μὴ μὲ λάβουν ζω·τα·τὸν, σᾶρματα ἵνα πεθάνω,
 600 ἔδ·ν κάτω κόσμον μὲ τιμὴν Ἀλή·πασας ἵνα πᾶν·
 ἐν ὅσῳ νᾶ μου βγῇ ἡ ψυχὴ ξέν·οι ἵνα μὴ μὲ πω·ιάσουν
 καὶ τὸ κουρμί μου ὑ·σί·ερως κομμάτια ᾶς τὸ μοιρά·σουν.·
 Ὁ γῆ·λιος ἔχ· τὸν οὐρανὸν τραβ·γιέται, βασιλεύει,
 κι ὁ Ἀλή·πασας ξεψύ·χησεν, Χάρος τὸν κυριεύει·
 ἐσθύ·σθηκεν ὁ ῥα·χμετλῆς καὶ πω·γειδ λαλιά δέν δίνει,
 612 ὕπνος βαθύς τὸν ἔλα·βε, πο·τέ δέν τὸν ἀφ·ίνει.
 Πῶς πρέ·πει τὸν συγύ·ρισαν καὶ ἁμ·ρφα τὸν σιά·ζουν,
 τὰ δά·κρυα τοὺς ὡ·σάν βρο·χὴ ἀπάνω του σία·λά·ζουν·
 δυὸ ᾶ·ρες τὸν ἐβ·ά·σλα·ξαν καὶ ὑ·σί·ερως ἐξ·γῆ·καν,
 κοί ἀν·θρώ·ποι τοῦ Με·χμέ·τ·πασα εἰς τὸν ὕ·ν·τᾶν ἐμ·πή·καν,
 καὶ πα·γω·μέ·νον τὸν πικ·ρὸν σί·δε·ρον τὸν εὐ·ρή·καν,
 618 ἐκ·ό·ψαν τὸ κε·φά·λι του, καὶ τὸ κουρμί τά·φῃ·καν·
 καὶ μὲ τοὺς ἔ·ξω πο·λε·μοῦν καὶ τὴν πλ·η·γὴν του δέν·ουν.
 Ὁ·χ·τῶ, καθὼς ἐμ·πή·κανε, ῥί·χνουν, τὸν πι·τυ·χαί·νουν
 ἀν·θρώ·ποι τοῦ Με·χμέ·τ·πασα, ἐκεῖ ἐ·ποῦ τὸν δέν·ουν
 ὁ Μάν·θος ὁ γραμ·μα·τι·κὸς μα·ζι κι ὁ Μπα·γι·ρά·μης,
 630 δε·ξι·ά μερ·γι·ά τοὺς κοί·τε·ται κι ὁ πικ·ρα·μέ·νος Τζά·μης.
 Ἀλή·πασας τοὺς κοί·τα·ζεν μὲ λύ·πη καὶ μὲ πῶ·νο·
 «ἐγὼ, τοὺς λέ·γει, μά·τια μου, στὸν Θά·να·τον ζυ·γό·ναι,
 μόν' χα·λά·λι σας τᾶ·σπρα μου, χα·λά·λι τὸ ψω·μί μου,
 μόν' πο·λε·μα·τε, μπί·ρο μου, ἵνα ᾿·χε·τε τὴν εὐ·κὴ μου·

Οἱ παραπάνω λαϊκές μαρτυρίες διαφέρουν στὴν ἡμερομηνία θανάτου τοῦ ᾿Αλῆ πασᾶ. Ὁ ᾿Ανανίας τὴν τοποθετεῖ στὶς 17 ᾿Ιανουαρίου, ὁ ἀνώ·νυμος χρο·νο·γρά·φος στὶς 25 ᾿Ιανουαρίου καὶ ἡ «Φυλλάδα τοῦ ᾿Αλῆ·πασα» στὶς 24. Γιά τὸν ἐκτελεστή ὁ ᾿Ανανίας δέν κάνει μνεῖα καὶ οἱ δύο ἄλλοι συμφωνοῦν στό πρόσωπο τοῦ Με·χμέ·τ·πασᾶ. Διαφορές ὑπάρχουν στό τρόπο θανάτου, γιά τίς ὁποῖες θά μιλήσουμε πιό κάτω.

Μιά ἄλλη χειρόγραφη μαρτυρία, πού ἴσως νά εἶναι γραμμένη κοντινά μέ τά γε·γονό·τα, εἶναι αὐτή πού βρίσκεται στό κείμενο ἐνός ἄγνω·στου χρο·νο·γρά·φου, καὶ ἡ ὁποία δημοσιεύτηκε ἀπό τὸν Γ. Κρέ·μο.³²

Στό χειρόγραφο αὐτό ἀναγράφεται ὅτι,³³ ὅταν ὁ Χουρσίτ πασᾶς πῆρε τό φιρ·μάνι γιά τὴν θανατική καταδίκη τοῦ ᾿Αλῆ πασᾶ, συγκρότησε μυ·σ·τι·κό συμ·βού·λιο καὶ ζήτησε νά ἐπι·λε·γεῖ τό πρόσωπο πού θά εἶ·χε τὴν τιμή νά ἐκτε·λέ·σει τὴν σουλτανική ἐπι·θυ·μία. Τότε, αὐθόρμη·τα, ζήτησε νά ἔ·χει αὐτήν τὴν τιμήν ὁ Με·χμέ·τ·πασᾶς. Στὴ συνέ·χεια:

«Ὁ Μεχμέτ Πασᾶς ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου μέ 100 ἐκλεκτοὺς στρατιώτας ἀπῆλθε εἰς τὸ νησί, ὅπου ὁ Ἄλῃς εὐρίσκετο μόνον μέ 60 στρατιώτας, οἵτινες θεωροῦντες τὴν ἔλευσίν του μέ τοσοῦτους σωματοφύλακας ὑπὲρ τὸ σύνηθες εἰδοποίησαν τὸν αὐθέντην των. Ὁ δέ μολονότι ὑπώπτευε τὸν σκοπὸν τῆς ἐλεύσεώς του δέν ἠδυνήθη εἰ μὴ νά προϋπαντήσῃ εἰς τὴν σάλαν, καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλους κατὰ τὴν Βεζυρικήν συνήθειαν εἰσῆλθον ἀμφοτέροι εἰς τὴν ὁποίαν κατώκει κάμαραν μετ' αὐτοὺς εἰσελθόντες ἐξ ἀμφοτέρων στρατιῶται ἐπλήσθη ἡ κάμαρα, καὶ περικυκλώσαντες τοὺς ἀνέμενον ἔντρομοι νά ἀκούσουν τὴν αἰτίαν τῆς ἐλεύσεως καὶ ἕκαστον μέρος διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ αὐθέντου του μέ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ὅπλων ἴστατο προσεκτικώτερον. Μολοταῦτα δέν ἔλειπεν ὁ Ἄλῃς πασᾶς νά προστάξῃ τὴν ἀνήκουσαν αὐλικῆς φιλοξενίας περιποίησιν (τσιμποῦκι, καφέ) καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς τεταραγμένης ταύτης φιλοξενίας ἤρξατο ὁ Μεχμέτ πασᾶς νά λέγῃ διάφορα παραδείγματα πλαγίως ἐκ τοῦ Ἀλκορανίου, δι' ὧν ἀπεδείκνυε ὅτι μακάριος ὁ μουσουλμάνος ἐκεῖνος, ὅστις τελειώνει τὴν περίοδον τῆς ζωῆς του μέ τὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὸν βασιλέα εὐπείθειαν... καὶ μετὰ τὴν δημηγορίαν ταύτην ἐκβαλὼν τοῦ κόλπου του τὸ φερμάνιον ἐνεχείρησε τῷ Ἀλῇ πασᾶ, ὁ Ἄλῃς λαμβάνων ἐκ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸ φερμάνιον σύρει διὰ τῆς ἑτέρας τὸ ψιλὸν ὅπλον τῆς ζώνης του καὶ τὸ πέμπει εἰς τὸ στῆθος τοῦ Μεχμέτ πασᾶ, ὅστις χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἀναβολὴν πράττει κατ' αὐτοῦ τὸ ἴδιον...»

Στὸ σημεῖο αὐτὸ λείπουν φύλλα τοῦ χειρογράφου καὶ ἡ ἀφήγησις τῶν γεγονότων διακόπτεται.

Στὴ κατηγορία τῶν μαρτυριῶν μέσα ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν ἀγωνιστῶν, ἡ πιὸ ἐνδιαφέρουσα εἶναι αὕτη τοῦ Κουτσαλέξη. Θὰ ἀναφερθοῦμε καὶ σέ μερικές ἄλλες, χωρὶς νά ἀποκλείουμε τὴν περίπτωσιν νά ὑπάρχουν καὶ ἄλλες μιά καὶ δέν ἐρευνήσαμε συστηματικὰ τὰ σχετικὰ κείμενα.

Ὁ Α. Κουτσαλέξης³⁴ βασίζεται γιὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν συμβάντων τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλῇ πασᾶ, στὴν διήγησιν, ὅπως γράφει, «αὐτηκόου καὶ συμμετόχου τῆς λαβούσης χώραν μάχης διηγηθέντος μοι ταῦτα», καὶ συμπληρῶνει, «Ὅ,τι ἄλλο διηγοῦνται εἶναι παραμύθια». Στὴ διήγησιν αὕτη δέν ἀναφέρονται ἐπαφές μέ τοὺς τούρκους πασάδες, ἀλλὰ πολιορκία τοῦ ὄντᾶ ὅπου βρισκόταν ὁ Ἀλῇ πασᾶς, ἀπὸ ἀπόσπασμα μέ ἐπικεφαλῆς τὸν Ὁμέρ Βρυώνη. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀλῇ προκλήθηκε ἀπὸ σφαῖρα στό στῆθος, πού ρίχτηκε ἀπὸ τὸ κατόγι καὶ ἦταν νεκρὸς ὅταν ἀποκεφαλίστηκε.

‘Ο Λ. Κουτσουνίκας³⁵ γράφει ότι ο Μεχμέτ πασᾶς, σέ μιά ἀπό τίς καθημερινές του ἐπισκέψεις στόν ‘Αλῆ, τοῦ παρουσίασε τό φερμάνι τῆς θανάτωσής του, ὅποτεν ὁ ‘Αλῆς τόν τραυμάτισε μέ πυροβολισμό. ‘Ο Μεχμέτ βγήκε ἀπό τό δωμάτιο καί τό κλείδωσε. Τελικά ὁ ‘Αλῆ πασᾶς σκοτώθηκε ἀπό τοὺς πυροβολισμούς. Σάν ἡμερομηνία θανάτου ἀναφέρεται ἡ 16η ‘Ιανουαρίου.

‘Ο Σπηλιάδης³⁶ γράφει ὅτι, στίς 25 ‘Ιανουαρίου ὁ ‘Αλῆ πασᾶς ἔδωσε τό σύνθημα, «τό φυλακτάριό του», στόν Φεῖμ Τσιάμη, νά παραδώσει τό φρούριο καί ὅτι τό ἀπόγευμα τῆς ἴδιας ἡμέρας τόν ἐπισκέφθηκαν στό νησί οἱ «Χασάν πασιᾶς, ὁ ‘Ωμέρβριώνης, ὁ Μεχμέτ Σιληχτάρης, ὁ Καφταντσηῆς καί τινες ὀπλαρχηγοί καί στρατιῶται. ‘Αφ’ οὗ τοὺς εἶδεν ὁ ‘Αληπασιᾶς: στήτε τοὺς λέγει, / τί μέ φέρετε; ‘Ο Χασάν πασιᾶς τόν δείχνει τά χρυσᾶ τοῦ φερμανίου γράμματα, καί τόν λέγει: κάμε τήν προσευχήν σου — ‘Αλλά δέν πίπτει εὐκόλως, ἀπεκρίθη, καί μέ μίαν πιστολιάν πληγώνει τόν Χασάν πασιᾶν, καί μ’ ἄλλην φονεύει τόν Καφταντσηῆν. Οἱ δέ περί αὐτόν φονεύουσι τινάς τῶν βασιλικῶν. ‘Επληρώθη δέ καί ὁ ‘Αλῆ πασιᾶς θανατηφόρως, καί βρυχώμενος ὡς ταῦρος, κτυπᾷ τήν κεφαλὴν του· τότε ἐμβαίνει ὁ Σιληχτάρης τοῦ Χουρσίδ μέ τοὺς δημίους καί κόπτουσι τήν κεφαλὴν του...».

Στὴν κατηγορία τῶν σύγχρονων μέ τόν ‘Αλῆ πασᾶ βιογράφων του, ἀνήκουν ἄρκετοὶ συγγραφεῖς. Πρῶτος δημοσίευσε γιὰ τόν θάνατο τοῦ ‘Αλῆ πασᾶ ὁ Beauchamp, πού τό βιβλίον του κυκλοφόρησε τὴν ἴδια χρονιά.³⁷

“Ὅπως εἶδαμε πιό πάνω, περιέλαβε στό βιβλίον του καί τὴν ἀνταπόκριση ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἀλλὰ ὁ ἴδιος, χωρὶς νά μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τίς πηγές του, διατυπώνει διαφορετικὰ τὰ γεγονότα.

Γράφει λοιπόν ὁ Beauchamp³⁸ ὅτι ἡ ἀπάντηση τοῦ ‘Αλῆ στὴν ἐπίδειξη τοῦ φερμανιοῦ τοῦ σουλτάνου, πού ζητοῦσε τό κεφάλι του, ἦταν «δέν εἶναι τόσο εὐκόλο νά τό πάρετε», τοὺς πυροβόλησε μέ ταχύτητα καί ἔσπασε τό μηρό τοῦ Χασάν πασᾶ, τόν ὁποῖον ἀναφέρει σάν πρῶην ναύαρχο.³⁹ Μέ τὰ ἄλλα του πιστόλια σκότωσε δυό ἄτομα ἀκόμα. Τελικά κατάφερε ὁ σιληχτάρης τοῦ Χουρσίτ, πού δέν κατονομάζει, νά τόν πυροβολήσει θανάσιμα στὴν κοιλιά. Σάν ἡμερομηνία τοῦ θανάτου τοῦ ‘Αλῆ ἀναφέρει τὴν 5η Φεβρουαρίου, μέ τό νέο ἡμερολόγιο.

Τὴν ἐπομένη χρονιά, τό 1823, κυκλοφόρησε στό Λονδίνο μιά εἰκονογραφημένη βιογραφία τοῦ ‘Αλῆ πασᾶ, ἀπὸ τόν ζωγράφο W.

Τό κείμενό της φαίνεται, χωρίς νά σημειώνεται, ὅτι βασίζεται στή βιογραφία τοῦ Beauchamp. Στίς 6 ὁλοσέλιδες, in folio, λιθογραφίες πού περιέχει, παριστάνονται τά κυριώτερα γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Ἑλλη πασσᾶ, καί σάν Frontispiece εἶναι τοποθετημένη ἡ σκηνή τοῦ θανάτου του, μέ τόν ὑπότιτλο «Ἁ Ἑλλη πασσᾶς καί οἱ γεναῖοι του ἀξιωματοῦχοι, ἀντιστεκόμενοι στούς τούρκους στρατηγούς, πού εἶχαν σταλεῖ, μέ τό φερμάνι τοῦ θανάτου, νά ζητήσουν τό κεφάλι τοῦ Βεζύρη». (βλ. εἰκ.).

Ἡ εἰκονογράφηση καί τό κείμενο τοῦ βιβλίου τοῦ Davenport εἶναι χαρακτηριστικό δείγμα τῆς ἐποχῆς, σχετικά μέ τήν προβολή γεγονότων καί προσώπων πού ἐνδιέφεραν τό εὐρύτερο κοινό. Μερικές φορές μάλιστα ἐπαιρναν τή μορφή ἐπιδειξέων μέ τά πανοράματα.⁴¹

Ἡ ἀπεικόνιση τοῦ προσώπου τοῦ Ἑλλη πασσᾶ δέν εἶναι γεροντική, ἀλλά ἐνός σφριγηλοῦ μεσόκοπου ἄντρα, καί τό κείμενο εἶναι χαρακτηριστικό τοῦ τρόπου μέ τόν ὁποῖον ὁ ἐκδότης τοῦ βιβλίου θέλει νά προβάλλει τήν προσωπικότητα καί γεναιότητα τοῦ ἥρωά του. Ἀξίζει νά παρατεθεῖ.

«... Ἑπτά ἡμέρες ὁ Βεζύρης καί οἱ ἀξιωματοῦχοι του εἶχαν δεχτεῖ τίς πιό πριγκηπικές περιποιήσεις ἀπό τούς τούρκους στρατηγούς. Τοῦ εἶχε ὁμως δηλωθεῖ ὅτι πρίν προταθεῖ τό φερμάνι τῆς συγνώμης, ἦταν ἀπαραίτητο νά σβύσει ὁ σκλάβος του τόν ἀναμένο δαυλό καί νά διατάξει τή φρουρά νά κενώσει τό κάστρο.

Αὐτή ἡ ἀπάντηση ἄνοιξε τά μάτια τοῦ Ἑλλη· ἀλλά ἦταν πολύ ἀργά καί ἤθελε νά ἀποφύγει νά δώσει διαταγές στόν σκλάβο του, καί ἔτσι τό ἀρνήθηκε. Τελικά, μετά ἀπό πολλούς δισταγμούς, ἔδωσε τό μισό ἀπό τό δακτυλίδι, τοῦ ὁποῖου τό ἄλλο μισό τό εἶχε ὁ σκλάβος. Τό ἀποτέλεσμα ἦταν μοιραῖο γιά τόν σκλάβο καί γιά τόν ἴδιον. Γιατί ὅταν ἔδειξαν στό σκλάβο τό μισό δακτυλίδι (βλ. εἰκ.), ἡ φλόγα ἔσβυσε καί τό φτωχό καί πιστό πλάσμα ἀποκεφαλίστηκε ἀμέσως μέ ἓνα σπαθί. Ἡ αὐτοκρατορική σημαία ὑψώθηκε στίς ἐπάλξεις τοῦ κενωμένου κάστρου.

Λίγες ὥρες μετά — στίς 5 Φεβρουαρίου μέ τό νέο ἡμερολόγιο — καί ἐνῶ ὁ Ἑλης καθόταν, κυκλωμένος ἀπό τούς πληγωμένους καί γενναίους ἀξιωματοῦχους του, μπῆκαν μέσα ἀρκετοί τούρκοι στρατηγοί, μέ τίς ἀκολουθίες τους. Τοῦ ζήτησαν τό κεφάλι του. Ἡ ὀργή τοῦ Ἑλλη δέν εἶχε ὅρια καί ἀπεφάσισε νά πουλήσῃ τή ζωή του ἀκριβά. Ἐτσι τέσσερες ἀπό τούς ὑπουργούς στρατηγούς σκοτώθη-

Ἡ παράδοση τοῦ μισοῦ δακτυλιδιοῦ στό φύλακα τῆς μπαρουταποθήκης τοῦ Ἀλῆ πασᾶ (χρωματιστή λιθογραφία τοῦ ζωγράφου Davenport, στό βιβλίο τοῦ ἴδιου. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη).

Ὁ Ἀλῆς πασᾶς καί οἱ γενναῖοι τοῦ ἀξιωματικοῦ, ἀντιστεκόμενοι στούς τούρκους στρατηγούς πού τούς ἔστειλαν μέ τό φερμάνι τοῦ θανάτου νά ζητήσουν τό κεφάλι τοῦ βεζύρη. (Ὑπότιτλος σέ χρωματιστή λιθογραφία τοῦ ζωγράφου Davenport, στό βιβλίο τοῦ ἴδιου. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη).

καν ή πληγώθηκαν από τό χέρι του, προτοῦ τά πιστόλια τους τόν πληγώσουν θανάσιμα. ΟΙ περισσότεροι από τούς άξιωματούχους του έπεσαν, προσπαθώντας νά τόν προστατεύσουν. "Ετσι χάθηκε ό γενναίος 'Αλή πασᾶς...".⁴²

Μιά ἄλλη βιογραφία τοῦ 'Αλή πασᾶ κυκλοφόρησε στή Βιέννη, τό 1823, από τόν C. Graf Alcaini.⁴³ 'Ο Σπ. 'Αραβαντινός γράφει⁴⁴ γι' αὐτήν ὅτι ἀποτελεῖται ἀπό μεταφράσεις τῶν κειμένων τοῦ Beauchamp καί τοῦ Davenport. Δέν εἶδαμε τό βιβλίο, μιά καί δέν βρίσκεται στίς ἑλληνικές βιβλιοθήκες.

Τόν 'Ιανουάριο τοῦ 1824, στό περιοδικό North American Review, πού ἐκδότης του ἦταν ὁ Everett, στή Βοστώνη, δημοσιεύτηκε μιά βιογραφία τοῦ 'Αλή πασᾶ, μεταφρασμένη ἀπό ἰταλικό κείμενο.⁴⁵ Σ' αὐτήν τήν βιογραφία, παρουσιάζονται τά γεγονότα ὅπως ἀνακοινώθηκαν ἀπό τήν Πύλη καί ἐκφράζονται ἐπιφυλάξεις γιά τήν ἐκδοχή της. 'Αναγράφεται σχετικᾶ:⁴⁶

«... Οἱ περιγραφές γιά τήν τελική καταστροφή τοῦ 'Αλή πασᾶ ἔχουν τόσες ἀντιθέσεις, ὥστε ἀναγκαστήκαμε νά διαλέξουμε αὐτήν πού φαίνεται περισσότερη πιθανή, παρόλο πού εἶναι ἐκτεθειμένη, καθῶς προέρχεται ἀπό μιά ἐχθρική πηγή. Σύμφωνα λοιπόν μέ τίς ἐξηγήσεις πού δώθηκαν γιά τόν θάνατό του ἀπό τήν Πύλη στήν Κωνσταντινούπολη, ὁ 'Αλή πασᾶς εἶχε κλειστεῖ σέ ἕναν πύργο τοῦ κάστρου του μέ τριάντα μόνο ἀκολούθους...» Στή συνέχεια ἐξιστορεῖ τά γεγονότα ὅπως περιγράφονται στήν ἐπίσημη θέση τῆς Πύλης, καί τήν ἐκτέλεση τοῦ 'Αλή ἀπό τόν Μεχμέτ πασᾶ, καί τελειώνει μέ τή φράση, «Αὐτή εἶναι ἡ ἱστορία αὐτοῦ τοῦ ἀξιοσημείωτου ἀνθρώπου».

'Ο F. Rouquerville, στήν ἱστορία του γιά τήν ἑλληνική ἐπανάσταση, πού κυκλοφόρησε τό 1824, γράφει⁴⁷ ὅτι στίς 5 Φεβρουαρίου τό ἀπόγευμα, ἔφθασαν στό νησί τῆς λίμνης οἱ Χασάν, 'Ομέρ Βριώνης καί Μεχμέτ (τόν ὁποῖον κατονομάζει σάν σιλιχτάρη τοῦ Χουρσίτ), μαζί μέ ἄλλους καί ἀνακοίνωσαν στόν 'Αλή πασᾶ ὅτι ὁ σουλτάνος ζητοῦσε τό κεφάλι του. 'Ο 'Αλῆς πυροβόλησε ἀμέσως, τραυμάτισε τόν Χασάν στό μηρό καί σκότωσε ἕναν τῆς ἀκολουθίας, ἐνῶ σύγχρονα τραυματίστηκε ὁ ἴδιος στό στήθος, ἀπό τούς φρουρούς τῶν πασᾶδων. Στή συνέχεια πληγώθηκε θανάσιμα καί ἀπό σφαῖρες πού τοῦ ἔριχναν ἀπό ὅλες τίς μεριές καί ἀπό τό κατώγι τοῦ ὄντά. Τελικά οἱ Τοῦρκοι μπῆκαν στόν ὄντά, συνέλαβαν τόν 'Αλή ἐνῶ ζοῦσε ἀκόμη καί τόν ἀποκεφάλισαν στή σκάλα τοῦ χαγιατιοῦ.

Τήν περιγραφή αὐτή τοῦ Rouquerville γιά τόν θάνατο τοῦ 'Αλή πασᾶ

τήν ἀμφισβήτησε ὁ προσωπικός του γιατρός Λουκάς Βάγιας, γενικά καί χωρίς λεπτομέρειες. Ἡ ἀμφισβήτηση αὐτή καταγράφεται ἀπό τόν γιατρό Millingen, στό βιβλίο του γιά τήν ἐλληνική ἐπανάσταση, μετά ἀπό τή γνωριμιά του μέ τόν Βάγια στό Μεσολόγγι, στό τέλος Δεκεμβρίου τοῦ 1823, ὅταν ἔφθασε ἐκεῖ καί φιλοξενήθηκε στό σπίτι τοῦ γιατροῦ τοῦ Ἀλῆ. Ὁ Millingen γράφει⁴⁸ ὅτι ὁ Βάγιας τοῦ μίλησε «γιά παραμόρφωση τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀπό τόν Rouqueville». Δυστυχῶς ὁ Millingen δέν ἀναφέρει λεπτομέρειες. Βέβαια ἡ ἔκδοση τοῦ βιβλίου τοῦ Rouqueville ἐγινε τό 1824, ἀλλά φαίνεται πῶς ὁ Millingen βάζει τά ὅσα εἶχε ἀκούσει ἀργότερα ἀπό τόν Βάγια στά ὅσα ἀναφέρει γιά τήν πρώτη γνωριμιά του μ' αὐτόν.

Ὁ γνωστός γάλλος στρατιωτικός πού ὑπηρέτησε τόν Ἀλῆ πασᾶ, Ibrahim Manzour, γράφει στό βιβλίο του⁴⁹ ὅτι ὁ Ἀλῆς πέθανε στίς 5 Φεβρουαρίου καί ὅτι δέν θέλει, μιά καί δέν ἦταν αὐτόπτης μάρτυρας ὁ ἴδιος, νά καταχωρήσει τά ὅσα ἄλλοι εἶχαν δημοσιεύσει γιά τίς συνθήκες τοῦ θανάτου του.

Δύο ἄλλες βιογραφίες τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πού δημοσιεύτηκαν τό 1828 στό Παρίσι καί τό 1829 στό Μιλάνο, εἶναι ἀντιγραφές ἀπό τό βιβλίο τοῦ F. Rouqueville. Ἡ πρώτη περιλαμβάνεται στό βιβλίο τοῦ Duplantis,⁵⁰ γιά τή ζωή τοῦ τραπεζίτη τοῦ Ἀλῆ πασᾶ στήν Κωνσταντινούπολη ἀρμένιου Karabet Manouc-Oglou, καί ἡ δεύτερη ἀποδίδεται στόν ἀδελφό τοῦ Francois Rouqueville, τόν Ugo.⁵¹

Ὁ Michaud στή *Biographie Universelle Ancien et Moderne* (t. A., σ. 475) ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἀθηναγόρας,⁵² σημειώνει ὡς ἡμερομηνία θανάτου τοῦ Ἀλῆ, τήν 5η Φεβρουαρίου. Στήν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων γράφει ὅτι ὁ Ἀλῆ πασᾶς εἶδε ὅτι εἶχε πέσει σέ παγίδα καί ἄρπαξε τά ὄπλα του κραυγάζοντας «Σεῖς οἱ ἀθετοῦντες τόσον ἀνάνδρως τόν ὄρκον σας, νομίζετε ὅτι θά συλλάβετε τόν Ἀλῆ ὡς γυναῖκα! καί εὐθύς δι' ἑνός κτυπήματος πληγώνει τόν Σερασκέρην καί φονεύει ἕνα τῶν ἀξιωματικῶν του καί τότε συνάπτεται μεταξύ τῶν ἰδικῶν του καί τῶν Τούρκων μάχη, καθ' ἣν ὁ Πασᾶς πίπτει διαπερασθεῖς ὑπό πλείστων σφαιρῶν».

Ἀργότερα, τό 1837, κυκλοφόρησε μιά ἄλλη βιογραφία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, γραμμένη ἀπό τόν R.A.Davenport⁵³. Ἐκεῖ εἶναι καταχωρημένο ἕνα μεγάλο ἀπόσπασμα ἀπό τήν ἐπίσημη ἔκδοχή τῆς Πύλης, ἀντιγραμμένο ἀπό τό βιβλίο τοῦ Waddington, καί σημειώνεται ὅτι ἡ ἔκδοχή τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλῆ παρουσιάζεται διαφορετικά ἀπό τόν Rouqueville. Ἀναγράφεται ἐπίσης ὅτι τό σῶμα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ θάφτηκε μέ ὅλες τίς τιμές στό τάφο τῆς γυναίκας του Emine καί ὅτι τό κεφάλι του στάλθηκε στήν Πόλη μέσα σέ ἀσημένιο κιβώτιο.

Ἀπό τήν κατηγορία τῶν μετεγενέστερων βιογράφων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁ Π. Ἀραβαντινός γράφει⁵⁴ ὅτι στίς 24 Ἰανουαρίου ἐπικεφαλῆς τῆς ἀποστολῆς πού πῆγε στό νησί γιά νά τοῦ κοινοποιήσει τό φερμάνι τοῦ σουλτάνου ἦταν ὁ Χασάν πασᾶς, καί ὅτι στήν ἀνακοίνωση τῆς θανατικῆς ἀπόφασης ὁ Ἀλῆς ἀπάντησε μέ πυροβολισμούς, πού τραυμάτισαν τόν Χασάν καί σκότωσαν τόν Καφτάν ἀγᾶ. Τελικά ὁ Ἀλῆ πασᾶς σκοτώθηκε ἀπό θανατηφόρο τραυματισμό στή κοιλιά ἀπό σφαῖρα πού ρίχτηκε ἀπό τό κατώγι καί ἐξέπνευσε σχεδόν ἀμέσως.

Ἡ ἐκδοχή τοῦ Σπ. Ἀραβαντινοῦ⁵⁵ εἶναι διαφορετική ἀπ' αὐτήν τοῦ πατέρα του. Ἡ ἡμερομηνία εἶναι ἡ ἴδια. Ὁ Κιοσέ Μεχμέτ πασᾶς ἦταν αὐτός πού τοῦ ἀνακοίνωσε τή σουλτανική ἀπόφαση καί τόν συνεβούλευσε νά ὑποταχθεῖ σ' αὐτήν σάν καλός μουσουλμάνος. Ὁ Ἀλῆς ἀπάντησε ἀμέσως μέ πυροβολισμούς χωρίς ἐπιτυχία, καί ὁ Μεχμέτ ἀντιπυροβολώντας, τόν τραυμάτισε στόν ἀριστερό βραχίονα, ἐνῶ ὁ Καφτάν ἀγᾶς προσπάθησε, ἀνεπιτυχῶς νά τόν κτυπήσει μέ τό ξίφος του. Μετά ἀπό τή συμπλοκή πού ἀκολούθησε μεταξύ τῶν φρουρῶν καί τῶν δύο πλευρῶν, καί τή καταφυγή τοῦ Ἀλῆ στόν ὄντα, αὐτός τελικῶς τραυματίστηκε θανάσιμα στή κοιλιά ἀπό σφαῖρα πού ρίχτηκε ἀπό τό κατώγι. Τότε ὁ Θανάσης Βάγιας ἔδωσε σῆμα ὅτι παραδίδονται καί ὁ Μεχμέτ πασᾶς ἔκοψε τό κεφάλι τοῦ Ἀλῆ ἐνῶ ψυχοραγοῦσε ἀκόμη.

Ὁ Σπ. Ἀραβαντινός σημειώνει ὅτι ἡ διήγησή του βασίζεται σέ αὐτόπτες μάρτυρες καί παραθέτει ἀπόσπασμα τοῦ ποιήματος τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Θεσπρωτοῦ. Στά προλεγόμενα τοῦ βιβλίου του ἐπικρίνει τοὺς ὅσους ἀναφέρει ξένους βιογράφους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καί τοὺς θεωρεῖ «μυθολογοῦντες καί τερατολογοῦντες», τουλάχιστον γιά τίς τελευταῖες ἡμέρες του.

Στήν ἐκδοχή τοῦ Σπ. Ἀραβαντινοῦ στηρίζεται καί ἡ καταγραφή τῶν γεγονότων πού ὁδήγησαν στό θάνατο τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἀπό τόν ἀπόγονό του Ἀχμέτ Μουφίτ Μπέη Λιμπόχοβα,⁵⁶ μέ διαφορές γιά τίς τελευταῖες στιγμές. Ἡ βασική διαφορά εἶναι πῶς ὁ Βάγιας ἔδωσε τό σῆμα τῆς παράδοσης ἀφοῦ βεβαιώθηκε πῶς ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἦταν πιά νεκρός καί ἔτσι δέν ἀποκεφαλίστηκε ζωντανός.

Ὁ γιατρός Ι. Λαμπρίδης, στή βιογραφία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, γράφει⁵⁷ πῶς, στίς 2 Ἰανουαρίου, ὁ Μεχμέτ πασᾶς μετά ἀπό πεντηκοντάλεπτη συζήτηση μέ τόν Ἀλῆ «ἔσυρε τό χαντζάριον καί ἐνέπηξεν εἰς τήν κοιλίαν τοῦ ἀποστάτου. Ἀμέσως δέ τότε ὁ Ἀλῆς ἐπειράθη νά πράξη τό αὐτό, ἀλλά τό Μπέλ Χαντζάρ ὕψωθέν κατά τοῦ δολοφόνου καί προσκορῶσαν εἰς τήν χαμηλήν ὀροφήν τοῦ δωματίου ἀπέτυχεν. Ὁ δέ Μεχμέτ πασᾶς τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἐπωφεληθείς διέφυγε καί διεσώθη». Τελικά ὁ Ἀλῆς «πυροβοληθείς ἐκ τοῦ ὑπό τόν θάλαμον κατωγείου ὑπό αὐτοκρατορικῶν καί

ἐκεῖ ὑπείσελθόντων ἔπεσε νεκρός». Ἡ ἐκδοχή αὐτή γιά τό τέλος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ προέρχεται, ὅπως σημειώνει ὁ Λαμπρίδης, «ἐκ σημειώσεων καθ' ὑπαγόρευσιν, ὡς λέγεται, τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Βασιλικῆς Σίμωνος γεγραμμένων».

Τό πρῶτο μέρος αὐτῆς τῆς ἐκδοχῆς μοιάζει μέ αὐτήν τῆς Πύλης.

Υπάρχει καί μιά μυθιστορία γιά τίς τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, γραμμένη ἀπό τόν Κ. Ράμπο τό 1863, πού στή συγκέντρωση τῶν στοιχείων πού ἐπιχειρήσαμε ἀξίζει νά καταχωρηθεῖ, μιά καί ἡ ἀπόσταση ἀπό τά γεγονότα δέν εἶναι καί μεγάλη. Σ' αὐτήν ἀναγράφεται⁵⁸ ὅτι τό φερμάνι προσκομίστηκε στό νησί ἀπό τόν Χασάν πασᾶ, καί ὅτι ὁ Ἀλῆς τό περίμενε νά εἶναι ἀμνηστευτικό. Τελικῶς ὁ Ἀλῆ πασᾶς πῆρε εἶδηση τήν προδοσία, πυροβόλησε καί τραυμάτισε θανάσιμα τόν Χασάν.

Στή συμπλοκή πού ἐπακολούθησε, ὁ Ἀλῆς τραυματίστηκε στόν βραχίονα μέ μαχαίρι καί κατέφυγε στό κελί του. Στήν ἐξέλιξη τῆς συμπλοκῆς τραυματίστηκε θανάσιμα ἀπό σφαῖρα πού ρίχτηκε ἀπό τό κατώγι, καί οἱ ἄλβανοί πού τόν εἶδαν «καιρίως τετραυματισμένον, ἠνέωξαν τήν θύραν, ὁ δέ δήμιος εἰσελθών μετά τῶν βασιλικῶν, ἀπέτεμε τήν κεφαλήν τοῦ τρομεροῦ τυράννου». Ὡς ἡμερομηνία θανάτου ἀναφέρει τήν 22α Ἰανουαρίου.

Θά τελειώσουμε μέ τίς ἐκδοχές τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, μέ αὐτήν τοῦ τούρκου ἱστορικοῦ Δζεβδέτ πασᾶ, τήν ὁποῖαν ἀναφέρει στό βιβλίο του ὁ Ν. Μοσχόπουλος. Ὁ Δζεβδέτ ὑποστηρίζει ὅτι τό φερμάνι τῆς καταδίκης τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἦταν «χαλκευμένο» ἀπό τόν Χουρσίτ πασᾶ «ἀπευθυνόμενον δῆθεν εἰς αὐτόν, διά τοῦ ὁποῖου ὁ σουλτάνος ἀπεδοκίμαζε τήν περί ἀμνηστίας συμφωνίαν τοῦ Χουρσίτη καί διέτασεν αὐτόν νά «ἐξαλείψῃ ἐκ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς τόν ἄθλιον καί ἀγνώμονα Ἀλῆ πασᾶν»⁵⁹. Ὁ Ν. Μοσχόπουλος παραθέτει πιστή μετάφραση αὐτοῦ τοῦ φερμανίου, πού ἔκανε ὁ ἴδιος ἀπό τό πρωτότυπο καί τό ὁποῖο τελειώνει μέ τή φράση «... Διατάσσω ὅπως καθ' ἓνα οἰονδήποτε τρόπον θανατωθῇ ὁ προδότης οὗτος καί τεθῇ τέρμα εἰς τήν ἀνιάραν ὑπόθεσίν του...».

Ἡ ἡμερομηνία τοῦ φερμανιοῦ εἶναι ἡ 16η Ἰανουαρίου, καί ὁ Μοσχόπουλος γράφει ὅτι «ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν πηγῶν εἶναι γνωστόν ὅτι ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐξετελέσθη τήν 17ην Ἰανουαρίου».⁶⁰

Νομίζουμε ὅτι ἡ ἡμερομηνία τοῦ φερμανιοῦ δικαιολογεῖται ἀπό τό γεγονός ὅτι τά σουλτανικά φερμάνια, πρίν ἐφαρμοσθοῦν, καταγράφονταν στά βιβλία τοῦ τοπικοῦ ἱεροδικείου.⁶¹

Κατά τόν Δζεβδέτ πασᾶ τό φερμάνι ἀνέλαβε νά τό κοινοποιήσει

στόν 'Αλῆ πασᾶ ὁ Κιοσέ Μεχμέτ πασᾶς, τόν ὁποῖον πυροβόλησε ὁ 'Αλῆς καί τόν τραυμάτισε ἐλαφρά. Στή συμπλοκή πού ἀκολούθησε ὁ 'Αλῆ πασᾶς τραυματίστηκε ἀπό σφαῖρα καί τελικά θανατώθηκε ἀπό τίς σφαῖρες τῶν ἀνθρώπων τοῦ Μεχμέτ.

Μετά τή παράθεση τῶν διαφόρων ἐκδοχῶν γιά τό θάνατο τοῦ 'Αλῆ πασᾶ μπορούμε νά ὑποθέσουμε πῶς τά γεγονότα ἐξελίχτηκαν σέ δύο φάσεις. Ἡ πρώτη φάση ἦταν ἡ ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ 'Αλῆ, μετά τήν ἀντίστασή του καί ὁ τραυματισμός του, μέ πιθανότερο ἐκτελεστή τόν Μεχμέτ πασᾶ, γιά τόν ὁποῖον συμφωνοῦν ἡ ἐπίσημη ἐκδοχή τῆς Πύλης καί οἱ περισσότερες ἀπό τίς μαρτυρίες. Στήν δεύτερη φάση, τῆς συμπλοκῆς, ὁ 'Αλῆς τραυματίστηκε θανάσιμα ἀπό σφαῖρα πού ρίχτηκε, τό πιθανώτερο, ἀπό τό κατώγι τοῦ ὀντά.

Σύγχυση ἐπικρατεῖ στό ἄν ἀποκεφαλίστηκε ζωντανός ἢ νεκρός, καθώς καί στήν ἡμερομηνία τοῦ θανάτου του.

Σέ ἀνακεφαλαίωση τῶν ἐκδοχῶν γιά τήν ἡμερομηνία, ἀναφέρονται ἡ 16η 'Ιανουαρίου ἀπό τόν Κουτσουνίκα καί πιθανόν ἀπό τόν Δζεβδέτ, ἡ 17η ἀπό τούς 'Ανανία καί Vaudoncourt, ἡ 22α ἀπό τόν Ράμφο, ἡ 24η ἀπό τούς 'Αραβαντινό, Λαμπρίδη καί τή «φυλλάδα», ἡ 25η ἀπό τήν Πύλη, τό χρονικό τῶν 'Ιωαννίνων, τόν Σηηλιάδη καί ἀπό ὅλους τούς ξένους βιογράφους τοῦ 'Αλῆ πασᾶ.⁶²

Θά κλείσουμε αὐτή τή μελέτη μέ ἓνα σχολιασμό πάνω στίς ἐκδοχές γιά τόν τρόπο πού πέθανε ὁ 'Αλῆ πασᾶς, πού ἴσως ὑποκρύπτουν, πέρα ἀπό τήν ἀλήθειά τους ἢ ὄχι, ἰδεολογικές τοποθετήσεις, τίς ὁποῖες ὁ χωρισμός τους σέ κατηγορίες ἀφήνει νά διαφαίνονται.

Ἡ ἐπίσημη ἐκδοχή τῆς πύλης εἶναι χαρακτηριστική στήν ὑποστήριξη τῆς δολοφονίας, γιά τήν ἐκπλήρωση τῆς ἐπιθυμίας τοῦ σουλτάνου πού ὀλοκληρώνεται μέ ἀναφορά σέ τιμές γι' αὐτόν πού τήν ἐξετέλεσε.⁶³ Τόν 'Αλῆ πασᾶ, τοῦ ὁποίου ἡ πολιτική καί τά κρίματά του περιγράφονται ἀπό τήν τουρκική διοίκηση στόν γιαφτᾶ, ἀξίζει νά τόν μεταχειριστοῦν δολοφονικά, σύμφωνα μέ τά ἔργα του. Παρουσιάζεται ἔντρομος καί ἀνθρωπάκι, πού πληρώνει εὐκολα γιά τά κρίματά του μέ ἓνα μαχαίρι, χωρίς ἀντίσταση, θύμα τοῦ δόλου, κατά τό πῶς ὁ ἴδιος ἔπραττε.

Ὁ ἐκτελεστής εἶναι ἰσόβαθος, γεγονός πού, ἴσως, σημαίνει τή θέληση τῆς Πύλης νά κρατήσῃ τό σεβασμό στήν ἱεραρχία, καί τήν ὑπογράμμιση συγχρόνως τῆς ἐπιτυχίας του χωρίς βοήθεια ἀπό ἄλλους.

"Ἄλλωστε καί οἱ τιμές πού ἀποδόθηκαν μεταθανάτια ἀπό τόν Χουρσίτ πασᾶ, καθώς καί ἡ ἐπίσημη ταφή τοῦ σώματός του καί ἡ ἀποστολή τοῦ κεφαλίου του στήν Κωνσταντινούπολη μέσα σέ ἀσημένιο κιβώτιο, ὑπο-

δηλώνουν ανάλογη θέση σεβασμού της ιεραρχίας.

Ἀπό τίς λαϊκές ἐκδοχές, ὁ Ἀνανίας ἀναφέρεται μόνο στήν τελική φάση τῆς ἐπίθεσης ἀπό τό κατώγι, χωρίς νά μνημονεύει ἄν τόν ἀποκεφάλισαν ζωντανό ἢ νεκρό, καί δέν ἐκφράζει κρίσεις.

Ὁ συντάκτης τοῦ χρονικοῦ τῶν Ἰωαννίνων, πού χαρακτηρίζει τόν Ἀλῆ πασᾶ «τύραννο καί χαμερπῆ», δέν ἀναφέρει προσωπική του ἀντίσταση καί δέν διευκρινίζει ἄν τόν ἀποκεφάλισαν ζωντανό ἢ νεκρό.

Στήν «Ἀληपाσιάδα» ἔχουμε προσωπική ἀντίσταση τοῦ Ἀλῆ, πού πυροβολεῖ πρῶτος, ὅπως καί ἔντονη τήν ἐπιθυμία του νά μήν πέσει ζωντανός στά χέρια τῶν ἐχθρῶν του, πού τελικά πραγματοποιεῖται.

Ἔτσι μπορούμε νά ποῦμε πῶς στίς λαϊκές ἐκδοχές ἔχουμε διακυμάνσεις ἀπό τήν οὐδετερότητα τοῦ ἱερωμένου, στήν ἐχθρότητα τοῦ λαϊκοῦ τῶν Ἰωαννίνων καί τελικά στή θέση τοῦ ὑμνογράφου του, πού προσαρμόζει τά γεγονότα, τά περισσότερα ἀληθινά, στό σκοπό του.

Οἱ μεταγενέστεροι βιογράφοι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ παρουσιάζουν διάφορες ἐκδοχές, πού καμιά δέν συμφωνεῖ μέ τήν ἐπίσημη τῆς Πύλης, ἐκτός ἀπ' αὐτή τοῦ Λαμπρίδη στή πρώτη φάση τῆς προσπάθειας τοῦ Μεχμέτ πασᾶ νά δολοφονήσει τόν Ἀλῆ, γεγονός πού ἐνισχύει τή θεώρησή μας γιά τήν ἰδεολογική τοποθέτηση τῆς Πύλης.

Ἰδεολογική τοποθέτηση, δικαιολογημένη ἄλλωστε, μπορούμε νά ποῦμε, ὅτι ἔκανε ὁ Μουφίτ μπέης καί ἴσως ὁ Σπ. Ἀραβαντινός πού τροποποιεῖ τήν ἄποψη τοῦ πατέρα του γράφοντας πῶς ὁ Ἀλῆς ἀποκεφαλίστηκε ζωντανός. Τό περίεργο εἶναι πῶς παραθέτει σάν στοιχείο τό ποίημα τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Θεσπρωτοῦ, ὅπου περιγράφεται τό ἀντίθετο.

Μιά προσωπική ἰδεολογική τοποθέτηση, μέ ὀρισμένες γενικώτερες ἐπεκτάσεις, μπορούμε νά ποῦμε ὅτι κάνει ὁ τοῦρκος ἱστορικός Δζεβδέτ πασᾶς πού κατακρίνει τίς ἐνέργειες τοῦ Χουρσίτ.

Γράφει σχετικά: «... Δέν ὑπάρχει μέχρι τοῦδε προηγούμενον, καθ' ὃ ἐγγραφον ἀμνηστίας, χορηγηθέν ὑπό βεζύρου νά παρεβιάσθῃ διά τοιαύτης πλαστογραφίας καί νά διεπράχθῃ εἰς τοιοῦτον βαθμόν κατάχρησις ἐμπιστοσύνης. Πρός χάριν ὅμως τοῦ Χαλέτ ἐφέντη ὁ Χουρσίτ πασᾶς διέπραξεν ἔργον τόσον ἀπεχθές, τό ὅποιον ἀντανακλᾷ ἐπὶ τῆς τιμῆς τοῦ κράτους. Δέον ὅμως νά προστεθῇ ὅτι καί ὁ Ἀλῆ πασᾶς κατά τάς ἀρχάς τοῦ σταδίου του, ἀφοῦ ἔδωκε τόν ἀπαραβίαστον λόγον τιμῆς εἰς τοὺς κατοίκους ἐνός χωρίου, παρέβη τόν λόγον του καί ἔσφαξε τόν πληθυσμόν τοῦ χωρίου τούτου. Ἐπομένως καί ἡ ἐναντίον αὐτοῦ πρᾶξις τοῦ Χουρσίτ πασᾶ εὐρέθῃ σύμφωνος πρὸς τό ρητόν: «ποινὴ ἀνάλογος τοῦ εἴδους τῆς πράξεως...».⁶⁴

Ἡ παράθεση στοιχείων ἀπὸ τὸν τοῦρκο ἱστορικό δὲν θὰ μᾶς παρασύρει στὴ διερεύνηση καὶ ἐρμηνεία τῶν γεγονότων τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τῶν συμβάντων τῆς τελευταίας τῆς φάσης, στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴν Ἡπειρο. Αὐτὰ ἀπαιτοῦν μιὰ μελέτη, μέσα ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ φανοῦν καὶ οἱ ἰδεολογικὲς ἀποχρώσεις τῶν παραγόντων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Στοὺς ξένους βιογράφους τοῦ μποροῦμε νὰ ἀποδώσουμε προσωπικὲς συμπάθειες ἢ ἀντιπάθειες, ἀλλ' ὄχι ἰδεολογικὲς τοποθετήσεις.

Κλείνοντας αὐτὴν τὴν μελέτη θὰ σημειώσουμε πὼς προσπαθήσαμε νὰ σκιαγραφήσουμε τὰ γεγονότα τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ παραθέσαμε ὅσες ἀπόψεις καὶ ἐκδοχὲς μπορέσαμε νὰ βροῦμε γι' αὐτόν, γνωστὲς καὶ ἀθησαύριστες, καὶ νὰ τίς τοποθετήσουμε πάνω σὲ μιὰ γενικώτερη θεώρηση. Κι' αὕτὴ ἡ θεώρηση ἦταν ἂν καὶ ἀπὸ ποιά ἰδεολογικὴ θέση ἐξιστορήθηκαν τὰ γεγονότα τοῦ θανάτου ἐνός σημαντικοῦ παράγοντα τῆς ἐποχῆς του, ὁ ὁποῖος εἶχε παίξει σαφῆ ρόλο στὴ διαμόρφωση τῶν ἐξελίξεων τοῦ χώρου μας ἀλλὰ καὶ σύγχρονα εἶχε προκαλέσει ἐντονο τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Εὐρώπης.

Νομίζουμε πὼς μένει ἡ ἀνάγκη μιᾶς εὐρύτερης διερεύνησης καὶ ἐρμηνείας τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τὰ δύο τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀντανάκλασης τοῦ θανάτου τοῦ ἔξω ἀπὸ τὸν χῶρο μας, πού μερικά ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς θίξαμε.

Προσθήκη

Ἡ στοιχειοθέτηση αὐτῆς τῆς μελέτης εἶχε τελειώσει, ὅταν ἐρευνώντας, γιὰ ἄλλους λόγους, τὰ ἀρχεῖα Σταύρου Ἰωάννου, βρήκαμε μιὰ ἄλλη ἐπάνυμη καὶ σύγχρονη μαρτυρία γιὰ τὴν ἡμερομηνία τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἡ ὁποία περιέχεται σὲ τρεῖς ἐπιστολὲς τοῦ γνωστοῦ προεστοῦ τῶν Ἰωαννίνων.⁶⁵

Οἱ δύο ἀπ' αὐτὲς ὅμως ἔχουν δημοσιευτεῖ ἀπὸ τὸν Σ. Κουγέα⁶⁶ καὶ μᾶς εἶχαν διαφύγει στὴ διερεύνηση τῶν πηγῶν γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἡ τρίτη ἐπιστολὴ εἶναι ἀδημοσίευτη.

Στὶς ἐπιστολὲς αὐτὲς ἀναγράφεται ὡς ἡμερομηνία θανάτου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἡ 22 Ἰανουαρίου. Οἱ δύο δημοσιευμένες ἐπιστολὲς ἔχουν γραφτεῖ στὸ Μονοδέντρι τοῦ Ζαγοριοῦ, μέ ἡμερομηνία 8 Φεβρουαρίου (μέ τὸ παλὸ ἡμερολόγιο) 1822. Ἡ μία ἀπ' αὐτὲς ἀπευθύνεται στὸ γιὸ τοῦ Γεώργιου Σταύρου, πού βρισκόταν τότε στὸ Σιμπίνι τῆς Τρανσυλβανίας, ὅπου ἀναγράφεται ὅτι «... ὁ ἀλῆ πασιᾶς εἰς τὰς 22 Ἰανουαρίου ἀπεκεφαλίσθη μετὰ ἀπὸ 17 μῆνας πολιορκίας...». Ἡ δεῦτερη ἐπιστολὴ τοῦ ἀπευ-

θυνόταν στόν ἐμπορικό του οἶκο τῆς Βιέννης, ὅπου ἀναγράφεται ὅτι «... ἐκεῖνο ὁποῦ ἀπό καιρόν πρέπει νά ἡξεύρετε, ὅτι ὁ ἀλή πασιᾶς ἀπεκεφαλίσθη εἰς τὰς 22 Ἰανουαρίου εἰς τό Νησί...».

Ἡ ἀδημοσίευτη ὅμως ἐπιστολή εἶναι γραμμένη στά Γιάννενα, μέ ἡμερομηνία 1 Φεβρουαρίου καί ἀπευθύνεται στόν ἐμπορικό του οἶκο τῆς Βιέννης.⁶⁷ Σέ αὐτήν ἀναγράφεται ὅτι «... εἰς τὰς 22 Ἰανουαρίου ἀπεκεφαλίσθη ὁ Ἀλή πασιᾶς καί ἔγινεν εἰρήνη...». Ἀπό τό περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς, πού ἀφορᾷ τακτοποίηση οἰκονομικῶν του ἀναγκῶν καί ἀναφέρεται καί σέ συνάντησή του μέ τόν νέο βεζύρη Ὁμέρ Βρυώνη (Βλ. φωτογραφία τοῦ ἐγγράφου), προκύπτει ὅτι ὁ Σταῦρος Ἰωάννου εἶχε βρεθεῖ στά Γιάννενα πρὶν ἀπό τήν 1 Φεβρουαρίου καί μετά τίς 22 Ἰανουαρίου, ὅπως συμπεραίνεται ἀπό τήν ἡμερομηνία τοῦ τελευταίου γράμματος ἀπό τό Μονοδέντρι, πού εἶναι καταχωρημένο στή «Κόπια γραφῶν» του, στίς 22 Ἰανουαρίου.⁶⁸ Ἀπό τή συχνότητα τῶν ἐπιστολῶν πού ἔγραφε, φαίνεται πῶς κατέβηκε ἀπό τό Ζαγόρι στά Γιάννενα ἀμέσως μετά τήν πληροφορία γιά τόν θάνατο τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, μιά πού τό γεγονός διαθόθηκε καί ἐορτάστηκε ἀμέσως.

Ἡ ἡμερομηνία θανάτου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τήν ὁποία σημειώνει ὁ Σταῦρος Ἰωάννου διαφέρει τόσο ἀπ' αὐτή τῆς ἐπίσημης ἐκδοχῆς τῆς Πύλης ὅσο ἀπό τίς ἡμερομηνίες τῶν ἄλλων τοπικῶν μαρτυριῶν πού παραθέσαμε. Ἡ παρουσία του στά Γιάννενα λίγο μετά τό γεγονός καί ἡ ιδιότητά του τοῦ προεστοῦ τῶν Ἰωαννίνων, δίνει στή μαρτυρία αὐτή τό ἀνάλογο βάρος, ἔτσι πού νά μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς καθοριστική τῆς ἡμερομηνίας τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

30. Ντίνος Κονόμος. Ἀνέκδοτα κείμενα τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Ἀθῆναι 1966 σ.σ. 26-27.

31. Legrand Emile. *Complaint d' Ali de Tébelen Pacha de Janina. Poème historique en dialecte Epirote*. Paris, 1886, σ. 41-42.

Στό χειρόγραφο Β πού χρησιμοποίησε ὁ Legrand ὑπάρχει ἐπίσης καί μιά σημείωση ἡ ὁποία εἶναι γραμμένη ἀπό τόν συγγραφέα, ὅπως βεβαιώνει μέ τήν αὐτοψία του ὁ Υ. Tarabout. Ἡ σημείωση αὕτη εἶναι ἡ ἀκόλουθη: «στούς 1820 Αὐγουστος 22 ἐκλίσστικεν ης στω καστρων τον Ιωανινων ο αληπασας, στους 1822 Γεναρηως 24 του πηραν το κεφαλη του Αλιπασα ης στω νησι των Ιωαννηνων».

(Βλ. Legrand ὁ.π., σ. 10 καί Υ. Tarabout ὁ. παρακάτω σ. 25).

Σχετικά μέ τήν «φυλλάδα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ» παραπέμπουμε στήν πιδό πρόσφατη μελέτη τοῦ Yvon Tarabout: *Cosmas Thesprotos, Complaint d' Ali Pacha, edition critique avec traduction et glossaire, Cahiers Balkaniques, No 4, 1981, Publications Langues' O*, ὅπου καί ὅλη ἡ σχετική βιβλιογραφία. Ὁ Tarabout εἶχε κυκλοφορήσει μιά πρώτη ἐκδοση τῆς μελέτης αὐτῆς, ἐκτός ἐμπορίου, τό 1967.

Σχετικά μέ τήν «Ἀληπασιάδα» τοῦ Χατζῆ Σεχρέτη, ἡ ὁποία δέν φτάνει μέχρι τόν θάνατο τοῦ

al by Σταύρο 'Ιωάννη.
 Roma e da Vienna

Βιέννη 28^η Δεκεμβρίου 1822. ^{Καὶ}
 Διότι καὶ ἐπὶ τῇ ἐξέτασιν τοῦ ἀπομνημονεύματος τοῦ ἀπὸ τὸν Leake, καὶ τὴν ὁλοκληρωμένην
 ἀπὸ τὸν Σάθα, βλέπε τὴν πρόσφατη μελέτη τοῦ Γ. Α. Σιόροκα: "Ἀγνωστὴ διασκευή τῆς «'Αλλη-
 πασιάδας» τοῦ Χατζῆ Σεχρέτη. Μιά ἱστορικὴ προσέγγιση, Ἰωάννινα 1983, ὅπου καὶ ὅλη ἡ σχε-
 τικὴ βιβλιογραφία.
 32. Γεωργίου Κρέμου. Ἱστορικὰ ἐπανορθώματα. Περ. Παρνασσός, τ. Ζ', 1883, σ. 950-979 καὶ τ. Η'
 σ. 64-75 καὶ 139-154.
 Ὁ Κρέμος (δ.π. τ. Ζ', σ. 950) γράφει ὅτι βρῆκε τὸ χειρόγραφο στὴ δημοτικὴ βιβλιοθήκη τοῦ
 Πειραιᾶ καὶ δὲν ἀναφέρει τίποτα σχετικὰ γιὰ χρονολόγησιν του, οὔτε πιθανολογεῖ τὸν συγγρα-
 φέα του ὁ ὁποῖος ἀποκαλεῖ τὸν Ἀλῆ πασά «τύρρανον».
 Ὁ Ἀθηναγὼρας τὸ ἀναφέρει ὡς χειρόγραφο τοῦ Παρνασσού.
 33. Παρνασσός: τ. Η', σ. 72-74.
 34. Κουτσαλέξης Α. Διαφέροντα καὶ περιέργα τινὰ ἱστορήματα. Βλ. σχετικὰ Ἀθηναγὼρας, δ.π., σ.
 378-9.
 35. Κουτσονίκας Α. Γενικὴ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως, τ. Α' σ. 190.
 36. Σπηλιάδης Ν. Ἀπομνημονεύματα (1821-1843) Ἀθήνησιν 1851. (Φωτοτυπικὴ ἀνατύπωση Ν. Κα-
 ραβίας 1972) σ. 293-4.
 37. Τοῦ βιβλίου τοῦ Beauchamp ἔχουμε, τὸ 1822, δύο γαλλικὰς ἐκδόσεις (βλ. L. Droulia δ.π., ἀρ.

Φωτογραφία τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Σταύρου Ἰωάννου.

Ἀλῆ, ἐκτός ἀπὸ τὴν πρώτη μερικὴ παρουσιάσῃ της ἀπὸ τὸν Leake, καὶ τὴν ὁλοκληρωμένην
 ἀπὸ τὸν Σάθα, βλέπε τὴν πρόσφατη μελέτη τοῦ Γ. Α. Σιόροκα: "Ἀγνωστὴ διασκευή τῆς «'Αλλη-
 πασιάδας» τοῦ Χατζῆ Σεχρέτη. Μιά ἱστορικὴ προσέγγιση, Ἰωάννινα 1983, ὅπου καὶ ὅλη ἡ σχε-
 τικὴ βιβλιογραφία.

32. Γεωργίου Κρέμου. Ἱστορικὰ ἐπανορθώματα. Περ. Παρνασσός, τ. Ζ', 1883, σ. 950-979 καὶ τ. Η'
 σ. 64-75 καὶ 139-154.

Ὁ Κρέμος (δ.π. τ. Ζ', σ. 950) γράφει ὅτι βρῆκε τὸ χειρόγραφο στὴ δημοτικὴ βιβλιοθήκη τοῦ
 Πειραιᾶ καὶ δὲν ἀναφέρει τίποτα σχετικὰ γιὰ χρονολόγησιν του, οὔτε πιθανολογεῖ τὸν συγγρα-
 φέα του ὁ ὁποῖος ἀποκαλεῖ τὸν Ἀλῆ πασά «τύρρανον».

Ὁ Ἀθηναγὼρας τὸ ἀναφέρει ὡς χειρόγραφο τοῦ Παρνασσού.

33. Παρνασσός: τ. Η', σ. 72-74.

34. Κουτσαλέξης Α. Διαφέροντα καὶ περιέργα τινὰ ἱστορήματα. Βλ. σχετικὰ Ἀθηναγὼρας, δ.π., σ.
 378-9.

35. Κουτσονίκας Α. Γενικὴ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως, τ. Α' σ. 190.

36. Σπηλιάδης Ν. Ἀπομνημονεύματα (1821-1843) Ἀθήνησιν 1851. (Φωτοτυπικὴ ἀνατύπωση Ν. Κα-
 ραβίας 1972) σ. 293-4.

37. Τοῦ βιβλίου τοῦ Beauchamp ἔχουμε, τὸ 1822, δύο γαλλικὰς ἐκδόσεις (βλ. L. Droulia δ.π., ἀρ.

- 328 καί 329) καί μία ἀγγλική (ἀρ. 261). Τό 1923 κυκλοφόρησε 2η ἀγγλική ἔκδοση, στήν ὁποία καί οἱ παραπομπές μας (βλ. σημ. 11).
38. Beauchamp, ὁ.π., σ. 355-6.
39. Γιά τόν Χασάν πασᾶ ὑπάρχει εἰδηση ἀπό τήν Τουρκία, στόν «Ἑλληνικό Τηλέγραφο», (σ. 399, ἀρ. φύλ. 89, 12 Δεκεμβρίου 1820), ὅπου ἀναγράφεται «Χασάν πασᾶς, αὐτός ἐκεῖνος ὅστις ἐπροβιβάσθη ποτέ ἀπό Κασσάπ-μπασηῆς καπετάν πασιᾶς (ναύαρχος) ὠρίσθηκε διάδοχος τοῦ ἀποθανόντος πασιᾶ Ναυπάκτου Μπαμπᾶ Πεχλιβάν, εἰς τήν διοίκησιν τοῦ στρατεύματος ἐναντίον τοῦ Ἑλλήν».
40. Davenport W. Historical portraiture of leading events in the life of Ali Pacha visier of Epirus, surnamed the Lion. In a series of designs, drawn by W. Davenport and engraved by G. Hunt, with a biographical sketch. Published by Thomas M' Lean, London 1823.
41. Γιά τά πανοράματα, βλ. τά ὅσα γράφονται στή μελέτη τῆς Λ. Δρούλια, «Τό πανόραμα τῆς Ἀθήνας καί ὁ Κοραῆς». Χιακά Χρονικά, τ. 10, 1978, σ. 29-35.
Ἄλλά καί μελοδράματα γιά τόν Ἑλλήν πασᾶ, παρουσιάστηκαν στήν Εὐρώπη, τήν ἴδια χρονιά τοῦ θανάτου του, ὅπως προκύπτει ἀπό τίς ἀναγραφές τῆς Λ. Δρούλια, «Philhellénisme» ὁ.π. ἀρ. 146 «Ali-Pacha. Mélodrame en trois actes et à grant spectacle par MM. Hyacinthe et Alfred... Représenté pour la première fois sur le théâtre du Panorama dramatique, le 9 Juillet 1822. Paris... 1822», καί ἀρ. 147 «Ali-Pacha... produced (for the first time) A new Grant Serious Melo-Drama called Ali Pacha... Programme de la représentation du mélodram «Ali-Pacha», joué au Royal Théâtre, Covent-Garden le 19 octobre 1822... autre programme de la représentation jouée le 28 octobre 1822».
42. Davenport W. ὁ.π., σ. 29-30.
43. Alcaini C. Graf. Biographie des Wesirs Ali-Pacha von Janina. Bearbeitet nach französischen und englischen Quellen durch. Wien und Pesth. 1823. (βλ. L. Droulia ὁ.π., ἀρ. 376).
44. Ἀραβαντινός Σπ. Ἱστορία Ἑλλήν πασᾶ τοῦ Τεπελενλή (Φωτοτυπική ἀνάτυπωση), Ἀθήνα 1979, τ. Ι', σ. λ'.
45. The North American Review No XLII, Newseries No XVII, The January 1824, Boston. "Ali His-sas di Tepeleni, Bassa di Jannina; Prospetto storico del Sign. Malte-Brun. In the Florence Antologia. 1821». σ. 106. Ἡ χρονολογία 1821 τοῦ ἰταλικοῦ κειμένου εἶναι ἀνακόλουθη μέ τό περιεχόμενον τοῦ κειμένου τῆς ἀμερικάνικης ἐπιθεώρησης. Ὁ ἐκδότης τῆς σημειώνει ὅτι δέν μπόρεσε νά δεῖ τό ἀρχικό γαλλικό κείμενον τοῦ Malte-Brun, ὁ ὁποῖος ἦταν γνωστός γεωγράφος καί ἱστορικός. Δέν γνωρίζουμε σέ ποιά ἀπό τίς πολλές ἐκδόσεις, κυρίως γεωγραφικές, τοῦ Malte-Brun, βρίσκεται αὐτό τό κείμενον. Ἀξίζει μία διερεύνηση.
46. ὁ.π., σ. 137.
47. Pouqueville F. ὁ.π., σ. 373-375. Γιά τήν ἡμερομηνία θανάτου τοῦ Ἑλλήν πασᾶ, βλ. σ. 371. Ὁ Comstock (ὁ.π., σ. 137, σημ.) παραθέτει καί τήν ἐκδοχή τοῦ Pouqueville καί τήν σχολιάζει, γράφοντας ὅτι «Ὁ Κ. Pouqueville μπορεῖ νά ἐπιτρέπει στόν ἑαυτό του νά σκοτάνει τόν Ἑλλήν μέ τόν τρόπο του, καί θά πρέπει νά ὁμολογηθεῖ ὅτι τό ἀποτέλεσμα τῆς προσπάθειας αὐτῆς δίνει τήν πιό δραματική ἐντύπωση. Ἄλλά παραλείπει νά μᾶς πει γιά τίς πηγές του».
48. Millingen J. Memoirs of the affairs of Greece.. London 1823, σ. 62.
49. Manjour Ibrahim. Memoires sur la Grèce et l' Albanie. Paris. 1827, σ. 228-229.
50. Duplantis J.N.B. Vie de Karabet Manouc-Oglou Arménien, ancien banquier à Constantinople... accompagné d' une notice sur Ali-Pacha.. A Paris. 1828.
51. Ali Pacha di Giannina, storia Orientale, tratta dalle opere del Signor Ugo Pouqueville, tradujione di G.B. Milano. 1829. Δέν εἶναι γνωστή γαλλική ἔκδοση αὐτοῦ τοῦ βιβλίου.
52. Ἀναφέρεται ἀπό τόν Ἀθηναγόρα (ὁ.π., σ. 370 σημ. 2.) Τό κείμενον τοῦ Michaud παραθέτεται ἀπό τήν μετάφραση τοῦ Ἀθηναγόρα, μία καί δέν εἶδαμε τό πρωτότυπο. Πάντως ὁ Michaud στό περιηγητικό του στήν Κωνσταντινούπολη, δέν ἀναφέρει τίποτε σχετικό μέ τίς συνθήκες τοῦ θα-

νάτου του Ἀλῆ πασᾶ, ὅταν καταγράφει τὴν ἐπιγραφή τοῦ τάφου του (βλ. σημ. 23).

53. Davenport R.A. The life of Ali Pasha of Tepeleni, Vijier of Epirus, surnamed Aslan, or the Lion. London. 1837.

Ὁ Σπ. Ἀραβαντινὸς στὰ προλεγόμενά του κάνει κριτικὴ τῶν ξένων βιογράφων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἐκεῖ, ἀναφερόμενος στὸν R. Davenport ἔχει κάνει μερικές παρανοήσεις (δ.π., τ. 1', σ. καθ'—κι'), πού ἀπαιτοῦν διευκρίνιση. Τά ὅσα γράφει γιὰ τὸν R. Davenport ἀφοροῦν τὸν R. Davenport. Κι' αὐτό ὄχι μόνο ἀπό τίς πηγές πού παραθέτει ὁ R. Davenport, ὅπως σημειώσαμε στὸ κείμενο, ἀλλὰ γιατί ἡ πρώτη ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου του ἐγίνε τό 1837. Στὴν ἐκδοσὴ τοῦ W. Davenport, τό 1823, δέν ἀναφέρεται νά ἔχει προϋπάρξει προηγούμενη ἐκδοσὴ τό 1822. Μὲ κάθε ἐπιφύλαξη, δέν γνωρίζουμε νά ὑπάρχει ἐκδοσὴ τοῦ 1879. Μιά παραπέρα βιβλιογραφικὴ διευκρίνιση θά ἦταν χρησιμὴ. Ἀλλωστε ἂν ὁ Σπ. Ἀραβαντινὸς εἶχε ἰδεῖ τὸ βιβλίο τοῦ R. Davenport, θά ἔβλεπε καὶ τὴν ἐπίσημη ἐκδοχὴ τῆς Πύλης, τὴν ὁποίαν δέν γνωρίζε καὶ δέν ἀναφέρει στὴ δική του βιογραφία.

54. Σπ. Ἀραβαντινὸς δ.π., σ. 330-333.
55. Π. Ἀραβαντινὸς. Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου. Ἐν Ἀθήναις 1856, σ. 360.
56. Μουφίτ Α. δ.π., σ. 155-156.
57. Λαμπρίδης Ι. δ.π., σ. 75-76.
58. Ράμφος Κ. Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἐν Ἀθήναις 1862 σ. 271-272.
59. Μοσχόπουλος Ν. δ.π., σ. 258.
60. Μοσχόπουλος Ν. δ.π., σ. 259.
61. Βλ. σχετικὰ στίς «μεταφράσεις τουρκικῶν ἐγγράφων ἀφορώντων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Κρήτης» τοῦ Ν. Σταυρινίδη, τόμ. τρεῖς, Ἡράκλειο 1975-1978.
62. Μιά ἀτελὴ παράθεσιν ἐκδοχῶν γιὰ τὴν ἡμερομηνία θανάτου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἔχει κάνει ὁ Χ. Βλασσόπουλος στὸ «Ἡμερολόγιον τοῦ Ἀγῶνος», Ἀθῆναι 1930, σ. 106.
63. Μοσχόπουλος Ν. δ.π., σ. 261.
64. Μοσχόπουλος Ν. δ.π., σ. 260-261.
65. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη. Ἀρχεῖο Σταύρου Ἰωάννου, Κώδικας 8, «Κόπια Γραφῶν» ξεχωριστῶν Σταύρου Ἰωάννου.
66. Σ. Κουγέας. Τὸ Ἠπειρωτικὸν ἀρχεῖον Σταύρου Ἰωάννου. Ἠπειρωτικὰ Χρονικά. Τ. 14 (1939), σ. 13-15, καὶ «Κόπια Γραφῶν» φύλ. 64.
67. «Κόπια Γραφῶν» δ.π. φύλ. 63.
68. δ.π. φύλ. 63.

Μέρες Κατοχής

(συνέχεια από τό προηγούμενο)

ΣΤΡΑΤΟΥ ΠΑΤΣΑΛΙΑ

‘Η Αντίσταση

Ένα από τά πιό ενδιαφέροντα φαινόμενα πού παρουσιάζονται στην παγκόσμια ιστορία είναι ή ικανότητα πού δείξαν δυό λαοί, ό ‘Ελληνικός καί ό ‘Εβραϊκός νά διατηρήσουν όλόκληρες χιλιετηρίδες, τόν έθνικό τους χαρακτήρα.

Πολλές αίτιολογήσεις υπάρχουν πάνω στό γεγονός αυτό, καμιά όμως άπ’ αυτές δέν έχει γίνει, γενικά άποδεχτή.

‘Ανεξάρτητα όμως άπό τά αίτια που συντέλεσαν στό νά διατηρήσουν, παρά τίς άλλεπάλληλες κατακτήσεις καί τίς μακροχρόνιες διασπορές τά έθνη αυτά τήν έθνική τους συνείδηση, γεγονός παραμένει, ότι οί άναρίθμητοι άγώνες πού διεξήγαγαν οί λαοί αυτοί για τήν επιβίωσή τους, χάρισαν στους άπογόνους τους αύξημένες ικανότητες αντίστασης στίς ξένες επιδράσεις καί μία δύναμη προσαρμογής στην έκάστοτε πραγματικότητα.

‘Ωπλισμένοι μέ τήν δύναμη αυτή, πού κληρονομήσαμε άπό τήν φυλή μας, εύθύς μετά τήν κατάρρευση του μετώπου καί τής κατοχής τής χώρας μας, ό καθένας μας, καί όλοι μαζί, νοιώσαμε, σάν άπό ένστικτο, τήν άνάγκη νά άγωνιστούμε για τήν επιβίωσή μας, όχι μονάχα σάν άτομα, αλλά καί σάν έθνος.

Καί ή πρώτη κίνηση πρός τήν κατεύθυνση αυτή ξεκίνησε, άπό τόν πιό ευαίσθητο δέκτη των έθνικών παλμών, τά νιάτα.

‘Από τόν ‘Ιούνιο του ‘41, όλοι σχεδόν οί άρτινοί φοιτητές, μαζεύτηκαν στην ‘Αρτα, κοντά στίς οίκογένειές τους, μία καί ή επιβίωσή τους στά μεγάλα άστικά κέντρα, τήν χρονιά αυτή τής μεγάλης πείνας, ήταν άδύνατη.

‘Απαλλαγμένοι προσωρινά άπό τά πανεπιστημιακά τους μαθήματα, ένιωσαν τήν άνάγκη, στίς δύσκολες αυτές ώρες, νά ‘ρθούν σέ έπαφή μέ τίς ρίζες τής φυλής τους, για νά πάρουν άπό αυτές δυνάμεις πριν άρχίσουν τόν μεγάλο άγώνα, τής έθνικής επιβίωσης.

Ποτέ δέν διαβάστηκαν, κάτω άπό τό φώς του λυχναριού, άπό φοιτητές καί μαθητές των τελευταίων τάξεων του Γυμνασίου, τόσα πολλά βιβλία. ‘Ακόμα καί άρχαίοι Έλληνες συγγραφείς, πού δέν ήταν καί τόσο συμπαθείς μέ τόν τρόπο πού διδάσκονταν στα σχολεία, μελετήθηκαν είτε άπό τό πρωτότυπο είτε άπό μετάφραση καί τά νοήματά τους αναλύονταν σέ άτέλειωτες συζητήσεις άνάμεσα στους νέους, καθισμένους είτε στά πεζούλια που ήταν χτισμένα κατά μήκος του ποταμιού άπό τό κέντρο Κρυστάλλη μέχρι τόν δημοτικό φόρο, είτε στους βράχους του λόφου τής Κάτω - Παναγιάς.

Θυμάμαι έναν άπό μās, έπειτα ήθοποιό, ν’ άπαγγέλει μέ τήν βροντερή φωνή του, άνεβασμένος πάνω σέ ένα ψηλό βράχο κομμάτια άπό τόν Προμηθέα του Αίσχύλου, μεταφρασμένον άπό τόν Γρυάρη. «‘Η γή σαλεύει καί άχός βαρύς βροντής βουξει καί άστραπές πύρινες λάμπουν καί σκόνης άνεμοστρόβιλους σηκώνουν».

Ἄλλά τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν νέων δέν περιορίζονταν μονάχα στήν κλασσική παιδεία καί στήν προπολεμική λογοτεχνία. Μέ ἐνδιαφέρον παρακολουθοῦσαν καί τίς νέες τάσεις, ὅπως παρουσιάζονταν στίς σελίδες τῆς ΝΕΑΣ ΕΣΤΙΑΣ, τοῦ μόνου λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ πού κυκλοφοροῦσε τήν χρονιά αὐτή. Πλούσιο σέ δοκίμια, μυθιστορήματα, διηγήματα, ποιήματα καί κριτικές, γραμμένα τὰ περισσότερα ἀπό τὰ πιά ἐπιφανῆ ὀνόματα τῆς τότε διανόησης, βρῖσκαν οἱ ἀναγνώστες του στίς σελίδες του, ὄχι μονάχα τόν ἀδιάκοπο ἀγῶνα τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος νά διατηρήσει τήν ταυτότητά του μέσα στήν θύελλα τοῦ πολέμου καί τήν καταπίεση τῆς ξένης κατοχῆς, ἀλλά καί μηνύματα ἀντίστασης, ὅπως αὐτά πού περιεῖχε τό ποίημα τοῦ Ναπολέωντα Λαπαθιώτη πού δημοσιεύθηκε τήν χρονιά αὐτή καί ἀπό τό ὁποῖο ἀξίζει νά παρατεθοῦν μερικά τετράστιχα:

Λυσσᾶνε τὰ ἀγρίμια
ρημάδια, συντρίμμια.
Πιό πέρα, τ' ἀγρίμια
σκοτάδια, συντρίμμια.

Κι' ἐγώ μοναχός μου
στή νύχτα τοῦ κόσμου
καί ἐγώ, δίχως λέξη
προσμένω νά φέξη.

Δέν ξέρω ποῦ πᾶμε
μά μήτε φοβᾶμαι
κοιτάζω μιά γλάστρα
τά ρόδα καί τ' ἄστρα

Μέ σκέψη γιομάτη
στοργή καί μέ μάτι
στό κλάμα λουσμένο
κοιτῶ καί προσμένω.

Ἄλλά ἐκτός ἀπό τήν λογοτεχνία, τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν νέων τῶν χρόνων ἐκείνων ξεχύνονταν καί σέ ἄλλους τομεῖς, τήν πολιτική, τήν ψυχολογία, τήν κοινωνιολογία.

Στήν πολιτική ἡ σύγχυση τῶν ἰδεῶν ἦταν μεγάλη καί αὐτό ὀφείλονταν στό γεγονός, πού καί σύγχρονα παρατηρεῖται, στό ὅτι δηλαδή κανένας δέν ἤξερε σωστά, τό ἰδεολογικό περιεχόμενο τῆς πολιτικῆς παράταξης, πού πίστευε ὅτι ἀνήκε. Οἱ συντηρητικοί μιλοῦσαν γιά θρησκεία, πατρίδα, οἰκογένεια, οἱ προοδευτικοί γιά ἰσότητα, ἀδελφότητα καί ἐλευθερία, ἐνῶ οἱ ἀριστερίζοντες γιά διχτατορία τοῦ προλεταριάτου καί παγκόσμιο κομμουνισμό. Οἱ ἀσχολούμενοι μέ τήν ψυχολογία πάλευαν νά καταλάβουν μέ τήν βοήθεια ἀθλίων μεταφράσεων τίς θεωρίες τοῦ Φρόυντ καί τοῦ Ἀντλερ ἐνῶ οἱ κοινωνιολογοῦντες πού δέν εἶχαν διαβάσει τίποτε ἄλλο ἀπό τήν «Ψυχολογία τῶν ὄχλων» τοῦ Μαξ Νορντάου, ἀνακάτευαν στίς συζητήσεις τους κομμάτια ἀπό τό «Τάδε ἔφη Ζαρατούστρας» τοῦ Νίτσε, ἐνῶ οἱ πιά μελετημένοι δίνουν αὐθαίρετες ἐρμηνεῖες στίς θεωρίες τοῦ Κάντ καί τοῦ Χέγκελ.

Ἀπό τίς ἀρχές ὅμως τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1941, ἄρχισε νά γίνεται συνειδηση σέ

δλους, ότι δέν άρκοϋσε ή συζήτηση καί ή μελέτη γιά νά άντιμετωπισθοϋν τά προβλήματα τής κατοχής καί ότι οί ένέργειές τους έπρεπε νά πάρουν συλλογική μορφή. Έτσι μέ τήν δικαιολογία ότι ήθελαν νά διευκολυνθοϋν στίς πανεπιστημιακές τους σπουδές οί φοιτητές τής "Αρτας όργάνωσαν σύλλογο, πού εϋθύς μετά τήν ίδρυσή του πρόβαλε δύο αιτήματα, τήν συμμετοχή τών φοιτητών στήν όργάνωση καί διοίκηση τών κρατικών συσσιτίων καί στήν διανομή τών τροφίμων, καί τό δικαίωμα τών φοιτητών όταν πήγαιναν γιά σπουδές στό Πανεπιστήμιο νά μποροϋν νά μεταφέρουν διπλάσιες ποσότητες από τρόφιμα, από εκείνες πού δικαιούνταν οί άλλοι ταξιδιώτες.

Η διοίκηση τοϋ σύλλογου ήλθε, γιά νά πετύχει τούς σκοπούς αϋτούς, σε επαφή τόσο μέ τίς Έλληνικές άρχές, όσο καί μέ τίς κατοχικές, πού τελικά άπεφάσισαν, καί ύστερα από πιέσεις, άπειλές καί ύπομνήματα πέτυχαν νά ίκανοποιηθοϋν καί τά δυό αιτήματά τους. Η συμμετοχή έκπρόσωπου τών φοιτητών στήν όργάνωση καί διοίκηση τών συσσιτίων καί στήν διανομή τών τροφίμων έμπόδισε άρκετές καταχρήσεις καί αϋθαιρεσίες, συνηθισμένο φαινόμενο τήν έποχή εκείνη.

Παράλληλα ό σύλλογος έβαλε σάν στόχους καί τήν δημιουργία τοπικοϋ θεάτρου καί όρχήστρας έγχόρδων.

Άλλά τό πίο σπουδαίο ήταν ότι, χάρις στόν σύλλογο, όλες οί άντιθέσεις πού ύπήρχαν άνάμεσα στούς νέους άμβλύνηκαν καί οί δραστηριότητές τους άρχισαν νά κατευθύνονται πρός τόν ένα καί μοναδικό σκοπό, τήν προσπάθεια γιά τήν διατήρηση τής ελληνικότητας τής περιοχής μας καί στήν προετοιμασία γιά τόν άγώνα τής άπελευθέρωσης.

Τό πίο έπείγον πρόβλημα πού έπρεπε νά άντιμετωπισθεί, ήταν ή ένίσχυση τοϋ ήθικοϋ τοϋ λαοϋ καί ή έκμηδένιση τής προσπάθειας τών Ίταλων γιά... φιλική προσέγγιση μέ τούς Έλληνες. Καί πρῶτα-πρῶτα έπρεπε ό λαός τής πόλης μας καί τών χωριών μας νά εΐναι σωστά πληροφορημένος γιά τήν πορεία τοϋ πολέμου, από τήν έκβαση τοϋ όποιοϋ έξαρτιόταν καί ή δική του τύχη.

Έπρεπε νά βρεθεί τρόπος οί ειδήσεις καί τά μηνύματα πού μεταδίδονταν από τίς έκπομπές τοϋ BBC νά γίνουν γνωστές σέ όλους. Μέ τήν συνεργασία φοιτητών, μαθητών, εργαζόμενων παιδιών, έπιστημόνων καί επαγγελματιών όργανώθηκε όλόκληρο δίκτυο γιά τόν σκοπό αϋτό.

Μέ κίνδυνο νά συλληφθοϋν από στιγμή σέ στιγμή, οί νέοι πού είχαν αναλάβει τό καθήκον αϋτό, άκουγαν κάθε βράδυ από κρυμμένα ραδιόφωνα τίς έκπομπές τών συμμάχων, καί από μνήμης, γιατί ήταν επικίνδυνο νά κρατάνε άπάνω τους σημειώσεις, γράφαν 4 μέ 5 σημειώματα, πού άλλοι αναλάμβαναν νά τά κυκλοφορήσουν. Βέβαια ή από μνήμης μετάδοση τών ειδήσεων, δέν τίς άπέδιδε καί πολύ σωστά, καμμιά φορά δέ γινόνταν και κωμικά λάθη. Κάποτε τό BBC μετέδωσε ότι γερμανικά ύποβρύχια έθεάθησαν είς τās άκτάς τής Ουαλίας και τελικά στό σημείωμα γράφτηκε ότι Γερμανικά ύποβρύχια έθεάθησαν είς τά Ουράλια, άλλοτε πάλι ένῶ ή είδηση ήταν ότι ό "Αντωνέσκου (ό φιλογερμανός πρωθυπουργός τής Ρουμανίας) έστειλε στρατεύματα κατά τών άνταρτών, στό σημείωμα γράφτηκε ότι ό "Αντωνέσκου βγήκε στό άντάρτικο.

Τό σύστημα αϋτό γιά τήν διάδοση τών ειδήσεων κράτησε λίγους μήνες. Ύστερα όμως από τήν συμπτωματική σύλληψη δύο νέων, από αϋτούς πού κυκλοφορούσαν τίς ειδήσεις από τούς Ίταλούς, χωρίς εϋτυχώς παρατέρα συνέπειες, τό σύστημα άναδιοργανώθηκε, έγινε πίο πολύπλοκο, άλλα ταυτόχρονα καί πίο άσφαλές, καί μέ

τήν μορφή αὐτῇ, χρησιμοποιήθηκε ἀργότερα ἀπό τίς ἀντιστασιακές ὀργανώσεις, μέ πολύ ἐπιτυχία.

404

Ἄλλη προσπάθεια πού ἐγινε, ἦταν νά ἐντοπιστοῦν οἱ συνεργάτες τῶν Ἱταλῶν καί κατὰ κύριο λόγο ἐκεῖνοι, πού κατὰ τόν χρόνο πού ἀπαγορεύονταν ἡ κυκλοφορία, πῆγαιναν καί ἔδιναν πληροφορίες στήν Ἱταλική Ἀστυνομία.

Μέ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους, πολλοί πατριῶτες, μικροί καί μεγάλοι, πού εἶχαν ἀναλάβει τήν ἀποστολή αὐτή, κρυμμένοι πίσω ἀπό παράθυρα ἢ μάντρες καί σέ σημεία ἀπό τά ὁποῖα μπορούσαν νά βλέπουν τήν εἴσοδο τῆς Ἱταλικῆς Ἀστυνομίας, ξενυχτοῦσαν, καταγράφοντας τοὺς καταδότες, μέ ἀποτέλεσμα νά ἐντοπιστοῦν οἱ περισσότεροι, ἐνῶ ταυτόχρονα εἰδοποιήθηκαν ὅλοι ὅσοι ἐργάζονταν γιά τήν ὀργάνωση τῆς ἀντίστασης, ἀπό ποιοὺς ἔπρεπε νά φυλάγονται.

Ἀργότερα ὁ ἀρχικός κατάλογος, πού εἶχε σχηματιστεῖ, ἀλλοιώθηκε, ἀπό λόγους σκοπιμότητας ἀπό τίς διάφορες ἀντιστασιακές ὀργανώσεις, ἀλλά ὁ πρῶτος γνήσιος κατάλογος, κάπου πρέπει νά διασώζεται.

Πολλοί πιστεύουν, καί ἡ γνώμη αὐτή ἔχει γενικά ἐπικρατήσει, ὅτι οἱ Γερμανοί ἦταν πιό ἐπικίνδυνοι γιά τήν πατρίδα μας, ὥς κατακτητές, ἀπό τοὺς Ἱταλοὺς. Καί ἀπό μιά ἄποψη ἡ γνώμη αὐτή εἶναι σωστή, μιά καί οἱ Γερμανοί σέ κάθε ἀντιστασιακή προσπάθεια ἀντιδρούσαν βίαια καί ὑπάρχουν ἑκατόμβες ἀθῶων θυμάτων σέ κάθε γωνιά τῆς Ἑλλαδικῆς πατρίδας, ἑκατόμβες πού στιγματίζουν τόν γερμανικό πολιτισμό. Ὁ κίνδυνος ὅμως νά ἐξαφανισθεῖ ἡ ἐθνική μας συνείδηση ἦταν πολύ πιό μέγας κάτω ἀπό τήν Ἱταλική κατοχή.

Οἱ Γερμανοί μέ τίς φυλετικές τους προκαταλήψεις, τόν διαφορετικό ἀπό τόν ἑλληνικό ψυχισμό τους, ἀλλά τό σπουδαιότερο, γιατί δέν εἶχαν τοποθετήσει τόν Ἑλληνικό χῶρο μέσα στόν ζωτικό τους χῶρο (LEBENRAUM), δέν ἐπιδίωξαν νά ἐκγερμανίσουν τοὺς Ἕλληνες. Ἀντίθετα οἱ Ἱταλοί, πού παρ' ὅλη τήν φασιστική προπαγάνδα, ἦταν ἀπαλλαγμένοι ἀπό τό αἶσθημα τῆς ἀνωτερότητας τῆς φυλῆς τους, ἔχοντας τήν ἴδια μέ τοὺς Ἕλληνες μεσογειακή νοοτροπία καί μέ τήν πίστη ὅτι ἡ Μεσόγειος ἦταν ἡ θάλασσά τους (MARE NOSTRUM) ἦταν πιό ἱκανοί νά προσεταριστοῦν μιά μερίδα Ἑλλήνων, νά τήν ἀφομοιώσουν καί τελικά τοποθετώντας τήν σέ καίριες θέσεις νά φθείρουν καί νά ἐξαφανίσουν τήν ἐθνική μας συνείδηση. Πολλές ἀπόπειρες πρὸς τήν κατεύθυνση αὐτή ἔγιναν ἀπό τοὺς Ἱταλοὺς κατὰ τήν διάρκεια τῆς δίχρονης κατοχῆς.

Τά τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου 1941 μέ τήν ὑποκίνηση τῶν Ἱταλικῶν ἀρχῶν καί τῶν πρακτόρων τῶν δημιουργήθηκε κίνηση νά πεισθοῦν οἱ Ἕλληνες τῆς πόλης μας νά ὑψώσουν τήν Ἱταλική σημαία στά καταστήματά τους καί νά παρακαλέσουν τίς Ἱταλικές ἀρχές νά εὐδοκήσει ὁ Ντοῦτσε νά δεχθεῖ τήν περιοχὴ μας σάν τμήμα τῆς Ἱταλικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ ἔντονη ἀντίδραση τῶν Ἀρτινῶν, ἀντίδραση πού συνοδεύονταν καί ἀπό ἀπειλές, ἐμπόδισε τήν ἐκδήλωση αὐτή.

Ἀργότερα ἡ τακτική τῶν Ἱταλῶν γιά τόν προσεταιρισμό μας ἄλλαξε. Στίς ἐπαφές τους μέ τοὺς Ἕλληνες ἰσχυρίζονταν πῶς ἦταν ἀντιφασίστες, ὅτι μισοῦσαν τόν πόλεμο καί ὅτι ἤθελαν νά συνεργαστοῦν καί νά τοὺς βοηθήσουν στόν ἀπελευθερωτικό τους ἀγῶνα. Μέ τήν μέθοδο αὐτὴ πέτυχαν ν' ἀποσπάσουν, ἀπὸ τίμιους ἀγωνιστές, πληροφορίες γιά τίς ἀντιστασιακές ὀργανώσεις καί ἀκόμα νά βάλουν καί πράκτορες μέσα στοὺς κόλπους τους.

Εἶναι εὐτύχημα γιά τήν ἀντίσταση στήν περιοχὴ μας ὅτι δέν ἔπρεπε στά χέρια τῶν Γερμανῶν τό ἀρχεῖο τῆς Ἱταλικῆς ἀστυνομίας, γιατί ἀλλιῶς θά θρηνούσαμε

χιλιάδες θύματα. Τό πρόβλημα όμως της διακοπής κάθε επαφής ανάμεσα στους νέους της πόλης μας και τους Ιταλούς, πρόβλημα που θίξαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο και που με την πάροδο του χρόνου γίνονταν και πιο δύσκολο, παρέμενε.

“Επρεπε να βρεθεί μία λύση που να εμποδίζει τους Έλληνες, τουλάχιστον τους νέους, να έχουν φιλικές σχέσεις με τους κατακτητές και ταυτόχρονα να δημιουργηθεί ανάμεσα στους νέους ένας στενότερος σύνδεσμος. Και για τον σκοπό αυτό οργανώθηκαν οι δλονύχτιες συγκεντρώσεις. Με την συγκατάθεση των γονιών, συγκατάθεση που ήταν δύσκολα να δοθεί, αν λάβει κανένας υπόψη τα αυστηρά ήθη της εποχής εκείνης, νέοι και νέες συγκεντρώνονταν στα διάφορα σπίτια και μία και η κυκλοφορία σταματούσε στις 9 το βράδυ, ή συγκεντρώση συνεχίζονταν ως το πρωί. Βέβαια τα προσφερόμενα από τον οικοδεσπότη έδεσματα ήταν φτωχά (κανένα ψητό κυδώνι, ξερά σόκα, και λίγο τσίπουρο), και για μουσική τους ήχους ενός παλιού γραμμόφωνου, όμως υπήρχε στις συγκεντρώσεις αυτές κάτι το ξεχωριστό. Ή ζωντάνια των νέων και ο ιδιαίτερος δεσμός που τους ένωνε κάτω από τον κοινό κίνδυνο.

Μέσα στις συγκεντρώσεις αυτές γίνονταν και οι επαφές ανάμεσα σε κείνους που δούλευαν στα διάφορα δίκτυα, σχολιάζονταν τα νέα του πολέμου και καταστρώνονταν σχέδια για το ξάπλωμα της αντίστασης, στην πόλη και τα χωριά. Και στο σημείο αυτό πρέπει να σταθούμε για λίγο. Πολλοί πιστεύουν ότι αντίσταση έκαναν μονάχα εκείνοι που πολέμησαν στο αντάρτικο. Ή πείρα όμως έδειξε ότι το αντάρτικο μπορούσε να σταθεί μονάχα, αν υπήρχε καλή αντιστασιακή οργάνωση στις πόλεις και τα χωριά. Αυτό το κατάλαβε πρώτο το Ε.Α.Μ. που η πολιτική του οργάνωση ήταν πολύ πιο καλά συντονισμένη από την αντίστοιχη του Ε.Δ.Ε.Σ. Τα μέλη των αντιστασιακών οργάνωσεων που δούλευαν στις πόλεις κινδύνευαν κάθε στιγμή να συλληφθούν και για το λόγο αυτό το θάρρος τους και οι θυσίες τους δεν υπολείπεται από την προσφορά αυτών που μάχονταν στα βουνά.

Την ίδια εποχή βγήκε και η μοναδική σ’ όλη την Ελλάδα σατυρική αντιστασιακή εφημερίδα. Χειρόγραφη, περιείχε σατυρικά ποιήματα, πικάντικα σχόλια και σκίτσα που σατυρίζαν όχι μονάχα τους κατακτητές, αλλά και τους μαυραγορίτες και γενικά όλους εκείνους που είχαν επαφές με τους κατακτητές. Τα περισσότερα από τα σατυρικά ποιήματα που δημοσιεύονταν στην εφημερίδα αυτή αποσπαιζόνταν από τους αναγνώστες της και σύντομα γίνονταν γνωστά σ’ ολόκληρη την πόλη. “Αν θυμάμαι καλά η εφημερίδα αυτή βγήκε στην κυκλοφορία μονάχα πέντε φορές και πιθανόν δύο με τρία φύλλα της να διασώζονται.

Από την πρωτοχρονιά όμως του 42 κάποιος άλλος άερας άρχισε να φυσάει. Οι παλιές παρέες άρχισαν να διαλύονται, φιλίες να σπάζουν, ενώ άλλες διασυνδέσεις να δημιουργούνται. “Όσοι από μας είχαμε μνηθεί στις αντιστασιακές οργανώσεις γνωρίζαμε τους λόγους της αναταραχής αυτής. Οι άμύητοι όμως μάταια προσπαθούσαν να καταλάβουν και μοιραίο ήταν να δημιουργηθούν μερικές παρεξηγήσεις.

Πολλά ακόμα θα μπορούσαν να γραφτούν για τον πρώτο χρόνο κατοχής της πόλης μας, αλλά η μνήμη σιγά-σιβά σβύνει και μερικά γεγονότα έχουν πάρει την μορφή όνειρου. Μένουν όμως μερικές στιγμές που έχουν τυπωθεί βαθιά μέσα μας και δύσκολα σβύνονται.

Θυμάμαι την ακολουθία του ακάθιστου ύμνου, που ψέλνοντας τον εθνικό ύμνο μιās άλλης εποχής του Ελληνισμού «Τη Ύπερμάχῳ στρατηγῷ τά νικητήρια», νοιώθαμε μέσα μας τό άθάνατο της φυλής μας, ενώ τά χείρε που άπευθύναμε προς

τήν Θεοτόκο ήταν καί χαιρετισμοί πρὸς τὴν Ἑλλάδα, πρὸς τὴν ἐλεύθερη σκέψη πρὸς τὴν ἐθνική μας ἀντίσταση.

«Χαίρε τῶν Ἀποστόλων τό ἀσίγητον στόμα, χαίρε τῶν ἀθλοφόρων τό ἀνίκητον θάρρος. Χαίρε τύραννον ἀπάνθρωπον ἐκβαλοῦσα τῆς ἀρχῆς. Χαίρε Κύριον φιλόανθρωπον ἐπιδείξασα Χριστόν.

Χαίρε δι' ἧς ἡ χαρά ἐκλάμψει, χαίρε δι' ἧς ἡ ἀρά ἐκλείψει.

Χαίρε δι' ἧς ἐγείρονται τρόπαια, χαίρε δι' ἧς ἐχθροί καταπίπτουσι».

Τέλος θυμάμαι τὴν πρώτη κατοχική Ἀνάσταση, πού ἐγινε ὕστερα ἀπὸ ἀπαγόρευση τῶν ἀρχῶν κατοχῆς, ὅχι τὰ μεσάνυχτα, ἀλλὰ τό μεσημέρι, καί ὅπου τό «Χριστός Ἀνέστη» ἐγινε ὕμνος πρὸς τὴν Λευτεριά, καί πού τὰ λιγοστά αὐγά, ἐνῶ ἦταν ἄσπρα, μιά καί δέν ὑπῆρχε μπογιά, ἦταν πιό κόκκινα παρά ποτέ, γιατί ἦταν βαμμένα μέ τό αἷμα τῶν παλλικαριῶν πού σκοτώθηκαν στὴν Ἀλβανία καί ἀπὸ τό αἷμα ὄλων ἐκείνων πού θά χαθοῦν σύντομα στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐθνική μας ἐπιβίωση.

Ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀπελευθερώσεως.

Τό λαογραφικό μουσεῖο ἾΑρτας: μέθοδος καί στόχοι τοῦ μουσειολογικοῦ προγράμματός του

Στίς 24 Σεπτεμβρίου 1983 ἐγκαινιάσθηκε στήν ἾΑρτα τό Λαογραφικό Μουσείο πού ἱδρύσε ὁ Μουσικοφιλολογικός Σύλλογος «Σκουφᾶς», μέ σκοπό νά παρουσιάσει τήν τοπική λαϊκή παράδοση στήν πνευματική καί οἰκονομικοτεχνική διάστασή της.

Τό κτίριο πού εἶχε ἐπιλεγεῖ γιά τή στέγαση τοῦ μουσείου εἶναι ἕνα διάδροφο νεοκλασικό οἶκημα πλάϊ στό Γεφύρι καί οἱ συλλογές πού εἶχαν ἀρχικά συγκεντρωθεῖ περιλάμβαναν ἀντικείμενα ἀπό τόν ὑλικό βίο (λαϊκά ἐπαγγέλματα, ἀγροτικές ἀσχολίες), οἰκιακά σκεύη καί ὄργανα χειροτεχνίας, ἐξαρτήματα ἀπό ἀποκρηάτικες μεταμφιέσεις, ἐνδυμασίες καθώς καί ὑλικό (ἐντυπο καί εἰκαστικό) σχετικό μέ τό Γεφύρι καί τό θρύλο του. Οἱ δύο αὐτές παράμετροι — κτίριο καί συλλογές — διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στήν ἐπεξεργασία τοῦ μουσειολογικοῦ προγράμματος πού ἐκπονήθηκε γιά τήν ὀργάνωση τοῦ μουσείου.

Στόχος ἑνός τοπικοῦ λαογραφικοῦ μουσείου εἶναι νά δώσει μίαν ὅσο τό δυνατόν πληρέστερη εἰκόνα τῆς ζωῆς τῆς συγκεκριμένης περιοχῆς, ἐντάσσοντας σέ μιά συνολική, σφαιρική θεώρηση τίς ποικίλες ἐκδηλώσεις της. Γιά τήν ἐκπλήρωση τοῦ στόχου αὐτοῦ, ἀπαραίτητο μεθοδολογικό αἶτημα¹ εἶναι ἡ προκαταρκτική ἐπιστημονική ἔρευνα πού συγκεντρώνει τεκμηριωτικό ὑλικό γιά τήν ὀλοκληρωμένη παρουσίαση τοῦ θέματος ἢ ἐντοπίζει καί συμπληρώνει τά κενά πού τυχόν ὑπάρχουν. Στό παράδειγμα πού ἀναλύουμε, ἡ προκαταρκτική ἐξαντλητική, ἐπιστημονική μελέτη τῆς τοπικῆς λαϊκῆς παράδοσης ὁδήγησε σέ συμπληρωματική ἐπιτόπια ἔρευνα μέ ὁδηγό ἕνα εἰδικά καταρτισμένο μεθοδολογικό διάγραμμα, γιά τήν ἐπισήμανση καί ἀπόκτηση στοιχείων πού θά συμπλήρωναν τό ὑλικό τῶν συλλογῶν πού εἶχαν ἤδη συγκεντρωθεῖ. Καρπός αὐτοῦ τοῦ ἐγχειρήματος ἦταν ἡ προσθήκη στόν ἀρχικό πυρήνα τῶν συλλογῶν τοῦ τομέα τῆς θρησκευτικῆς ἔκφρασης καί λατρείας.

Τό κτίριο τοῦ μουσείου ἦταν φορτισμένο μέ τή δική του ἱστορία καί παράδοση, πού τήν ἐπέτεινε τό γεγονός τῆς γειτνιάσεώς του μέ τό θρυλικό Γεφύρι. Χτισμένο τό 1864 ἀπό αὐστριακό ἀρχιτέκτονα, χρησιμοποιήθηκε ἀρχικά ὡς φυλάκιο τῆς Γέφυρας καί ἀργότερα ὡς μεθοριακός σταθμός τῶν Τούρκων, ὅταν μετά τή συνθήκη τοῦ 1881 τά σύνορα τῆς Ἑλλάδας καί τῆς Τουρκίας ἦταν στή μέση τοῦ Γεφυριοῦ τῆς Ἑρτας. Τό οἶκημα ἀνῆκε στό Υπουργεῖο Οἰκονομικῶν καί παραχωρήθηκε στό Σύλλογο «Σκουφᾶς» γιά τή στέγαση τοῦ Μουσείου. Οἱ ἐργασίες τῆς ἀναπαλαίωσής του εἶχαν προηγηθεῖ καί εἶχαν ὀλοκληρωθεῖ πολύν καιρό πρίν ἀπό τήν ἐκπόνηση τῆς μουσειολογικῆς μελέτης, γεγονός πού ἔθετε τό μουσειολογικό πρόγραμμα, πού καταρτίσθηκε ἀργότερα ἀπό τοὺς ἐιδικούς ἐπιστήμονες στοὺς ὁποίους ἀνατέθηκε, σέ ἕναν *a priori* περιορισμό: τήν προσαρμογή του σέ ἕνα χῶρο ἤδη — καί ἐρήμην του — διαρρυθμισμένο, ὁ ὁποῖος ἐπιπλέον παρουσίαζε ἀρκετά λειτουργικά προβλήματα.²

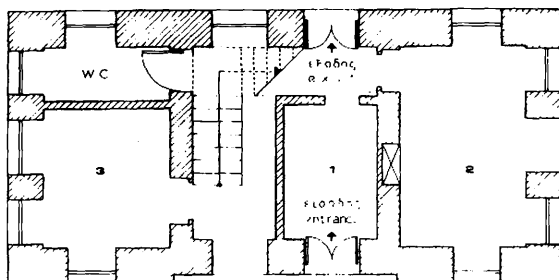
Γιά τήν παρουσίαση τοῦ ὑλικοῦ τῶν συλλογῶν ἐπιλέχθηκε ἡ λειτουργική μέθοδος ἐκθεσης,³ μέ τή δημιουργία συνόλων πού νά ἀναπαριστοῦν τοὺς ποικίλους τομεῖς καί τίς δραστηριότητες τῆς τοπικῆς ζωῆς καί τήν ἔνταξη κάθε ἀντικειμένου μέσα σ' αὐτά, σύμφωνα μέ τή χρήση του.

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς παρουσίας τῶν ἐκθεμάτων ἀκολούθησε μιάν ἀφήγηση (τό «σενάριο» τῶν ἐκθεσιακῶν χώρων), πού ἡ δομή της στηρίχθηκε στό ὑλικό τῶν συλλογῶν καί οἱ θεματικές ἐνότητές της ἀντιστοιχοῦσαν στοὺς τομεῖς στοὺς ὁποίους αὐτό ταξινομήθηκε. Στόν πρόλογο τῆς ἀφήγησης αὐτῆς ἐντάχθηκαν τά στοιχεῖα πού ἀναφέρονταν στή δράση τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς», καθὼς καί στήν ἱστορία τοῦ κτιρίου τοῦ μουσείου, γιατί κρίθηκε μεθοδολογικά εὐστοχη καί διδακτικά σκόπιμη ἡ εἰσαγωγική πληροφόρηση γιά τήν ταυτότητα τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων. Στόν κύριο κορμό τῆς ἀφήγησης τέθηκε, ὡς εἰσαγωγή, ἡ συνοπτική παράθεση ἱστορικογεωγραφικῶν πληροφοριῶν γιά τό νομό Ἑρτας-στοιχειο ἀπαραίτητο γιά τόν προσανατολισμό τοῦ ἐπισκέπτη μέσα στό χῶρο καί τό χρόνο — καί ἀκολούθησε ἡ ἀνάπτυξη τῶν θεματικῶν ἐνοτήτων πού ἀναφέρονταν στόν πνευματικό καί ὑλικό βίο μέ τοὺς τομεῖς: θρησκευτική ζωή, θρύλοι καί παραδόσεις, μεταμφιέσεις, λαϊκά ἐπαγγέλματα, ἀγροτικές ἀσχολίες, κατοικία.

Ἡ ὅλη δομή τῆς ἀνάπτυξης εἶχε ὡς στόχο της τή σαφήνεια καί τήν πληροφόρηση μέ τρόπο δυναμικό, πού θά ἐκμεταλλευόταν στό ἔπακρο τὰ πλεονεκτήματα τῆς παραστατικότητας καί τοῦ ρεαλισμοῦ. Τήν ἀποκρυστάλλωση τῆς δομῆς τοῦ συνολικοῦ προγράμματος τοῦ μουσείου ἀκολούθησε ἡ λεπτομερὴς μελέτη τῆς διαμόρφωσης καθενός τομέα ἰδιαίτερα (σχέδια μέ πλήρη ἀποτύπωση τῶν κατασκευῶν, τοῦ φωτισμοῦ, τῶν

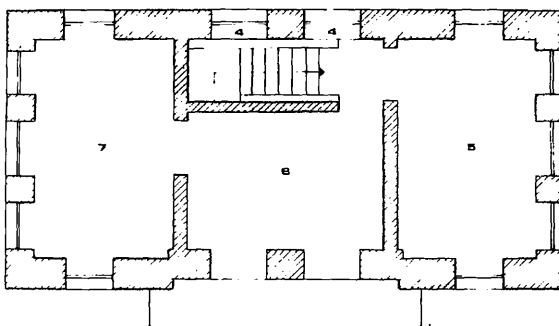
ΣΥΛΛΟΓΟΣ "ΣΚΟΥΦΑΣ"
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

"ΣΚΟΥΦΑΣ" ASSOCIATION
FOLK LIFE MUSEUM

ΚΑΤΩΨΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΟΡΟΦΟΥ

PLAN OF THE GROUND FLOOR

ΚΑΤΩΨΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΟΡΟΦΟΥ

PLAN OF THE FIRST FLOOR

Πωλητήριο
Εσωτερικό εκκλησίας
Ο θρόνος του γκιφουριού της Άρτας
Απο τα Κασοβαλικά της Άρτας
Γειτονιά με εργαστήρια
Απο την αγροτική ζωή
Εσωτερικό οικισμού της Άρτας

1 Shop
2 Interior of a church
3 The legend of the bridge of Arta
4 From the Carnival in Arta
5 Neighborhood of workshops
6 From farm life
7 Interior of a home in Arta

Κατόψεις των χώρων του μουσείου.

χρωματισμῶν, τοῦ ἐξαερισμοῦ κ.λ.π.). Τό πρόγραμμα αὐτό κατανεμήθη-
κε ἰσόρροπα στούς δύο ὁρόφους τοῦ μουσείου, μέ τρόπο ὥστε τό ἰσόγειο
νά περικλύβει τόν πρόλογο καί τόν πνευματικό βίο καί ὁ πρῶτος ὁροφος
τούς τομεῖς τῆς ὑλικοτεχνικῆς δραστηριότητος μέ συνδυατικό στοιχείο —
γιά τό πέρασμα ἀπό τόν ἕνα νοηματικό κύκλο στόν ἄλλο — τά Καρνα-
βάγια, πού ἀναπτύσσονται στή σκάλα μεταξύ τῶν δύο ὁρόφων.

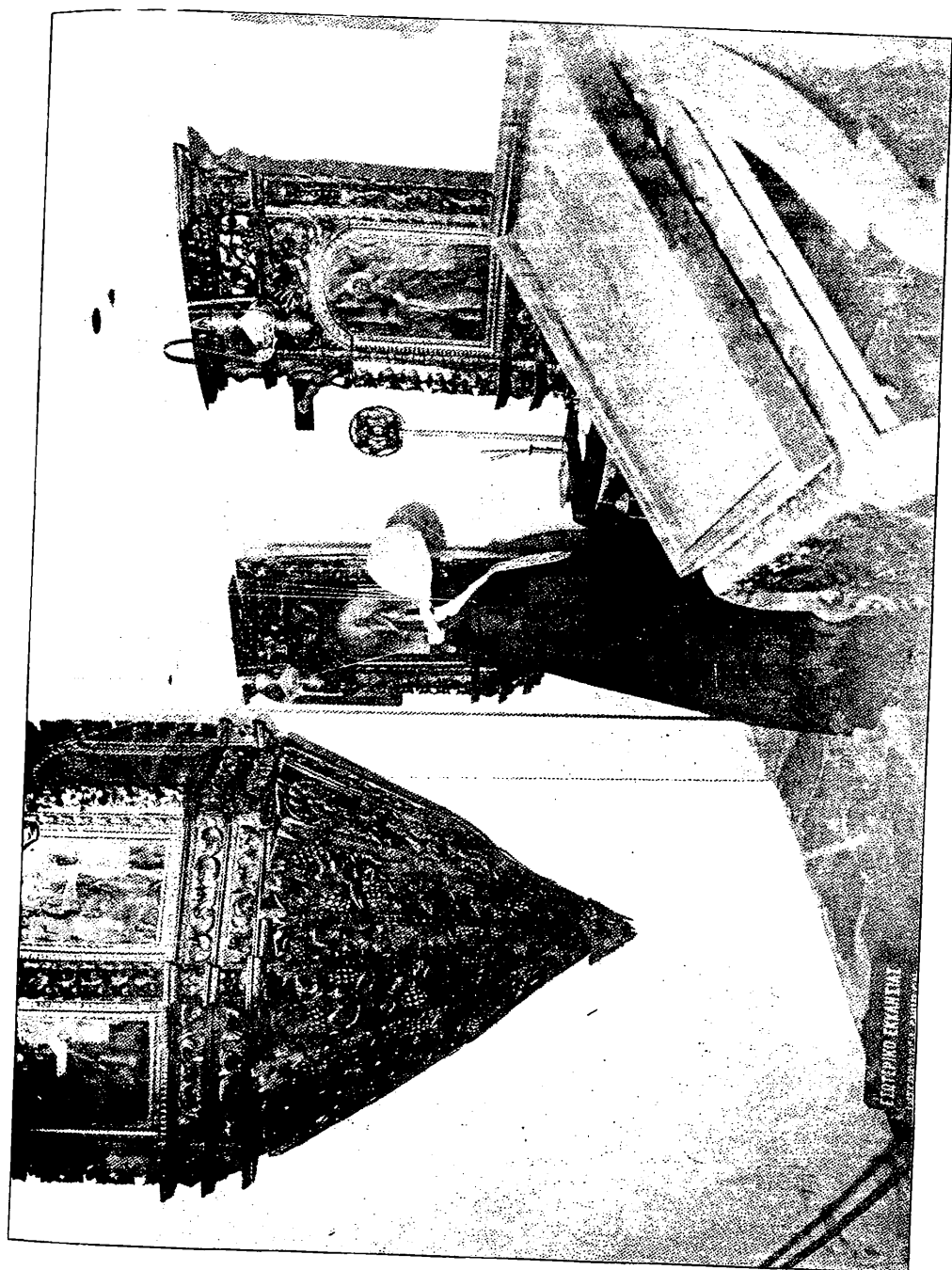
Ἡ εἴσοδος τοῦ μουσείου τοποθετήθηκε στή μία στενόμακρη πλευρά
τοῦ κτιρίου, ὅπου ὁ ὑπαίθριος χώρος μπροστά της ἀποτελεῖ νοητή συνέ-
χεια τοῦ πλακόστρωτου τῆς Γέφυρας, συμβάλλοντας ἔτσι στή νοηματική
σύνδεση τῶν δύο μνημείων. Γιά διευκόλυνση τῆς διακίνησής τῶν ἐπι-
σκεπτῶν, χαρακτηρίσθηκε ὡς ἔξοδος ἡ ἀντίστοιχη ἀντικρυστή πόρτα
στήν παράλληλη στενόμακρη πλευρά, ἀπό ὅπου ἡ πρόσβαση στό ποτάμι
καί στήν πλούσια παρόχθια βλάστησή του εἶναι δυνατή, προεκτείνοντας
ἔτσι τόν ἐπισκέψιμο μουσειακό χώρο καί ἔξω ἀπό τό κυρίως κτίσμα, στό
ὑπαιθρο. Στό χώρο τῆς εἰσόδου διαμορφώθηκε τό πωλητήριο τοῦ μου-
σείου καί ἐκτέθηκαν τά πληροφοριακά στοιχεῖα (φωτογραφίες καί κείμε-
να δίγλωσσα¹ ἑλληνικά καί ἀγγλικά) πού ἀναφέρονται στήν ἱστορία τοῦ
Συλλόγου «Σκουφᾶς» καί στό χρονικό τοῦ κτιρίου. Στόν ἴδιο χώρο, ἡ
ὑπομνηματισμένη κάτοψη τῶν δύο ὁρόφων κατατοπίζει γιά τή διάταξη
καί τό περιεχόμενο τῶν αἰθουσῶν τοῦ μουσείου καί προσανατολίζει τόν
ἐπισκέπτη.

Ὁ χάρτης τοῦ νομοῦ τῆς Ἄρτας, στήν ἀρχή τοῦ κυρίως ἐκθεσιακοῦ
χώρου, μέ ἕνα συνοπτικό κείμενο, διαγράφει περιεκτικά τό γεωγραφικό,
ἱστορικό καί οἰκονομικό πλαίσιο τῆς περιοχῆς.

Σέ ὅλες τίς αἰθουσες τοῦ μουσείου ἔγιναν κατασκευές καί προσθήκες
γιά τή δημιουργία τοῦ κατάλληλου «σκηνικοῦ» πού θά πλαισίωνε τή
«τρισδιάστατη» ἀνάπτυξη τῶν ἀντίστοιχων θεματικῶν ἐνοτήτων. Ἐδῶ
θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι μέ τόν ὅρο «σκηνικό» δέν ἐννοοῦμε πάντα
τήν πιστή ἀναπαράσταση τῆς πραγματικότητος, ἀλλά συχνά μιάν ἀφαι-
ρετική-συμβολική εἰκόνα.

Στήν αἴθουσα μέ τίτλο «Ἐσωτερικό ἐκκλησίας» ἐντάχθηκαν τά ἐκ-
κλησιαστικά ἀντικείμενα τῆς συλλογῆς τοῦ μουσείου (ἄμβωνας, εἰκόνες,
προσκυνητάρι κλπ.) σέ μιᾶ δυναμική ἀνάπλαση μιᾶς στιγμῆς ἀπό τή
θεία λειτουργία, μέ τή μορφή τοῦ ἱερωμένου νά ἱεουργεῖ καί τήν ἡχητι-
κή συνοδεία ψαλμωδίας πού ἀκούγεται συνεχῶς, διάχυτη στό συγκεκρι-
μένο χώρο, ἐντείνοντας τήν αἴσθηση πού δημιουργεῖ ὁ κατάλληλος, ὑ-
πόβλητικός φωτισμός.

Τή μετάβαση στήν αἴθουσα πού εἶναι ἀφιερωμένη στό «Θρύλο τοῦ Γε-
φυριοῦ τῆς Ἄρτας» προετοιμάζει τό πέρασμα μέσα ἀπό ἕναν ἐνδιάμεσο

Εσωτερικό εκκλησίας.

ῥο, ὅπου συγκεντρώθηκαν τό ἔντυπο ὑλικό (βιβλία σέ ἐντοιχισμένη ροθήκη) καί οἱ εἰκαστικές δημιουργίες καί μαρτυρίες (ζωγραφικοί πίνακες καί φωτογραφίες) πού ἀναφέρονται στό Γεφύρι. Ἡ συστηματικά ταξινομημένη — κατά τήν κλασσική ἀντίληψη — ἔκθεσή τους ἐπισημαίνει τή διάσταση τοῦ ἐνδιαφέροντος πού εἶχε τό θέμα γιά τήν ἐπιστημονική ἔρευνα καί τήν καλλιτεχνική δημιουργία.

Στήν αἴθουσα τοῦ «Θρύλου τοῦ Γεφυριοῦ», ἡ σκηνογραφική διαμόρφωση τοῦ χώρου, μέ τή δημιουργία μιᾶς μεγάλης καμάρας — κατά τό πρότυπο τῆς κεντρικῆς καμάρας τοῦ Γεφυριοῦ — πλαισιώνει «τοπογραφικά» τήν πληροφόρηση πού δίνει τό αὐτόματο φωτοχητικό πρόγραμμα γιά τήν ἱστορία τοῦ Γεφυριοῦ. Τά στοιχεῖα πού συνθέτουν τό σκηνικό (βότσαλα τοῦ ποταμοῦ στό δάπεδο, τοποθέτηση φυσικῆς βλάστησης, μπλέ διάχυτος φωτισμός) ἀποσκοποῦν στήν κατάργηση τῶν φυσικῶν ὁρίων πού χωρίζουν τό οἶκημα τοῦ μουσείου ἀπό τό γειτονικό Γεφύρι καί στήν ἐνοποίηση — μέσα στήν συνείδηση τοῦ ἐπισκέπτη — ἐσωτερικοῦ ἐκθεσιακοῦ χώρου καί ὑπαίθρου, μέσα ἀπό τόν συνδετικό «ἀγώγ» τοῦ μοναδικοῦ ἀνοικτοῦ παράθυρου τῆς αἴθουσας, πού ἔχει θέα τό Γεφύρι. Σέ πληροφόρηση διοχετευμένη μέσα ἀπό συγκινησιακά βιώματα ἀποσκοπεῖ καί ἡ δομή τοῦ φωτοχητικοῦ προγράμματος, στό ὅποιο ἡ ἐπιστημονικά ἐξακριβωμένη ἱστορία τοῦ Γεφυριοῦ δέν ἔχει καταγραφεῖ μέ ψυχρό, εἰδησεογραφικό τρόπο, ἀλλά μέ τή μορφή δραματοποιημένου θεατρικοῦ διαλόγου, ὑπογραμμισμένου σέ ὁρισμένα καίρια σημεῖα τοῦ λόγου ἀπό τόν κατάλληλο φωτισμό καί ἐμπλουτισμένου μέ ρεαλιστικά ἡχητικά στοιχεῖα, πού βοηθοῦν στήν ἀνάπλαση τῶν ἐποχῶν καί τῶν περιστατικῶν πού ἀναφέρονται (ἦχος ροῆς νεροῦ, ἄμαξες, ζῶα καί πλῆθος πού διαβαίνει, μάχες κλπ).

Στή σκάλα πού ὁδηγεῖ ἀπό τό ἰσόγειο στόν πρῶτο ὄροφο ἀναπτύσσεται τό Καρναβάλι τῆς Ἄρτας. Ἐδῶ ἡ νοητή μετάβαση ἀπό τόν πνευματικό κόσμο τῆς θρησκευτικῆς πρακτικῆς καί τῶν θρύλων στίς ὑλικοτεχνικές δραστηριότητες βιώνεται ἀπό τόν ἐπισκέπτη ὡς ἓνα πραγματικό «πέραςμα» μέσα ἀπό ἓναν κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο. Μέ τήν μετατροπή τῶν δύο παράθυρων, πού ὑπάρχουν κατά μήκος τῆς σκάλας, σέ μπαλκόνια σπιτιῶν μέ μασκαράδες πού σκύβουν πρός τό μέρος τοῦ ἐπισκέπτη πού «διαβαίνει» περνώντας ἀπό μπροστά τους, ὁ χώρος αὐτός μεταουσιώνεται καί παίρνει τή μορφή βαθμιδωτοῦ καλντεριμιοῦ — ἀπό τᾶ ἄπειρα πού ὑπάρχουν στήν Ἄρτα — τοῦ ἴδιου πού ἀπεικονίζεται στή μεγάλη φωτογραφία, πού ἀναρτημένη σέ τοῖχο τοῦ χώρου αὐτοῦ, ἀποτελεῖ σπάνια εἰκαστική μαρτυρία ἀποκριάτικου ἑορτασμοῦ στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας. Τό πληροφοριακό κείμενο πού ὑπάρχει στό χώρο αὐτό, δια-

Ἀπὸ τὰ Καρναβάλια τῆς Ἄρτας (λιπομέρεια).

γράφει μέ συνοπτικό καί σαφή τρόπο τό ιστορικό τῆς ἐξέλιξης τοῦ ἐθνικοῦ τῶν μεταμφιέσεων στήν Ἄρτα.

Τή μετουσίωση πού ἀναφέραμε πιά πάνω ἐπιτείνει καί ἡ κατασκευή, στήν κορυφή τῆς σκάλας, πύλης πού μιμεῖται τόν τύπο τῆς καμάρας τῆς Ἁγίας Θεοδώρας — κοντά στήν ὁμώνυμη ἐκκλησία — καί ἡ ὁποία εἰσάγει στήν αἴθουσα ὅπου παρουσιάζεται μιᾷ «Γειτονιά μέ ἐργαστήρια». Ἐδῶ ἡ παρατακτική παράθεση μιᾶς σειρᾶς ἐργαστηρίων (ὑποδηματοποιεῖο, χαλκουργεῖο, οἶνοποιεῖο, κηροπλαστεῖο) μέσα στά ὁποῖα οἱ τεχνίτες παρουσιάζονται σέ μιᾷ στιγμιαία κίνηση τήν ὥρα τῆς δουλειᾶς τους, ἀποκαλύπτει μέ τόν πιά εὐγλωττο, ἄμεσα εὐληπτο καί διδακτικό τρόπο τό χῶρο τῶν λαϊκῶν ἐπαγγελμάτων.

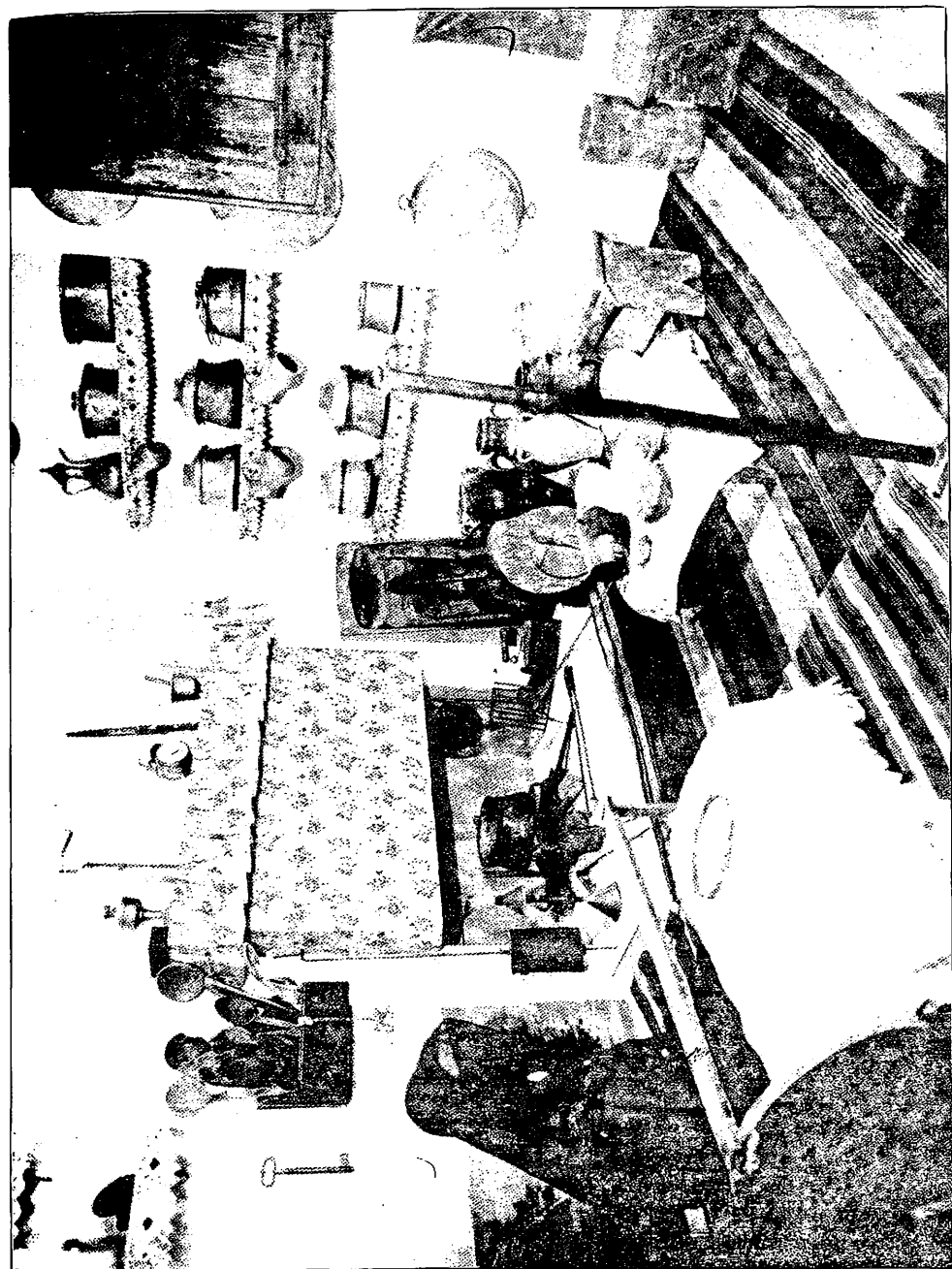
Τά ἐκθέματα πού εἰκονογραφοῦν τίς ἀγροτικές παραγωγικές δραστηριότητες (γεωργία, κτηνοτροφία) ἐντάχθηκαν καί αὐτά σέ ἓνα ἀνάλογο διαμορφωμένο σκηνικό, ὅπου δεσπόζουν ισόρροπα ὁ ὄγκος ἀπό τήν πρόσωση μιᾶς καλύβας, σέ φυσικό μέγεθος, καί ἡ προοπτική ἀπόδοση τοῦ ὑπαίθριου χώρου ὅπου αὐτή ὑπάρχει μέ τήν τοποθέτηση ἑνός ὀγκώδους φυσικοῦ κορμοῦ μπροστά ἀπό μιᾷ γιγαντιαία φωτογραφία δάσους. Στό σύνολο αὐτό, ἡ ἀφαιρετική δήλωση τοῦ κοπαδιοῦ πραγματοποιεῖται μέ τήν ἀνάρτηση μεγάλου ἀριθμοῦ κουδουνιῶν πού αἰωροῦνται ἐλεύθερα στό χῶρο, ἀποδίδοντας μέ τήν προοπτική, κατά μέγεθος, ταξινόμησή τους τόν ὄγκο τοῦ κοπαδιοῦ.

Ἡ τελευταία αἴθουσα τοῦ μουσείου παρουσιάζει τό «Ἐσωτερικό ἑνός σπιτιοῦ τῆς Ἄρτας» μέ ὅλη τήν οἰκοσκευή καί τόν ρουχισμό του καί ἀποτελεῖ τό καταληκτικό σημεῖο στή διαδρομή πού ὁ ἐπισκέπτης ἀκολουθεῖ μέσα στό μουσειακό χῶρο, ὁδεύοντας, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καί στήν καθημερινή ζωή, ἀπό τόν «ἐξωτερικό κόσμο» (ἐπαγγελματικός χῶρος) πρὸς τήν κατοικία. Ἐδῶ, ἡ προσθήκη τῶν δύο γυναικείων μορφῶν — γυναίκα στόν ἀργαλειό, γιὰ πού νανουρίζει τό μωρό στήν κούνια του — συμβάλλει στή δυναμική ἀνάπλαση τῆς ζωῆς.

Στή χρησιμοποίηση ὅλων τῶν ἀνθρώπινων μορφῶν, μέσα στόν ἐκθεσιακό χῶρο, κύρια φροντίδα ἦταν ἡ ἀπόδοση τῆς πλαστικότητας καί τοῦ ρεαλισμοῦ στήν κίνησή τους.

Στοιχεῖο καθοριστικό γιά τήν ὁλοκλήρωση τῆς συγκινησιακῆς ἀποτελεσματικότητας τοῦ «σκηνικοῦ» σέ κάθε χῶρο ὁ φωτισμός πού χρησιμοποιήθηκε, ἦταν μόνο τεχνητός, μέ ἐναλλαγή σέ ἔνταση καί χρῶμα, ἀνάλογα μέ τίς ἐπιταγές τοῦ χωροχρονικοῦ προσδιορισμοῦ (μέρα-νύχτα, ὕπαιθρο-ἐσωτερικό σπιτιοῦ, ἐκκλησίας, ἐργαστηρίων).

Ἡ πλαισιωτική γραπτή τεκμηρίωση περιορίσθηκε στήν ἀναγραφή ἐπιγραφῶν-τίτλων πού χαρακτηρίζουν τό περιεχόμενο κάθε αἴθουσας, ἢ στή

Εσωτερικό σπιτιού της "Αρτας"

σύνθεση — όπου αυτό κρίθηκε αναγκαίο — σύντομων κειμένων, όπου μέ
άπλό, σαφή και εύσύνοπο τρόπο παρέχεται ή απαραίτητη πληροφόρηση.
Η φειδωλή αυτή χρήση του γραπτού λόγου προήλθε επίσης και από τό
γεγονός ότι την κύρια διδακτική αποστολή εκπληρώνει αυτή καθεαυτήν
ή έκθεση των συλλογών μέ τόν τρόπο της δομής της.⁵

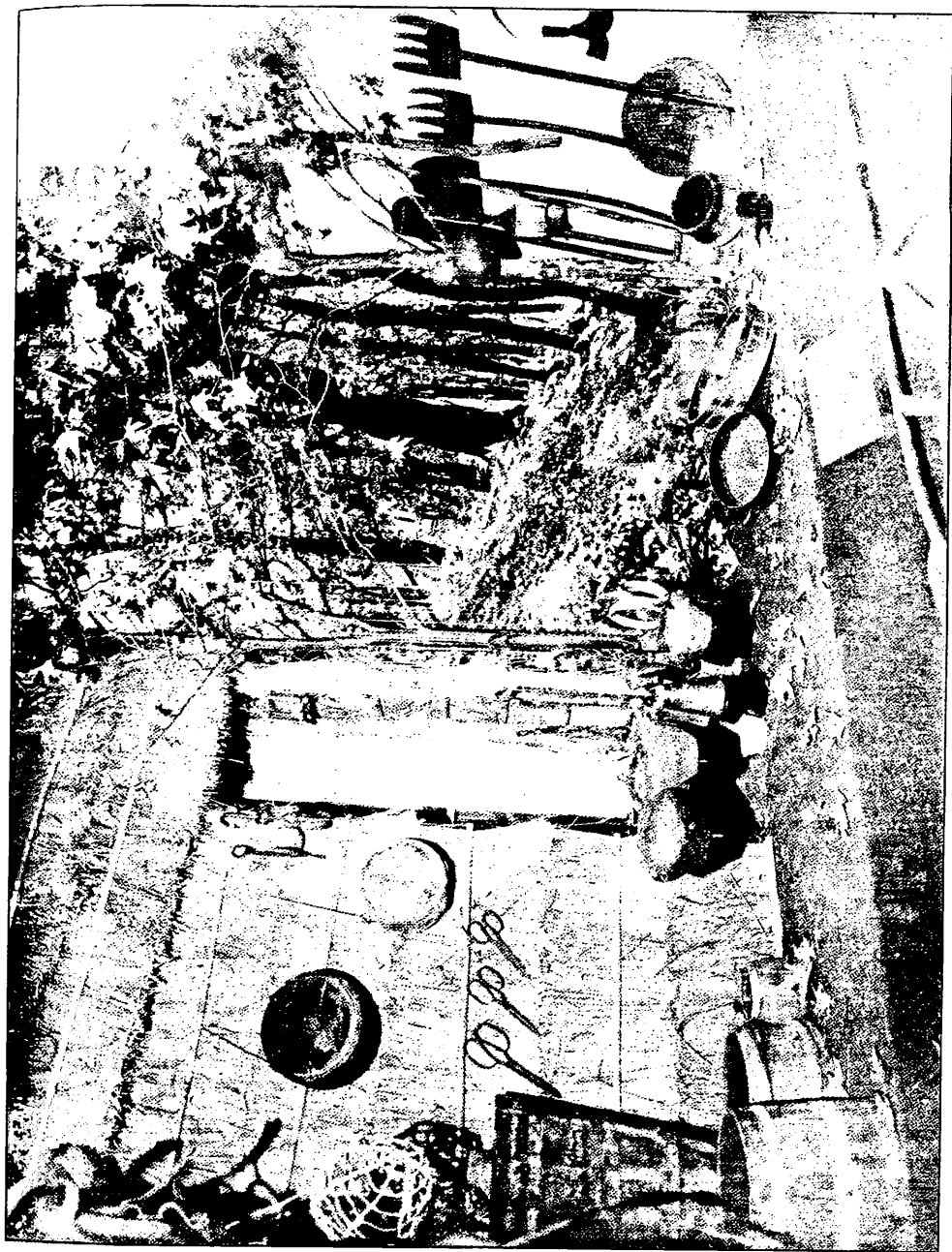
Μέσα σ' αυτό τό διαμορφωμένο σύνολο των επιμέρους θεματικών ένο-
τήτων, ή διαδρομή του επισκέπτη στη μετάβασή του από τό ένα θέμα
στό άλλο περνά εναλλακτικά από μία «γραμμική ανάγνωση» και «θέαση
άπλή» (όπως π.χ. όταν εξετάζει τά εκθέματα σχετικά μέ την ιστορία του
«Σκουφά» και του κτιρίου, την εισαγωγική πληροφόρηση για τό νομό
Άρτας, τό έντυπο και εικαστικό ύλικό για τό Γεφύρι στη «Γειτονιά μέ
τά έργαστήρια», στίς «Άγροτικές ασχολίες», στό «Έσωτερικό του σπι-
τιού») σέ μία «μέθεξη» (έκκλησία, «Θρύλος του Γεφυριού της Άρτας»,
«Καρναβάλια»), όπου γίνεται και ό ίδιος μέρος του διαμορφωμένου χώ-
ρου και «δραστηριοποιείται» μέσα σ' αυτόν.

Ο τελευταίος αυτός στόχος του μουσειολογικού προγράμματος του
συγκεκριμένου μουσείου, γέννημα των σύγχρονων προβληματισμών για
τήν ενεργοποίηση του επισκέπτη μέσα στό μουσειακό χώρο και την ά-
φύπνιση του ενδιαφέροντός του μέ τρόπο έλκυστικό, αποτελεί έκφραση
μιάς εύρύτερα εκπαιδευτικής αποστολής που βρίσκεται στην άφετηρία
της δημιουργίας του μουσείου αυτού.

Σημειώσεις

1. Γενικά για τή μεθοδολογία της οργάνωσης λαογραφικών μουσείων βλ. Εύρυδικη Άντζουλάτου-Ρετσίλα, Νιόβη Αυγιάρη: Τό Πανεπιστοικό Λαογραφικό Μουσείο Χαλκίδας. Μεθοδολογική ανά-
λυση της δημιουργίας του, όπου και ή σχετική μέ τό θέμα βιβλιογραφία (τιπώνεται).
2. Εδώ σινειοτήτοποιήθηκε για άλλη μία φορά ή διαπίστωση ότι στη σημερινή εποχή — και μέ τά
σύγχρονα δεδομένα της μουσειολογίας — ή οργάνωση ενός μουσείου είναι έργο ομάδας ειδικών
(έρευνητών, μουσειολόγων, αρχιτεκτόνων) που συνεργάζονται από την αρχή για τόν λεπτομερή
κυταρισμό του «προγράμματος» του μουσείου, και της εφαρμογής του, κατόπιν μέσα στό χώρο,
που διαρρυθμίζεται εκ των υστέρων μέ βάση αυτό και μέ στόχο νά τό ίπηρετεί απόλυτα.
3. Για τίς μεθόδους έκθεσης των λαογραφικών συλλογών βλ. Εύρυδικη Άντζουλάτου-Ρετσίλα, Νι-
όβη Αυγιάρη, ό.π.
4. Όλη ή γραπτή πληροφόρηση μέσα στό μουσείο είναι διγλωσση, για διευκόλυνση και των ξέ-
νων επισκεπτών.
5. Για τό διδακτικό ρόλο των μουσειακών εκθέσεων βλ. Εύρυδικη Άντζουλάτου-Ρετσίλα, Τό μου-
σείο και ό ρόλος του μέσα στην κοινωνία (τιπώνεται).

Σημ. Οι σι γγραφίες του άρθρου έπισημούν να ελχαριστήσουν και από τη θέση αυτή
τήν Άμερικανίδα Λαογράφο — Μουσειολόγο Annette Fromm, του Λαογραφικού Ίνστι-
τούτου του Πανεπιστημίου του Bloomington της Ίνδιάνας και επικεφαλής της διεθνούς
έπιτροπής του ICOM για τή Λαϊκή Τέχνη, για τή βοήθειά της κατά την ύλοποίηση και
έφαρμογή του έπιστημονικού προγράμματος του μουσείου.

Από την αγροτική ζωή.

Η' ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ και ΜΕΛΛΟΝ

ΑΡΤΑ 22-25 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1983

Ὁ Μουσικοφιλολογικὸς Σύλλογος Ἄρτης «Σκουφᾶς» διοργάνωσε ἀπὸ κοινοῦ μέ τὴν «Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία Παραδοσιακῶν Σπουδῶν» τὸ Η' Διεθνὲς Συνέδριο Παραδοσιακῶν Σπουδῶν στὴν Ἄρτα, ἀπ' τὶς 22 ὡς τὶς 25 Σεπτεμβρίου 1983.

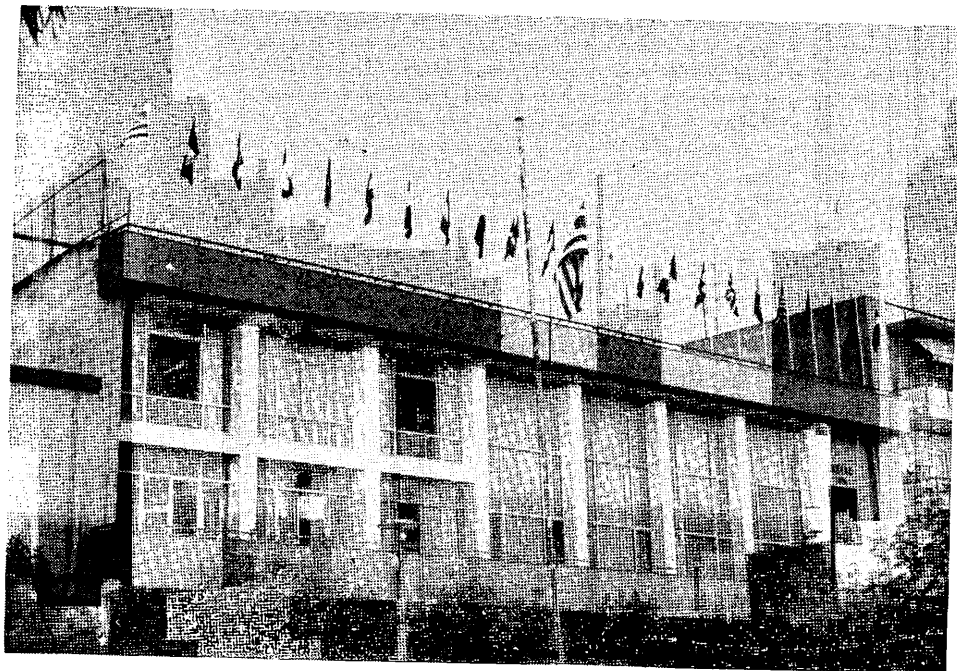
Στὶς ἐργασίες τοῦ συνεδρίου μέ θέμα «Παράδοσις καὶ Μέλλον», πού ἔγιναν στήν ἀνακαινισμένη, καὶ κατάρμεστη, μεγάλη αἴθουσα τῆς Πνευματικῆς Στέγης τοῦ Συλλόγου, πῆραν μέρος, με ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσες εἰσηγήσεις καὶ ἀνακοινώσεις, Ἀκαδημαϊκοί, Καθηγητές Πανεπιστημίων καὶ ἄλλες ἐξέχουσες προσωπικότητες ἀπ' τὴν Ἑλλάδα καὶ πολλές χῶρες τοῦ κόσμου. Τὴν ἔναρξιν κήρυξε ὁ ἐπίτιμος πρόεδρος τῆς ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς κ. Σόλων Κυδωνιάτης, Ἀκαδημαϊκός καὶ Ὁμότιμος Καθηγητῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου.

Χαιρετισμούς ἀπηύθυναν: ὁ σεβ. Μητροπολίτης Ἄρτης Κοσ' Ἰγνάτιος, ὁ Νομάρχης κ. Κ. Ἀνδρουτσόπουλος, ὁ Δήμαρχος κ. Χρ. Παπαγεωργίου, καὶ ὁ Πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ» κ. Κ. Βάγιας.

4186

Ὁ Μητροπολίτης Κοσ' Ἰγνάτιος, προσφωνώντας τοὺς συνέδρους εἶπε:

«Ἀνταποκρινόμενος εἰς τὴν εὐγενῶς πρὸς ἐμὲ ἀπευθυνθεῖσαν πρόσκλησιν τοῦ Προέδρου τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας Παραδοσιακῶν Σπουδῶν κ. Χάρη Γκητάκου καὶ τοῦ Προέδρου τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου Ἄρτης «ὁ Σκουφᾶς» κ. Κωνσταντίνου Βάγια, εὐχαρίστως παρίσταμαι εἰς τὴν τελετὴν ταύτην τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ

Ἡ πνευματικὴ στέγη τοῦ Συλλόγου μας μέ τίς σημαῖες τῶν κρατῶν πού πήραν μέρος στό Συνέδριο.

Ἀποψη τῆς ἐναρξῆς τοῦ Συνεδρίου.

Η' Διεθνούς Συνεδρίου Παραδοσιακών Σπουδών, τό όποιον διοργανούται ύπ' αὐτῶν εἰς τήν Πόλιν τῆς Ἑρτης.

Τό θέμα τοῦ Συνεδρίου τούτου «Παράδοσις καί Μέλλον» εἶναι ἀξιόλογον καί πολύ σημαντικόν, διότι ἀποβλέπει εἰς τήν ἔρευναν τῆς Παραδόσεως καί τήν ἀξιοποίησιν αὐτῆς ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἀνθρώπου.

Διά τόν λόγον τούτον, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θέματος τούτου ἀποτελεῖ ἀνάγκην ἐπιτακτικήν καί αἷτημα τοῦ καιροῦ ἡμῶν, διότι κατ' αὐτόν ἡ σύγκυσις τῶν ἀξιών, ἡ διάβρωσις τῶν συνειδη-
σεων καί ἡ ἠθική ἐξαχρείωσις ἔχουν προχωρήσει πολύ εἰς βάθος καί εἰς ἔκτασιν εἰς τήν κοινωνίαν. Κατόπιν τούτων, χαιρετίζω μέ χαράν τό Συνέδριον τοῦτο καί εὐχομαι, ὅπως αἱ ἐργασίαι αὐτοῦ εὐδοωθοῦν καί ἔχουν ἀρίστην ἐπιτυχίαν.

Ἐκφράζω τα θερμά μου συγχαρητήρια πρὸς τοὺς σχόντας τήν πρωτοβουλίαν τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ Συνεδρίου τούτου καί πρὸς τοὺς Διοργανωτάς αὐτοῦ.

Ἐκφράζω τήν χαράν μου διά τήν σύγκλησιν τούτου εἰς τήν ἱστορικὴν Πόλιν τῆς Ἑρτης, τήν Πρωτεύουσάν τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, εἰς τήν ὁποίαν σώζονται πολλὰ μνημεῖα ἀρχαῖα καί τῶν Βυζαντινῶν χρόνων περισπούδαστα καί νέα τοιαῦτα ἀνακαλύπτονται.

Καλωσορίζω τοὺς διαπρεπεῖς καί βαθυνώμονας Συνέδρους Ἐπισκέπτας ἡμῶν, τοὺς ἐν τῇ παιδείᾳ ἐγκύψαντας Πρυτάνεις, Ἀκαδημαϊκοὺς καί Καθηγητάς Πανεπιστημίων πολλῶν Χωρῶν καί εὐχομαι, ὅπως ἡ ἐνταῦθα παραμονή αὐτῶν εἶναι εὐχάριστος καί ἐνδιαφέρουσα.

Τέλος, ἐπικαλοῦμαι ἐφ' Ἑμᾶς πάντας καί ἐπὶ τὰ ἔργα Ἑμῶν πλουσίαν τήν Θεῖαν εὐλογίαν».

Στὴν προσφώνησίν του ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς» ἀνέφερε τὰ ἑξῆς:

«Κύριοι Σύνεδροι

Κυρίες καί Κύριοι

Ἡ Ὀμοσποφίλολογικὸς Σύλλογος τῆς Ἑρτας «ΣΚΟΥΦΑΣ» πού ἔχει τήν ὀργανωτικὴν φροντίδα τοῦ Η' Διεθνούς Συνεδρίου τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας Παραδοσιακῶν Σπουδῶν μέ θέμα «ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝ» σᾶς ἀπευθύνει ἐγκάρδιο χαιρετισμό καί σᾶς καλωσορίζει στὴν πόλιν αὐτὴ τήν κατάφορτη ἀπὸ πλούσια παράδοση καί ἱστορικὲς μνημεῖς.

Ἡ Σύλλογός μας ἐκτιμῶντας τὴν σημασία τοῦ Συνεδρίου ἐπεδίωξε νά ἀνταποκριθεῖ ὅσο τό δυνατόν καλύτερα στίς εὐθύνες γιὰ τήν σωστή διοργάνωσίν του.

Τό Δ.Σ. τοῦ Συλλόγου μας κι' ἐγὼ προσωπικά νοιώθουμε τήν ἀνάγκη νά εὐχαριστήσουμε τήν Ἑταιρίαν Παραδοσιακῶν Σπουδῶν πού ἀνέθεσε στό «ΣΚΟΥΦΑ» τήν διοργάνωσιν αὐτοῦ τοῦ ἀξιόλογου Διεθνούς Συνεδρίου καί ἐπέλεξε τήν πόλιν μας γιὰ νά πραγματοποιηθεῖ.

Καί δέν εἶναι τυχαία αὐτὴ ἡ ἐπιλογή. Εἶναι ἡ ἀναγνώριση τῆς θετικῆς συμβολῆς τοῦ «ΣΚΟΥΦΑ», ἀλλά καί τῆς Ἑρτας στή διατήρησιν καί στό ζωντάνεμα τῶν παραδόσεων τοῦ λαοῦ μας, πού σήμερα, ὅσο ποτέ ἄλλοτε, κινδυνεύουν νά χαθοῦν ἐξ αἰτίας τοῦ εὐδαιμονισμοῦ πού διακατέχει τόν σύγχρονον ἄνθρωπον, μέ ἀπρόβλεπτες γιὰ τό μέλλον τοῦ τόπου μας ἐπιπτώσεις.

Ἡ παράδοση εἶναι δεσμός τῶν περασμένων μέ τὰ τωρινά καί μέ αὐτά πού θά ἔρθουν, εἶναι ὁ σύνδεσμος πνεύματος καί ἀνθρώπου τοῦ χθές, τοῦ σήμερα καί τοῦ αὔριον.

Ἡ παράδοση μᾶς συντηρεῖ καί σάν φυλὴ καί σάν ἔθνος.

Ἡ Σύλλογος «ΣΚΟΥΦΑΣ» στά 87 χρόνια τῆς ἱστορίας του ἀγωνίστηκε γιὰ τό πολιτικό ἀνέβασμα τῆς περιοχῆς ἀλλά καί γιὰ τὴ διατήρησιν τῶν παραδόσεων, ἀξιοποιώντας ὅλες τίς δυνατότητες καί προϋποθέσεις πού εἶχε στή διάθεσίν του.

Κυρίες καί Κύριοι

Ἡ Ἑρτα, ἡ πόλιν πού ἔχει τήν τιμὴ νά σᾶς φιλοξενεῖ, εἶναι ἀπὸ τίς λίγες στή χώρα μας, πού οἱ κάτοικοί της σέβονται τίς παραδόσεις, τίς ζωντανεύουν σέ κάθε ἐκδήλωσιν της ζωῆς τους καί εὐλαβικά τίς μεταφέρουν στοὺς νεώτερους.

Καί δέν μπορούσε νά γίνεῖ διαφορετικά, γιὰ τὴ πλούσια καί μακρόχρονη ἱστορία αὐτῆς

τῆς πόλης, πού ἡ θέση της τὴν ἀνέβασε στό προσκήνιο τῆς ἱστορίας, εἶναι γεμάτη ἀπὸ θρύλους καὶ παραδόσεις, πού ἐπηρέασαν καὶ ἐπηρεάζουν καὶ σήμερα τὴ ζωὴ τῶν κατοίκων τῆς.

Ἡ ἱστορία αὐτῆς τῆς πόλης καὶ οἱ κάτοικοί της δὲν ἐπέτρεψαν στὰ ξενόφερτα ἦθη καὶ ἔθιμα νὰ ἀλλοιώσουν τὸν παραδοσιακὸ της χαρακτήρα.

Εἶναι ἡ πόλη πού προσελκύει τὸν περαστικὸ τουρίστα, ἱκανοποιεῖ ἐκεῖνον πού ἀγαπᾷ τὴν ἱστορία καὶ προκαλεῖ ἐνδιαφέρον σὲ κείνον πού ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα.

Ἀρχαία καθέδρα τοῦ Πύρρου, Βυζαντινὴ πρωτεύουσα τῶν Κομνημῶν, πλούσια μεγαλοῦ-πολη τῆς Τουρκοκρατίας.

Μιά μεγάλη ἱστορία, στὴν ὁποία, ξεδιπλώνοντάς την, συναντᾶμε βασιλιάδες καὶ βασίλισσες τοῦ οἴκου τῶν Αἰακιδῶν, βυζαντινοὺς ἄρχοντες καὶ βασίλισσες τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνοδοκῶδων καὶ φωτισμένους ἱεράρχες τῆς Χριστιανοσύνης.

Ἐδῶ στὸ Δεσποτάτο σπέρνεται ὁ σπόρος τῆς νεοελληνικῆς Ἐθνικῆς συνείδησης σὰν ἡ πρώτη ἀπόπειρα δημιουργίας Ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἀπὸ αὐτὸ τὸν τόπο πέρασε ὁ μυθικὸς Αἰνείας μετὰ τὸν Τρωϊκὸ πόλεμο καὶ ὁ Ναπολέοντας ὁ Γ', ἐδῶ πέθανε ἡ αὐτοκράτειρα Εὐφροσύνη καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς στάνης Κώστας Κρυστάλλης. Ἐδῶ καθαγιαζεται ἡ ὁσία Θεοδώρα κι' ἐδῶ γεννιέται ἡ φημισμένη Πριγκιπέσα Ἰζαμπώ. Ἐδῶ σ' αὐτὴ τὴν πόλη ἀνδρώθηκε καὶ πολέμησε ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης, ἐδῶ γεννήθηκε ὁ ἐνδοξος στρατάρχης Γεώργιος Καραϊσκάκης, ἐδῶ στὴν Ἄρτα εἶδε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ὁ Πρωτεργάτης τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας Νικόλαος Σκουφᾶς, ἐδῶ πολέμησε ὁ ἥρωας Μάρκος Μπότσαρης κι' ἀπ' τὴν πόλη αὐτὴ στα 1912 ὁ ἐνδοξος ἑλληνικὸς στρατὸς ξεχύθηκε γιὰ ν' ἀπελευθερώσει τὴν Ἠπειρο.

Κι' ἀργότερα στὰ 1940 ὁ ἴδιος αὐτὸς λαὸς τῆς Ἄρτας βάσταξε τίς γραμμές ἀπ' τὴ πρώτη μέρα τοῦ πολέμου, χύνοντας ποτάμια αἵμα.

«Ἐπρεπε νὰ πιάσουμε τίς γραμμές πού κρατοῦσανε ὡς τότε οἱ ἄρτινοὶ ἀπὸ Χειμάρρα μέχρι Τεπελένη. Λόγω πού ἐκεῖνοι πολεμοῦσανε ἀπ' τὴν πρώτη μέρα, συνέχεια, κι' εἶχαν μείνει σχεδὸν οἱ μισοὶ καὶ δὲν ἀντέχανε ἄλλο...»

γράφει ὁ μεγάλος μας Ἐλύτης στὸ Ἄξιον Ἑστί.

Κατάσπαρτος ἀπὸ βυζαντινὰ μνημεῖα κυρίως ἐκκλησιαστικῆς τέχνης, μὲ τοὺς θρύλους του καὶ τίς ὑπέροχες παραδόσεις τῶν κατοίκων του, ὁ τόπος αὐτὸς κατάφερε νὰ ἀντέξει στοὺς ἐκμοντερνισμοὺς καὶ νὰ διατηρήσει ἀναλλοίωτον τὸν ἐθνικὸ καὶ παραδοσιακὸ του χαρακτήρα.

Κύριοι Σύνεδροι.

Οἱ παραδόσεις στὴ χώρα μας ἀποτελοῦν τὰ θεμέλια τῆς ἰδίας τῆς ὑπόστασης τοῦ ἔθνους μας καὶ μᾶς βοήθησαν στοὺς δύσκολους καιροὺς νὰ ξεπεράσουμε κινδύνους ἀφανισμοῦ τῆς ἰδίας τῆς φυλῆς μας.

Γιὰ νὰ συγκεντρωθοῦν ὅμως ὅλα τὰ στοιχεῖα πού κατατοπίζουν στὴ γνῶση τῶν παραδοσιακῶν μορφῶν τῆς Ἐθνικῆς καὶ βιωματικῆς ἀγωγῆς μας, θὰ πρέπει νὰ συνεργαστοῦν ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ παράγοντες πού νοιώθουν τὴν ἀνάγκη διατήρησης τῶν παραδόσεών μας καὶ νομίζω πὼς σ' αὐτὸ στοχεύει τὸ σημερινὸ μας Συνέδριο.

Το γεγονός ὅτι συμμετέχουν προσωπικότητες ἀπὸ 22 χώρες, δίνει ἰδιαίτερη βαρύτητα καὶ στὰ συμπεράσματα πού θὰ ἐξαχθοῦν ἀπὸ αὐτὸ τὸ Συνέδριο.

Κλείνοντας τὸ χαιρετισμὸ μου σὰς εὐχομαι εὐδῶση τῶν ἐργασιῶν καὶ καλὴ καὶ εὐχάριστη διαμονὴ στὴ μικρὴ μας πόλη.

Ἀκολούθησε ἡ Εἰσήγησις τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ καὶ τακτικοῦ Καθηγητῆ τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν κ. Ε. Μουτσοπούλου με θέμα: «Ἱστορία καὶ Παράδοσις».

Τὸ βράδυ τῆς ἰδίας ἡμέρας, ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» παρέθεσε γεῦμα πρὸς τιμὴν

Ο άκαδημαϊκός κ. Εύάγγ. Μουτσόπουλος στην πρώτη ανακοίνωση του συνεδρίου.

Από τό γεύμα στην 'Ι. Μονή Κάτω Παναγιάς προς τιμήν των συνέδρων.

των κ. συνέδρων στην αίθουσα του «Ξενία» της "Αρτας.

— Με την ευκαιρία του Συνεδρίου τό Ταχυδρομείο "Αρτας χρησιμοποίησε ειδική αναμνηστική σφραγίδα στην άλληλογραφία.

— Οί εργασίες του Συνεδρίου συνεχίστηκαν την επομένη μέ πληθος ανακοινώσεων κατά ομάδες θεμάτων, στό τέλος των οποίων ακολουθοῦσε συζήτηση.

— Τό μεσημέρι παρατέθηκε πρόγευμα στην Τράπεζα της 'Ιερής Μονής Κάτω Παναγιάς.

'Ο Μητροπολίτης κ. 'Ιγνάτιος, σέ ευχαριστήρια όμιλία του, είπε ανάμεσα στά άλλα:

'Ελλογιμώτατοι κύριοι Σύεδροι.

'Εκφράζω την χαρά μου, διότι μοί έδόθη ή ευκαιρία, νά ύποδεχθώ 'Υμᾶς σήμερον εις την παλαιφατον 'Ιεράν Μονήν ταύτην της Κάτω Παναγιάς "Αρτης καί νά άπευθύνω πρός 'Υμᾶς τό «ώς εὔ παρέστηκε».

'Η 'Ιερά αὕτη Μονή εκτίσθη τόν ΙΓ' αἰῶνα, περί τό '1250-1260, ύπό τοῦ Μιχαήλ Β' Κομνηνοῦ, Δεσπότου τοῦ Δεσποτάτου της 'Ηπείρου καί της συζύγου αὐτοῦ 'Αγίας Θεοδώρας, της Βασιλίσσης "Αρτης.

Το Δεσποτάτον οὔτο «μέγα εις πατριωτικόν φρόνημα καί ήρωϊκόν εις άνδρισμόν», ξετείνεται από Ναυπάκτου μέχρι Δυρραχίου καί από Κερκύρας μέχρι Θεσσαλονίκης καί είχε ἔδραν αὐτοῦ την Πόλιν της "Αρτης.

Τό 'Ηγουμενοσυμβούλιον της 'Ιερᾶς Μονής ταύτης, προθύμῳ εὐλογία τοῦ οἰκείου 'Αρχιερέως, ἔθεώρησε τιμήν καί χαράν την εις αὐτήν παράθεσιν τοῦ γεύματος τούτου, νηστησίμου λόγω της ἡμέρας ταύτης της Παρασκευῆς. 'Υψῶ τό ποτήριον οὔτο εις υγείαν, εὐτυχίαν καί μακροήμερυσιν πάντων τῶν εκλεκτῶν Παρακαθημένων ἐν τῇ Τραπεζῇ ταύτῃ καί δέομαι τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ, ὅπως σκέπη καί φρουρῇ 'Υμᾶς καθ' ἅπασαν την ἐπίγειον ζωήν 'Υμῶν».

— Μετά την άπογευματινή συνερίαση δόθηκε στόν βυζαντινό 'Ιερό Ναό της Παρηγορήτισσας Συναυλία Βυζαντινῆς Μουσικῆς άπ' την Χορωδία τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς». Τό βράδυ, ὁ Δήμαρχος κ. Χρ. Παπαγεωργίου καί τό Δημοτικό Συμβούλιο παρέθεσαν γεῦμα στό δημοτικό τουριστικό περίπτερο τοῦ Προφήτη 'Ηλία.

— Τό Σάββατο, 24.9.83, συνεχίστηκαν οί εργασίες μέ ἑξίσου ἐνδιαφέρουσες ανακοινώσεις.

— Τό άπόγευμα ἔγιναν μέ λαμπρότητα τά ἑγκαίνια τοῦ νεοσύστατου Λαογραφικοῦ Μουσείου της Πόλης μας, δίπλα στό ιστορικό γιοφύρι της "Αρτας. Στόν άγιασμό χοροστάτησε ὁ Μητροπολίτης κ. 'Ιγνάτιος.

Πέρα άπ' την παρουσία τῶν επισήμων, ἄθροά ὑπῆρξε ή προσέλευση τοῦ λαοῦ, στόν ὁποῖο καί ἀποδόθηκε τό μοναδικό στόν τόπο μας Μουσείο λαϊκῆς τέχνης καί παράδοσης.

Τήν Κυβέρνηση εκπροσώπησε ὁ συμπατριώτης μας ὕφυπουργός κ. Δ. Τσοβόλας. Στην ὁμιλία του ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς» κ. Κ. Βάγιας μεταξύ ἄλλων ανέφερε:

Ἡ χορωδία βυζαντινῆς μουσικῆς τοῦ Συλλόγου μας ψάλλοντας βυζαντινοὺς ὕμνους στὴν Παρηγορί-
τισσα.

Παρακολουθώντας τὴ συναυλία βυζαντινῆς μουσικῆς στὸν κατάμεστο Ἱ. Ναὸ τῆς Παρηγορίτισσας.

«... 'Ο Σύλλογός μας συνειδητοποιώντας απόλυτα τήν ανάγκη τής ίδρυσης Λαογραφικού Μουσείου, καί τής συγκέντρωσης όλόκληρου του λαογραφικού πλούτου τής περιοχής μας σ' αυτό, ξεκίνησε πριν λίγα χρόνια τήν προσπάθειά του, πού κατέληξε — όπως τό πιστεύουμε — σέ έπιτυχία.

'Η έπιτυχία όμως αυτή δέν όφείλεται μονάχα στίς προσπάθειες τής Διοίκησης του Συλλόγου. 'Οφείλεται στη όλόκαρδη συμπαράσταση του ίδιου του λαού τής πόλης μας καί τής περιοχής της καί σέ συγκεκριμένους παράγοντες τής δημόσιας ζωής του τόπου μας, πού τήν ώρα αυτή αισθανόμαστε τήν ανάγκη νά τούς ευχαριστήσουμε κι ' εμείς εγκάρδια.

'Η παραχώρησή του κτιρίου γιά τή στέγαση του Μουσείου έγινε — ύστερα από αίτησή μας — άπ' τόν πρώην ύπουργό κ. Μποκοβό.

'Η άναπαλαιώση του κτιρίου καί ή έπισκευή του ξεκίνησε μέ τήν έπιχορήγηση του πρώην ύπουργού Πολιτισμού κ. 'Ανδριανόπουλου.

Γιά τήν παραχώρηση καί τήν έπιχορήγηση ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα τό μέλος του Συλλόγου μας Βουλευτής κ. 'Αθανάσιος Κονταξής.

'Η άποπεράτωση τών εργασιών έγινε μέ εισφορές έπώνυμων καί άνώνυμων άρτινών.

'Η 'Υπουργός Πολιτισμού καί 'Επιστημών κ. Μελίνα Μερκούρη μās έπιχορήγησε μέ τό ποσόν τών 400.000 δρχ. τό 1982 καί 300.000 δρχ. τό 1983 γιά τόν έμπλουτισμό, τήν διαρρύθμιση καί τήν περάτωση του όλου έργου.

'Ο συμπατριώτης μας καί μέλος του Συλλόγου, 'Υφυπουργός Οικονομικών κ. Τσοβόλας, έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον, έπιχορήγησε τόν Σύλλογο καί μās διαβεβαίωσε γιά τήν άπό μέρους του βοήθεια γιά τή φειτηνή χρονιά.

'Ο Νομάρχης 'Αρτας κ. Κων/νος 'Ανδρουτσόπουλος — έπίτιμο μέλος του Συλλόγου — καί πάντα κοντά στον ίδιο τόν Σύλλογο, άπλωσε τό ενδιαφέρον του καί σ' άλλους τομείς όπως ή παραχώρηση του κτιρίου γιά τή στέγαση τής Φιλαρμονικής. 'Ομοια κι ό Δήμαρχος τής πόλης αυτής, στήν όποία καί χαρίζουμε τό κτίριο αυτό σάν στολίδι της καί καμάρι του λαού της.

Δέν θά θέλαμε νά παραλείψουμε (όπως κι ' εκείνη δέν παραλείπει τήν καθημερινή της έθελοντική φροντίδα γιά τό κτίριο), νά αναφέρουμε τήν καλή συμπατριώτισσά μας κ. Κούλα Σκαμνέλου γιά τό όλο ενδιαφέρον στήν έπιτήρηση του Μουσείου.

Τούς ευχαριστούμε βαθύτατα γιά τήν πολύτιμη βοήθεια πού πρόσφεραν στό Σύλλογό μας καί στό λαό τής πόλης μας γιά τό στήσιμο του Λαογραφικού μας Μουσείου. Είμαστε βέβαιοι πώς καί στό μέλλον θά έχουμε τήν ίδια θερμή συμπαράστασή τους.

Τό ίδιο ευχαριστούμε θερμότατα καί τήν Λαογράφο-Μουσειολόγο κ. Βίκυ 'Ατζουλάτου-Ρετσιλά γιά τήν έπιστημονική μελέτη καί διαρρύθμιση του Μουσείου μέ βάση τίς μοντέρνες μουσειακές άντιλήψεις, τήν 'Αρχιτέκτονα δ. Νιόβη Λυγκιάρη καί τήν 'Εθνολόγο-Μουσειολόγο δ. 'Αννέτα Φρόμμ γιά τή θετική τους βοήθεια καί συμπαράσταση.

Κυρίες καί Κύριοι

Οί μικρές αίθουσες του Μουσείου μας, φιλοξενούν άντικείμενα τής παραδοσιακής Λαϊκής τέχνης, έργα του παρελθόντος πού μās θυμίζουν άφετηρίες ζωής, ξεσηκώματα θλιμμένων ή ξεσπάσματα χαρούμενων ανθρώπων, ταπεινών χριστιανών, υπερήφανων καλλιτεχνών.

Φιλοξενεί τό χθές, φιλοξενεί τήν ίδια τήν ιστορία του τόπου μας, έργα άγνής λαϊκής τέχνης, πού φανεράνουν τή δύναμη καί τό πνεύμα του άπλου ανθρώπου του λαού μας.

'Η φιλοδοξία μας όμως δέν περιορίζεται στα στενά πλαίσια τής συγκέντρωσης ειδών λαϊκής τέχνης, αλλά προχωρεί άκόμη παρατέρα ακολουθώντας τίς σύγχρονες μουσειολογικές άντιλήψεις πού διεθνώς επικρατούν.

'Ετσι τό Μουσείο μας τό βλέπουμε σάν ένα άνοιχτό χώρο παιδείας πού θα διδάξει, θα προσφέρει μόρφωση, γνώση καί σεβασμό στήν παράδοση, όχι μόνο στη νεολαία, στους έγγράμματους ή σέ κάποια μόνο τάξη ανθρώπων αλλά σε όλον τόν πληθυσμό.

Γι' αυτόν τόν λόγο επιδιώξαμε καί θά επιδιώξουμε τά αντικείμενα πού θά βρίσκονται στη διάθεσή μας. Δέν θά τά τοποθετούμε σέ βιτρίνες, αλλά θα δημιουργούμε σύνολα, όπου τό

Ο αναπληρωτής υπουργός Οικονομικών, συμπατριώτης μας, κ. Δημ. Τσοβόλας κόβοντας τήν κορδέλλα στά ἐγκαίνια τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου.

Στιγμιότυπο ἀπό τό λόγο τοῦ προέδρου τοῦ «Σκουφᾶ» στά ἐγκαίνια τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου.

καθένα θά παίρνει τή θέση του, ὅπως ἀκριβῶς τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ προγόνους μας, ὥστε να δίνεται στόν ἐπισκέπτη πλήρης εἰκόνα κι' ὄχι ἀποσπασματική πληροφορία γιατί ἡ φιλοσοφία τοῦ στησίματος ἐνός Μουσείου εἶναι ὅτι τὰ ἀντικείμενα δέν εἶναι ξεκομμένα ἀπό τή ζωή καί τό περιβάλλον πού τὰ γέννησε ἀλλά ἐνταγμένα σέ σύνολα καί σέ ἀναπαραστάσεις χώρων τῆς ἐποχῆς τους, ὥστε ὁ ἐπισκέπτης νά νοιώθει ὅτι ζεῖ στό περιβάλλον πού βρίσκεται καί συμμετέχει κατὰ κάποιον τρόπο σε αὐτά πού βλέπει.

Ἀκόμη θά ἐπιδιωχθεῖ μέ διάφορες ἐκδηλώσεις ἡ δραστηριοποίηση τοῦ παιδιοῦ μέσα στό Μουσεῖο μέ μιά σειρά μορφωτικά καί ψυχαγωγικά προγράμματα πού σύντομα θά ἐφαρμοστοῦν ὅπως ἐπίσης προγράμματα καί γιά τή δραστηριοποίηση μέσα στό Μουσεῖο καί εὐρύτερων ὁμάδων ἀνθρώπων.

Παράλληλα θά προχωρήσουμε σέ ἐκδοτικές δραστηριότητες, πού ἀποτελοῦν ἐκφραση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἔργου τοῦ Μουσείου, ἐπίσης, σλάϊτς, κάρτ-ποστάλ καί εἰδικές καί κατάλληλα ἐπεξεργασμένες ἐκδόσεις γιά τὰ παιδιά.

Στούς στόχους μας συμπεριλαμβάνεται καί ἡ ἐπέκταση τοῦ Μουσείου, καθὼς καί παρουσίαση συνόλων ἀπό ἀντικείμενα λαϊκῆς τέχνης σέ ἀνοιχτούς χώρους κατάλληλα διαμορφωμένους.

Κυρίες καί Κύριοι.

Ἡ εὐγενής φιλοδοξία μας νά καταστήσουμε τό Μουσεῖο μας ἕνα ἀπό τα καλύτερα τῆς χώρας μας καί σύμφωνα μέ τίς σύγχρονες διεθνείς μουσειολογικές ἀντιλήψεις, δέν εἶναι ἀρκετή γιά τήν ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ στόχου.

Χρειάζεται ἡ ἀμέριστη συμπαράσταση τῆς πολιτείας ἀλλά καί ὄλων τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς μας τήν ὁποῖαν εἴχαμε καί πιστεύουμε να συνεχιστεῖ.

Σᾶς εὐχαριστοῦμε πού σήμερα τιμήσατε μέ τήν παρουσία σας τὰ ἐγκαίνια τοῦ Μουσείου μας καί σᾶς ὑποσχόμαστε πῶς μέ τήν ἀκοίμητη φροντίδα μας γιά τήν συνεχή βελτίωσή του καί τόν παραπέρα ἐμπλουτισμό του, θά νιώθετε ἰδιαίτερα περήφανοι γιά το στολίδι αὐτό τοῦ τόπου μας, πού μέσα του κλείνει ὁλόκληρη τήν ψυχή τοῦ λαοῦ μας καί τήν ὁμορφιά τοῦ τόπου μας».

Τό Μουσεῖο ἐγκαινίασε ὁ ὑφυπουργός κ. Δ. Τσοβόλας καί στή συνέχεια ἔγινε ἐπίσκεψη στούς κατάλληλα διαμορφωμένους χώρους του. Στο εἰδικό βιβλίο πού ἀνοίχτηκε οἱ ἐπισκέπτες σημείωσαν:

Εὐχομαι ὅπως οἱ σκοποὶ τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου Ἀρτης εὐδοθοῦν.

Ὁ Ἀρτης Ἰγνάτιος

Θερμά συγχαρητήρια στόν «ΣΚΟΥΦΑ», τήν κ. Ἀντζουλάτου καί σ' ὄλους αὐτούς πού βοήθησαν στήν ὥραία αὕτη προσπάθεια ὀργάνωσης τοῦ Μουσείου. Τέτοιες πράξεις ἐξυψώνουν τόν πολιτισμό καί συντηροῦν τήν παράδοση.

Δῆμ. Τσοβόλας, Ὑφυπουργός Οἰκονομικῶν

Ἡ «ἐπιστροφή στίς ρίζες» συνδέεται σ' αὐτό τό Λαογραφικό Μουσεῖο κατὰ ἄριστο τρόπο. Ἀξίζει συγχαρητήρια στό Σύλλογο «Ο ΣΚΟΥΦΑΣ» γιά τήν πρωτοβουλία καί ἐπίτευξη.

Ἀδαν. Κονταξῆς, Βουλευτῆς

Πολύ καλή δουλειά. Συγχαρητήρια στό Σκουφά καί σέ ὄλους ὄσους συνέβαλαν, ἰδιαίτερα στήν Μουσειολόγο κ. Ἀντζουλάτου.

Κ. Ἀνδρουτσόπουλος, Νομάρχης Ἀρτας

Λεβέντες, Ἡπειρώτες τοῦ «Σκουφά», μᾶς γεμίσατε ὑπερηφάνεια.

Σόλων Κυδωνιάτης, Ἀκαδημαϊκός

Monumentum Perenne. 'Ο χρόνος καθλώνεται καί εγκλωβίζεται σέ μιάν άτέλειωτη στιγμή.

Ε. Μουτσόπουλος, 'Ακαδημαϊκός

"Αρτα, Έργον καί όνομα κάλλιστον. 24.9.1983

'Ιω. Τριανταφυλλόπουλος, Καθ. Νομικής

Θερμότατα συγχαρητήρια. 'Η ιστορία καί διδάσκεται καί παραδειγματίζει. Πρέπει νά διατηρήσουμε γνήσια καί άνόθευτη τήν παράδοση του τόπου, του ελληνικού τρόπου ζωής,

'Αλ. Λιαροκάπης, τ. Βουλευτής

Χάρις στίς ακούραστες προσπάθειες του συλλόγου ΣΚΟΥΦΑΣ, ή πόλη μας απέκτησε τήν άντιπροσωπευτική της βιτρίνα δίπλα στο ιστορικό Γεφύρι. Θερμά συγχαρητήρια.

Χρ. Παπαγεωργίου, Δήμαρχος "Αρτας

Συγχαρητήρια σ' όλους γιά τήν αξιόλογη αυτή προσπάθεια. Μιά προσπάθεια πού φέρνει όλους μας μπροστά στίς ευθύνες. Πολλά μπορεί νά γίνουν καί νά περισωθούν μέσα στή πλημμυρίδα της πνευματικής υποβάθμισης. 'Αρκεί μόνο μεράκι καί κοινωνικός σχεδιασμός.

Γ. Φωτονιάτας, Πρόεδρος Δημοτικού Συμβουλίου

'Αξίζουν θερμά συγχαρητήρια σέ όλους πού βοήθησαν στην άποπεράτωση του λαογραφικού μουσείου. Δίπλα στο ιστορικό γεφύρι της "Αρτας τό μουσείο θά βοηθήσει όλους να θυμηθούμε τήν κληρονομιά μας. Οί 'Αρτινοί πρέπει νά είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοι στο θέμα αυτό, γιατί αντιμετώπιζουν καθημερινά προβλήματα, δεδομένου ότι ή σημερινή "Αρτα είναι κτισμένη πάνω από τήν άρχαία 'Αμβρακία καί τή βυζαντινή "Αρτα.

Χρ. Τζουθάρα - Σούλη

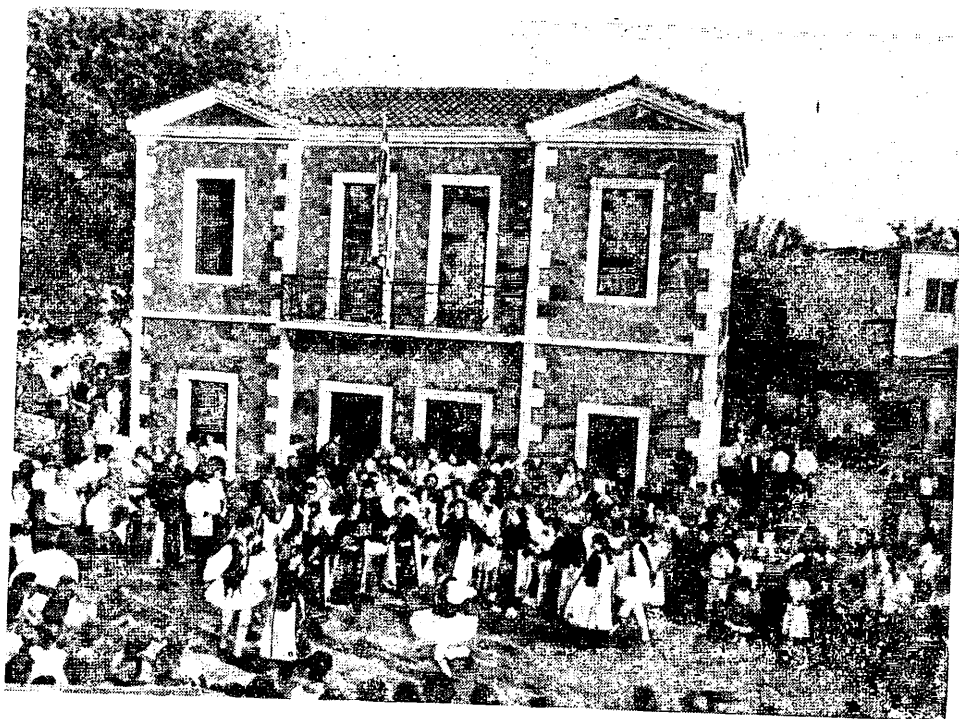
— Μέ τό πέρας των έγκαινίων ή Φιλαρμονική του Συλλόγου έδωσε Συναυλία, τό Χορευτικό συγκρότημα έκτέλεσε, μέ μεγάλη επίσης επιτυχία, πρόγραμμα ελληνικών παραδοσιακών χορών.

— Τό βράδυ, ό Σύλλογος «Σκουφάς» έδωσε δεξίωση στο «Ξενία» στην όποία παραβρέθηκαν, πέρα από τούς Συνέδρους, οί 'Αρχές καί ικανός αριθμός μελών της κοινωνίας της πόλης μας.

"Εγινε άπονομή διπλωμάτων καί άλλες τιμητικές διακρίσεις. 'Ο ευρύτερα γνωστός σκηνοθέτης κ. Silvio Peluffo πρόσφερε στο Σύλλογο τό βιβλίο του «Νότιος 'Ιταλία καλεί Εύρώπη», πού άκόμη δέν είχε κυκλοφορήσει στην 'Ιταλία. "Ενα μόνο αντίτυπο δόθηκε στον Πρόεδρο της 'Ιταλικής Δημοκρατίας κ. Σ. Περτινι. Τό δεύτερο δόθηκε στον Σύλλογο «Σκουφάς». Τό τρίτο στην «'Επιστημονική 'Εταιρεία Παραδοσιακών Σπουδών».

'Ο ίδιος υποσχέθηκε ότι στίς 16 'Οκτωβρίου, σέ τελετή πού θά γίνει στή Ρώμη γιά νά του άπονεμηθεί τό βραβείο του καλύτερου σκηνοθέτη, θά ζητήσει από τίς προσωπικότητες πού πήραν μέρος σ' αυτήν νά προχωρήσουν σέ σταυροφορία γιά συγκέντρωση χρημάτων, πού θά διατεθούν γιά τήν άναστήλωση καί συντήρηση των βυζαντινών μνημείων της "Αρτας.

'Ακόμη δήλωσε ότι σύντομα θά επιστρέψει στην "Αρτα γιά τό γύρισμα ειδικού

Ἐποψη τῶν ἐγκαινίων τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου.

Ἀπὸ τὴν ἀπονομὴ τῶν ἀναμνηστικῶν διπλωμάτων στὸ Ξενία Ἄρτας.

ντοκυμανταίρ μέ θέμα τά ιστορικά μνημεῖα τῆς περιοχῆς, πού θά προβληθεῖ σέ πολλές χώρες τῆς Εὐρώπης καί ζήτησε ἀπό τόν Πρόεδρο τοῦ Συλλόγου νά τοῦ σταλοῦν οἱ βιντεοκασέτες ἀπό τήν συναυλία τῆς βυζαντινῆς χορωδίας, τήν συναυλία Δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καί τήν παράσταση τοῦ χορευτικοῦ τμήματος, τίς ὁποῖες θά παρουσιάσει ὁ ἴδιος σέ ἐκπομπή — ἀφιέρωμα στήν "Ἄρτα καί τόν «ΣΚΟΥΦΑ», ἀπό τό Ἐθνικό Τηλεοπτικό Δίκτυο τῆς Ἰταλίας.

Τήν Κυριακή, τελευταία ἡμέρα τοῦ Συνεδρίου, ἔγινε Ἀρχιερατικό Συλλεῖτουργο στόν Μητροπολιτικό Ναό τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἀκολούθησε ἐπίσκεψη τῶν συνέδρων στούς ἱστορικούς χώρους τῆς πόλης μας, στά βυζαντινά της μνημεῖα. Τούς ἐπισκέπτες ξενάγησαν μέλη τῆς ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Συνεδρίου.

— Μετά τήν ἀπογευματινὴ συνεδρίαση, δόθηκε ἡ προγραμματισμένη Συναυλία Δημοτικοῦ Τραγουδοῦ τῆς Χορωδίας τοῦ Συλλόγου μας, πού τά μέλη της ἐμφανίστηκαν ἄψογα καί ὁμοιόμορφα ντυμένα, ὑπὸ τῇ Διεύθυνση τοῦ κ. Βαγγ. Πλακιά.

— Τίς ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου ἐκκλῖσε ὁ ἐπίτιμος Πρόεδρος κ. Σ. Κυδωνιώτης.

— Τήν ἐπομένη οἱ κ. σύεδροι ἀναχώρησαν μέ ἔντονη καί φανερὴ συγκίνηση, ἀποκομίζοντας τίς ὠραιότερες ἐντυπώσεις καί τίς καλλίτερες ἀναμνήσεις.

Τούς προέπεμψαν τά μέλη τῆς ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ Συλλόγου μας, πού δέχτηκαν τίς εὐχαριστίες καί τά συγχαρητήριά τους γιὰ τήν ἐγκάρδια ὑποδοχή, τήν ἄρτια ὀργάνωση τοῦ Συνεδρίου καί τήν φιλοξενία ὅλων, πού στάθηκε ἀντάξια τῆς παράδοσης καί τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ τοῦ τόπου.

Ἡ μεγάλη ἐπιτυχία τοῦ Συνεδρίου ἀπεικονίζεται καί στά ὅσα ἰδιαίτερα τιμητικά καί ὕμνητικά ἔγραψε ὁ τοπικός τύπος στό σύνολό του, οἱ ἐφημερίδες καί τά περιοδικά τῆς ἡπειρωτικῆς Πρωτεύουσας, τῶν ἄλλων ἡπειρωτικῶν πόλεων καί τῆς Ἀθῆνας.

*

Τήν διοργάνωση τοῦ Συνεδρίου εἶχε ἀναγγεῖλει πέρα ἀπό τίς ἀνακοινώσεις τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς» καί ὁ τοπικός τύπος, οἱ ἐφημερίδες τῶν Ἰωαννίνων καί τῆς Πρωτεύουσας. Ἀντίτυπα μιᾶς καλλιτεχνικῆς ἀφίσσας τοποθετήθηκαν σέ διάφορα σημεῖα τῆς πόλης καί στίς βιτρίνες τῶν κεντρικῶν βιβλιοπωλείων τῆς Ἀθῆνας. Ἡ Ἀθηναϊκὴ Ἐφημερίδα «Μεσημβρινή» ἔγραψε σχετικὰ (12-9-83):

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ ΜΕ ΘΕΜΑ «ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝ»

Στίς 22-25 Σεπτεμβρίου 1983 ὁ Μουσικοφιλολογικὸς Σύλλογος «Σκουφᾶς» τῆς Ἄρτας διοργανώνει τό Ἡ' Διεθνὲς Συνδρίο τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας Παραδοσιακῶν Σπουδῶν μέ θέμα «Παράδοση καί Μέλλον».

Στό Συνδρίο αὐτό πού θά γίνεῖ στήν Ἄρτα συμμετέχουν Ἀκαδημαϊκοί, καθηγητές Πανεπιστημίου καὶ προσωπικότητες ἀπὸ Ἀγγλία, Αἴγυπτο, Αὐστρία, Ἀνατ. Γερμανία, Γαλλία, Γιουγκοσλαβία, Δυτ. Γερμανία, Ἑλλάδα, Ἑλβετία, Η.Π.Α., Ἱρλανδία, Ἰσπανία, Ἰταλία, Καναδᾶ, Μάλτα, Μαρόκο, Μεξικό, Ὀλλανδία, Οὐγγαρία, Οὐρουγουάη, Πολωνία, Ρουμανία, Σκωτία, κ.λπ.

Στά πλαίσια τοῦ Συνεδρίου ἔχουν προγραμματιστεῖ καί διάφορες ἐκδηλώσεις ὅπως Συναυλία Βυζαντινῆς Μουσικῆς στόν Ἱ. Ναό τῆς Παρηγορήτριας, Συναυλία Δημοτικοῦ

Τραγουδιού απ' τή χορωδία του Συλλόγου «Σκουφάς», χορευτικά κ.ά.

Επίσης στις 24 Σεπτεμβρίου τό απόγευμα θά γίνουν τά έγκαίνια του Λαογραφικού Μουσείου του Συλλόγου «Σκουφάς» πού βρίσκεται δίπλα στό Ίστορικό Γιοφύρι τής Άρτας. Στο ίδιο γεγονός αναφέρονται καί δύο δημοσιεύματα τής «Βραδυνης» (13 καί 24-9-83).

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Δύο συνέδρια: Μέ ύψηλούς στόχους καί τά δύο: Μέ εύρύτατη συμμετοχή Έλλήνων καί ξένων επιστημόνων. Καί — βασικά — μέ τήν προοπτική τά συμπεράσματα καί οί ανακοινώσεις καί τών δύο νά δώσουν τό πολύτιμο ύλικό γιά Έναν ούσιαστικό προβληματισμό γιά καίρια προβλήματα τών καιρών μας.

Τό πρώτο συνέδριο μέ θέμα ή «Φιλοσοφία σήμερα» γίνεται στην Άθήνα από 26-28 Σεπτεμβρίου στό Άμφιθέατρο του Έθνικού Ίδρύματος Έρευνών.

.....
ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ, τό «περίλαμπρον τής Ήπειρου δεσποτάτον», όπως εύτοχα χαρακτηρίζει ο παλιός χρονικογράφος τήν άρχοντική Ήπειρωτική πολιτεία, γίνεται τό δεύτερο συνέδριο: Γύρω από Ένα άμεσο καί πολύπτυχο θέμα: «Παράδοση καί Μέλλον». Δύο άκραίες φαινομενικά ίδέες πού όμως συναντιώνται στη βάση τους! Γιατί, παρά τήν άποψη πού κατά καιρούς έχει καλλιεργηθή από κάποιους άνεύθυνους ότι ή παράδοση είναι μιά επιστροφή μόνον πρός τίς παρελθοντικές άξίες, όλοι οί νεώτεροι μελετητές τίς βλέπουν διαφορετικά: Σά μιά δύναμη ζωντανή καί εξελισσόμενη πού θεμελιώνεται άσφαλώς στό παρελθόν αλλά εκφράζει τό παρόν καί προεκτείνει τό μέλλον:

Πρόεδρος τής Όργανωτικής Έπιτροπής Ένας από τούς κορυφαίους εκφραστές τής παράδοσης σάν μιά από τίς πιό θετικές άξίες του Νεοελληνικού βίου, ό Άκαδημαϊκός Σόλων Κυδωνιάτης πού τόσα του όφείλει ή παραδοσιακή μας αρχιτεκτονική.

Τό Συνέδριο οργανώνουν από κοινού ή Έταιρία Παραδοσιακών Σπουδών μέ τόν φιλολογικό καί λαογραφικό Σύλλογο τής Άρτας «Ό Σκουφάς» πού είναι από τούς άρχαιότερους πνευματικούς συλλόγους τής χώρας μέ δημιουργική δραστηριότητα πολλών δεκαετιών.

Από τίς ανακοινώσεις πού θά γίνουν από Έλληνες καί ξένους επιστήμονες προβλέπεται ότι τό συνέδριο θά δώσει πρόσθετες διαστάσεις στην πολυσήμαντη άξία τής Παράδοσης στόν σημερινό μετεωριζόμενο κόσμο όπου οί θεμελιακές άξίες τής ζωής καί τής τέχνης σκληρά δοκιμάζονται.

Παράλληλα μέ τό Συνέδριο, θά γίνουν καί τά έγκαίνια του Λαογραφικού Μουσείου τής Άρτας τό όποιο στεγάζεται σ' Ένα θαυμάσιο νεοκλασσικό κτίριο κοντά στο θρυλικό γεφύρι τής Άρτας.

Στό Μουσείο έχουν συγκεντρωθή λαογραφικοί θησαυροί από τήν πλούσια λαϊκή τέχνη τής Άρτας καί τής Ήπειρου γενικώτερα.

Η όμορφη πολιτεία τής Ήπειρου, πού δυστυχώς κινδυνεύει μέ τή βάρβαρη καί άνεύθυνη όόμηση τών τελευταίων χρόνων νά χάση όλοκληρωτικά τόν παραδοσιακό της χαρακτήρα, είχε παλιότερα μέ έπίκεντρο τόν «Σκουφά» μιά πλούσια πνευματική καί καλλιτεχνική ζωή.

Τό Λαογραφικό Μουσείο, τό Συνέδριο, ή έκδοση του περιοδικού «Σκουφάς», κάποιες άλλες (έλάχιστες) σοβαρές έκδηλώσεις, μακριά από τίς χυδαίες «λαϊκές γιορτές» καί τά διάφορα θλιβερά «φεστιβάλ» ίσως τής δώσουν κάτι από τήν παλιά πνευματική της λάμψη. Καί ή Άρτα τό άξίζει!

Στάθηκα στά δύο αυτά συνέδρια — Άθήνας καί Άρτας — σά μιά έλπίδα καί σά μιά «έξοδο κινδύνου» από τήν εισβολή τών χυδαιότητων, καί τών γύφτικων φεστιβάλ πού άποτελούν, άλλοίμονο, τό «σήμα κατατεθέν» τής «πολιτιστικής» μας ζωής στις περισσότερες εκφράσεις της.

Στό Δελτίο της «Ήπειρωτικής Έταιρίας» (Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1983) αναγράφεται (σελ. 396):

Ο ΠΡΕΣΒΥΤΕΝΗΣ «ΣΚΟΥΦΑΣ» 1896

Ή από τό «Σκουφά» καί τήν «Ήπιστημενική Έταιρεία Παραδοσιακῶν Σπουδῶν» διοργανώνεται στήν Ἄρτα τό Η' Διεθνές Συνέδριο μέ θέμα «Παράδοσις καί Μέλλον».

Οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου, πού θά κρατήσουν τέσσερις μέρες (22 μέχρι 25 Σεπτεμβρίου) θά γίνουν στήν αἴθουσα τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς» στήν Ἄρτα.

Ταυτόχρονα, τό Σάββατο 24 Σεπτεμβρίου θά γίνουν τά ἐγκαίνια τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου τοῦ «Σκουφᾶ» στό νεοκλασσικό κτίριο τοῦ Συλλόγου, δωρεά τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καί Ἐπιστημῶν πού βρίσκεται κοντά στό ἱστορικό Γεφύρι τῆς Ἄρτας.

Διαπρεπεῖς ἐπιστήμονες δικοί μας καί ξένοι θά πραγματευτοῦν κατά τό τετραήμερο σημαντικά θέματα - ἀνακοινώσεις.

Τίς ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου θά ἀνοίξουν οἱ κύριοι Σόλων Κυδωνιάτης, Ὁμότιμος Καθηγητής τοῦ Πολυτεχνείου καί Εὐάγ. Μουτσόπουλος, Καθηγητής τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἔτσι στήν Ἄρτα, τό λίκνο τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, θά δοθεῖ ἡ εὐκαιρία συναντήσεως ἑβδομηντα ἐπιστημόνων ἀπ' ὅλο τόν κόσμο.

Θερμά συγχαρητήρια στόν Πρόεδρο τοῦ «Σκουφᾶ» Κ. Βάγια καί στούς ἄλλους διοργανωτές.

Τό Συνέδριο ἀναγγέλει, ὅπως καί σέ παλαιότερο φύλλο του, ὁ «Παρατηρητής τῆς Ἄρτας» στίς 20.9.83 μέ τίτλο: Διεθνές συνέδριο στόν «Σκουφά».

Ἡ ἐφημερίδα «Δημοκράτης» γράφει στίς 21-9-83 πῶς «Ὅλα εἶναι ἔτοιμα γιά τό Διεθνές Συνέδριο» καί καταχωρεῖ ὅπως καί ἡ «Ἠχώ τῆς Δράμας» στό φύλλο τῆς 22.9.83 τό παρακάτω δημοσίευμα:

Μέ τή συμμετοχή τῶν πιό γνωστῶν προσωπικοτήτων τοῦ χώρου τῆς τέχνης καί τῶν γραμμάτων, ἀρχίζει σήμερα 22 Σεπτέμβρη στήν Πνευματική Στέγη τοῦ Συλλόγου «ΣΚΟΥΦΑΣ», τό Η' Διεθνές Συνέδριο πού ὅπως εἶναι γνωστό τήν διοργάνωσή του, ἀνέλαβε ὁ Μουσικοφιλολογικός Σύλλογος «ΣΚΟΥΦΑΣ», σέ συνεργασία μέ τήν ἑταιρία Παραδοσιακῶν Σπουδῶν.

Ἀπό τόν «ΣΚΟΥΦΑ» ὅλα εἶναι ἔτοιμα ἀκόμα καί ἡ πιό μικρή λεπτομέρεια, πού φροντίζεται ἀπό τήν πλειοψηφία τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου, ἐνῶ ἔχει καθοριστεῖ τό τελικό πρόγραμμα τῶν κινήσεων ὅλων τῶν συνέδρων.

Τό προεδρεῖο τοῦ Συνεδρίου ἔχει ὀριστεῖ καί θ' ἀποτελεῖται ἀπό τούς Χάρη Γκητάκο πρόεδρο τῆς Ἐταιρίας Παραδοσιακῶν Σπουδῶν καί τόν Κώστα Βάγια Πρόεδρο τοῦ «ΣΚΟΥΦΑ», ἐνῶ θά συμμετέχουν, ὁ Δημοσθένης Κόκκινος Δ/ντής τοῦ περιοδικοῦ «Ἠπειρωτική Ἔστια», ὁ Δικηγόρος Εὐστράτιος Πατσαλιάς, ἡ ἱστορικός Τίνα Γιαννούλη, ὁ Βασίλειος Κακούτσης πρόεδρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεσογειακοῦ Ἰδρύματος καί ἄλλοι.

Ἀνάμεσα δέ στίς προσωπικότητες τῶν γραμμάτων καί τῶν τεχνῶν τῆς Ἑλλάδος πού θά πάρουν μέρος στό Συνέδριο εἶναι ὁ Σόλων Κυδωνιάτης Ἀκαδημαϊκός ὁμότιμος Καθηγητής τοῦ Ε.Μ.Π., ὁ Εὐάγγελος Μουτσόπουλος καθηγητής Φιλοσοφίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ὁ Εὐάγγελος Ρόζος Λογοτέχνης, ὁ Ἰωάννης Τριανταφυλόπουλος καθηγητής τῆς Νομικῆς κ.ἄ.

ΜΕΓΑΛΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΤΟΠΟ ΜΑΣ

Στό μεταξύ ἀναφερόμενος στή προσφορά πού θά ἔχει ἡ διοργάνωση τοῦ Συνεδρίου ἀπό τόν «ΣΚΟΥΦΑ» στήν Ἄρτα, ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Κ. Βάγιας, σέ συνέντευξη, πού ἔδωσε στόν ἐδῶ ἀναποκριτῆ τῆς ΕΡΤ εἶπε ὅτι «θά εἶναι μεγάλη προσφορά στόν τόπο γιατί εἶναι ἡ πρώτη διοργάνωση πού γίνεται στόν Ἠπειρωτικό χώρο καί ταυτόχρονα μιά μεγάλη ἀπόδειξη τοῦ ὅτι μπορεῖ καί ἡ παραμελημένη ἐπαρχία ν' ἀναλάβει διοργανώσεις μεγάλης σημασίας».

ΣΥΝΑΥΛΙΕΣ - ΔΕΞΙΩΣΕΙΣ

Ἐξάλλου στό πρόγραμμα πού ὅπως προαναφέρομε καταρτήθηκε πλήρως, περιέχει δεξίωση πού θα δώσει πρὸς τιμὴν τῶν Συνέδρων, ὁ Μητροπολίτης Ἁρτας κ.κ. Ἰγνάτιος στήν τράπεζα τῆς Ἱ. Μονῆς Κάτω Παναγίας, ἐνῶ ὁ Δήμαρχος καί τό Δημοτικό Συμβούλιο, θά δεξιωθοῦν τοὺς προσκεκλημένους στό Τουριστικό Περίπτερο τοῦ Προφήτη Ἥλεια.

Ἀκόμα ἔχουν προγραμματιστεῖ δύο συναυλίες ἀπὸ τίς χορωδίες τοῦ «ΣΚΟΥΦΑ». Ἡ μιὰ στήν Παρηγορήτρια μέ βυζαντινὴ μουσικὴ τὴν Παρασκευὴ 23 Σεπτέμβρη καὶ ὥρα 9 μ.μ. μέ ἐλευθέρη εἴσοδο καί ἡ ἄλλη στήν Πνευματικὴ Στέγη τοῦ Συλλόγου «ΣΚΟΥΦΑΣ» μέ δημοτικὰ τραγούδια τὴν Κυριακὴ 25 Σεπτέμβρη στίς 9 μ.μ.

Γιὰ τὴν πορεία τῆς διοργάνωσης καί τῶν ἐργασιῶν, ὁ πρόεδρος τοῦ «ΣΚΟΥΦΑ» κ. Κ. Βάγιας, ἔκανε τὴν παρακάτω δήλωση:

«Ὅλα εἶναι τακτοποιημένα ὑπολοίπονται ὀρισμένες λεπτομέρειες, οἱ ὁποῖες ἐντὸς τῶν ἡμερῶν θά τακτοποιηθοῦν γιὰ νὰ εἴμαστε τέλειοι.

Στό προηγούμενο φύλλο τῆς (21.9.83) καί μέ τίτλο «Ἀξιέπαινη πνευματικὴ ἔξαρση» ἡ «Ἥχώ τῆς Ἁρτας» γράφει:

«Ὅπως ἀνακοινώθηκε ἀπὸ 22 ὠς τίς 25 Σεπτέμβρη θά γίνεῖ στὸν τόπο μας τό 8ο Διεθνὲς Συνέδριο Παραδοσιακῶν Σπουδῶν μέ θέμα «Παράδοση καί Μέλλον» καί μέ ὀργανωτὴ τὸν Μουσικοφιλολογικὸ Σύλλογο «Ὁ Σκουφᾶς».

Ταυτόχρονα θά γίνουν καί τὰ ἐγκαίνια τοῦ λαογραφικοῦ Μουσείου ἀπὸ τὸν ἴδιο Σύλλογο στό ἀναπαλαιωμένο Τουρκικὸ φυλάκιο, πλάι ἀπὸ τό ἱστορικὸ τῆς Ἁρτας τό γιοφύρι.

Σ' ὅσους πῆραν τὴν πρωτοβουλία γιὰ τὴ διοργάνωση αὐτὴ στὸν τόπο μας, ἀξίζει κάθε ἔπαινος.

Φανταζόμαστε τοὺς κόπους τὰ τρεξίματα καί σὰν φυσικὸ ἐπακόλουθο τὰ μικροδαπανήματα ἐκείνων πού ἔχουν τὴν ἀμεση εὐθύνη.

Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ τοῦ «Σκουφᾶ», ἡ τόσο τολμηρὴ, θά συντελέσει στήν προβολὴ τοῦ τόπου μας σέ Διεθνὲς ἐπίπεδο.

Ἀπὸ πολιτιστικῆς δέ πλευρᾶς θά ὑπάρξει σημαντικὴ ἀνάταση, γιατί θά εἶναι ἡ πρώτη ἀξιόλογη τόσο πλατειά, τοπικὴ ἐκδήλωση.

Μαζί μέ τὰ θερμὰ μας συγχαρητήρια εὐχόμαστε λαμπρὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ἐπαινέσουμε ὅσα θά ἀκούσουμε καί ὅσα θά δοῦμε.

Ὅλη ἡ Ἁρτα «σύν γυναιξὶ καί τέκνοις» πού λένε θά πρέπει νὰ παρακολουθήσει τό Συνέδριο καί νὰ χειροκροτήσῃ ξένους καί ντόπιους.

«Μετὰ πόνον (κόπον) γάρ ἡ μάθησις» λέγει ὁ Πλάτων.

Στὴν προκειμένη ὁμως περίπτωσις κόπος πολὺς δέ θά ὑπάρξει καί θά ἀρκέσει μόνο ἡ καλὴ θέλησις.

Στο συνέδριο ἀναφέρεται στίς 21.9.83 καί τό Πειραικὸ ἔντυπο «Κοινωνικὴ» μέ τίτλο: «Συνέδριο στήν Ἁρτα», ἐνῶ ἐρωτᾷ: «Γιὰ τὸν Πειραιᾶ τί κάνουμε;».

Ὅμοια καί ὁ Γιαννιώτικος Πρωϊνὸς λόγος στίς 22.9.83 μέ τίτλο: «Μέ μεγάλῃ συμμετοχῇ προσωπικοτήτων — Διεθνὲς Συνέδριο σήμερα στήν Ἁρτα» ἀσχολεῖται μέ τὴν ὀργάνωση τοῦ παραπάνω συνεδρίου γράφοντας:

Ἀσπογὴ θά εἶναι ἡ ὀργάνωση, ἀπὸ τὸν Σύλλογο «Σκουφᾶς», τοῦ 8ου Διεθνοῦς Συνεδρίου Παραδοσιακῶν Σπουδῶν, πού θά γίνεῖ ἀπὸ 22 ὠς 25 Σεπτέμβρη στήν Ἁρτα, στήν πνευματικὴ στέγη τοῦ «Σκουφᾶ». Ἀπὸ τῶρα ἔχουν τακτοποιηθεῖ ὅλα τὰ τεχνικὰ ζητήματα ἀκόμα καί οἱ λεπτομέρειες. Πραγματικὸς ὀργασμὸς κάθε βράδυ στὰ γραφεῖα τοῦ Συλλόγου, ἐνῶ ἔχουν δραστηριοποιηθεῖ τὰ πιὸ πολλὰ μέλη.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ «ΣΚΟΥΦΑ»

Ἐξ' ἄλλου σέ συνέντευξιν πού ἔδωσε ὁ πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ» κ. Κώστας Βάγιας, τονίζει ὅτι ἡ Ἁρτα ἔχει πολλὰ νὰ κερδίσει ἀπ' αὐτὴ τὴν διοργάνωση καί ἀπὸ τὸν λόγο ὅτι θά φανεῖ

ὅτι καί ἡ ἐπαρχία μπορεῖ ν' ἀναλαβαίνει τέτοιες διοργανώσεις, χωρίς νά μπαίνουν προβλήματα. Ἀκόμα ὁ κ. Βάγιας, τόνισε ὅτι στόχος τοῦ συνεδρίου, εἶναι ἡ μελέτη τῶν παραδόσεων τῶν λαῶν, νά βρεθοῦν τὰ κοινά σημεῖα καί νά συνδυαστοῦν μέ τίς μελλοντικές ἐξελίξεις.

Τέλος ἀπό τόν «Σκουφά» καί τήν Ἑταιρεία Παραδοσιακῶν Σπουδῶν, ἔχει ἐτοιμαστεῖ ἀναμνηστικό δίπλωμα, τό ὁποῖο θα δοθεῖ σ' ὅσους θά πάρουν μέρος. Στό ἀναμνηστικό αὐτό ὑπάρχουν σκίτσα τῆς Παρηγορήτριας, τῆς γέφυρας, τοῦ Ἀγίου Κοσμᾶ, τοῦ Βασ. Πύρρου, τῆς Ἀγ. Θεοδώρας καί τοῦ Μάξιμου Γραικοῦ καί τό ὑπογράφουν, οἱ πρόεδροι τῶν φορέων πού ὀργανώνουν τό Διεθνές Συνέδριο.

Μέ τίτλο: « Ὁ «Σκουφᾶς», ἡ Ἄρτα, ὁ Κόσμος», ἡ τοπική ἐφημερίδα «Μαχητής» ἀναγγελεῖ στίς 18.9.83 τή σύγκληση τοῦ Συνεδρίου στήν πόλη μας, ἐνῶ γίνεται εὐρύτερη ἀναφορά στήν πολιτιστική δραστηριότητα τοῦ Σύλλογού μας, μέ ταυτόχρονη ἐκκλήση γιά συμπάρασταση ἀπό μέρους ὄλων τῶν συμπολιτῶν μας:

« Ἀθόρυβα καί σεμνά μά ἐνεργητικά καί δραστήρια — γράφει ὁ συντάκτης τοῦ κειμένου — ἐργάζεται ἓνας ἀπό τοὺς ἀρχαιότερους Πολιτιστικούς Σύλλογους ὄχι μόνο τῆς Πόλης μας ἀλλά καί ὁλόκληρης τῆς Ἑπικράτειας.

Πρόκειται, ὅπως, ἀσφαλῶς θά καταλάβετε γιά τόν Μουσικοφιλολογικό Σύλλογο «ΣΚΟΥΦΑΣ». Πολλά καί θαυματικά τά ἐπιτεύγματά του σέ ὅλους τοὺς τομεῖς. Πανελλήνια ἡ ἀναγνώριση.

Ἡ δραστηριότητα ὅμως τοῦ παρόντος ὑπό τοῦ κ. Κ. ΒΑΓΙΑ διοικητικοῦ Συμβουλίου ξεπέρασε καί τίς πλέον αἰσιόδοξες προβλέψεις.

Ἄν ἡ διοργάνωση ἀκόμη καί Πανελλήνιου Συνεδρίου σέ μιά ἐπαρχιακή πόλη σαν τή δική μας, θά ἀποτελοῦσε γιά ὁποιοδήποτε πολιτιστικό Σύλλογο ἰδιαίτερη καί μεγίστη τιμή, τότε τί πρέπει νά ποῦμε ἢ τί πρέπει νά γράψουμε γιά τόν ΣΚΟΥΦΑ, πού διοργανώνει κι ὅπως προβλέπεται μέ ἀπόλυτη ἐπιτυχία, τό Η' διεθνές Συνέδριο Παραδοσιακῶν Σπουδῶν;

Ἐδῶ τὰ λόγια περιττεύουν. Θά ἦταν ὅμως, ὄχι ἀπλῶς παράλειψη, θά ἦταν ἀδικία, ἂν ἀπό τή θέση αὐτή δέν ἐκφράζαμε τὰ πλέον θερμά μας συγχαρητήρια στόν κ. ΚΩΣΤΑ ΒΑΓΙΑ καί στό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ «Σκουφά» τοῦ ὁποίου ἐπάξια προεδρεῖ, γιατί κατῴρθωσε ὁ «ΣΚΟΥΦΑΣ» καί ἡ ΑΡΤΑ μας νά περάσουν τὰ σύνορα τῆς Ἑλληνικῆς Ἑπικράτειας.

Ὅπως ἔγινε γνωστό στό συνέδριο αὐτό παίρνουν μέρος ἀνεγνωρισμένες Πνευματικές προσωπικότητες ἀπό ὅλον τόν κόσμο τίς δέ ἐργασίες του θά καλύψει ἡ Ἰταλική Τηλεόραση.

Ἔτσι πέρα ἀπό τήν πνευματική αἰγλή καί τιμή πού προσδίδεται στήν Πόλη μας, ἡ ΑΡΤΑ μας μέ τήν ἐκδήλωση αὐτή βάζει γερά θεμέλια καί στέρεα Ὑποθήκη γιά τήν Τουριστική ἀξιοποίηση τῆς.

Γι' αὐτό δέν θά πρέπει νά μείνει ἀρτινός ἢ ἀρτινή ἀμμέτοχος στήν ἐπιτυχία τῆς ἐκδήλωσης.

Καθ' ἓνας μας, ἄς κάνει ὅ,τι μπορεῖ (καί ἀσφαλῶς ὅλοι μποροῦμε) γιά νά συνδράμουμε τήν μεγάλη αὐτή προσπάθεια τοῦ ΣΚΟΥΦΑ».

*

Τό συνέδριο ἔληξε — ὅπως, ἐξάλλου, εἶχε προβλεφθεῖ — μέ μεγάλη ἐπιτυχία, πού ἀντανακλᾶται σέ ὅσα ἐγκωμιαστικά καί μέ ἀπόλυτη ἀντικειμενικότητα ἔγραψε ὁ περιοδικός καί ἡμερήσιος τύπος.

Ἡ «Ἡπειρωτική Ἑστία» ἀναφέρεται διεξοδικά στό Συνέδριο, σημειώνοντας ἀνάμεσα στά ἄλλα καί τὰ ἐξῆς (τεῦχος 377-378, Σεπτ.-Οκτ. 1983, σ. 608-609).

Τό ὄγδοο Διεθνές Συνέδριο Παραδοσιακῶν Σπουδῶν, πού ἔγινε στήν Ἄρτα (22—25 Σεπτεμβρίου), ἰσηρῶς ἔνα ἀπ' τὰ πρὸ σημαντικά πνευματικά καί ἐπιστημονικά γεγονότα στό χῶρο τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας. Ἀκόμα, μποροῦμε νά ποῦμε, πῶς τὸ γεγονός αὐτό, τόσο μέ τή μεγάλη συμμετοχή κορυφαίων ἐπιστημόνων, ἀκαδημαϊκῶν καί διανοουμένων ἀπὸ εἴκοσι ἕξι χώρες, ὅσο καὶ μέ τήν εὐρύτερη θεματογραφική του σπονδύλωση μέ κύριο ἀντι-

κείμενο τήν Παράδοση καὶ τὸ Μέλλον, ἀποτελέσει καὶ ἓνα εἶδος σύγχρονης ἀμφικτυονίας — συνάντησης, ποὺ ἀνταποκρίνεται στὸ οἰκουμενικὸ αἶτημα γιὰ τὴν μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας. Γιατί, ὅπως τονίστηκε, σχεδὸν ἀπὸ ὅλες τὶς ἐκκινήσεις τῶν εἰσηγητῶν, ἡ ἀνθρωπότητα, στοὺς ταραγμένους τούτους καιροὺς μὲ τὶς μεγάλες ἐπιτεύξεις καὶ τὶς τρομακτικὲς διαψεύσεις, διανύει ἰσως τὴν πρὶν κρίσιμη περίοδο τῆς ὑπαρξιακῆς καὶ τῆς ἠθικῆς τῆς ὑπόστασης, ἐφ' ὅσον παγιδεύτηκε, κάτω ἀπὸ τὴν λάμψη ἑνὸς ἔπους τῆς ἀδικαιώτης τεχνολογίας, στὸ ἄντρο τῆς νεώτερης Κίρκης, ποὺ ἀντιπροσωπεύει ἡ ἀπομυθοποίηση τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Καί, γι' αὐτὸ, τὸ μεγάλο μήνυμα γιὰ τὴν ἐνανθρώπιση τῶν ἐπιτευγμάτων, γιὰ μιὰ καινούργια μυθογονία πάνω στὶς ἀξίες τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, γιὰ τὴν ἀνάσχεση τῆς πορείας πρὸς τὸ χάος καί, πρὸ παντός, γιὰ τὴν ἀφύπνιση τῆς παγκόσμιας συνειδήσεως πρὶν ἂν τὴν καταστροφῇ, ὑπῆρξε ὁρατό, ἐπισημάνθηκε σ' ἓνα εὐρύτατο φάσμα ἀξιολόγησιν καὶ ἔδωσε τὴν καλύτερη δυνατὴν ὑπόσχεση. Ἐτσι, ἡ πολύμοχθη προσπάθεια τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου «Σκουφῆς», ποὺ κρατεῖ μὲν ἂν τὶς δυὸ τρεῖς λαμπρότερες ἐπάλξεις τῆς πνευματικῆς ἐπαρχίας, ποὺ ἀνάλαβε καὶ τὴν κῆρυα εὐθύνη τῆς ὁργάνωσής του μαζὶ μὲ τὴν Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία Παραδοσιακῶν Σπουδῶν, ὄχι μονάχα κάλυψε τὶς προθέσεις μιᾶς τέτοιας πρωτοβουλίας, ἀλλὰ καὶ δημιούργησε καὶ ἓνα ἐνθαρρυντικὸ προηγούμενο. Μάλιστα, δὲν εἶναι ὑπερβολὴ αὐτὴ ἡ ἀναγνώριση καὶ ὁ ἀνεπιφύλακτος ἔπαινος, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας, ὅτι, ἓνα παρόμοιο συνέδριο, ποὺ χρειάζεται εἰδικὴ ὑποδομὴ, πεπειραμένους ὁργανωτὲς, εἰδικὲς ἐγκαταστάσεις, προγράμματα, λειτουργικότητα τῶν ἐργασιῶν, μεταφραστικὴ καὶ προετοιμασίαν πολύχρονη, κατόρθωσαν νὰ τὸ γέρουν εἰς πέρας οἱ ἄνθρωποι τοῦ «Σκουφῆ» καὶ οἱ φίλοι τους κατὰ τρόπο ποὺ ἐντυπωσίασε πραγματικῶς πολυαριθμοὺς συνέδρους. Ἀκόμα, μέσα στὸ γενικότερο κλίμα ποὺ ἐπικρατεῖται καὶ ὅπου ἀναπτύχθηκαν οἱ ἐργασίες τῶν εἰσηγητῶν, συνδυάστηκε καὶ ἡ γνωριμία τοῦ τόπου, τῶν θυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἀρτας, πρᾶγμα, ποὺ, μᾶζι μὲ τὶς λαογραφικὰς ἐκδηλώσεις, -τὰ ἐγκαίνια τοῦ πρὸτυπου Λαογραφικοῦ Μουσείου τοῦ «Σκουφῆ» δίπλα στὴν ὁθονικὴ γέφυρα καὶ τὴν θυζαντινὴ χοροδία μέσα στὴν ἐκκλησίαν τῆς Παρηγορητρίας, ἔδωσαν καὶ ἓνα ἰδιᾶζον ἀντίκρουσμα, ποὺ ἔδωσε τὸ γεγονὸς καλύτερα καὶ αὐσιαστικώτερον μὲ τὴν Ἀρτα καὶ τὴν Ἡπειρο.

Γι' αὐτὸ, ἡ ἀξιοποίηση τοῦ συνεδρίου, πέρα ἂν τὶς καθαυτὸς ἐργασίες, ποὺ ἐπῆρξαν ἄντως καρποφόρες, ἔγινε κατὰ τρόπο ὄντως γόνιμο, δικαιωνοντας τὴν διανετότητα, ἀλλὰ καὶ τὶς εἰδικὲς συνθήκες, ποὺ προσφέρει ἡ ἐπαρχία γιὰ διεθνεῖς συναντήσεις εὐρύτητος σημασίας. Ξεκινώντας ἂν αὐτὲς τὶς διαπιστώσεις, δὲν μποροῦν κινεῖς, παρὰ νὰ καταλογίσαι, στὴν κρατικὴ ἀντίληψη, τὴν μεγάλη εὐθύνη ποὺ τὴν βαρύνει γιὰ τὴν ἄλλεργιαν ἐπαρκούς μέριμνας, ὥστε νὰ μὴν ἀφήνεται στοὺς ὤμους τῶν ὀλίγων, ποὺ θητεῖουν σ' αὐτὸν τὸν χώρῳ, τὸ βάρος μιᾶς τέτοιας κίνησε, ποὺ παίρνει, πολλὰς φορές, τὶς διαστάσεις τῆς ἐθνικῆς ὀφέλειας. Ἀλλωστε, ἡ ἀποκέντρωση δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὴ, ὅταν τὰ τεῖχη τοῦ κλεινοῦ ἄστεως περικλείουν, σχεδὸν κατὰ κανόνα, τὶς κατὰλληλές αἰθουσες, τὶς μεταφραστικὰς καμπίνες καὶ τὰ εἰδικὰ προγράμματα τηλεοπτικῆς προβολῆς, ποὺ εἶναι πάντα ἀπαραίτητα γιὰ τὴν καλύτερη καὶ ἀποδοτικώτερη ἐπιτυχίαν τῶν διεθνῶν συνεδρίων. Κάποτε, θὰ πρέπει νὰ ἰδοῦμε, χωρὶς τὸν ἴσκιον τοῦ παρελθόντος, τὴν σύγχρονη ἑλληνικὴ ἐπαρχία, ὄχι μονάχα ὡς αὐτόνομη καὶ ἰσάξια τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ καὶ ὡς πηγὴ γιὰ τὴν ἐθνικὴν μας ἀνανέωση, γιὰ τὴν διαρύλαξιν τῆς ἐθνικῆς μας φυσιογνωμίας καὶ γιὰ τὴν ψυχικὴ καὶ τὴν ἠθικὴ μας ἀκεραίωση. Κι αὐτὸ, πρὶν νὰ ἀπομυλωθεῖ τοῦτος ὁ τόπος, ποὺ κράτησε χλωρὸς ὡς τώρα τὶς ρίζες τῆς ρωμιοσύνης καὶ ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ τροφοδοτεῖ τὸν ἄρρωστο ἐγκέφαλον τῆς πρωτεύουσας. Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ, ποὺ φάνηκε ἐντονώτερα στὸ Διεθνὲς Συνέδριο Παραδοσιακῶν Σπουδῶν, μᾶς ὑποχρεώνει, γιὰ μὴν ἀκόμα φορὰ, νὰ ὑψώσουμε τὴ φωνὴν τῆς ἐπαρχίας καὶ νὰ ζητήσουμε, ὡς ἐθνικὴ ἐπιταγή, τὴν ὀφειλόμενη ἀνταπόδοση τῆς πολιτείας.

Μὲ τὶς παραπάνω σκέψεις, ἀξιολογώντας τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ «Σκουφῆ», καθὼς καὶ τὴν μεγάλην ὑπηρεσίαν ποὺ πρόσφερε στὴν Ἀρτα καὶ στὴν πνευματικὴ ἀκτινοβολίαν τῆς ἐπαρχίας. Θὰ θέλαμε νὰ ὑπογραμμίσουμε εἰδικώτερα, τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν ἀξιοποίηση αὐτῆς

της διεθνούς συνάντησης ύψηλου επιστημονικού και διανοητικού επιπέδου. Τουλάχιστον, να παρασχεθεί στο σύλλογο ή απαραίτητη συμπαράσταση, τόσο για την επεξεργασία και την έκδοση των εισηγήσεων και των συζητήσεων, όσο και για την διεύρυνση, σε τρεις - τέσσερες γλώσσες, της διάθεσης του πολίτιμου άμνητοῦ, ὥστε νά ολοκληρωθεῖ καί ἡ προσπάθεια καί νά δικαιωθοῦν οἱ κόποι πού καταβλήθηκαν.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Τό ἴδιο κείμενο δημοσιεύεται καί στίς 4.10.83 στήν γιαννιώτικη ἑφημερίδα «Πρωϊνός Λόγος», μέ τίτλο:

«Σημαντικό πνευματικό γεγονός τῆς ἑλληνικῆς ἐπαρχίας ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ Πολύμοχθη προσπάθεια πού στέφθηκε ἀπό ἐπιτυχία, παρά τήν ἔλλειψη κρατικῆς μέριμνας. - Μιά σύγχρονη ἀμφικτυονία μέ μεγάλα μηνύματα πάνω στίς ἀνθρώπινες ἀξίες».

Κι ἄλλοῦ, ἡ ἴδια ἑφημερίδα (24.9.83), ἀναφέρει ὅτι γενικά ἡ ἐκδήλωση αὐτή παρουσιάζει ἐξαιρετικό ἐνδιαφέρον.

Ὁ «Παρατηρητής τῆς ἹΑρτας» (27.9.83) γράφει:

«... Ἐληξαν τήν Κυριακή οἱ ἐργασίες τοῦ 4ῆμερου 8ου Διεθνούς Συνεδρίου Παραδοσιακῶν Σπουδῶν μέ θέμα «ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝ» πού ἔγινε στήν πόλη μας μέ τήν ὀργανωτική φροντίδα τοῦ «ΣΚΟΥΦΑ».

Κύρια χαρακτηριστικά τοῦ ἀπόλυτα πετυχημένου αὐτοῦ Συνεδρίου, ἦταν ἡ μεγάλη συμμετοχή συνέδρων, οἱ ἐνδιαφέρουσες εἰσηγήσεις πού ἀκούστηκαν, τό μεγάλο πλῆθος πού παρακολούθησε τίς ἐργασίες καί ἡ ἀσογή διοργάνωσής του, ἡ ὁποία, ἐντυπωσίασε ὅλους ἐκείνους πού τό παρακολούθησαν.

Ἀνάμεσα στίς δεκάδες εἰσηγήσεις πού ἔγιναν, ξεχώρισαν ἰδιαίτερα ἐκείνες τῶν συμπατριωτῶν μας Εὐστρατίου Πατσαλιά Δημοσθένη Κόκκινου καί Χάρη Μαυρομάτη.

Τα συμπεράσματα τοῦ Συνεδρίου ἀναμένονται νά δοθοῦν στήν δημοσιότητα.

ΔΕΝ ΕΠΙΛΕΧΤΗΚΕ ΤΥΧΑΙΑ Η ΑΡΤΑ ΚΑΙ Ο «ΣΚΟΥΦΑΣ»

Ἡ ἐπιλογή τῆς ἹΑρτας γιά νά πραγματοποιηθεῖ τό Διεθνές αὐτό Συνέδριο καί ἡ ἀνάθεση τῆς διοργάνωσής του στόν «ΣΚΟΥΦΑ» δέν ἦταν τυχαῖα γεγονότα, τόνισαν ὅλοι οἱ ὁμιλητές κατὰ τήν ἑναρξή τοῦ Συνεδρίου, γιατί τόσο ἡ ἹΑρτα καί οἱ κάτοικοί της, ὅσον καί ὁ «ΣΚΟΥΦΑΣ» ἔχουν νά ἐπιδείξουν μεγάλο καί πολύχρονο ἔργο στήν διατήρηση τῶν λαϊκῶν παραδόσεων...»

Ὁ συνεργάτης τῆς τοπικῆς ἑφημερίδας «Ἡχώ τῆς ἹΑρτας» μέ τά ἀρχικά Β.Δ.Π., καταγράφει στίς 4.10.83, τίς παρατηρήσεις του ὑπό τόν τίτλο «Ἔσοχη πολιτιστική ἐκδήλωση».

«Δικαιωθήκαμε — σημειώνει — ὅταν ἐπαινέσαμε τήν πρωτοβουλία τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου «ΣΚΟΥΦΑΣ» νά ὀργανώσει στήν ἹΑρτα τό 8ο Συνέδριο Παραδοσιακῶν Σπουδῶν.

Πνευματική δαση ἦταν οἱ ὁμιλίες τῶν συνέδρων πού ἔγιναν στήν Πνευματική στέγη τοῦ Συλλόγου. Ἀν μάλιστα εἶχε προβλεφθεῖ ἡ παράλληλη μετάφραση, ἔστω περιφραστικά τῶν ὁμιλιῶν, θάταν ὀλοκληρωμένη ἡ πολιτιστική αὐτή ἐκδήλωση.

Ἡ ὀργάνωση τέλεια. Ἡ προσφορά τόσο τῶν μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ «ΣΚΟΥΦΑ» κι' ὅλων ἐκείνων πού τούς πλαισίωναν ἀσογή. Ὁ κόπος τους δικαιώθηκε ἐκ τῶν πραγμάτων, κι' ἡ δικαίωση αὐτή ἀλλωστε εἶναι καί ἡ μόνη τους ἀνταμοιβή.

Ἡ συμμετοχή τόσο τοῦ κ. Νομάρχου, ὅσο καί τοῦ κλήρου καί τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς ἀφειδῆς. Δόθηκε, ἔτσι, ἀπολιτική μορφή στή τόσο ὁμορφη πολιτιστική ἐκδήλωση, γεγονός πού χαροποίησε τούς πάντες καί πού προοιωνίζει κι' ἄλλες ὁμοίας μορφῆς συνεργασίες, πού θά συμβάλλουν στήν πνευματική καί πολιτιστική ἀνύψωση τοῦ τόπου...

Τά ἐναλλασσόμενα προεδρεῖα ἀσογά.

Τό Κεντρικό θέμα ή παράδοση άναφορικά μέ τό μέλλον. 'Η κληρονομιά τοῦ παρελθόντος πού ήθελημένα ή άθέλητα άποτελεῖ τό ὑπόβαθρο τοῦ αὔριο. Τό χθές μᾶς προγραμματίζει κατά κάποιο τρόπο το αὔριο, μιά πού το σήμερα τό ζοῦμε.

Οἱ ξένοι ἔμειναν ἐνθουσιασμένοι τόσο γιατί τοὺς δόθηκε ή εὐκαιρία νά γνωρίσουν τόν τόπο μας, ὅσο καί γιά τήν ἀπλόχερη φιλοξενία πού τοὺς παρασχέθηκε. 'Ο σεβασμιώτατος Μητροπολίτης, ὁ κ. Νομάρχης, ὁ κ. Δήμαρχος καί ὁ «ΣΚΟΥΦΑΣ», ἀγκάλιασαν με στοργή τοὺς ξένους καί τοὺς παρέσχαν θαλπωρή χωρίς φειδώ.

Η θαυμάσια γιορτή — γιατί γιορτή ἔμοιαζε τό Συνέδριο — ἔληξε ἀφοῦ παρασχέθηκε ή εὐκαιρία στοὺς ξένους νά ἀκούσουν παραδοσιακά τραγοῦδια τοῦ τόπου, νά δοῦν τό χορευτικό συγκρότημα τοῦ «ΣΚΟΥΦΑ» καί νά ἀκούσουν βυζαντινοὺς ὕμνους μέσα στή Παρηγορήτισσα, τήν ὁποία ἀποθαύμασαν οἱ ξένοι καί ή ὁποία ἀποτελεῖ τό κόσμημά τοῦ τόπου μας.

Εὐελπιστοῦμε πῶς ή γιορτή αὐτή, ή πρωτόφαντη, θά συντελέσει στήν πολιτιστική μας ἀνάταση καί στήν γοργότερη προβολή τοῦ τόπου μας, ὁ ὁποῖος εἶναι γεμάτος ἀπό «ἱστορία», ἀπό παράδοση, στοιχεῖα πού μποροῦν νά ὀδηγήσουν σ' ἓνα καλλίτερο μέλλον.

'Η ἴδια ἐφημερίδα εἶχε σημειώσει σέ προηγούμενο φύλλο (27.9.83) πῶς «Τό Η' Διεθνές Παραδοσιακό Συνέδριο ἀνύψωσε πνευματικά καί ἐπιστημονικά τήν "Ἀρτα», προσθέτοντας ὅτι «ὅσο γιά τοὺς ὀργανωτάς τῆς ὥραίας αὐτῆς πρωτοβουλίας, δέν ἔχουμε παρά νά τοὺς σφίξουμε θερμά τό χέρι».

'Ο Ταχυδρόμος τῆς ἡμέρας», καθημερινή κι' αὐτή ἐφημερίδα τῆς "Ἀρτας, ἀφιέρωσε δύο σημειώματα μέ τήν εὐκαιρία τῆς ἑναρξης καί τῆς λήξης τοῦ Συνεδρίου. Στό πρῶτο ἀπ' αὐτά (24.9.84) καί μέ τόν τίτλο «'Εντυπωσιακή ἑναρξη», σημειώνον-
ται τά ἑξῆς:

«Μέ χαιρετισμούς ἐκ μέρους τῆς κυβέρνησης, ἀπό τόν νομάρχη Κώστα 'Ανδρουτσόπου-
λο, πού εἶπε ὅτι ἀπαιτεῖται ἁρμονία, ἀνάμεσα στήν παράδοση καί τό μέλλον, τοῦ δημάρχου Χρ. Παπαγεωργίου, πού θεώρησε τιμή γιά τήν "Ἀρτα τή παρουσία τόσοσῶ προσωπικοτήτων καί χαιρετισμό ἀπό τόν Μητροπολίτη 'Ιγνάτιο, ἄρχισε τήν Πέμπτη στήν πνευματική στέγη τοῦ ΣΚΟΥΦΑ, τό 8ο Διεθνές Συνέδριο, μέ θέμα «Παράδοση καί μέλλον». Τήν ἑναρξη τοῦ Συνεδρίου κήρυξε ὁ ἐπίτιμος πρόεδρος του, Σόλων Κυδωνιάτης, πού εἶναι 'Ακαδημαϊκός καί ὁμότιμος καθηγητής τοῦ ΕΜΠ, ἐνῶ ἐκ μέρους τοῦ ΣΚΟΥΦΑ, χαιρέτισε ὁ Πρόεδρος Κώστας Βάγιας.

Κηρύσσοντας τήν ἑναρξη τοῦ Συνεδρίου, ὁ κ. Κυδωνιάτης, εἶπε ὅτι εἶναι εὐχάριστο γεγονός ή διοργάνωση τοῦ Συνεδρίου στήν "Ἀρτα, πού ἔχει μιά σημαντική παράδοση καί τόσα μνημεῖα. Πόλεις πού ξεχνοῦν τήν παράδοσή τους, δέν ἀντέχουν στό μέλλον εἶπε, γιά ν' ἀναφερθεῖ στή συνέχεια, στήν "Ἀρτα, πού κατά τήν διαπίστωσή του διατηρεῖ πιστά τίς παραδόσεις της.

Τελειώνοντας ὁ κ. Κυδωνιάτης, ἀπευθυνόμενος στοὺς συνέδρους, τοὺς προέτρεψε νά ἐπισκεφθοῦν τά μνημεῖα τῆς πόλης, πού εἶναι πολλά καί σημαντικά.

Στή συνέχεια ὁ κ. Βάγιας, χαιρέτισε τό συνέδριο, καλωσόρισε τοὺς συνέδρους κι ἀναφέρ-
θηκε στήν ἱστορία τοῦ Συλλόγου, πού εἶναι 87 χρόνων.

'Ο πρόεδρος τῆς 'Εταιρείας Παραδοσιακῶν Σπουδῶν Χάρης Γκητάκος, ἀνακοίνωσε ὅτι ή ἑταιρεία στήν ὁποία εἶναι πρόεδρος, δημιούργησε παράρτημα στήν "Ἀρτα, πρόεδρο τοῦ ὁποίου ὀρισε τόν κ. Βάγια. 'Ακολούθησαν ὁμιλίες».

Στό δεύτερο σημείωμα (27.9.83) καί μέ τίτλο «Τελείωσε τό Διεθνές Συνέδριο — Τά συμπεράσματά του θά γίνουν πράξη», ἀναγράφεται:

«Μέ τήν πεποίθηση ὅτι ὅλα τά συμπεράσματα τοῦ Συνεδρίου, θά γίνουν πλατειά γνωστά, καί σ' ὅλον τόν κόσμο δηλαδή, ἀλλά καί στοὺς ἐπιστήμονες, τό 8ο Διεθνές Συνέδριο Παραδοσιακῶν Σπουδῶν, τελείωσε τήν Κυριακή το βράδυ. 'Όπως εἶπε κατά τήν σύντομη ὁμιλία του, στό κλείσιμο τοῦ συνεδρίου, ὁ καθηγητής κ. Κυδωνιάτης, τό Συνέδριο πέτυχε

Ἑλληνικοὶ χοροὶ ἀπὸ τὸ χορευτικὸ τμήμα τοῦ «Σκουφᾶ» στὸ Ξενία, στὴ διάρκεια τοῦ συνεδρίου.

τούς στόχους του, πράγμα πού οφείλεται καί στήν ἄριστη διοργάνωση πού πέτυχε ὁ Σύλλογος ΣΚΟΥΦΑΣ καί στόν ζήλο τῶν Συνεδρῶν.

Ἐξω ὅμως ἀπό τίς ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου, μιά σειρά γεγονότα, πού συνέβησαν στοῦ τριήτερο, ἔδωσαν μιά μεγαλύτερη ὄντοτητα στήν διοργάνωση κι εἶχαν οἱ ξένοι, προπαντός, τήν εὐκαιρία νά γνωρίσουν ἀπό πιά κοντά τήν παράδοσή μας. Τέτοιες εἶναι ἡ δεξίωση, πού ἔκανε πρὸς τιμὴ τῶν προσκεκλημένων, στήν τράπεζα τῆς μονῆς Κάτω Παναγιάς, ὁ Μητροπολίτης Ἰγνάτιος. Ἦταν κάτι πρωτόγνωρο πού κυριολεκτικά ἐντυπωσίασε ὅλους τοὺς συνέδρους.

Ἡ «Ἐλευθερία» τῶν Ἰωαννίνων, μέ τίτλο «Ἡ Ἄρτα θυμίζει... Στρασβοῦργο» γράφει στίς 23.9.83:

Ἀρχισε στήν Ἄρτα τὸ ὄγδοο συνέδριο Παραδοσιακῶν Σπουδῶν μέ θέμα «Παράδοση καί Μέλλον» μέ τήν συμμετοχὴ πολλῶν προσωπικοτήτων τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Τὸ συνέδριο ὁργανώνεται ἀπὸ τὸν Σύλλογο «Σκουφᾶς» Ἄρτης.

Τόση δὲ εἶναι ἡ συμμετοχὴ τῶν ξένων ἀξιόλογων καί καταξιωμένων καθηγητῶν — μιά καί τὸ συνέδριο εἶναι Διεθνές — πού λένε πὼς ἡ Ἄρτα αὐτές τίς μέρες θυμίζει... Στρασβοῦργο! Ἐξω δὲ ἀπὸ τα γραφεῖα τοῦ «Σκουφᾶ» ἔχουν ἀναρτηθεῖ πάνω ἀπὸ πενήντα σημαίες κρατῶν.

Μπράβο λοιπὸν στήν Ἄρτα καί στό «Σκουφᾶ» γιὰ τήν ὁργάνωση αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου!

Ἡ ἴδια ἐφημερίδα τήν ἐπομένη ἡμέρα ἐπανερχεται:

Δόξες καί τιμές ἡ Ἄρτα μέ τὸ διεθνές συνέδριο μέ θέμα «Παράδοση καί μέλλον», πού ὁργανώνει ὁ μουσικοφιλολογικὸς σύλλογος «ὁ Σκουφᾶς». Ὁ πρόεδρος του κ. Κώστας Βάγιας καί οἱ συνεργάτες του, ἀπὸ τετραμήνου καί πλέον δούλευαν γιὰ νά πᾶνε ὅλα καλὰ καί πᾶνε. Στὰ μέσα καί στὰ ἔξω, μαθαίνουμε πὼς εἶναι ὁ κ. Ἀντώνης Κολιάτσος. Πάντως, εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού γίνεται στήν Ἄρτα τέτοιο συνέδριο μέ διεθνή συμμετοχὴ ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος. Καιρὸς ἦταν ἄλλωστε καί ὁ «Σκουφᾶς», πρέπει νά βοηθηθεῖ ἀπὸ τήν Πολιτεία, ἀφεῖδωλα.

Τὰ «πρωῖνά Νέα» τῶν Ἰωαννίνων τονίζουν:

Στίς δόξες της αὐτές τίς μέρες ἡ Ἄρτα. Ἐγινε τὸ κέντρο διεθνoῦς πνευματικοῦ ἐνδιαφέροντος ἀφοῦ συγκεντρώθηκαν σ' αὐτὴ καθηγητὲς Πανεπιστημίου, Ἀκαδημαῖκοί, συγγραφεῖς καί ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων γενικά, ἀπὸ διάφορες χώρες τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀμερικῆς κ.λ.π.

Κι ἄκουγε κανένας στοὺς δρόμους τῆς πόλεως νά μιλάν Ἰταλικά, Γαλλικά, Ἀγγλικά καί ἄλλες γλῶσσες.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ στήν Ἄρτα συνῆλθε ἀπὸ 22-25 Σεπτεμβρίου τὸ Διεθνές Συνέδριο Παραδοσιακῶν Σπουδῶν, μέ τὴ συνεργασία τοῦ Τοπικοῦ Συλλόγου «ΣΚΟΥΦΑΣ» καί τῆς Ἑταιρίας Παραδοσιακῶν Σπουδῶν.

Ἀπ' ὅλους ὁμολογήθηκε, καί οἱ ξένοι δὲν ἔκρυβαν τὸν ἐνθουσιασμό τους, ὅτι ἡ ὁργάνωση τοῦ Συνεδρίου ἦταν ἀνογή καί σημείωσε πλήρη ἐπιτυχία, προβάλλοντας ἔτσι τήν Ἑλλάδα καί μάλιστα μιά ἐπαρχιακὴ πόλη, στό διεθνές πνευματικὸ προσκίνη.

Ἐργάστηκαν βέβαια καί κουράστηκαν πολὺ ὁ Πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ» Κώστας Βάγιας καί οἱ συνεργάτες του γιὰ νά τακτοποιήσουν ὅλες τίς λεπτομέρειες τοῦ Συνεδρίου ἀλλὰ καί τῆς φιλοξενίας καί ξεναγήσεως τῶν συνέδρων καί κυρίως τῶν ξένων, οἱ ὅποιοι ἔφυγαν μέ τίς καλύτερες ἐντυπώσεις.

Ὅλα τὰ θέματα ἀναφέρονταν στήν Παράδοση, τήν ἀναγκαιότητά της καί τήν προσφορά της στό λαό. Μιλώντας, λόγου χάρι στοῦ Συνέδριο ὁ Πρόεδρος τῆς Ἰταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἀκαδημίας κ. LEO MAGNINO, τόνισε ὅτι, μόνο μέ τὴ στενὴ καί οὐσιαστικὴ συμβίωση μεταξύ παρελθόντος, παρόντος καί μέλλοντος εἶναι ἐφικτὴ ἡ διαμόρφωση ἐνὸς κόσμου ἀρμονίας στόν ὁποῖο οἱ ζῶντες θά ἔλκουν τὴ δύναμη τους ἀπὸ ἐκείνους πού πέρασαν. Καί πρόσθεσε ἀκόμα: Ἡ κρισιμότητα τῶν καιρῶν μας οφείλεται στήν ἀμφισβήτηση τῶν ἀξιών

πού προέρχονται από την Παράδοση.. 'Ο Πολιτισμός, ή Θρησκεία και ή Παιδεία θά συμβάλλουν ώστε ό "Ανθρωπος νά κερδίσει πάλι τήν άκεραιότητα και τήν αυθεντικότητα του.

Θά πρέπει νά μνημονευτεί και ή ίδρυση, από τό Σύλλογο «Σκουφάς», Λαογραφικού Μουσείου, τά έγκαίνια τοῦ όποιου έγιναν τό περασμένο Σάββατο μέ κάθε έπισημότητα και μέ τήν παρουσία πολλών ξένων προσωπικοτήτων. Δίπλα άκριβώς από τήν ιστορική Γέφυρα τής "Αρτας, στό παλαιό κτίριο τής Χωροφυλακής πού άνακαινίστηκε μέ τή συμπαράσταση τοῦ "Υπουργείου Πολιτισμοῦ και διαφόρων ιδιωτών και έμπλουτίστηκε μέ τήν πρόθυμη προσφορά παλιών άντικειμένων και φωτογραφιών, κατάλληλα τοποθετημένων από ειδική μουσειολόγο, μέσα σέ μία όμορφη τοποθεσία από δένδρα και λουλούδια, προβάλλεται τό παρελθόν, παρελαύνει ή παλιά "Αρτα πού τόσο συγκίνησε τούς "Αρτινούς.

Οί φιλοξενούμενοι ξεναγήθηκαν και στά Βυζαντινά μνημεία τής "Αρτας, κυρίως ναούς, και οί έκδηλώσεις έκλεισαν μέ συναυλία Δημοτικού Τραγουδιού στήν αίθουσα τοῦ «Σκουφά», υπό τή διεύθυνση τοῦ Βαγγέλη Πλακιά, ξεκινώντας μέ τό «Σαρανταπέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες».

'Αξίζουν θερμά συγχαρητήρια σ' αὐτούς πού μόχθησαν νά παρουσιάσουν αὐτές τίς άξέχαστες έκδηλώσεις, τό παράδειγμα τών όποίων θά πρέπει νά βρεῖ μιμητές και σ' άλλες έπαρχιακές πόλεις.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

'Επιστολές, συγχαρητήρια τηλεγραφήματα και διάφορα εύχαριστήρια έγγραφα έλαβε ό Σύλλογος από ένα πλῆθος φίλων τοῦ «Σκουφά», δικαιολογώντας και τήν άπουσία τους, όφειλόμενη σέ άνειλημμένες υποχρεώσεις.

'Ανάμεσα στά μηνύματα αὐτά περιλαμβάνονται:

'Επιστολές

Τοῦ Μητροπολίτη Θηβών και Λεβαδείας κ.κ. 'Ιερώνυμου, τών έπιτρόπων τής 'Ι. Μεγίστης Μονῆς Βατοπεδίου ('Αγ. "Ορους), τοῦ τ. ύπουργοῦ κ. 'Ιω. Βαρβιτσιώτη, τοῦ τ. ύφυπουργοῦ, συμπατριώτη μας, κ. 'Ιω. Κατσαδήμα, τής τ. ύφυπουργοῦ κ. "Αννας Συνοδινού, τοῦ Δημάρχου Πατρέων, τοῦ τ. Δημάρχου "Αρταίων κ. 'Ιω. Παπαβασιλείου, τοῦ κ. Κ. Δ. Στεργιόπουλου.

Τοῦ πολιτιστικοῦ συλλόγου 'Αρτινών Θεσ/νίκης, τοῦ προέδρου και τοῦ γραμματέα τής 'Εταιρίας Θεσσαλικών 'Ερευνών Κίτσου Μακρή και Γ. Θωμά, τοῦ προέδρου τής «Εύρωπαϊκής Κινήσεως» Εύαγ. Σαβδόπουλου, τοῦ προέδρου, τοῦ γραμματέα και τοῦ έφόρου τοῦ Φιλολογικοῦ Τμήματος τοῦ «Πειραϊκοῦ Συνδέσμου» κ.κ. Π. Θεοχάρη, Π. Μπουγᾶ και Κ. Παπαμιχαηλίδη, τοῦ προέδρου τοῦ Πνευμ. Κέντρου τοῦ Δήμου Λευκάδας Π. Σκληροῦ, τοῦ προέδρου και τοῦ γραμματέα τοῦ Μ/Φιλολογικοῦ 'Ομίλου Λευκάδας «'Ορφεύς» κ.κ. Β. Θερμοῦ και Ξ. 'Αθανίτη, τών πρώην προέδρου και γραμματέα τής 'Αδελφότητος 'Αρτινών "Αρτας «'Αγ. Αἰκατερίνη» κ. Ι. Σκούτα και Ε. Σκαμπαρδώνη, τής εκπαιδευτικοῦ-έπιθεωρητοῦ κ. Οὔ. Λαναρά, τοῦ κ. 'Απόστ. Πάσχου, τοῦ κ. Π. Χατζηδήμου.

'Η λογοτέχνης κ. Χρυσάνθη Ζιτσαία σημειώνει: «... 'Η ιστορική ΑΡΤΑ είναι πιά συνώνυμη μέ τό Σύλλογο «ΣΚΟΥΦΑΣ» πού έκφράζει γιά πολλές δεκαετίες ό,τι ύψηλό, προοδευτικό και πατριωτικό». Κι ό λογοτέχνης Φοῖβος Δέλφης γράφει: «... Χαιρετίζω τό Διεθνές Συνέδριο Παραδοσιακών Σπουδών, ένα από τά πιό σημαντικά τής χώρας μας μέ τήν συμμετοχή τόσων έπιφανών ξένων και δικών μας κι εύχομαι όλόψυχα καλή έπιτυχία γιά τήν πραγμάτωση τών έκπολιτιστικῶν σκοπών. Ο ΣΚΟΥ-

ΦΑΣ έπιτελεί μεγάλο έθνικό έργο κι άγωνίζεται γιά τήν έλληνική παράδοση».

Έπίσης

Ό Πρόεδρος τής ΈΑκαδημίας ΈΑθηνών κ. ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΠΑΛΛΑΝΤΙΟΣ γράφει «Σας ευχαριστώ πολύ γιά τήν ευγενική σας πρόσκληση στό Όγδοο Διεθνές Συνέδριο τής 22-25 Σεπτεμβρίου 1983, μέ τό ιδιαίτερο ενδιαφέροντος θέμα «Παράδοσις καί Μέλλον», καθώς καί στά έγκαίνια τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου. Γνωρίζω τό σπουδαίο έργο πού έπιτελεί ό «Σκούφας» στήν Ιστορική σας πόλη καί σās στέλνω μαζί μέ τίς ευχές μου γιά τήν πρόοδο τοῦ Συλλόγου Σας καί τά συγχαρητήριά μου γιά τίς έπιτεύξεις του».

Ό Καθηγητής Πανεπιστημίου ΈΑθηνών στήν έδρα τής Λαογραφίας κ. Δ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ τονίζει «... Προσωπικά χαίρομαι γιά ό,τι πνευματικό καί πολιτιστικό γίνεται στήν Άρτα... Είναι ενδιαφέρων καί ό χώρος τοῦ Μουσείου πού εξασφαλίζετε κοντά στό Γεφύρι καί ταιριαστό τό νεοκλασικό-γραφικό κτίριο. Πάντα μέ συγκινούσε ό χώρος αυτός καί σ' αυτόν περιστράφηκε ή όμιλία μου τοῦ 1968 μέ τήν πρόταση καί τίς περιγραφές μου, γιά μιá γλυπτική άναπαράσταση τοῦ θρύλου. Είμαι βέβαιος ότι ή κ. Ρετσίλα, μαζί μέ τήν άρχιτέκτονα κ. Λυγκιάρη καί μέ Σας, θά δώσει μιá παραδοσιακή διάρθρωση στόν έσωτερικό χώρο. Ένα ξεχωριστό δωμάτιο άρχείο: Μελετών, Εικόνων, Περιγραφών, Μουσικής γιά τό Γεφύρι καί τό τραγούδι του, τό νομίζω άπαραίτητο πλάι στά γενικά Άρτινά τοῦ Μουσείου.

Ένδιαφέρον είναι τό χρονικό (Σύντομη Ιστορία τοῦ Σκουφά) που προετοιμάζει στό πρόγραμμα...»

Ό Καθηγητής τής ΈΙατρικής Σχολής τοῦ Πανεπιστημίου ΈΙωαννίνων, κ. Β. ΡΟΖΟΣ ευχαριστεί καί συγχαίρει θερμά «γιά τίς ώραίες πνευματικές πρωτοβουλίες καί γιά τήν όλη πολιτιστική δραστηριότητα τοῦ Συλλόγου Σας. Θά είμαστε δέ ευτυχείς εάν έδημιουργούντο ευκαιρίες επί θεμάτων Έιστορίας καί Λαογραφίας τής ΈΙατρικής

Ό τ. βουλευτής καί μέλος τής Κεντρ. Έπιτροπής τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος Έλλάδας, κ. ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ ΚΕΠΕΣΗΣ, γράφει «Συγχαίρω τήν Έργανωτική Έπιτροπή γιά τήν πετυχημένη πρωτοβουλία πού είχε νά οργανώσει γιά πρώτη φορά στήν ΑΡΤΑ τό Διεθνές Συνέδριο Παραδοσιακών Σπουδών. Ευχαριστώ γιά τήν πρόσκληση καί τή χαρά πού μοῦ δόθηκε νά πάρω μέρος σ' αυτό. Τό Συνέδριό Σας συνέρχεται σέ εξαιρετικά δύσκολες διεθνείς συνθήκες, ό προβληματισμός, ή έρευνα, ή έπιστημονική μελέτη δέν μπορεί νά μήν πάρει υπόψη της καί νά μήν έπηρεαστεί άπ' τή βαριά σκιά άπειλής πού αντιμετωπίζει ό πολιτισμός, ή άνθρωπότητα όλόκληρη, ή ζωή πάνω στόν πλανήτη. Έψιστο χρέος κάθε διανοουμένου, κάθε έπιστήμονα, κάθε ανθρώπου, άνεξάρτητα άπό φυλή, έθνικότητα, ιδεολογικές, πολιτικές, θρησκευτικές πεποιθήσεις είναι νά συνενώσει τή δράση του γιά νά άποτραπεί ό κίνδυνος ενός πυρηνικοῦ όλοκαυτώματος. Παρ' όλη αυτή τή σοβαρή άπειλή έχω έμπιστοσύνη στους συνανθρώπους μου σ' όλους τούς φιλειρηνικούς λαούς όπου γής, ότι θά εκπληρώσουν τό χρέος τους. Πιστεύω ότι ή ειρήνη τελικά θά θριαμβεύσει. Πιστεύω ότι θά υπάρχει αίώνια παράδοση καί μέλλον, πού είναι τό θέμα σας. Μ' αυτή τήν αισιοδοξία σās εύχομαι έπιτυχία στό συνέδριό σας. Εύχομαι οί γενιές τών γενιών όλης τής ανθρωπότητας νά συνεχίσουν τίς έπιστημονικές έρευνες, τή γόνιμη, δημιουργική καί παραγωγική έργασία, σέ συνθήκες παντοτινής ειρήνης καί προόδου».

Σέ έπιστολή του ό συμπατριώτης μας, πρωτοδόκης κ. Δ. ΡΙΖΟΣ, πού παρακολούθησε τίς εργασίες τοῦ Συνεδρίου, γράφει άνάμεσα στ' άλλα: «... Έπ' ευκαιρία τής λήξεως

τοῦ Συνεδρίου σήμερον καί μή ἔχων ἕτερον τρόπον ἐκφράσεως τοῦ θαυμασμοῦ μου καί τῶν συγχαρητηρίων μου πρὸς τόν Σύλλογον «Σκουφᾶς», ἀλλὰ καί πρὸς ὑμᾶς προσωπικῶς, ἀφαιρῶ ἐκ τῆς βιβλιοθήκης μου μίαν σπουδαίαν, τουλάχιστον κατ' ἐμέ, ἐγκυκλοπαιδείαν, ἥτοι τὴν «Οἰκονομικὴν καί Λογιστικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν», ἀποτελουμένην ἐξ ἑννέα τόμων, ἣν μετ' ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος ἐφύλαττον, δεδομένου ὅτι εἶναι τό πρῶτον ἀπόκτημά μου ὡς φοιτητοῦ τῆς Ἀνωτάτης Ἐμπορικῆς καί τὴν προσφέρω διὰ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου, βέβαιος ὅτι ἡ προσφορά μου θά γίνη ἀποδεκτὴ καί θά συμβάλῃ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν τοῦ «Σκουφᾶ».

Τηλεγραφήματα

«Ἐγκαρδίως εὐχαριστοῦντες εὐγενῇ πρόσκληση Διεθνὲς Συνέδριον Σκουφᾶ, λυπούμεθα μὴ δυνάμενοι μετὰσχομε λόγω ὑπηρεσιακῶν δεσμεύσεων. Ἐκ βαθέων εὐχόμεθα πλουσίαν εὐλογίαν Κυρίου εἰς ἐπιτυχίαν εὐγενῶν στόχων Συνεδρίου».

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος Σεραφεῖμ

Τηλεγράφημα ἔστειλαν ἐπίσης οἱ Μητροπολίτες, Θηβῶν καί Λεβαδείας κ.κ. Ἱερώνυμος καί ὁ Μητροπολίτης Μονεμβασίας καί Σπάρτης κ.κ. Εὐστάθιος.

«Σᾶς εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ πρόσκλησή σας. Λυπᾶμαι, ἀλλὰ ἀπὸ μακροῦ προγραμματισμένη παρουσία μου σέ Ἀθήνα γιὰ Σάββατο 24-9 μέ κρατᾷ Ἀθήνα. Εὐχομαι ἐπιτυχία ἐργασιῶν Ἡ' Συνεδρίου Παραδοσιακῶν Σπουδῶν».

Εὐάγγελος Ἀβέρωφ Τσισίτσας

«Εὐχαριστεῖ θερμά τὴν Ὁργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν πρόσκληση καί σᾶς εὐχεται ἐπιτυχίες στὶς ἐργασίες σας».

Χαρ. Φλωράκης, Γραμματέας τοῦ Κ.Κ.Ε.

«Ἡ συμμετοχὴ τῶσων διακεκριμένων διεθνoῦς κύρους ἐπιστημόνων προσδίδει εἰς τό ἀρτίως ὁργανωθέν διεθνὲς συνέδριόν σας ἰδιαιτέραν βαρύτητα καί ἀποτελεῖ ἐξαιρετικὴν συμβολὴν εἰς τὴν διερεῦνσιν τοῦ θέματος: Παράδοσις καί Μέλλον. Λυποῦμαι ἄδυνατῶν παρακολουθήσω ἐξόχους σημαντικὰς ὁμιλίας καί συγχαρῶ ὁμιλητάς καί συμβούλιον συλλόγου σας δι' ἐπάξιαν συνέχισιν μορφωτικῆς ἀποστολῆς καί δράσεως ἐπὶ 87 περίπου ἔτη τοῦ Συλλόγου «Ὁ Σκουφᾶς».

Πέτρος Γαρουφαλῆς

«Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν εὐγενικὴν πρόσκληση. Λυποῦμαι πού δέν μπορῶ νά παρευρεθῶ. Εὐχομαι ἐγκάρδια καλὴ ἐπιτυχία Συνεδρίου».

Καθηγητὴς Μητσάκης

«Θερμότατα εὐχαριστῶ διὰ πρόσκλησιν καί λυποῦμαι διότι ἄδυνατῶ παρακολουθῶ καί συγχαρῶ προσωπικῶς ἐκλεκτοὺς ὁμιλητὰς καί συμβούλιον συλλόγου διὰ ὁργάνωσιν τόσο σπουδαίου διεθνoῦς συνεδρίου. Ἐπιθυμῶ νά σᾶς γνωρίσω ἀπόφασίν μου, ὅπως μεταβιβᾶσω εἰς τόν Σύλλογον πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Γαρουφαλείου Στέγης τὴν κυριότητα τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἡρακλείου 17 διαμερίσματός μου».

Κική Λαμπρινοπούλου

Ἐπίσης τηλεγράφημα έστειλε ἡ κ. Μαρία Ἀρκαδίου.

Τηλεγράφησαν εξάλλου οἱ δήμαρχοι Ναυπάκτου καὶ Πρεβέζης καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Μορφωτικῆς καὶ Ψυχαγωγικῆς Λέσχης Προσωπικοῦ ΟΤΕ Ἄρτας, τοῦ Συνδέσμου Ἀρτινῶν Ἀττικῆς, τῆς Πανηπειρωτικῆς Συνομοσπονδίας, τοῦ Ἐκπολιτιστικοῦ Συλλόγου Περάνθης, καθὼς καὶ οἱ κ.κ. Κώστας Τσιρόπουλος, Δ. Καρατζένης, Ι. Διαμαντόπουλος, Π. Δημάκης, Χρ. Σιμόπουλος, Ἀντιγ. Παπακώστα, Α. Στεργίου καὶ Δ. Χατζηγιάννης.

Ἡ χορωδία δημοτικοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Συλλόγου μας.

Ἡ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ἐπίτιμος Πρόεδρος Σόλων Κυδωνιάτης,

τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ὁμότ. καθηγητῆς τοῦ Ε.Μ.Π.

Πρόεδροι

Χάρης Μ. Γκητάκος,

Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Παραδοσιακῶν Σπουδῶν,
member of the Royal United Services Institute (G.B.)

Κώστας Βάγιας,

Πρόεδρος τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου «Σκου-
φᾶς» Ἀρτης

Μέλη

Γεώργιος Γ. Ἀξιώτης,

Γενικός Γραμματεὺς τῆς Ἑταιρείας Παραδοσιακῶν
Σπουδῶν, Ἀρχιτέκτων

Παν. Β. Βανδῶρος,

Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Παραδοσιακῶν Σπου-
δῶν, μέλος τῆς Ἀκαδημίας Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τῶν
Βρυξελλῶν

Κωνσταντῖνος Ε. Βασιλάκης,

Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Παραδοσιακῶν Σπου-
δῶν, διευθυντῆς τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπαιδεύ-
σεως (Ἐκπαιδευτικός Σύμβουλος) ἐπὶ τιμῇ

Τίνα Γιαννούλη,

Ἱστορικός

Νῖκος Γωνιωτάκης,

Πολιτικός Μηχανικός

Γιῶργος Καρατσιώλης,

Νευρολόγος, Ψυχίατρος, Παιδοψυχίατρος

Φίλιππος Καντέλλης,

Ἀρχιτέκτων

Δημοσθένης Κόκκινος,

Λογοτέχνης, διευθυντής περιοδικού «Ἑπειρωτική Ἑστία»

Βασίλειος Ν. Κουκούτσης,

Δικηγόρος, Πρόεδρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεσογειακοῦ Ἰδρύματος

Λάμπρος Κωστακιώτης,

Ἐκδότης, Ἱστοριοδίφης

Κωνσταντῖνος Ξενογιάννης,

Θεολόγος, Συγγραφεύς

Εὐστράτιος Πατσαλιᾶς,

Δικηγόρος

ΠΕΜΠΤΗ, 22 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

Προεδρεῖο: Χ. Γκητάκος, G. Mancini, M. Damjanovic

20.30 Κήρυξις τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ 8ου Διεθοῦς Συνεδρίου Παραδοσιακῶν Σπουδῶν ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Σόλωνος Κυδωνιάτη τ. Ὁμότιμου Καθηγητοῦ τοῦ Ἑθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου.

Χαιρετισμοί Ἐπισήμων.

Εὐάγγελος Μουτσόπουλος, Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν:

Ἡ Ἱστορία ὡς Παράδοσις: Ἀποδοχή καὶ ὑπέρβασις

La storia come Tradizione: Accettazione e transizione.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, 23 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

Προεδρεῖο: P. Moraux, Κ. Βασιλάκης, Λ. Κωστακιώτης

8.45 Ἑναρξις πρωϊνῶν ἐργασιῶν.

Prof. Milan Damjanovic, Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βελιγραδίου:

Ἡ Παράδοσις καὶ ἡ κριτική

La Tradition et la critique

Prof. Rev. Joseph Owens, C. Ss. R. Καθηγητὴς τοῦ Pontifical Institute of Medieval Studies τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Toronto:

‘Ο ‘Αριστοτέλης γιά τήν Παράδοσι καί τό Μέλλον
Aristotle on Tradition and the Future

Com. te P. Caselli

‘Η Παράδοσις

La Tradizione

Dott. Alberto Beveresco, ‘Αρχιτέκτων, Συγγραφεύς:

‘Η πορεία ἀπό τήν ἀρχαϊκή παράδοσι στό προσεχές μέλλον

Il volo dalla tradizione arcaica al prossimo futuro

Lucia Poli, Μέλος τῆς ‘Ακαδημίας τῆς Μεσογείου:

‘Ανάγκη ἀμέσου ἐπιστροφῆς στήν Μεσογειακή πολιτισμική παράδοσι γιά νά διασωθῇ τό μέλλον τῶν λαῶν.

Urgenza di un ritorno alla tradizione culturale Mediteranea per salvare il futuro dei popoli.

Prof. Francesco Casalegno, Πρόεδρος τοῦ ‘Ιταλικοῦ Μεσογειακοῦ ‘Ιδρύματος:

Τά ἀποτελέσματα τῆς ἀνεξίξεως τῆς κοινωνικῆς ζωῆς στήν Παράδοσι.

Gli effetti dell’ evoluzione della vità sociale sulla Tradizione

Luciano Saraceni, μέλος τῆς Accademia Tiberina καί τῆς Società Italiana per le Scienze Ambientali τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μιλάνου:

‘Ηθική καί ἱστορική κληρονομία τοῦ Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ

Eredità morale e storica della Civiltà Bizantina

Δρ. Κ. Γ. Μαγνήσαλης, Διευθυντής τῆς ‘Εταιρείας Μελετῶν ‘Αναπτύξεως:

Δημιουργική καί Πολιτισμός: “Ενα εἰδικό πρόγραμμα αὐτενεργείας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ στήν ἀξιοποίησι τῆς πολιτιστικῆς του παραδόσεως καί δημιουργικότητος.

Creativitics and culture: A program concerning the influence of creativity in tradition and cultural life.

Com. te A.P. Natale Carroli, Στρατηγός, μέλος τοῦ Institut Relations Diplomatiques τῶν Βρυξελλῶν:

Παράδοσις καί Μέλλον

Prof. Thomas Molnar, Φιλόσοφος, Καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ὑόρκης

Ἡ ἐσωτερικὴ Παράδοσις
La tradition esoterique

Prof. Dr. Aurelio Rauta, Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου
τῆς Σαλαμάνκε

Ἡ κυκλοφορία τοῦ βυζαντινοῦ νομίσματος μεταξύ 10ου
καὶ 14ου αἰῶνος στὶς παραδουνάβιες ἐπαρχίες
La circulation monnaitere byzantine entre Xet XIV siècle
dans les provinces Danubiennes

Διάλειμμα

Προεδρεῖο I. Τριανταφυλλόπουλος E. Berti, E. Πατσαλιᾶς

Σπύρος Λουκάτος, Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου
Ἀθηνῶν:

Τό 21 θεμελιακός παραδοσιακός σταθμός στὴν νεοελληνικὴ ἱστορία.

Giorgio Mancini, Διευθυντὴς τῆς Ἐπιθεωρήσεως Te-
leuropa

Τό Μέλλον εἰς τὴν Παράδοσι
Il Futuro nella Tradizione

Prof. J. Doorman Καθηγητὴς φιλοσοφίας τοῦ Πολυτε-
χνείου Delft τῆς Ὑλλανδίας:

Κριτήρια γιὰ τὴν ἐξέλιξι στὶς ἐπιστῆμες καὶ τίς τέχνες.
Criteria for progress in sciences and in arts

On. le. Prof. Salvatore Barberi, Καθηγητὴς τῆς Ἱατρικῆς
Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Messina:

Ἡ πάλη κατὰ τῶν ναρκωτικῶν
La lotta antidroga

B. N. Κουκούτσης, Πρόεδρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεσογει-
ακοῦ Ἰδρύματος

Ἡ Παράδοσις καὶ ἡ κρισιμότης τῶν καιρῶν
La Tradizione e la crisi dei tempi

Εὐάγγελος Ρόζος, Λογοτέχνης:
Παράδοσις καὶ Ἀντιπαράδοσις
Tradizione e Anti-Tradizione

Piero Vassallo, Διευθυντής της Ἐπιθεωρήσεως Traditio:

Prospettive di una società non totalitaria

Prospettive di una società non totalitaria

Ada Maria Pellacani Castello, μέλος τῆς Accademia Tiberina, ἀρθρογράφος τοῦ Osservatore Romano

Ἡ Παράδοσις

La Tradizione

Prof. Wolfgang Stribny, Πρόεδρος τῆς Πρωσικῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρείας:

Το Τευτονικό Τάγμα

The Teutonic Order

Dott. G. Chiavarello, Χημικός, Συγγραφεύς:

Τό Κωνσταντινικό Τάγμα καί ἡ Βυζαντινὴ Παράδοσις

L'Ordine Costantiniano e la Tradizione Bizantina

X. M. Γκητάκος, Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Παραδοσιακῶν Σπουδῶν:

Ὁ θρύλος τοῦ Graal

La saga di Graal

Συναυλία Βυζαντινῆς Μουσικῆς στὸν Ἱ. Ναὸ Παρηγορίτισσας.
Τὴν χορωδία τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς» δι' ὠθύνει ὁ Βαγγέλης Πλακιάς.

ΣΑΒΒΑΤΟ, 24 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

8.45 Ἐναρξεις ἐργασιῶν

Προεδρεῖο: Κ. Βάγιας, J. Doorman, Π. Βανδῶρος

Prof. Dr. sc. Johannes Irmischer, μέλος τῆς Ἀκαδημίας

Ἐπιστημῶν τῆς Λ.Δ. τῆς Γερμανίας:

Οἱ βάσεις τῆς βυζαντινῆς ἀντιλήψεως περὶ προόδου

Die Grundlagen des byzantinischen Fortschrittsbewußtseins

Dr. A. V. Radulescu, Διευθυντής τοῦ Μουσείου Ἐθνικῆς Ἱστορίας καί Ἀρχαιολογίας τῆς Constanta:

La signification du Monument Triomphal d' Adamclisi dans l'histoire du peuple roumain: l'éthnogénèse roumaine

Fr. Gligora, Πρόεδρος της Accademia Int. di Pr.
Culturale:

Ἡ Βυζαντινὴ Παράδοσις στὴν Ἰταλία
La Tradizione Byzantina in Italia

Lorenzo Franchi, Δημοσιογράφος, μέλος τοῦ Ἰταλικοῦ
Μεσογειακοῦ Ἰδρύματος:
Ἡ Παράδοσις καὶ τὸ Μέλλον
La Tradizione ed il Futuro

Demetrio Emmanuele, Διευθυντὴς τῆς ἀλβανικῆς ἐπιθε-
ωρήσεως Katundi Yne:
Ἀλβανικὴ παραδοσιακὴ λογοτεχνία
Letteratura tradizionale Albanese

Prof. José Angel Fernandez Arruty, Καθηγητὴς τοῦ Πανε-
πιστημίου τοῦ Santiago:
Ὁ σημερινὸς προβληματισμὸς τῆς Οἰκογενείας
Problemática actual de la Familia

18.30 Ἐναρξίς τῶν ἀπογευματινῶν ἐργασιῶν.

Προεδρεῖο: E. Μουτσόπουλος, S. Peluffo, L. Bosch

Ἰωάννης Τριανταφυλλόπουλος, Καθηγητὴς τῆς Νομι-
κῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν:

Ἡ Παράδοσις εἰς τὰ δίκαια τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος
La Tradizione nei diritti antichi

Dr. Ewald Kleisinger:
Τὰ προβλήματα τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς εἶναι δυνατόν
ἀκόμη νὰ λύωνται στὸ μέλλον ἐπὶ τῇ βάσει παραδοσια-
κῶν ἀρχῶν τοῦ δικαίου τῶν λαῶν;
Sind die Probleme der Weltpolitik in der Zukunft noch
mit den traditionellen völkerrechtlichen Prinzipien lösbar?

Pietro Gerbore, Πρέσβυς, Συγγραφεὺς:
Ἀλήθεια καὶ ψεῦδος στὴν ἱστορία
Verità e menzogna nella storia

Ἡλίας Μπάκος, Θεολόγος, Φιλόλογος:
Χειρόγραφα-ἔγγραφα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ροβελίστης
Ἀρτης ἀπὸ ἀρχῶν 17ου αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν

Prof. Carlo Fabrizio Carli, Κριτικός Τέχνης και
Ἀρχιτεκτονικῆς:
Ἡ Πόλις μεταξύ Παραδόσεως καὶ Μέλλοντος
La città tra Tradizione ed Avvenire

Dott. Adelaide Anania, Ἀρχιτέκτων, Συγγραφεύς:
Παραδοσιακὴ Ἀρχιτεκτονικὴ γιὰ τὸ Μέλλον
Architettura Tradizionale per l'Avvenire

Laura Carnero, Ἑλληνίστρια:
Ὁ «Οἰκονομικός» τοῦ Ξενοφῶντος
L' "Economico" di Senofonte

Προεδρείο: Γ. Καρατσιώλης, Δ. Κόκκινος, R. Guzzo
Εὐστράτιος Πατσαλιάς, δικηγόρος:
«Μπάσταινα», ἓνα ἐμπράγματο δικαίωμα στὴν Ἠπειρο
κατὰ τὴν διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας
Basteana, a "sui generis" real law right at Epirus, during
the time of Turkish rule.

Prof. Enrico Berti, Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς
Padova, Πρόεδρος τῆς Ἱταλικῆς Φιλοσοφικῆς Ἑται-
ρείας:
Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἡ σημερινὴ πρακτικὴ φιλοσοφία
Aristote et la philosophie pratique d'aujourd'hui

Βενέτα Καμπᾶ, Πτ. Φιλολογίας καὶ Ἱστορίας τοῦ Παν/-
μίου Ἀθηνῶν, Διευθύντρια τοῦ Ὑπουργείου Πολιτι-
σμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν:
Ἡ παράσταση τῆς «Γοργόνας» καὶ ἡ λοιπὴ εἰκονογρά-
φησης τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου Κορακᾶ
La rappresentazione della "Gorgona" e la resta agiografia
della Chiesa di S. Giovanni Koraka.

Angelo Terradura-Antinorio, Συγγραφεύς, Πρόεδρος
Ἑλληνιστικὴ Παράδοσις καὶ Μέλλον
Tradizione ed avvenire ellenistici

Ciro Manganaro, Ἱστορικός:
Παράδοσις καὶ Μέλλον τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος
τῆς Τεργέστης
Tradizione e futuro della Comunità Ellenica di Trieste

Guido Lanfranco, Πρόεδρος της Folklore Society της Μάλτας:

Παράδοσις, Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον στα νησιά της Μάλτας

Tradition, Past, Present and Future in the Maltese Islands

Prof. Luigi Gaveglia, Καθηγητής της Φιλοσοφίας και της Παιδαγωγικής:

Ἡ Παράδοσις καὶ τὸ Μέλλον

La Tradizione ed il Futuro

Χάρης Μαυρομάτης, φιλόλογος, δημοσιογράφος:

Τί είναι «μέλλον» γιά τήν παράδοσι

What is "future" for the tradition

Λημοσθένης Κόκκινος, λογοτέχνης, διευθυντής περιοδικού «Ἡπειρωτική Ἑστία»:

Ἡ παράδοσις καί ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος

Tradition and modern man

Marco Pucciarini, Πρόεδρος τοῦ Ἰδρύματος Παραδοσιακῶν Σπουδῶν, Διευθυντής τῆς Ἐπιθεωρήσεως Labrys:

Considerazioni su alcuni aspetti della "realta ultima" nel Buddhismo e nel Cristianesimo

Michel Bertrand, Συγγραφεύς, μέλος τῆς Société des Gens des Lettres de France:

Ὁ Πλατωνισμός ὡς ἐνωτικό στοιχεῖο τῶν Ἐκκλησιῶν

Le Platonisme comme element d'union des Eglises

Nicolas Evache, Συγγραφεύς:

Ὁρθοδοξία καί προτεσταντικός προσηλυτισμός στήν Τρανσυλβανία. Μία ἐπιστολή τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου Λουκάρεως στόν Πρίγκηπα Gabriel Bethlen

Orthodoxie et prosélytisme protestant en Transylvanie.

Une lettre du Patriarche Cyrille Loukaris au Prince Gabriel Bethlen

Prof. Tommaso Romano, Ἐκδότης, μέλος τοῦ Δ.Σ. τῆς Empire International Club:

Ἡ παραδοσιακή ἐναλλακτική λύσις γιά τὸ Μέλλον

L'alternativa tradizionale per l'avvenire

J.Eustache, εκπρόσωπος τῆς Ἑταιρείας Παραδοσιακῶν
Σπουδῶν στό Μαρόκο:
Μέλλον καί Σκοπιμότης
Avenir et Finalité

L. Bayle, Διευθυντής τῆς Ἑπιθεωρήσεως L'Astrado καί
τῆς Πολιτισμικῆς Ἑνώσεως L'Astrado Prouvencao:
Ἡ παραδοσιακή γλῶσσα τῆς Προβηγκίας καί τό μήνυμα
τοῦ ποιήματος "Mireille"
La langue traditionnelle de la Provence et le message de
"Mireille"

Εὐρυδίκη Ἀντζουλάτου-Ρετσίλα, ὀρ. Φ. Λαογράφος-
Μουσειολόγος:
Παράδοσις καί Μέλλον: Ὁ ρόλος τῶν Μουσείων
Tradition and Future: The Role of Museums

Κρυστάλλω Χρυσάνθου, Μουσικός:
Μάριος Λάσκαρις, φορέας μουσικῆς Παράδοσης.
Mario Lascariw, source of musical tradition.

Annette Fromm, Ἑθνολόγος-Μουσειολόγος:
Ὁ Ἑθνολόγος στό Μουσείο: Προσπάθειες γιά τή διαφύ-
λαξη τῆς παράδοσης
The folklorist in the Museum:
Tendencies to pickle Tradition

Δημήτριος Γκίκας, Διπλ. Δημοσιογραφίας καί Ἀνθρω-
πίνων Ἐπιστημῶν
Κοινωνιολογία τῆς Παραδόσεως
Sociologie de la Tradition

Roberto Sestito, Γεωμέτρης
Τό μέλλον τῆς Βυζαντινῆς Καλαβρίας στά πλαίσια τῶν
σχέσεων μέ τήν σύγχρονο Ἑλλάδα
Il futuro della Calabria Bizantina nei rapporti con la
Grecia moderna

Γ. Πετσόπουλος, εκπρόσωπος τοῦ Grupo de Expansión
de la Cultura Hellenica τοῦ Μοντεβίδεο:
Ὁ Ἑλληνικός Πολιτισμός στήν Λατινική Ἀμερική
La Cultura Hellenica in America

Ἐπίσκεψη 5.30

Ἐγκαίνια Λαογραφικοῦ Μουσείου τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς» δίπλα
στό ἱστορικό Γεφύρι.

Παρουσίασι ἑλληνικῶν παραδοσιακῶν χορῶν ἀπό τό χορευτικό
συγκρότημα τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς» ὑπό τήν διεύθυνσι τοῦ καθη-
γητοῦ φυσικῆς ἀγωγῆς καί ὑπευθύνου τοῦ τμήματος Γιάννη Κου-
τσούμπα.

ΚΥΡΙΑΚΗ, 25 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

Ἐναρξίς Ἐργασιῶν 8.00 π.μ.

Ἀρχιερατικό Συλλεῖτουργο στόν Μητροπολιτικό Ναό Ἀγ. Δημη-
τρίου Ἀρτης. Ἐπίσκεψι στό Βιζαντινά Μνημεῖα καί τή Νικοπόλι.

Ἀπόγευμα 5.30 μ.μ.

Προεδρεῖ: Σ. Λουκάτος, M. Damnjanovic, E. Ἀντζουλάτου.

Prof. Leo Magnino. Πρόεδρος τῆς Accademia Archeolo-
gica Italiana, Καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης:

Πρός τό 2000: ἀπό τόν προϊστορικό στόν σύγχρονο
ἄνθρωπο

Verso il 2000: dall' uomo preistorico all' uomo moderno

Prof. Zoltán Kádár, μέλος τῆς Οὐγγρικήs Ἀκαδημίας
Ἐπιστημῶν:

Ἡ ἀπεικόνισις μιᾶs Οὐγγαρῆs Πριγκηπίσσης στήν
Ἀγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως

Sulla rappresentazione d'una principessa Unghere-
se nella Santa Sofia a Constantinopoli

Γ.Γ. Ἀξιότης, Ἀρχιτέκτων Μηχανικός, Γενικός
Γραμματεὺς τῆs Ἑταιρείας Παραδοσιακῶν Σπουδῶν:
Θεομητορικῆs παραστάσεις στό ἐκκλησιαστικό ξυλό-
γλυπτο.

Le rappresentazioni Teomitoriche alla scultura in legno
ecclesiastica.

Aly Nour, Καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου τῆs Ἀλεξαν-
δρείας:

Ἐξέλιξις καί μέλλον τοῦ Ἰσλαμικοῦ Ναοῦ βάσει τοῦ

Βυζαντινοῦ

Evolution and future of the Islamic Temple on the base of
the byzantine one

Dott. Silvio Peluffo, Σκηνοθέτης, Συγγραφεύς:

Ἡ Νότιος Ἰταλία καλεῖ τὴν Εὐρώπη

Sud Italia chiama Europa

R. W. Bosch, Head Bilateral Cooperation Division of the
Central Directorate for International Relations, Ministe-
rie van Cultuurue τῆς Ὑλλανδίας:

Πρὸς τὸ Μέλλον

Verso il Futuro

Prof. Paolo Caucci, Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς
Perugia:

Ἡ Ἱπποτική Λογοτεχνία

La Letteratura Cavaleresca

Clara Lucatelli, Ἀρχιτέκτων:

Ἡ ἱερά Ἀρχιτεκτονική

L'Arcitettura Sacra

J.B McMinn, Καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπι-
στημίου τῆς Alabama:

Μιά «ἀνορθόδοξος» περί κόσμου ἀντίληψις στὰ πλαίσια
τῆς Βυζαντινῆς Παραδόσεως.

An «unorthodox» world view within Byzantine Tradition.

Prof. Dr. Paul Moraux, Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου
τοῦ Βερολίνου, Διευθυντῆς τοῦ Ἀριστοτελικοῦ Ἀρ-
χείου:

Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἡ Δημοκρατία

Aristote et la démocratie

Prof. Waldemar Voisé, μέλος τῆς Πολωνικῆς Ἀκαδημί-
ας Ἐπιστημῶν:

Ἡ δημιουργική παράδοσις

La Tradition creatrice

Χαιρετισμοί

Ἀπονομή Διπλωμάτων.

Συναυλία Δημοτικοῦ Τραγουδιοῦ. Τὴν χορωδία τοῦ Συλλόγου
«Σκουφᾶς» διευθύνει ὁ Βαγγέλης Πλακιάς.

Κριτική

ΒΑΣΙΛΗ ΚΡΑΨΙΤΗ: «Οι Σουλιώτες από τού έπους του Μεσολογγίου μέχρι και της έποχής μας 1823-1983», Αθήνα, 1983, σχήμα 8ον, σελίδες 296.

Μέ τόν ως άνωτέρω τόμο του, ο Βασίλης Κραψίτης ολοκληρώνει τό μεγάλο του έργο πού τιτλοφορείται «Η ΑΛΗΘΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ», τόμοι 3, ήτοι: Τόμος Α' «'Η Άληθινή ιστορία του Σουλίου 1600-1803». Τόμος Β' «'Οι Σουλιώτες στά Έφτάνησα και οι πόλεμοί τους στην 'Ηπειρο 1804-1822». Και τόμος Γ' «'Οι Σουλιώτες από τού έπους του Μεσολογγίου μέχρι και της έποχής μας 1823-1983», στόν όποϊον περιλαμβάνεται και «Εύρετήριο Κύριων Όνομάτων» συνδυετικό τών τριών τούτων τόμων.

'Η σπουδαιότητα του παρουσιαζόμενου τρίτου τόμου, δίδεται και από τά έκτάσεως τριών σελίδων π ε ρ ι ε χ ό μ ε ν ά του μέ τό ειδικό βάρος του 'Αγώνα στό Μεσολόγγι, της προσωπογραφίας τών: Μάρκου Μπότσαρη, Γ. Καραϊσκάκη, Κίτσου Τζαβέλλα, κ.ά., της προελεύσεως τών σημερινών κατοίκων του Σουλίου, της 'Επαναστάσεως του 1854 στή Θεσπρωτία και της οργάνωσεως τών άνταρτικών σωμάτων (1909-1912) στόν ίδιο χώρο, τών άπελευθερωτικών αγώνων, άνταρτικών σωμάτων και ταχτικού στρατού 1912-1913 στην 'Επαρχία Σουλίου και σ' όλη τή Θεσπρωτία κ.λπ. 'Ισης αξίας και μεγάλης ύπευδυνότητας, είναι ή ιστορική εξέιστόρηση και δέση του Β. Κραψίτη, τών Κεφαλαίων 15-17 του τόμου αυτού, ήτοι τών αγώνων της 'Επαρχίας Σουλίου και τών λοιπών επαρχιών της Θεσπρωτίας της περιόδου 1913-1944, μέ σαφή και άντικειμενική σκιαγράφηση τών Τουρκοτοσάμηδων της Θεσπρωτίας, τή δέση της στή διάρκεια του 'Ελληνοϊταλικού πολέμου και της 'Ιταλογερμανικής κατοχής, και της παρουσιάσεως τών κακουργημάτων τών Τσάμη-

δων, 'Ιταλών και Γερμανών, μέ άποκορύφωμα θυσιών και διεδνών εγκλημάτων τήν έκτέλεση τών 49 προκρίτων Παραμυδιάς της 29ης Σεπτεμβρίου 1943. 'Ενα μεγάλο γεγονός στην τοπική 'Ηπειρωτική 'Ιστορία μας, πού έλαβε πανελλήνιες και έκτός τών ορίων της 'Ελλάδας διαστάσεις, χάρη στά όσα (πολλά και πολύμορφα) έγραψε και έπραξε ο Βασίλης Κραψίτης. Και συνεχίζει ή σημαντικότητα του τόμου αυτού μέ τά πολύτιμα μελετήματα: της άπελευθερώσεως (27.6.1944) της Παραμυδιάς, της μάχης (17 και 18 Αύγουστου 1944) της Μενίνας. Κλείνει δέ τό όλον έργο της ιστορίας του Σουλίου μέ τό ύπ' άριθμ. 18 Κεφάλαιο του τόμου, όπου εμφανίζονται όσα έχουν πραχτεί (1960-1983) γιά τήν άνέλιξη της 'Επαρχίας Σουλίου και όσα πρέπει νά γίνουν, ειδικότερα στό ιστορικό Σούλι, ώστε νά ύψωθεί τούτο και σήμερα, σύμβολο τών δραματισμών και πράξεων τών νεοελλήνων.

* * *

'Ο Βασίλης Κραψίτης, πολυγραφώτατος ιστορικός και πολυσχιδέστατος έρευνητής της ιστορίας του 'Ηπειρωτικού χώρου της Τουρκοκρατικής περιόδου, παρουσιάζει μιάν ιστορική συγγραφική παραγωγή σε έργα αυτότελη, μελετήματα δημοσιευμένα στόν Τύπο, λόγους, νεκρολογίες και μονογραφίες προσώπων ή χώρων, πού έντυπωσιάζει τόσο γιά τόν καταπληκτικό όγκο της, όσο και γιά τήν έξαιρετη ποιότητά της. Ειδικότερα γιά τή Θεσπρωτία αναδειχτηκε (έργα του: «Θεσπρωτικά», «'Η έπανάσταση του 1854 στή Θεσπρωτία και οι Σουλιώτες», «Συμβολή στην καταγωγή του Καλόγερου Σαμουήλ του Κονυκίου», «Ζώης Πάνου», «Θεσπρωτοί Λόγιοι», κ.λπ.) εύσυνείδητος σκαπανέας και τεχνουργός άναστηλωτής.

Τό σπουδαιότερο ιστορικό έργο του είναι τό άσχολούμενο μέ τή δημιουργία και τή διαδρομή του Σουλίου και μέ τούς αγώνες γιά τήν

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ τῶν Σουλιωτῶν, μέ εἰδικά του γνωρίσματα τῇ συγκέντρωση καί κριτική βάσανο τῶν πηγῶν, τὴν προσεχτική εξέταση καί ὀρθή τῶν πραγμάτων ἐρμηνεία, τὴν ἀκλόνητη ἐπιχειρηματολογία καί ἀποδεικτικότητα τῶν θέσεών του, κ.λπ. Ἀπόδειξη, ὅτι, «**Η ΑΛΗΘΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ**» τοῦ Β. Κραφίτη, ἔτυχε τῆς μεγάλης ἐκτιμήσεως τῶν ἐπιστημονικῶν κύκλων τῆς Ἑλλάδας, πού ἀποδέχτηκαν τίς ἀπόψεις του σέ θέματα πού ὡς λίγο νωρίτερα ἀποτελοῦσαν προβλήματα τῆς Ἱστορίας τοῦ Σουλίου.

Τό ἔργο «**Η ΑΛΗΘΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ**», σέ 3 βιβλία, κρίνεται ὡς ἓνα ἀπό τὰ πιό τέλεια δημιουργήματα τῆς νεώτερης ἐλληνικῆς ἐπιστήμης, μέ ἐπιπλέον ἀξία ἐθνικοῦ ἔργου. Ζωντανεύοντας ὁ συγγραφέας τίς πράξεις τῶν Σουλιωτῶν στό θωμό τῆς Λευτεριάς, ὑψώνει τίς ψυχές τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἐμπνέει τὴν πίστη του γιά τὴν τύχη τοῦ μέλλοντός του, τοῦ ὁποῖου - εἰδικεύω ἐδώ μέ παρηγορία - ὑψώνεται ὁ ἴδιος ὁδηγός καί προφήτης τῶν ἐθνικῶν πεπρωμένων του.

Ἀνδρῶπος ἐξαιρετός, ἐμπνευσμένος καί ἀπλός, δημοκράτης, συνειδητός καί Ἡπειρώτης ἀπαράμιλλος ὁ Βασίλης Κραφίτης μέ ἐξέχουσα κοινωνικὴ δράση, μέγας δέ ιστορικός συγγραφέας, ποιητής καί κριτικός, εἶναι ἀξίος τοῦ βαθύτατου καί δημόσιου ὅλων μας ἐπαινου. Μορφὴ δέ κυριαρχοῦσα στὸν πνευματικὸ ὀρίζοντα τῆς Ἑλλάδας ὁ Βασίλης Κραφίτης, ἔδωκε ἔργο πολυμερές καί ἐθνικὸ, τό ὁποῖον ἔλαβε τὴν θέση τῆς ἀθανασίας στὴν Ἑλληνικὴ Γραμματεία καί στίς συνειδήσεις τῶν Ἑλλήνων.

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΙΩ. ΜΗΤΣΙΩΝΗΣ

Ὁ «Μακρυγιάννης»
τοῦ Δημ. Σταμέλου
σέ ἔκτῃ ἔκδοσιν

Κυκλοφόρησε σέ ἔκτῃ ἔκδοσιν καί στή σειρά τῶν Ἑκλεκτῶν Ἔργων τῆς «Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς «Ἑστίας» Ἰ.Δ. Κολάρου καί Σίας, ἡ μυθιστορηματικὴ βιογραφία τοῦ Δημήτρη Σταμέλου «Μακρυγιάννης». Τό χρονικὸ μᾶς ἐποποιίας, πού τό 1975 τιμήθηκε μέ τό Α΄ Κρατικὸ Βραβεῖο Λογοτεχνίας.

Πρόκειται γιά βιβλίον γραμμένο ἔπειτα ἀπὸ ἐξαντλητικὴ διερεύνηση τῶν ιστορικῶν πηγῶν. Στό ἔργο αὐτό, πού τό συνοδεύει καί τό τεκμηριώνει πλούσια σχετικὴ βιβλιογραφία, παρουσιάζεται ἐντυπωσιακά, ἡ ἐπική καί δραματικὴ ζωὴ τοῦ Μακρυγιάννη, πού ἡ παλικαριά του, ἡ ἀρετὴ, τό δημιουργικὸ του πάθος γιά λευτεριά καί κοινωνικὴ δικαιοσύνη, τὸν ἀνύψωσαν σέ σύμβολο τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Οἱ ἀγῶνες του γιά τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδας καί τὴν δεμελίωση καί διασφάλιση τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, οἱ περιπέτειές του, ἡ δίκη καί ἡ καταδίκη του σέ θάνατο, ἡ δοκιμασία τῆς φυλακῆς, ἡ λαϊκὴ ἀποθέωση τοῦ μαρτυρίου του καί ὁ θάνατος πού ἦρθε σέ στιγμὴ δικαίωσης, τῶν ἀγώνων του, ὅλα ἀναπλάθονται μέ γλαφυρότητα καί συγκλονιστικὰ στοιχεῖα. Τό ἔργο ἀναφέρεται καί στά κλασικὰ του «Ἀπομνημονεύματα» καί τοὺς Πίνακες τοῦ Ἀγῶνα πού με τίς ὁδηγίες του φιλοτέχνησε ὁ Π. Ζωγράφος καί περιλαμβάνει ἐπίσης σχετικὴ ἀναλυτικὴ βιβλιογραφικὴ τεκμηρίωση. Περιλαμβάνει ἐπίσης Μικρὸ ἀνθολόγιον ἀπὸ τ' «Ἀπομνημονεύματα» του, δυὸ χαρακτηριστικὰ κείμενά του σχολιασμένα, τὸν ὄρκο καί τὴν διαθήκη τῆς 3ης Σεπτεμβρίου, ἀναλυτικὲς καί διαφωτιστικὲς σημειώσεις καί εἰκόνες σχετικὲς μέ τὴ μορφὴ καί τὴ δράση του, φιλοτεχνημένες ἀπὸ Ἑλλήνες καί ξένους καλλιτέχνες.

Στὴ μυθιστορηματικὴ αὐτὴ βιογραφία, ζωντανεύεται ἀδρά καί παραστατικά, ἡ φυσιογνωμία τοῦ Μακρυγιάννη, ἡ πολύτιμη συμμετοχὴ του στὴν ἐξασφάλιση τῆς ἀνεξαρτησίας καί ἡ πολὺπλευρα εὐεργετικὴ συμβολὴ του στὴ διαμόρφωση τοῦ ἐθνικοῦ βίου μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, σέ συνάρτηση μέ συγκλονιστικὰ γεγονότα τῆς νεώτερης ἱστορίας μας στά ὁποῖα ὁ ἴδιος διεδραμάτισε πρωταρχικὸ ρόλο. Εἶναι ἓνα ἔργο πού ἀποτελεῖ πηγὴ αὐτογνωσίας καί ἀποκαλύπτει τό πάντα δημιουργικὰ φιλελεύθερο πνεῦμα τοῦ λαοῦ μας, πού μιά ἀπὸ τίς λαμπρότερες ἀνατάσεις του ἀντιπροσωπεύει ὁ Μακρυγιάννης. Τιμὴ τόμου ὀρχ. 280. Στά κεντρικὰ βιβλιοπωλεῖα καί ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τίς ἐκδόσεις τῆς «Ἑστίας», Σόλωνος 60, Ἀθῆνα 10679, τηλ. 36.15.077.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ

2.7.83: Στά πλαίσια των εορταστικών εκδηλώσεων «ΦΙΛΙΠΠΙΑΔΙΩΤΙΚΑ-83», που όργάνωσε ο Πολιτιστικός Σύλλογος Φιλιππιάδας «ΑΓΙΟΣ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝ», έλαβαν μέρος η Χορωδία και τό Χορευτικό συγκρότημα του «ΣΚΟΥΦΑ». Οί εκδηλώσεις σημείωσαν μεγάλη έπιτυχία.

* * *

10.7.83: Στίς γιορτές που όργάνωσε η Κοινότητα Πέτα, μέ τήν ευκαιρία τής έπετείου τής «Μάχης του Πέτα», συμμετείχαν ή Φιλαρμονική και τό Χορευτικό Τμήμα του Συλλόγου μας.

* * *

Στίς **26.7.83**, τό ίδιο αυτό Χορευτικό συγκρότημα έμφανίστηκε και στίς εορταστικές εκδηλώσεις, που όργάνωσε η Κοινότητα Νεράιδας Τρικάλλων.

* * *

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

— Στίς γιορτές που όργάνωσαν η Κοινότητα Θεοδώριανων (στίς 12.8.83) και η Κοινότητα Καταράκτου (στίς 14.8.83), καθώς επίσης και στίς πολιτιστικές εκδηλώσεις του Συλλόγου «ΠΥΡ-ΣΟΣ» Σελλάδων, (στίς 13.8.83), ή συμμετοχή του Χορευτικού συγκροτήματος του «ΣΚΟΥΦΑ», έδωσε ένα ιδιαίτερο εορταστικό τόνο.

* * *

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

— Τό μέγιστο πνευματικό γεγονός τής χρονιάς, μοναδικό στό είδος του αλλά και κορυφαίο στήν πνευματική ιστορία του τόπου μας, στάθηκε ή σύγκληση του Η' Διεθνούς Συνεδρίου Παραδοσιακών Σπουδών στήν Άρτα, άπ' τίς 22 ως τίς 25 Σεπτεμβρίου.

— Στίς 24.9.83 έγιναν τά εγκαίνια του Λαογραφικού Μουσείου τής Πόλης μας.

* * *

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

— Τήν επέτειο τής 28ης 'Οκτωβρίου γιόρτασε ο Σύλλογός μας μέ έθνικούς χορούς άπ' τό χορευτικό συγκρότημά του στήν πλατεία Ζέρβα. 'Η ντόπια εφημερίδα «Μαχητής», γράφει τήν 1η/11/83 τά εξής:

Πέρα άπό κάθε διάθεση, νά κολακεύσουμε τό Δ.Σ του μουσικοφιλολογικού Συλλόγου «Ο ΣΚΟΥΦΑΣ», είμαστε ύποχρεωμένοι νά πούμε,

πώς γιά μία ακόμη φορά μάς ξάφνιασε ευχάριστα.

Το Μουσικοχορευτικό του τμήμα, δέν απέσπασε μόνο τά χειροκροτήματα, τόσο στήν παρέλαση όσο και στους 'Ελληνικούς χορούς που έπακολούθησαν, αλλά έδωσε μία άλλη νότα, μία άλλη διάσταση στον εφετινό εορτασμό τής 28ης Οκτωβρίου.

'Αξίζουν, λοιπόν, θερμά συγχαρητήρια στους έμπνευστές αυτών των εκδηλώσεων που μέσα στό γκρέμισμα των πάντων, έδωσε στον εορτασμό τής 'Εθνικής 'Επετείου, μία σοβαρότητα αξία ενός ιστορικού Πολιτιστικού Συλλόγου που ξεχωρίζει άπό τόσους άλλους, γιατί ξερει και τιμά τον σκοπό γιά τον όποιο ιδρύθηκε.

* * *

— Τό βράδυ τής ίδιας ημέρας δόθηκε διάλεξη, στήν αίθουσα τής Πνευματικής Στέγης, μέ όμιλητή τον συμπατριώτη μας Φιλόλογο - Δημοσιογράφο κ. Χάρη Μαυρομάτη και θέμα: «Καβάφης - Παλαμής - Καζαντζάκης, και ό διεθνής χώρος τής εποχής τους».

* * *

— Στο Α' Λύκειο τής Άρτας, έγινε ό έτήσιος μαθηματικός διαγωνισμός γιά τήν άπονομή του «ΜΠΑΡΜΠΑΣΤΑΘΕΙΟΥ ΒΡΑΒΕΙΟΥ», που άπονέμει κάθε χρόνο ό Σύλλογος «ΣΚΟΥΦΑΣ» στον καλύτερο μαθητή και μαθήτρια, σέ εκτέλεση όρου τής διαθήκης τής Σαπφούς Μπαρμπαστάθη στή μνήμη του συζύγου της μαθηματικού ΧΡ. ΜΠΑΡΜΠΑΣΤΑΘΗ.

— 'Ο Διαγωνισμός έγινε ύστερα άπό τήν παρακάτω προκήρυξη του Συλλόγου στίς 14.5.83.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ

ΓΙΑ ΤΑ «ΜΠΑΡΜΠΑΣΤΑΘΕΙΑ» ΒΡΑΒΕΙΑ

'Ο Μουσικοφιλολογικός Σύλλογος Άρτης «ΣΚΟΥΦΑΣ» προκηρύσσει διαγωνισμό μεταξύ μαθητών τής τελευταίας τάξεως των Λυκείων και άλλων ίσοτίμων Σχολών τής ΠΟΛΕΩΣ ΑΡΤΑΣ στά Μαθηματικά και συγκεκριμένα στήν ΑΛΓΕΒΡΑ-ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ-ΤΡΙΓΩΝΟΜΕΤΡΙΑ. (Στήν ύλη που διδάχτηκαν όλοι στήν Β' τάξη Λυκείου ή αντίστοιχη τάξη άλλων ίσοτίμων σχολών τής πόλεως Άρτης).

Στόν πρώτο μαθητή και στή πρώτη μαθήτρια θά δοθεί βραβείο Έκοσι χιλιάδων δραχμών (20.000) στον καθένα, στήν μνήμη του

Ἄρτινοῦ Μαθηματικοῦ-Συγγραφέα ΧΡΗ-
ΣΤΟΥ ΜΠΑΡΜΠΑΣΤΑΘΗ σέ ἐκτέλεση
δρόμο τῆς διαθήκης τῆς συζύγου του Σαπ-
φοῦς.

Ὁ διαγωνισμός θά γίνει τόν μῆνα Σεπτέμ-
βριο ἀπό τό Σύλλογο «ΣΚΟΥΦΑΣ» σέ συ-
νεργασία μέ τή Διεύθυνση Μέσης Ἐκπαιδευ-
σεως καί ἐκπροσώπων τῆς Μαθηματικῆς
Ἑταιρείας.

Διαγωνισμός γιά τὰ ΜΠΑΡΜΠΑΣΤΑ-
ΘΕΙΑ ΒΡΑΒΕΙΑ θά γίνεται κάθε χρόνο.

Οἱ μαθητές καί οἱ μαθήτριες πού ἐπιθυ-
μοῦν νά πάρουν μέρος στό Διαγωνισμό πρέπει
νά δηλώσουν συμμετοχή μέχρι τίς 2 Σεπ-
τεμβρίου 1983 στό Σύλλογο «ΣΚΟΥΦΑΣ»
ἢ στή Διεύθυνση Μέσης Ἐκπαιδευσεως
Ἄρτας.

Ἡ ἡμερομηνία, ἡ ὥρα καί ὁ χώρος στόν
ὁποῖο θά γίνει ὁ Διαγωνισμός θά ἀνακοινω-
θοῦν τήν πρώτη ἐβδομάδα τοῦ Σεπτεμβρίου.

— Τήν διεξαγωγή τοῦ διαγωνισμοῦ ἀνέλαβε,
γιά λογαριασμό τοῦ «ΣΚΟΥΦΑ», τό Παράρτημα
τῆς Μαθηματικῆς Ἑταιρείας στήν «Ἄρτα». Τά
χρηματικά βραβεῖα ἀνῆλθαν στό ποσό τῶν 20.000
δρχ. γιά τόν κάθε μαθητή ξεχωριστά.

Πρώτευσαν ὁ Ἄνδρ. Ταπρατζῆς καί ἡ Δήμητρα
Μπατσῆ.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

12.11.83: Ὁ Σύλλογος ὀργάνωσε στήν αἴθουσα
τῆς Πνευματικῆς Στέγης ἔκθεση Ζωγραφικῆς τοῦ
Ἀθηναίου Ζωγράφου Βασ. Βαγιάνη.

— Τήν ἴδια ἡμέρα καί μέ τήν εὐκαιρία τῆς πα-
ρουσίας στήν Ἄρτα τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς
Πρεσβείας τῆς ΕΣΣΔ (ὕστερα ἀπό πρόσκληση
τοῦ νεοϊδρυμένου στήν πόλη μας παραρτήματος
τοῦ Ἑλληνοσοβιετικοῦ Συνδέσμου), ἔγινε ἐπί-
σκεψη τῶν μελῶν τῆς παραπάνω ἀντιπροσωπείας
στά γραφεῖα τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς». Τούς ἐπι-
σκέπτες, πού ὑποδέχθηκε ὁ Πρόεδρος κ. Βάγιας,
συνόδευαν ἐκπρόσωποι τοῦ Δ.Σ. τοῦ Ἑλληνοσο-
βιετικοῦ Συνδέσμου τῆς Ἀθήνας Νίκανδρος Κε-
πέσης καί Πέτρος Ντοῦσκος, καθώς καί μέλη τοῦ
προσωρινοῦ Δ.Σ. τοῦ τοπικοῦ Παραρτήματος.
Ἐγινε ξενάγηση στή Βιβλιοθήκη καί προσφερ-
θηκαν ἀπ' τίς δύο μεριές βιβλία. Ἐπικεφαλῆς τῆς
ἀντιπροσωπείας ἦταν ὁ ἐπιτετραμένος Βλαδ. Πού-
σκιν καί ὁ μορφωτικός ἀκόλουθος Τ. Κούργκαν.

19.11.83: Ὁ «Σύνδεσμος Ἄρτινων Ἀττικῆς»,
ὀργάνωσε, στήν αἴθουσα «Παρνασσός» τῆς Ἀθή-
νας, βραδυά ὁμηοτικοῦ τραγουδιοῦ μέ τήν Χορω-

δία τοῦ Συλλόγου μας, ὑπό τήν διεύθυνση τοῦ κ.
Βαγγέλη Πλακιά.

Προλόγισε ὁ Πρόεδρος τοῦ «Συνδέσμου Ἄρτι-
νων Ἀττικῆς» κ. Ν. Διαμαντῆς. Ἡ συναυλία εἶχε
μεγάλη ἐπιτυχία καί ἐντυπωσίασε δσοὺς παραβρέ-
θηκαν στήν ὥραία αὐτή καλλιτεχνική ἐκδήλωση.

Ἐκφραση τοῦ ἐντονό ἐντυπωσιασμοῦ καί τῆς
ἰδιαίτερης συγκίνησης τοῦ ἀκροατηρίου, ἀποτε-
λοῦν οἱ παρακάτω δημοσιευόμενες ἐπιστολές καί
τά κείμενα πού λάβαμε.

— Ὁ σεβαστός φίλος καί συνεργάτης τοῦ περι-
οδικοῦ μας κ. Κ. Διαμαντῆς μᾶς γράφει στήν ἀπό
14.12.83 σταλμένη ἐπιστολή του.

Σᾶς εὐχομαι ὑγεία, χαρά καί δημιουργική δρα-
στηριότητα στήν ἐνδοξη καί τόσο ὁμορφη Ἄρτα,
μέ πανίσχυρο ὄργανο τόν δοκιμασμένο ἐπὶ πολλὰ
χρόνια σέ λαμπρές ἐκδηλώσεις καί ἐπιβλητικά
ἔργα «Μουσικοφιλολογικὸ Σύλλογο ΣΚΟΥΦΑ».
Εὐχομαι ἐπίσης Καλὰ Χριστούγεννα καί Καλό
Χρόνο οἰκογενειακῶς καί σέ σᾶς τόν ἴδιο καί στά
ἐκλεκτά μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ
Συλλόγου. Μὲ ἀφορμὴ τήν ὑπέροχη ἐκδήλωση
τοῦ «Παρνασσός» στήν Ἀθήνα, ἔρχομαι νά σᾶς
ἐκφράσω τῆς ζωηρῆς ἐντυπώσεως μου καί τή χαρά
μου γιά τή συνάντησή μας, πού μοῦ θύμισε καί τό
γεγονός ὅτι εἶχα συμμετάσχει καί ἐγὼ στήν ἐναρ-
ξη τῆς ἐκδόσεως τοῦ καλοῦ περιοδικοῦ «ΣΚΟΥ-
ΦΑΣ», γιά τήν ὁποία εἴχαμε καί ἰδιαίτερη συνερ-
γασία στό γραφεῖο πού ἐργαζόμουν στά Γεν. Ἀρ-
χεῖα τοῦ Κράτους.

Ἡ ἐκδήλωση τοῦ «ΣΚΟΥΦΑ» στόν «Παρνασ-
σό» ἦταν γιά τοὺς Ἡπειρώτες καί ἰδίως τοὺς Ἄρ-
τινοὺς τῆς Ἀθήνας ἓνα σπάνιο σέ ὀρασιότητα φα-
νέρωμα καί εὐτυχῆς εὐκαιρία νά ἀκούσουν ὁμαδι-
κά τὰ δημοτικά τραγούδια καί τή μουσική τοῦ
τόπου τῆς γεννήσεώς τους, ἐκτελεσμένα ὅπως οἱ
ἴδιοι τὰ ἔζησαν στίς ρίζες τους ἀπὸ τοὺς προγό-
νους. Οἱ γυναῖκες καί οἱ ἄνδρες τῆς χορωδίας καί
τῆς μουσικῆς ἦταν ἐξοχοί. Θύμιζαν κάποιο ἡρωϊ-
κὸ πανηγύρι καί γλέντι σέ παλαιὸ καὶ περιβόλο μο-
ναστηριό ἢ ἐκκλησιᾶς τῶν χωριῶν μας μέ τήν
παραδοσιακὴ λεβεντιά. Ἀνεπανάληπτος ἦταν ὁ
βιολιτζῆς, ἀληθινὸς δεξιότηχνης (βιρτουόζος) τοῦ
δοξαριοῦ στα καταπληκτικὰ ὄλοο του. Ἀξίζει
κάθε ξανὸς καὶ προβολὴ τῆς εὐγενικῆς προσφο-
ρᾶς τῶν γιὰ τήν παρουσίαση τῶν πολιτιστικῶν
θησαυρῶν τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας μας.

Ὅταν πρὸ τριακονταετίας λειτουργοῦσε ἰδιω-
τικὸς ραδιοφωνικὸς σταθμὸς στήν Ἄρτα, θυμᾶ-
μαι, στίς λίγες μέρες πού ἔμεινα στό χωριό μου καί
στή Νότιο Ἡπειρο εἶχα ἀκούσει ὠραϊότατα προ-
γράμματα τραγουδιῶν τοῦ τόπου, τὰ ὁποῖα, στή
χοάνη καί τοῦ χωνευτήρι τῆς Πρωτεύουσας, ἢ δέν

προγραμμάτων με τὰ εὐχάριστα ἀποτελέσματα.

* * *

— «Μετά τὰ χειροκροτήματα» εἶναι ὁ τίτλος τοῦ κειμένου πού μᾶς ἀπέστειλε ὁ φίλος κ. Χρ. Α. Παπαδόπουλος, πού παρατίθεται στή συνέχεια:

Ἀθήνα, Σάββατο, 19 Νοεμβρίου 1983. Ὁρα 9.30' τὸ βράδυ. Ἡ αἴθουσα ἐκδηλώσεων τοῦ Παρνασσοῦ στήν πλατεία Καρύτση, στήν καρδιά τῆς πρωτεύουσας, σείεται ἀπό αὐθόρμητα, ζωηρά καί παρατεταμένα χειροκροτήματα. Οἱ ἀκροατές ὀρθιοὶ ἐνυμφημοὺν τῇ χορωδία τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου ΣΚΟΥΦΑΣ Ὑψαρτας. Εἶναι ἡ στιγμή πού ἡ χορωδία κλείνει τὸ πρόγραμμα συναυλίας δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, πού ἔδωσε γιά μᾶς τοὺς Ἀρτινοὺς τῆς ξενιτιάς.

Ἡ μουσικὴ αὐτὴ ἐκδήλωση μᾶς χάρισε μιὰ ξέχωρη βραδιά. Γιά τὴ ζωὴ μας στή πολύβουη πρωτεύουσα ἦταν μιὰ ὁση. Νιώσαμε σκιρτήματα, ἀκούγοντας τοὺς δημοτικούς ἤχους. Ἀφεθήκαμε στὴ μαγεία τους νὰ μᾶς μεταφέρουν σὲ περιβάλλον ἀγνὸ, ἐλληνικὸ, ὑπαίθριο, ὅπου ἡ παράδοση ἐνώνεται μὲ τὴ ζωὴ. Δὲν ἀκούσαμε παθητικὰ τὰ τραγούδια. Μετείχαμε κι ἐμεῖς στήν πανδαισία. Αὐθόρμητα τὰ χεῖλη μας ψέλλισαν « Ἀγγέλω μ' κρένει ἡ μάνα σου», «Γιὰ ἰδές τε τὸν ἀμάραντο», «παιδιά τῆς Σαμαρίνας» κ.ἄ.

Χειροκροτήσαμε...

Χειροκροτήσαμε μὲ τὴν ψυχὴ μας τὴ χορωδία, πού με ζηλευτὴ πειθαρχία καί προηγμένη τεχνικὴ ἀπέδωσε τὰ τραγούδια τοῦ προγράμματός. Εἶχε χρώμα, χρόνο, ἄρθρωση καί ἁρμονία.

Χειροκροτήσαμε θερμὰ τὸ σολίστ τοῦ βιολιοῦ. Ἦταν μιὰ ἀποκάλυψη. Θεωρεῖται μεγάλῃ ἐπιτυχία τὸ ὅτι μπόρεσε, μὲ τίς σωστές σέ ἔνταση, χρώμα καί ἐναλλαγὴ νότες τοῦ βιολιοῦ του, νὰ μᾶς κάνει νὰ πιστέψουμε πὼς ἀκούγαμε τὸ ἀηδὸν σὲ ρέμα καί τὰ κουδούνια τῶν προβάτων τὴν ὥρα τοῦ σκάρου.

Τὸ ζωντανὸ σφύριγμα καλλώπισε τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα ἀκούστηκε.

Καί τ' ἄλλα ὄργανα, ἀπόλυτα ἐξαρτημένα μὲ τὴ χορωδία καί ἀναπόσπαστα δεμένα μ' αὐτήν, ἀπέδωσαν σωστά, χρωμάτισαν ἀδρά καί δημιουργήσαν τὸ κατάλληλο κλίμα γιά τὴ βίωση τῶν τραγουδιῶν πού ἐκτελέστηκαν. Ὁργανα καί χορωδία, ὀργανοπαῖχτες καί χορωδοὶ παρουσίασαν ἓνα ἀπόλυτα ρυθμικὸ καί ἀκουστικὸ σύνολο. Ἦταν ἡχοσύνολο γνήσιας δημοτικῆς μουσικῆς.

Τὰ ἱσοκρατήματα πού ἀκούστηκαν στὴ διαδρομὴ τοῦ προγράμματος ἔδωσαν τὸ δημῶδες μὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸ μέλος. Ἀπὸ τὸ συνδυασμὸ αὐτὸ προέκυψαν νέα εὐχάριστα ἀκουσμάτων ἀσυνήθιστα ὡς τῶρα.

Ἡ χρησιμοποίησις ἱσοκρατημάτων ἦταν ἡ

τὰ ἀκοῦμε πλέον, ἢ τὰ ἀκοῦμε παραμορφωμένα, νοθευμένα καί ἐξοργιστικά ἀνάμικτα μὲ ξένους ρυθμούς καί μελωδίες, ἀταίριαστες στὴ γνησιότητά τῆς καθάριας βρυσομάνας τους.

Τὰ δικά μας, ὅπως τὰ ἀκοῦμε ἀπὸ τὴ χορωδία τοῦ «ΣΚΟΥΦΑ» καί ἀρκετές ἄλλες διαφόρων Ἡπειρωτ. Σωματείων, ἔχουν τὸ ἀρρενωπὸ, παλληκαρήσιο, ἀκριτικὸ, ἀρματολικὸ, δωρικὸ, εὐζωνικὸ, ἀντάρτικο. Ἀκόμῃ ἔχουν τὸ καθάριο, ξάστερο, γαλάζιο, κρυστάλλινον σάν λάλημα φλογέρας, σάν κελάδημα πουλιῶν, σάν κελάρυσμα γάργαρων νερῶν, σάν ἀλαφροφύσημα ἀνέμου καί θρόσιμα φύλλον ἢ φλοίσβισμα νερῶν σὲ ποτάμια, λίμνες, θάλασσεσ. Σάν κυπροκούδουνα κοπαδιῶν, σάν ποικιλόχες φωνές κατοικίδιων ζώων. Σάν ἡ μουσικὴ τοῦ Μότσαρτ, ἡ ποιμενικὴ καί ἡ ἐνάτη τοῦ Μπετόβεν, οἱ Ἐβρίδες τοῦ Μέντελσον, οἱ καντάτες τοῦ Μπάχ, οἱ ὅπερες τοῦ Γκλόουκ, τὰ ὁρατόρια τοῦ Χαίντελ. Σάν οἱ περιγραφές τῆς Ὀδύσσειας τοῦ Ὀμήρου, σάν τὰ Εἰδύλλια τοῦ Θεόκριτου, τὰ βουκολικά τοῦ Βεργίλιου, τὰ τραγούδια τοῦ Κρυστάλλῃ. Σάν οἱ κατανυκτικοὶ ὕμνοι τῆς Ἐκκλησίας (ἐσπερινός - ὁλονυκτίες - ὄρθρος). Ἐχουν τὸ θρηνητικὸ σάν τὴ Μεγ. Ἐβδομάδα καί τὴ Νεκρώσιμῃ Ἀκολουθία στὰ μοιρολόγια. Αὐτὰ ὅλα ἐκφράζουν μεγαλεῖο, ἐνγένεια, χάρη, λεπτότητα, αἰσιοδοξία, χαρὰ, πίστη, ἀνωτερότητα, καθαρὸν ἀέρα. Δὲν ἔχουν καμμιά σχέση μὲ τὰ σκυθρωπά, κυρτωμένα, σκυμμένα, βραχνά, βαρειά μέσα στοὺς καπνοὺς, τὰ μισόφωτα καί τὰ τρελὰ ὀχλαγωγικά μεθόσια, πού τὰ βγαλὰν ἄνθρωποι τῆς παρανομίας, τοῦ ὑπόκοσμου, τοῦ περιθωρίου, τοῦ ἐγκλήματος, ἢ εἰσῆχθησαν ἀπὸ ὑπανάπτυκτες χώρες τοῦ τρίτου κόσμου. Τα πρῶτα ἐξυψώνουν τὸν ἄνθρωπο καί καλλιερгоῦν τὰ αἰσθήματα καί τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, ἐνῶ τὰ δεύτερα πλακώνουν καί βαραινουν τὴν ψυχὴ, ἀμβλύνουν καί ρυπαίνουν τὰ αἰσθητήρια, ἀσχηματίζουν τὴ ζωὴ καί σκορπίζουν μπόχα καί κλεισμάρα καί ναυτία καί πονοκέφαλο καί ἀηδία. Πρέπει νὰ διαλέξεις πολὺ γιὰ νὰ βρεῖς μερικά ψήγματα χρυσοῦ σ' αὐτά.

Ἀξίζει ἐπαίνος καί κάθε τιμὴ στοὺς τόσοις φωτισμένους, εὐγενικοὺς καί ἀνυστερόβουλους συντελεστές τῆς προόδου τοῦ Συλλόγου καί τῶν θαυμάσιων ἐκδηλώσεων αὐτοῦ καί μέσα στὴ πόλῃ ἀλλὰ καί σὲ ἄλλα μέρη πού τόσο πετυχημένα συμμετέχει.

Σφίγγω μὲ πολλὴ ἐκτίμησι τὸ χερί σέ ὅλους σας μὲ ἐγκάρδιες εὐχές γιά τίς Ἁγίες Μέρες καί μὲ ἔνθερμος πατριωτικὸς χαιρετισμούς, Ὁ Συμπatriώτης.

Υ.Γ. Ἐγκάρδια συγχαρητήρια καί στόν ἀξιοΔ/ντὴ τῆς χορωδίας κ. Εὐ. Πλακιά, στόν ὁποῖο ὀφείλεται ἡ προπαρασκευὴ καί ἐκτέλεσις τῶν

πρωτοτυπία του χορωδιακού συνόλου. Παρουσιάστηκαν κλασσικές δημοτικές μουσικές φόρμες επενδυμένες με εκκλησιαστικά στοιχεία. Αυτό οφείλεται στην εϋρηματικότητα του χοράρχη που δεν περιορίστηκε απλά στην παραδοσιακή εκτέλεση των δημοτικών τραγουδιών αλλά καινοτόμησε, εισάγοντας στη δημοτική μουσική του τόπου μας και συνηχητικά στοιχεία από την εκκλησιαστική μουσική παράδοση.

Προσωπικά ευχαριστήθηκα από την εκτέλεση και χειροκρότηση ξεχωριστά και το χοράρχη. Διηκόνυνε με άνεση, ήρεμια και φυσικότητα. Κάθε κίνηση του ήταν λιτή και προσεγμένη. Άνταποκρινόταν στις ιδιαίτερες απαιτήσεις κάθε τραγουδιού.

Επιβεβαιώθηκε πλατιά ότι ο κ. Πλακιάς, πέρα από το φωνητικό του τάλαντο, διαθέτει και εκλεπτυσμένη μουσική ευαισθησία, την οποία έχει τη δυνατότητα να μεταδίδει και στους χορωδούς. Είναι προτέρημα που διαθέτουν άτομα προικισμένα από τη φύση. Ο κ. Πλακιάς είναι πράγματι κάτι το ξεχωριστό στο μουσικό χώρο που κινείται.

Είχα γράψει παλαιότερα στον από πολλὰ χρόνια φίλο χοράρχη ότι ήθελεντική του προσφορά στο χώρο της μουσικής έχει τεράστια σημασία για τη διατήρηση και την προαγωγή της παραδοσιακής μας μουσικής, δημοτικής και εκκλησιαστικής. Πιστεύω ακόμη, αυτό το απέδειξε και η συναυλία, ότι η έθελοντική του προσφορά σημαδεύει το κέντρο της επιτυχίας. Γιατί εκείνος δίνει χωρίς να παίρνει. Δίνει άφειδωλεύτα μέρος από την ίδια τη ζωή του. Αναλώνεται για ένα μεράκι. Η εργασία που γίνεται από μεράκι έχει μόνη της τὰ ἐχέγγυα της επιτυχίας. Μέσα από το «ΣΚΟΥΦΑ» μπορεί να έnsαρκωθεί ή ιδέα του χοράρχη, που είναι ή μουσική της δημοτικής και εκκλησιαστικής μουσικής παραδόσεως. Υπάρχει το έμπυχο ύλικό και ή ζωνηρή επιθυμία των μελών της χορωδίας για προσφορά και επιτυχία. Επιπρόσθετα, υπάρχει και ή αγάπη του Διοικητικού Συμβουλίου του «ΣΚΟΥΦΑ», για βοήθεια και προβολή κάθε ευγενικού και ωραίου που συντελεί στη διατήρηση των αξιών της ζωής.

Μιά έντυπωσιακή καλλιτεχνική εκδήλωση παρουσίασε ο Μουσικοφιλολογικός σύλλογος της Άρτας «Ο ΣΚΟΥΦΑΣ» στην Αθήνα.

Σε μία επιβλητική και κατάμεστη - από ξενητεμένους Άρτινούς - αίθουσα του «ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ» (Πλ. Καρύση) στις 19.11.83 ή χορωδία Δημοτικού τραγουδιού και Βυζαντινής Μουσικής του «ΣΚΟΥΦΑ», απέδωσε πιστά αντιπροσωπευτικά δημοτικά τραγούδια που διηκόνυνε άξια ο κ. Βαγγέλης Πλακιάς (από τὰ Θεοδώριανα).

Χωρίς νά 'χω ειδικές, πρὸς τοῦτο, γνώσεις αλλά από μελέτες μου πάνω στ' ανυέρβλητα δημιουργήματα του έλληνικού λαού (τά δημοτικά τραγούδια) κι' από έμπειρίες μου από τέτοιες εκδηλώσεις, γράφω έτσι αὐθόρμητα ὅ,τι ένωσα εκείνη τη βραδυά που ήταν κι' ένα πατριωτικό ζεστό συναπάντημα.

Μετά τα χειροκροτήματα για την έξαιρετη εμφάνιση στον «Παρνασσό», όπου άναβίωσαν μέσα μας πρώιμες, μουσικές, τοπικές, άναμνήσεις, θά ήταν σκόπιμο νά τονίσουμε πὸς οἱ χορωδοὶ έχουν πολλές δυνατότητες ὡς μονάδες και ὡς σύνολο νά παρουσιάσουν και άλλες παρόμοιες μουσικές εμφανίσεις. Είναι έθνική ανάγκη νά συνεχίσουν με ζήλο νά κάνουν αίσθητή την παρουσία τους. Μὲ τίς συναυλίες και τίς άλλες εκδηλώσεις ή μουσική μας κληρονομιά θά πάψει ν' άποτελεί μουσειακό είδος και θά γίνει ζωντανή πραγματικότητα. Θά μπει στη ζωή μας και θά προσφέρει χαρά και ευχαρίστηση. Θά δημιουργεί τό κατάλληλο κλίμα που θα ζωογονήσει τίς ρίζες που δένουν τὸν έλληνα με τό άμεσο ιστορικό παρελθόν. Ένα παρελθόν που συνέχεια απομακρύνεται με την είσβολή ξένων τρόπων ζωής.

Είναι υπόθεση έθνική ή διατήρηση και ή προαγωγή του δημοτικού και εκκλησιαστικού μας μουσικού πλούτου. Είναι χρέος κάθε έλληνα νά κρατήσει τίς μουσικές του παραδόσεις. Έθνος που χάνει τη μουσική του, έλεγε ο Φώτης Κόντογλου, χάνει και τὸν έθνισμό του.

Μ' αὐτό το πνεύμα κρίνοντας τη χορωδία, με άφορμή τη συναυλία των Άθηνών, θεωρούμε πὸς ή προσφορά της έχει έθνικό χαρακτήρα και είναι ανεκτίμητη.

Τελειώνοντας θεωρούμε χρέος μας νά σφιζουμε θερμά τό χέρι, νά συγχαρούμε και νά ευχαριστήσουμε ὅλους εκείνους που εργάστηκαν για νά μᾶς παρουσιάσουν την καθ' ὅλα ὥραία συναυλία δημοτικού τραγουδιού.

— Στο ίδιο αὐτό καλλιτεχνικό γεγονός, που στάθηκε ταυτόχρονα κι' ένα προσκλητήριο για σύναξη των Άρτινών της Αθήνας, αναφέρεται και ο κ. Π. Σκουτέλας στο άμέσως πὸ κάτω παρατιθέμενο κείμενό του με τίτλο: «Γεύση και Νοσταλγία. Μιά έντυπωσιακή παρουσίαση του «Σκουφά» στην Αθήνα».

‘Ακούσαμε κι ἀπολαύσαμε τό γιομάτο ἄρωμα δημοτικό τραγούδι – πού εἶναι ἡ ἐκφραστικότερη φωνή τῶν Ἑλλήνων – ἐν τὸν ο, ἀναλλοίωτο κι ἀρμονικό μέσα σέ μιὰ κατανυκτική ἀτμόσφαιρα.

«Τό γιοφύρι τῆς Ἑρτας» τραγουδήθηκε πρῶτο σάν ταυτότητα τῆς καταγωγῆς μας.

Ἀκολούθησαν:

«Ἄγγέλω μ’ κρέν’ ἡ μάνα σου».

«ΤΟ ΠΑΠΑΚΙ»

«Ἑσεῖς παιδιά κλεφτόπουλα»

«παιδιά τῆς Σαμαρίνας»

«Ἄσπρο τριαντάφυλλο»

κι’ ἄλλα ἐννέα διαλεγμένα παραδοσιακά μας τραγούδια πού μέσα στοὺς στίχους τοὺς καθρεφτίζεται ἡ χαρά καί ἡ πίκρα τοῦ λαοῦ μας, ἡ ἀρετὴ κι’ ἡ παλληκαριά του, ὁ ἔρωτας καί ἡ λεβεντιά του, ἡ λευτεριά καί ἡ μεγαλοσύνη του, ἡ ζωὴ καί ὁ θάνατος, ἡ ομορφιά καί τό μεγαλεῖο τῆς ἑλληνικῆς φύσης.

Ὅλοι οἱ παραβρισκόμενοι, ζηλωτὲς τοῦ Δ.Τ. νιώσαμε ἓνα σκίρτημα χαρᾶς, συγκίνηση καί νοσταλγία. Ζήσαμε ἓνα ζαπόσταμα ζωῆς καί νοερά προσεγγίσαμε τό ξέφωτο Τζουμέρκο!

Ἡ παρουσίαση τῶν 40 μελῶν τοῦ χορωδιακοῦ τμήματος, πλαισιωμένο ἀπὸ μιὰ λιτὴ κομπανία λαϊκῶν ὀργάνων (ἀποτελούμενη ἀπὸ βιολί, λαοῦτο, νταούλι καί φλογέρα) ἦταν γενικὰ ἀψογὴ μὲ κύριο χαρακτηριστικό τὴν προσήλωσή τους στὶς κινήσεις – ὁδηγίες τοῦ μαέστρου.

Ὁ κ. Β. Πλακιάς μὲ τὰ ἄριστα φωνητικά του προσόντα, διακρίθηκε γιὰ τὴ σεμνότητά του, τό ἥθος καί τὴν ἀσίγητη ἐπιθυμία του γιὰ τὴν ἀπόδοση τῆς αὐθεντικότητας, καί τό πέτυχε.

Ἡ ὅλη ἐκδήλωση ἦταν μιὰ μυσταγωγία μὲ μόνη ἐκδήλωση τῶν ἀκροατῶν τὰ ἀλλεπάλληλα καί παρατεταμένα χειροκροτήματα πού εἶναι καί ἡ καλύτερη ἐπιβράβευση γιὰ τοὺς καλλιτέχνες.

Ἀξίζουν, λοιπόν, συγχαρητήρια σ’ ὅλους τοὺς ὀργανωτὲς, ἐρμηνευτὲς κι’ ἐκτελεστὲς τῆς ὥραίας αὐτῆς παραδοσιακῆς ἐκδήλωσης, στὴ καρδιά τῆς Ἀθήνας, πού περιποεῖ καί τιμῇ στὴ πόλη τῆς Ἑρτας.

Συγχαρητήρια στὸν πρόεδρο καί τὸ Δ.Σ. τοῦ «ΣΚΟΥΦΑ» καί γιὰ τίς πολλαπλές του κοινωφελεῖς καί κοινωνικὲς προσφορές, ὅπως μᾶς τίς ἀνάφερε συνοπτικά στὴν ἐκδήλωση ὁ κ. Κ. Βάγιας, καί εὐχαριστήρια ἀνήκουν στὸν κ. Ν. Διαμαντὴ πρόεδρο τοῦ συλλόγου Ἀρτινῶν Ἀττικῆς γιὰ τὴ δημιουργία τῆς ὁμορφῆς αὐτῆς μουσικῆς ἐκδήλωσης.

Τέλος ἐκφράζω μιὰ εὐχή: Νά πληθαίνουν οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ χορωδιακοῦ αὐτοῦ τμήματος καί ν’ ἀποτελεσεῖ τὴ νησίδα τῆς συλλογῆς, καί διάδοσης τοῦ Δ.Τ. ἔτσι ἀτόφιο καί ἀλώβητο, ὅπως ἀκούγεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ μύθου μέχρι σήμερα.

Εἴθε, ὅσοι ἐπωμίζονται τίς μουσικὲς διαθέσεις τοῦ λαοῦ μας, πού ἀναζητοῦν τὴν καλλιέργεια καί διατήρηση τῆς Ἀθάνατης Λαϊκῆς Μούσας, νά ἐνστερνισθοῦν τὰ ἐγκώμια μὲ τὰ ὁποῖα پاينءان τὰ δημοτικά μας τραγούδια οἱ συλλέκτες τῶν ἑλληνικῶν δ.τ. Γάλλοι, Γερμανοὶ καί Ἱταλοὶ.

Ὁ φλογερός φιλέλληνας στὸ μεγάλο του ἔργο (δυσὸ τόμοι ἑλλ. δ.τ.) φιλόλογος Φωριέ ἐγραψε «Τὰ ἑλληνικά δ.τ. εἶναι ἀληθινὰ ἀριστουργήματα... ἡ γλώσσα τους εἶναι πολὺχρωμη καί κρυστάλλινη, πλούσια καί γλαφυρή, κατὰ μέστη ἀπὸ ζωντάνια καί φωτεινὰ σύμβολα.

Ἐχει τὴν ἐκφραστικὴ δύναμη καί τὴν ὥραία χάρη νὰ ἐξωτερικεύει ὅλο τό ἐσωτερικὸ ἀπόθεμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ».

Ἀς ἀκούσουμε τὴ φωνὴ τοῦ μεγάλου Γκαῖτε: «Ὁ ἑλληνικὸς λαός, τραγουδαῖ ἐλεύθερα τό δημοτικό του τραγούδι, σάν τό πουλί πάνω στὸ κλαρί, γιὰ νὰ νὰ περιμένει καμιά ἀνταμοιβή, παρὰ τό ἴδιο τό τραγούδι».

Ὁ Ν. Πολίτης μᾶς δείχνει μὲ τὴν πλούσια συλλογὴ του, τί ἀξίζει τό δημοτικὸ μας τραγούδι γιὰ μιὰ προστασία καί προβολή.

Ὁ δὲ μουσουργὸς Καλομοίρης τὰ πῆρε, τὰ ταίριασε στὴν ἐνορχήστρωση καί τάκαμε μελωδικὰ καί συναρπαστικά. Τό πρῶτο σημαντικὸ ἔργο τοῦ Μ. Καλομοίρη, τό μουσικὸ δρᾶμα Πρωτομᾶστορα, ἀφιερωμένο στὸ Ν. Καζαντζάκη, μὲ κεντρικὴ ἰδέα τό μῦθο τοῦ θρυλικοῦ γεφυριοῦ τῆς

ΑΡΤΑΣ καί κύριο θεματικό πυρήνα τό λαϊκό τραγούδι «Σαράντα μαστορόπουλα κι εξήντα δυό μαστόροι», πρωτοπαίχθηκε από τόν Ἑλληνικό Μουσικό Θίασο, στό Δημοτικό Θέατρο τῆς Ἀθῆνας τό Μάρτη τοῦ 1916.

Μιά ἀποδοτική σταυροφορία, γύρω ἀπό τό δ.τ., ἔχουμε σήμερα ἀπό τό Σίμωνα Καρρά. Πραγματικός συλλέκτης καί προστάτης. Φτάνει σι' αὐτιά μας τό δ.τ. μέ μελωδία καί φρεσκάδα, μέ μιά ζωντάνια τῆς πρωταρχικῆς του μορφῆς.

Ἄς σταθοῦμε, λοιπόν, δίπλα στό «λεβέντικο» δ.τ. μέ περίσκεψη, συμπάθεια κι ἐνδιαφέρον, ὥστε νά τό διατηρήσουμε ἡ νόθευτο ἀπό τοῦ καιροῦ τίς ἐπιδράσεις καί γενικά τήν παράδοσή μας κατά τή ρήση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Στήκετε τάς παραδόσεις ἅς ἐδιδάχτητε».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ... ΑΣΩΤΟΥ

Στό προηγούμενο τεύχος τοῦ περιοδικοῦ μας κάναμε ἔκκληση σ' ὅλους τοὺς Ἀρτινοὺς ὥστε μέ τήν οἰκονομική τους ἐνίσχυση νά καταστεί δυνατός ὁ ἐπαναπατρισμός μιᾶς «παληᾶς γόησσας» τῆς Ἀρτας, πού ἀσώτευε περιπλανώμενη σέ διάφορα «Κέντρα» τῆς Ἀθήνας.

«Παληά γόησσα»... Ἔτσι χαρακτήρισε ὁ εὐαίσθητος δημοσιογράφος τῆς ἀγαπητῆς μας «Καθημερινῆς» τήν παληά Ρομβία τοῦ Χοροδιδασκαλίου Ἀρτης, πού τήν ἀνακάλυψε τυχαία, διαβάζοντας μιὰ ἀπ' τίς μικρές, προφανῶς, ἀγγελίες τῆς στήλης «Πωλεῖται» τῶν ἐφημερίδων.

Ἰδιαίτερα συγκινημένος ἀπ' τό γεγονός ἔγραψε τό παρακάτω — ἀληθινά ὠραῖο — σημείωμα:

«Γράψαμε πολλές φορές γιά τή νοσταλγική γυρίστρα τῆ λατέρνα. Καιρός λοιπόν ν' ἀσχοληθοῦμε καί μέ τήν ἀριστοκρατική ξαδέλφη της, τή ρομβία. Ἀφορμή μιὰ ρομβία πού διάβασα πῶς πωλεῖται τόν καιρό αὐτό. Καί μάλιστα πῶς τιμᾶται γύρω στίς διακόσιες, ἀκόμα καί στίς διακόσιες πενήντα χιλιάδες! Ρώτησα κι' ἔμαθα λοιπόν γιά τό παρελθόν καί τήν προέλευση αὐτῆς τῆς παλιᾶς γόησσας, πού μπορεί νά παίξει ἀκόμα τραγουδάκια παλιᾶς μόδας κι' ἔχει τή δυνατότητα ἀκόμα καί νά πλουτίσει τό ρεπερτόριό της ἂν τῆς βάλει κάποιος μερακλής νέο κύλινδρο.

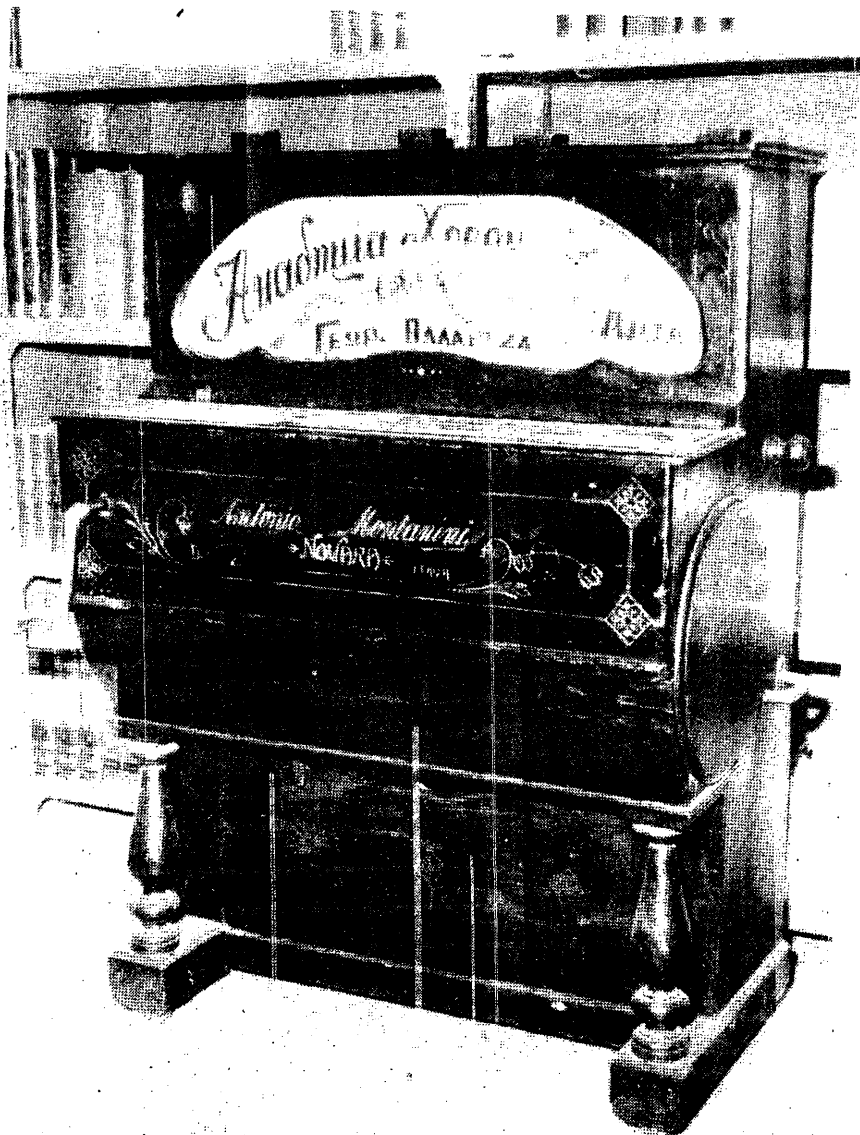
Ἀπό τή Βερόνα μοῦ εἶπαν πῶς ἔχει ἔρθει. Καί ἐκεῖ, στήν πατρίδα τῆς Ἰουλιέττας ἔχει καί κατασκευασθεῖ. Πάντως ἡ ἐπιγραφή πού ἔχει πάνω της, δείχνει πῶς χρησίμευε σάν μουσική συνοδεία στό «Χοροδιδασκαλεῖο Ἀρτης».

Πόσοι καί πόσοι θά 'μαθαν στούς σκοπούς της ταγκό! Λέτε ὁ Καρυωτάκης πού σταμάτησε στήν πόλη αὐτή γιά λίγο, πρίν τελικά ὀδεύσει ἀγύριστα στήν Πρέβεζα νά εἶχε ἀκούσει τό μελαγχολικό της ἦχο; Μπορεῖ νάί, μπορεῖ καί ὄχι. Ἄν καί δέν εἶναι σπάνιο τά ἄψυχα νά ἐπιβιώνουν τόσων καί ἀκόμα περισσότερων γενεῶν.

— «Καλά, καί... αὐτή τή ρομβία ποιός θά τήν πάρει;» ρώτησα μ' ἀπορία. Καί ἔμαθα πῶς ὑπάρχουν φανατικοί συλλέκτες τοῦ εἶδους καί πῶς ἐνδιαφέρονται τά μουσεῖα λαϊκῆς τέχνης γι' αὐτές».

Εἶναι εὐτύχημα πού δέν ὑπέπεσε στήν ἀντίληψη κάποιων φανατικῶν σουλτάνων τῆς σύγχρονης συλλεκτομανίας γιά τό ἰδιότυπο χαρέμι τους.

Εἶναι εὐτύχημα πού τό σημείωμα αὐτό τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδας ἔλαβε ἀμέσως ὑπόψη του ὁ «Σκουφᾶς» καί, χωρίς χρονοτριβή, ξεκίνησε τήν ἐκστρατεία γιά τόν ἐπαναπατρισμό της. Ἐγίνε ἡ συλλογή τοῦ ἀπαραίτητου χρηματικοῦ ποσοῦ μέ τήν συγκινητική προσφορά τῶν συμπατριωτῶν μας καί ἡ ξακουστή Ρομβία βρίσκεται

Ἡ «γόησσα».

ήδη ανάμεσα στους παληούς εραστές της (δχι απλή Ρομβία αλλά... συμβία για όρισμένους) και στους νεότερους που γνωρίζουν τον θρύλο της. Εύλογα συγκινημένος (λόγω ξεχωριστών δεσμών) — ο κ. Μίμης ο Μ. ανήγγειλε τό γεγονός άπ' τίς στήλες του τοπικού τύπου υπό τόν τίτλο: «'Ο «Σκουφάς» τιμά τήν παράδοση», ό ίδιος δέ έγραψε και ένα σχετικό χρονογράφημα στίς έφημερίδες που όλόκληρο τό μεταφέρουμε — κατ' εξαίρεση — στίς σελίδες του περιοδικού μας.

Θά θέλαμε νά πληροφορήσουμε τόν συντάκτη του παραπάνω κειμένου ότι και ό «Σκουφάς» και οι 'Αρτινοί, που όλόψυχα ανταποκρίνονται σέ κάθε ώραία πρωτοβουλία και στήν έπιτακτική ανάγκη των καιρών, θά συνεχίσουν τήν προσπάθεια για τήν διατήρηση τής ιστορικής μνήμης και τής πλούσιας παράδοσης (άπ' τά μέγιστα ως τά έλάχιστα) αυτού του τόπου.

Κειμήλιο τής Κοινωνικής ζωής και τής καλλιτεχνικής κίνησης τής "Αρτας στά χρόνια τά παλιά, είναι ή Ρομβία του Χοροδιδασκαλείου Γιώργου Παλάτζα, που βρίσκεται ξανά στον τόπο της.

'Αρκετά περιπλανήθηκε στήν 'Αθήνα, σέ διάφορα Κέντρα. Καί θά περιπλανιόταν ακόμη, άν δέν βρισκόταν ό ρεπόρτερ τής 'Εφημερίδας «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» νά τή φέρει στήν επιφάνεια μέ τό δημοσίευσμά του στο φύλλο της στίς 29 'Ιουλίου 1983, εκεί που έχει τόν τίτλο «Σημειωματάριο».

Γόησσα και ξαδέρφη τής Λατέρνας τήν άποκαλεί. Κι είναι αρκετά πετυχημένος αυτός ό χαρακτηρισμός της. Σέ πολλά συνέβαλε μέ τήν εμφάνιση και τίς νότες της. Γοήτευε πραγματικά τους 'Αρτινούς, μέ τά μελωδικά τραγούδια της.

Ρομβία τό λένε αυτό τό μουσικό όργανο κι έχει πατρίδα τήν Νοβάρα τής 'Ιταλίας. Σέ κάποιο κέντρο ήτανε τελευταία και τήν πωλούσε ό ιδιοκτήτης της.

Σέ άγγελία διάβασε ότι τήν πωλούσε ό ιδιοκτήτης και ό ρεπόρτερ έγραψε γι' αυτή. Δέν παρέλειψε ν' αναφέρει ότι προερχόταν από χοροδιδασκαλείο τής "Αρτας.

"Ετσι πληροφορηθήκαμε που είχε καταλήξει. Κι από κείνη τήν ήμέρα ξεσηκώθηκε ό Μουσικοφιλολογικός Σύλλογος, ό «ΣΚΟΥΦΑΣ», που τόσο συνδεδεμένος ήταν μαζί της, νά τήν φέρει ξανά στήν "Αρτα. Καί θά τήν φέρει γιατί ξέρει πώς άποτελεί ιστορία, γιατί δέν μπορούσε νά γίνει διαφορετικά μέ τό παρόν άξίειπαινο Διοικητικό Συμβούλιο του «Σκουφά», που κατά εύτυχή σύμπτωση, έτυχε νά προεδρεύεται από τόν δραστήριο, αλλά και λάτρη τής πόλης κ. Κώστα Βάγια.

'Εξοικονομήθηκαν χρήματα για τήν άγορά της. Πολλοί 'Αρτινοί προσέφεραν μ' εύχαρίστηση τόν όβολό τους και ιδιαίτερα οι μαθητές του χοροδιδασκαλείου, όσοι θυμούνται πολλά από τίς διασκεδάσεις τους.

Πολλά χρόνια τήν είχε στο χοροδιδασκαλείο του, ό μακαρίτης Γιώργος Παλάντζας, άφότου πέθανε ό άδερφός του Θεοχάρης που έπαιζε πιάνο. Στήν άρχή ήταν χειροκίνητη. "Υστερα έγινε ήλεκτροκίνητη, χάρις στο μηχανικό τής 'Ηλεκτρικής 'Εταιρείας, τόν Νίκο Βουρλάκο. Καί σάν τέτοια παρέμεινε ώσότου χάσαμε τά ίχνη της. Γενιές όλόκληρες 'Αρτινών, έκανε νά στροβιλίζονται στήν πίστα του χοροδιδασκαλείου.

"Ολοι οι νέοι τότε άδιακρίτως φύλου, ήλικίας και έπαγγέλματος, μαθήτευσαν στή Σχολή στίς καθορισμένες για κάθε κατηγορία ήμέρες και ώρες. Καί μαθητές του Γυμνασίου ακόμη, δέν ύστεροϋσαν στήν εκμάθηση του χορού.

'Η "Αρτα είχε κάμει εκείνη τήν έποχή ένα μεγάλο βήμα στο άνοιγμα τής

ΜΕΛΕΤΕΝ ΕΟΙΚΕ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΕΙΝ
ΔΕΙ ΔΙΑΤΕΛΕΙΝ Ο ΠΥΡΡΟΣ

ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΟΝ ΔΙΠΛΩΜΑ

ΤΟΥ Η' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΤΑΙΡ. ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΜΟΥΣΙΚΟΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΣΚΟΥΦΑΣ»
ΑΠΟΝΕΜΟΜΕΝΟΝ

Τ Κυρί

ΕΝ ΑΡΤΗ ΤΗ 25 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1983

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤ. ΕΤΑΙΡ. ΠΑΡΑΔ. ΣΠΟΥΔΩΝ

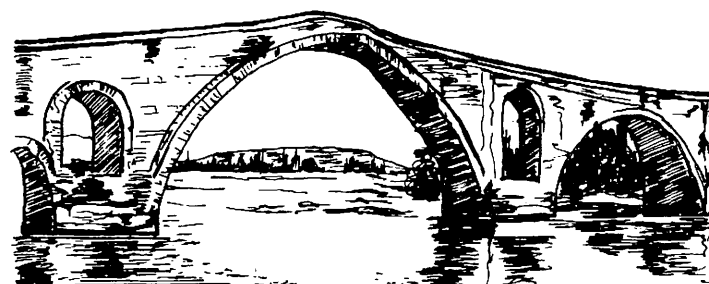
✠ ΚΗΤΑΚΟΣ

ΑΡ. ΧΑΡ. Μ. ΓΚΗΤΑΚΟΣ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΦΙΛ. ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΣΚΟΥΦΑΣ

✠ ΒΑΡΙΑΣ

ΚΩΝ. ΧΑΡ. ΒΑΡΙΑΣ

Διά χειρός Εμμ. Χρ. Τζουρακίτη-Αρτέμ.

Θεοδώρα ἡ ἐν ὕδασι φυτευθεῖσα, τοῖς λόγοις
τοῦ πνεύματος, ὡραία καθάπερ φοινῆς ὑψώθη

ΑΡ. ΔΗΜ.

Κοινωνικής ζωής της. Και ή καλλιτεχνική της εμφάνιση, δέν έπεφτε έξω. 'Υπήρχε, βλέπετε, και ό Σύλλογος «Σκουφάς», πού πολλά προσέφερε και προσφέρει ακόμη σ' αυτές τίς έκδηλώσεις. Ξεπερνούσε ή πόλη μας τίς άλλες πόλεις τής 'Ηπείρου. Καί στά Γιάννινα ό μακαρίτης είχε διδάξει Εύρωπαϊκούς χορούς κάποια χρονιά. 'Εκεί φοίτησαν και πολλοί άξιωματικοί τής 8ης Μεραρχίας. 'Ηταν ή έποχή πού ξετρελλαινόνταν μ' αυτούς τούς χορούς (Λανσιέδες, Πόλκα, Ταγκό, Βάλς, Ουάν Στέπ, Φόξ-Τρότ, Πλού-Φόξ, Τσάρλεστον κ.λπ.) όλοι οί νέοι.

Τό κατεστημένο είχε πέσει. 'Η απόσταση πού χώριζε μεταξύ τους τά δύο φύλα, είχε σμικρυνθεί πολύ.

'Ακούραστος και άεικίνητος ήταν ό χοροδιδάσκαλος. Σέ καλά χοροδιδασκαλεία τών 'Αθηνών είχε σπουδάσει τή χορευτική τέχνη. Πτυχίο είχε πάρει τό 1911 από τή Σχολή του Εύγενίου Ζιραντέ, πού είχε παράρτημα στην 'Αθήνα, τής 'Ακαδημίας Χορού τών Παρισίων. Γιά πρώτη φορά, άνοιξε χοροδιδασκαλείο τό 1912 στό άρχοντικό του 'Αλκιβιάδη Μιχάλη. 'Εκεί έδειξε τίς χορευτικές ικανότητές του. 'Εκεί κατάλαβε πόσο διψούσε ή "Αρτα γιά χορό εκείνα τά χρόνια.

Σέ κεντρικό μέρος τής πόλης στεγάστηκε αυτό διαδοχικά, στά κατοπινά χρόνια. Πρώτο στη σειρά τό κτίριο του Γ. Παπαδόπουλου, πού βρίσκεται στη γωνία τών όδων Σκουφά — Κ. Παλαμά και κατόπιν από τό 1935 κι ύστερα στό κτίριο 'Ελεών, γωνία τών όδων Πριοβόλου - Τζαβέλλα στό Τουρκοπάζαρο.

'Απ' τούς παλαιούς μαθητές του Χοροδιδασκαλείου έμαθαν μέ χαρά τήν έπιστροφή στην "Αρτα τής Ρουβίας, οί κ.κ. Γ. Βασταρούχας Δικηγόρος, πού έγραψε στό περ. «Σκουφάς» γιά τό χοροδιδασκαλείο, Δημ. Σφήκας, 'Απ. Χαρίσης, Λεων. Βλάχος κ.ά.

Στήν αίθουσα του χοροδιδασκαλείου γινόταν και θεατρικές παραστάσεις και συναυλίες εύρωπαϊκής μουσικής, σέ μιά άπ' αυτές είχε διακριθεί στό παίξιμο του βιολιού, ή δεσποινίδα τότε, κυρία Κώστα Τζουβάρα.

'Εκεί γινόταν ακόμη γλέντια σέ άρραβώνες και γάμους, διάφορες χοροεσπερίδες. 'Εκεί τό Χριστουγεννιάτικο δέντρο, ό χορός, μέ τήν κλήρωση τών δώρων, ό χορός τής 'Αποκριάς μέ τό γαϊτανάκι. 'Εκεί συγκεντρώνσεις κάθε Παρασκευή διαφόρων «γκρούπ» γιά χορό, φαγοπότι και πολλή μυυροποσία μέ τό άνοιγμα του Τριωδίου.

'Ιστορίες συνθέτουν και άπολογισμό του έργου μās κάνουν αυτές οί άναμνήσεις στό διάβα τής ζωής μας. Μέ άναμνήσεις ζούν οί γέροι στά τελευταία χρόνια τής ζωής τους. 'Αναμνήσεις θελήσαμε κι έμείς νά θερμάνουμε μέ τουτα τά λόγια μας. Πώς είναι δυνατόν νά μήν ζητιένται;

'Επαινετή ήταν και είναι ή ένέργεια του «Σκουφά», νά τή φέρει στην "Αρτα. 'Από τήν αίθουσά του, εκείνη, κάτι θά λέει γύρω από τήν ιστορία τής πόλης, πού δέν πρέπει νά ξεχνιέται.

Τά 'Ελληνικά Ταχυδρομεία, στά πλαίσια του Η' Διεθνούς Συνεδρίου Παραδοσιακών Σπουδών, κυκλοφόρησαν άναμνηστική σφραγίδα. Φάκελλοι του συνεδρίου μέ τή σφραγίδα αυτή, σέ περιορισμένο αριθμό αντίτυπων, πωλούνται στά γραφεία του συλλόγου μας. 'Όσοι... φιλοτελιστές, σπεύσατε.

* * *

'Από τίς έκδόσεις του Συλλόγου μας κυκλοφόρησε σέ 1.000 αριθμημένα αντίτυπα ό σπανιώτατος χάρτης τής περιοχής, πού πρωτοχάραξε ό κοσμογράφος Κορονέλλι,

χαρτογράφος του Μοροζίνι, στά μέσα του 17ου αιώνα. Ἡ περίτεχνη χαλκογραφία, διαστάσεων 65×48, ἀπαραίτητη στή διακόσμηση σπιτιοῦ ἢ γραφείου κάθε καλλιερ-
γημένου Ἀρτινοῦ, πωλεῖται στά γραφεῖα τοῦ Συλλόγου μας καί στήν Ἀθήνα
(Μαντζάρου 4).

Ἐπίσης διατίθεται ἀπό τό Σύλλογό μας, ἀριθμημένη, ἡ λιθογραφική ἀνατύπωση
τῆς σπανιότατης γκραβούρας τοῦ ταξιδιώτη Μπέρεσφορντ, Γεφύρι τῆς Ἄρτας.
Ἀντίτυπο τῆς πρώτης ἐκδοσης πού κυκλοφόρησε γύρω στά 1860, βρίσκεται στό
ὑποκατάστημα τῆς Τράπεζας Πίστεως στήν Ἄρτα καί σέ ἐλάχιστες, ἀκόμα συλλο-
γές.

* * *

Ὁ γνωστός ζωγράφος Γιάννης Μόραλης, θέλοντας νά τιμήσει τή μνήμη τοῦ
πατέρα του πού ὑπῆρξε ἀπό τά ἰδρυτικά μέλη τοῦ Συλλόγου μας καί συγχρόνως νά
μᾶς βοηθήσει οἰκονομικά, προσφέρει στόν «Σκουφᾶ» διακόσιες, τρίχρωμες, ἀρι-
θμημένες καί ὑπογεγραμμένες λιθογραφίες. Ἡ διάθεση θά γίνεται ἀπό τά γραφεῖα
τοῦ Συλλόγου, πού ἐξέφρασε ἤδη τίς εὐχαριστίες του στόν διακεκριμένο καλλιτέ-
χνη, ἀφοῦ προηγουμένως τόν ἀνακήρυξε μεγάλο δωρητή.

* * *

Ὁ Σύλλογός μας κυκλοφόρησε σέ κασέτα 16 τοπικά, δημοτικά τραγούδια, μέ τή
Χορωδία Δημοτικοῦ Τραγουδιοῦ τοῦ «Σκουφᾶ» ὑπό τή διεύθυνση τοῦ Βαγγέλη
Πλακιᾶ καί μέ συνοδεία λαϊκῶν ὀργάνων. Διατίθεται στά γραφεῖα τοῦ συλλόγου μας
στήν Ἄρτα καί στό βιβλιοπωλεῖο «Κουλτούρα» στήν Ἀθήνα, (Μαντζάρου 4, τηλ.
3636.281).

Ἡ λιθογραφία τοῦ Γιάννη Μόραλη.

Δημήτρης Σταμέλου	Νεοελληνική Λαϊκή Τέχνη	Ἀθήνα	1984 ²
Γιασμένας Μωυσεΐδου	Ἡ Ἀργυροχοΐα στὴν Ἡπειρο	»	1983
Εὐστρατίου Τσαρπαλή	Εὐλόγλυπτα Τέμπλα τῆς Ἡπείρου	»	1980
Λ. Τατσιοπούλου	Λαογραφικά. Τ. Α-Β	Ἰωάννινα	1982
»	Τὸ Κομπότι ὑψώνει πρῶτο τὴ σημαία τοῦ		
	Πανελληνίου ἀγροτικοῦ κινήματος	»	1983
Νικάνδρου Κεπέση	Ὁ Δεκέμβριος τοῦ 1944	Ἀθ.	1982
»	Θά νικήσουμε	»	1982
Παύλου Ἐξάρχου	Νόμπελ. Συσχετισμοὶ-Προεκτάσεις	Ἄρτα	1983
Σόλ. Κυδωνιάτη	Ἡ ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ἀναγέννησις		
	καὶ ἡ κακοποίησίν της	Ἀθ.	1981
»	— Αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Πρωτεύουσα	»	1968
»	— Παράδοσις κ' Ἀρχιτεκτονικὴ	»	1979
»	— Κερδύλια	»	ἄ.ἔ
»	— Ἀγροτικὴ κατασκευὴ καὶ		
	ἐγκαταστάσεις	»	1959
»	— Δράσις κ' ἔργον	»	1974
»	— Ἀρμονικὲς χαράξεις καὶ σχετικὴ		
	ἐργασία κ. Δεβλέτογλου	»	1983
»	— Οἰκογένεια Κυδωνιάτου	»	1971
»	— Τρία ἄρθρα	»	1959
»	— Ἡ ἀγροτικὴ Ἀρχιτεκτονικὴ ἐν τῇ		
	συμβολῇ της εἰς τὴν ἑλληνικὴν		
	οἰκονομίαν	»	ἄ.ἔ.
»	— Στοιχεῖα Ἀρχιτεκτονικῆς	»	1972
»	— Ἡ θέσις τοῦ ἑλληνικοῦ χωριοῦ	»	1946
»	— Οἰκολογικὰ προβλήματα		
	ἀναπτυσσομένων περιοχῶν	»	1974
»	— Προσφυγικὴ ἀγροτικὴ στέγασις	»	1962
»	— Ἕνα ἀρχοντικὸ στὴ Λάρισα	»	1977
»	— Τὸ παλὸ Πανεπιστήμιον	»	1975
»	— Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἀγροτικοῦ		
	σπιτιοῦ	»	1945
»	— Αἱ μεγάλαι στιγμαὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ	»	1962
Ἀ. Δαβαρούκα καὶ			
Γ. Σοῦρέτη	— Τοξικομανία. Προβλήματα καὶ		
	ἀλήθειες	Ἀθ.	1981
Μ. Δαφνομήλη —			
Κωσταβασίλη	— Ἡ θεραπεία καρκίνου κ' λευχαιμίας ..	Ἀθ.	1956
Μαξ. Θεοχάρη	— Ἐκ τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου τῆς		
	χειροτονίας μου	Ἄρτα	1978
»	— Τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον	Ἄρτα	1982
»	— Σ' εὐχαριστῶ Θεέ μου ποῦ μοῦδωσες		
	τά μάτια	Ἄρτα	1983
»	— Λόγος εἰς τὴν Κυριακὴν τῆς		
	Ὁρθοδοξίας	»	1983
»	— Ὁμιλία ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν Ἀγίων		
	Τριῶν Ἱεραρχῶν	»	1978
»	— Ὁμιλία ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἀγίου		
	Ἰγνατίου	Ἄρτα	1978
Λ. Μπουραντᾶ	— Ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος	Ἄρτα	1982
Γ. Χιονίδη	— Περίγραμμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς		

	ιστορίας της Βέρροιας	Θεσ/νίκη	1982
Τζ. Μουράτ	— Τό ξεκλήρισμα τοῦ ἑλληνισμοῦ	Ἀθ.	1982
Εὐαγγ. Ρόζου	— Ἀντιπαραθέσεις	Ἀθ.	1982
»	— Ὁψιμη συγκομιδὴ	»	1979
Παν. Τσίνα	— Καϋμένη Ἑλλάδα	»	1983
»	— Αἰῶνος Λήρος	»	1981
»	— Ἀρδητός	»	1978
»	— Ὁ κόσμος τῆς Πατρίδας μου	»	1967
Ἑλ. Ἀργέστη	— Ἑρωτικά	»	1983
Δημ. Πάρχα	— Ὅμηρικός Λόγος	»	1981
Φωτ. Δερογιάννη	— Ἀπλοία	»	1983
Χρ. Κατσιγιάννη	— Ἡ μνήμη τοῦ νεροῦ	»	1983

Ἐπίσης, ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος «Πέργαμος» μᾶς ἀπέστειλε μιά εἰδική σειρά 10 βιβλίων τοῦ ἴδιου ἐκδοτικοῦ οἴκου.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

— ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ. (Δελτίο τῆς Ἑλλην. Λαογραφικῆς Ἑταιρείας)	
— ΣΠΟΥΔΑΙ. ("Ἐκδοσις Ἀνωτ. Βιομηχ. Σχ. Πειραιῶς)	
— ΔΕΛΦΙΚΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ	
— ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ	
— ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	
— ΔΕΛΤΙΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	
— ΔΕΛΤΙΟ ΝΟΜΑΡΧΙΑΣ ΑΡΤΑΣ	
— ΣΚΙΑΘΟΣ	
— ΠΑΡΙΑΝΑ	
— ΑΓΡΟΤΙΚΗ	
— ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	
— ΠΡΟΣΚΟΠΟΣ	
— ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ	
— ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ	
— ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΠΙΣΤΙΣ	
— ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ	
— ΙΣΡΑΗΛΙΝΑ ΧΡΟΝΙΚΑ	
— ΡΟΔΑΥΓΗ	
— ΒΟΥΡΓΑΡΕΛΙ	
— ΑΡΑΧΘΟΣ	
— ΝΕΑ ΤΟΥ ΠΕΤΑ	
— ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΑ	
— ΤΖΟΥΜΕΡΚΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ	
— ΦΩΝΗ ΜΕΛΙΣΣΟΥΡΓΙΩΤΩΝ	

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

	δρχ.
— Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν	200.000
— Ὑπουργεῖο Νέας Γενιάς	150.000

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΣΤΕΓΗΣ

— Ὡδεῖο Ἄρτης	20.000
— «Ἀναγέννηση» Ἄρτης	10.000
— Ἐμπορικὸ καὶ Βιομηχανικὸ Ἐπιμελητήριο Ἄρτης	10.000
— Ἐνωσις Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Ἄρτης - Φιλιππιάδος	50.000

ΔΙΕΘΕΣΑΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΣΚΟΥΦΑΣ»

— Βασιλικὴ Μαραγκοῦ-Πίτσιλη καὶ Κώστας Μαραγκός, στή μνήμη τῆς μητέρας τους Χαρίκλειας Μαραγκοῦ	10.000
— Ἰωάννης Κατσαδήμας	1.000
— Ἄννα Παπαντωνίου στή μνήμη τοῦ συζύγου της	20.000

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Ζ' ΤΟΜΟΥ

ΑΡΘΡΑ

— Θέσεις του νέου Διοικητικού Συμβουλίου	3-4
— 'Η συνέχεια	65

ΙΣΤΟΡΙΑ — ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

— 24 'Ιούνη 1881 — 24 'Ιούνη 1981 (Ν. Εὐταξία)	8-13
— 'Ηπειρωτικός Σύλλογος «Σκουφᾶς» "Αρτης (Δ. Καρατζένη)	14-15
— 'Ο 'Επίσκοπος Βονδίτζης Δανιήλ καὶ ὁ Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ "Αρτης (Κ. Διαμάντης)	16-25
— 'Ο Λόρδος Βύρωνας στήν "Ηπειρο (Σπ. Παπακώστα)	26-31
— 'Αθανάσιος Τσιμούρης (Κ. Μπαρμπούτη)	32-38
— 'Η Παρηγορίτισσα τῆς "Αρτης (Γ. Σωτηρίου)	51-52
— "Αγνωστες χειρόγραφες ἐφημερίδες τῆς 'Ελληνικῆς 'Επανάστασης τοῦ Ν. Λουριώτη (Λ. Κωστακιώτη)	66
— 'Ο 'Αλῆ Πασᾶς κι ἡ Νεοελληνική 'Αναγέννηση (Σ. Παπακώστα)	83
— 'Ο 'Οβίδιος, τοῦ Πολυζώη Λαμπανιζιώτη (Φιλип. 'Ηλιοῦ)	108
— 'Η λατρεία τῆς "Αρτεμης στήν 'Αμβρακία (Χρυσ. Τζουβάρα-Σούλη)	125
— "Ιναχος - "Αραχθος, οἱ πηγές τοῦ μύθου καὶ ἡ ψυχοπαθολογική του ἀνάλυση (Γ. Καρατσιώλη)	144
— Φιλαρμονική καὶ Μουσικοδιδάσκαλοι τοῦ Σκουφᾶ (Χρ. "Εξαρχου)	152
— Τά ἐσπεριδοειδή στήν "Αρτα ἀπ' τὰ Παλιά χρόνια ἴσαμε σήμερα (Κώστα Βάγια)	158
— Κυνηγετικός Σύλλογος "Αρτης (Δ. Καρατζένη)	174
— 'Αθάμας, μιά σελίδα τῆς Ψυχιατρικῆς 'Ιστορίας (Γ. Καρατσιώλη)	193
— 'Ο καταμερισμός ἐργασίας στήν 'Αρχαία 'Αθαμανία (Γιάννη Κατσάνου)	206
— 'Η ἐπίσκεψη τοῦ ἐξόριστου βασιλιᾶ τῆς Σουηδίας Γουσταύου 'Αδόλφου Δ' στήν "Ηπειρο τό 1815 (Ν.Β. 'Αλίβερτη)	222
— Πρέβεζα καὶ "Αρτα, Στατιστική καὶ ἐμπορική σημείωση ἀπό τόν DOZON, πρόξενο τῆς Γαλλίας στά Γιάννενα (μτφ. Π. Λακιώτη)	226
— 'Ο Μάρκος Μπότσαρης, ἰδιοκτῆτης πλοίου, χρονογράφος καὶ λεξικογράφος (Κων. Α. Διαμάντη)	234
— Μιχαήλ Μόστρας ἀντισυνταγματάρχης Χωροφυλακῆς (Δημ. Μπαλλᾶ)	238
— 'Απόψεις γύρω ἀπό τό τοπωνύμιο "Αρτα (Βασ. Πετρόπουλου)	256
— 'Ο θάνατος τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ ('Αριστ. Σταυρόπουλου)	285
— Τά πρῶτα σύνορα στήν "Αρτα (Σπ. Παπακώστα)	321
— Τό συμβόλαιο τοῦ Βουργαρελίου 1884 (Γ. Οἰκονομίδη)	345

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

— 'Ο Κλήδονας τῆς 'Αγία-Σοφιάς ("Αρτεμης Μ. 'Αλίβερτη)	41-42
— 'Ο Γιώργος Τσικνιάς ὁ «κύριος Διευθυντής» (Γ. Βασταρούχα)	353
— Οἱ λαϊκοί μας ἐρασιτέχνες τραγουδιστές στόν παραιοδοσιακό γάμο (Πέτρου Σκουτέλα)	362
— Τό Λαογραφικό Μουσεῖο τοῦ «Σκουφᾶ» (Εὐρ. 'Αντζουλάτου-Ρετσίλα).	

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ - ΠΕΡΙΗΓΗΤΕΣ

— Τῆς Λευτεριάς τό Μεράδι (Ν. Καραβασίλη)	43-50
— Περιγραφή τῆς Ἄρτας ἀπό τόν Ι. Στεφανίνι (Στάθη Φινοπούλου)	88
— Ἡ περιήγηση τοῦ Ἀγγλου W. Turner στήν Ἄρτα τό 1813 (Ἄρ. Σταυρόπουλου)	96
— Ἡ περιήγηση τοῦ Ἀγγλου David Urquhart στήν Ἄρτα τοῦ 1830 (Ἄρ. Σταυρόπουλου)	211
— Ἄς ὄψεται ὁ Μυλωνάς (Ν. Καραβασίλης)	278
— Γύρω ἀπό τόν Λόρδο Βύρωνα (Μαρίας Ἀρκαδίου)	307
— Μέρεις κατοχῆς (Στράτου Πατσαλιᾶ)	335
— Ἡ ζωοκλοπὴ στήν Ἄρτα (Ν. Εὐταξία)	326

ΠΟΙΗΣΗ

— Θλίψη (Γ. Οἰκονομίδη)	50
— Φυγή (Δ. Μαργώνη)	53
— Ἄρτα (Χρ. Β. Χειμώνα)	225
— DE PROFUNDIS (Κώστα Τσιλιγιάννη)	249
— Τό ποίημα τῆς Ἀγίας Μαίρης (Χάρη Μαυρομάτη)	284
— Ἄρτα (Τζ. Διαμαντῆ - Παπαϊωάννου)	341

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

— Τῆς Ἄρτας τό Γιοφύρι (Βαγγέλη Πλακιά)	255
— Τό τραγούδι τοῦ Γιάννου (συλλογὴ Κ. Διαμάντη)	365

ΔΙΑΦΟΡΑ ΘΕΜΑΤΑ

— Τά τραύματα τῆς Ἀγροτικῆς Περιπέτειας (Ἀδ. Πεπελάση)	5-7
— Φιλοσοφικὴ θεώρηση μιᾶς ἐπετείου (Π. Λακιώτη)	36-38
— Ἡ κρίση τοῦ διαλόγου (Μ. Σακκά)	39-40
— «Εἶσαι κούκλα μικρὴ ἄρτινιά» (Λάκη Μπιτζιλέκη)	171
— Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν Κόπρενα (Μίνας Τάχου)	250
— Ἐπαγγελματικὸς ὁδηγὸς τῆς Ἄρτας τοῦ 1891 (Χρ. Χειμώνα)	342
— Ὁ Κωστής Παλαμᾶς γιὰ τό Γεφύρι τῆς Ἄρτας (Ι. Παπαβασιλείου)	360

Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ (ἔργα ἐκτός κειμένου)

— Τό Γιοφύρι τῆς Ἄρτας (γκραβούρα τοῦ περασμένου αἰώνα)	2
— Χάρτης περιοχῆς Ἄρτας τοῦ 16ου αἰώνα	64
— Ἀπόψεις τῆς Ἄρτας, Γκραβούρα τοῦ περασμένου αἰώνα	192
— Χάρτης Ἄρτας, Πρέβεζας, Λευκάδας τοῦ 16ου αἰώνα	276

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

— Ἀλίβερτη Ἀρτεμīs, Ἀλίβερτης Νικόλ., Ἀρκαδίου Μαρία.	
— Βάγιας Κώστας, Βασταρούχας Γεώργιος.	
— Διαμάντης Κων., Διαμαντῆ-Παπαϊωάννου Τζένη.	
— Εὐταξίας Νικόλ., Ἐξαρχος Χρῆστος.	
— Ἡλιοῦ Φίλιππος.	
— Καρατζέννης Δημ., Καραβασίλης Νικόλ., Κωστακιώτης Λάμπρος, Καρατσιώτης Γιώργος,	

Κατσάνης Γιάννης.

- Λακιώτης Παναγ.
- Μαργώνης Δημ., Μπαρμπούτης Κων., Μπιτζιλέκης Λάκης, Μπαλλᾶς Δημ., Μαυρομάτης Χάρης.
- Οικονομίδης Γεώργιος.
- Πατσαλιᾶς Στράτος, Παπαβασιλείου Ἰωάννης, Πεπελάσης Ἰαδαμάντιος, Παπακώστας Σπύρος, Πλακιάς Εὐάγγελος, Πετρόπουλος Βασίλ.
- Σακκάς Μιχ., Σωτηρίου Γ., Σταυρόπουλος Ἀριστοτ., Σκουτέλας Πέτρος.
- Τζουβάρα-Σούλη Χρυσ., Τσιλιγιάννης Κων., Τάχου Μίνα.
- Φινόπουλος Στάθης.
- Χειμῶνας Χρήστος.

«ΣΚΟΥΦΑΣ»

ΙΣΤΟΡΙΑ * ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ * ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΤΑΣ
«Ο ΣΚΟΥΦΑΣ»

ΕΤΟΣ ΚΗ' ΤΟΥ ΑΡΧ. ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1983 ΤΟΜΟΣ Ζ' ΤΑΧ 666

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ ΚΩΣΤΙΑΣ ΒΑΓΙΑΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ: ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΩΣΤΑΚΙΩΤΗΣ, Μαντζάρει 4, 10672 Ἀθήνα, τηλ. 3636.281.

ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ-ΕΜΒΑΣΜΑΤΩΝ: ΣΥΛΛΟΓΟΣ «ΣΚΟΥΦΑΣ» ΑΡΤΑΣ

Ἡ συνεργασία πρέπει νά εἶναι ἀδημοσίευτη καί δακτυλογραφημένη μόνο ἀπ' τή μιᾶ ὀψη τοῦ χαρτιοῦ.

Η
ΑΡΤΑ

ΣΤΗ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

4

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΟΝΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

(συνέχεια από τό προηγούμενο τεύχος)

ΜΕΤ' ὀλίγας ἡμέρας ἡ κλαγγὴ τῶν ξιφῶν, καὶ ἡ βροντὴ τῶν καρσιφιλιῶν ἠκούσθησαν ὕψισθεν τῶν ὀρέων, εἰς ἀπόστασιν πέντε ἢ ἑξ ὥρων πορείας ἀπὸ τῆς τοποθεσίας Ζυγουριάς, τοῦ στρατοπέδου τοῦ Χρήστου Μηλιόνη.

Δύο γυναῖκες, ἐξεληθούσαι λίαν πρωὶ ἐκ τῆς κόμης τῶν, μετέβαινον εἰς τὴν πηγὴν ὅπως γεμίωσιν ὕδατος τὰς στάμνους. Ἐξαίρνης ἐτρομάξαν ἀκούσασαι εὐκρινῶς κρότον τουφεκισμῶν. Ὁ ἄνεμος ἔπνεε σφοδρῶς ἐκ τῶν ὀρέων καὶ ἡ ἡχώ τῶν πυροβολισμῶν ἐφέρετο ἐπὶ τῶν περὶ τὸν τοῦ.

Ἡ μία τῶν γυναικῶν τόσον κατεπλάγη, ὥστε ἔρρηξε τὴν στάμνον τῆς κατὰ τοῦ ἐδύφους καὶ ἐστράφη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ χωρίον τῆς. Ἡ ἄλλη τὴν ἐγκαρδίωσεν εἰποῦσα ὅτι ἀπὸ τὸ *μουμπουνητό* φαίνεται ὁ πόλεμος νὰ εἶνε μακρὺ, καὶ δὲν ἔπρεπε τόσον νὰ φοβῆται.

Καὶ βεβαίως ἔξ ἀρχῆς τοιμηρὰ πρέπει νὰ ἦτο ἡ γυνὴ αὕτη, ἥτις εἶχε πείσει τὴν ἄλλην, τὴν σύντροφόν τῆς,

νὰ πορευθῶσι πρὶν ἀνατεῖλῃ ὁ ἥλιος εἰς τὴν πηγὴν. Ἀπὸ τεσσάρων ἢ πέντε μηνῶν φόβος εἶχε διαδοθῇ εἰς τὰ πεδινὰ χωρία, ὥς ἐκ τῆς ἐκστρατείας τῶν Τούρκων κατὰ τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Ἡ προστάτις πτέρυξ τοῦ ἀνδρείου μαχητοῦ ἐξετείνετο εἰς ὅλας τὰς ὀρεινὰς κόμας, ὅπου καὶ ἄλλως δὲν ἦσαν δειλοὶ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἡ σκιὰ αὐτῆς δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι τῶν πεδινωτέρων χωρίων.

Ὡς ἐκ τοῦ φόβου τούτου ἐπλήθην ἀπραξία εἰς τὰς γεωργικὰς ἐργασίας, ὥχθη ἡ εὐκολία τῆς συναλλαγῆς καὶ διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἔδυστύχει. Ἡ κατάστασις δὲ αὕτη ἔμελλε, κατὰ τὰ φαινόμενα, νὰ παραταθῇ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, διότι ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ συγκρουσθῇ πρὸς τοὺς κλέφτας. Ἀλλ' ὁ Χρήστος Μηλιόνης, ἂν καὶ εἶχε καλὰ ταμπούρια εἰς τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν, δὲν ἠγάπα νὰ μένῃ κεκλεισμένος ἐκεῖ ἐπ' ἀόριστον χρόνον. Ὁσιμέραι ἡ ἐνδεῖα τοῦ λαοῦ καθίστατο δεινότερα, καὶ αὐτοὶ οἱ κλέφτες ἔμελλον πιθανῶς ν' ἀπορήσῃσι τῶν ἐπιτηδεύων.

Οἱ λόγοι οὗτοι ἔπεισαν τὸν Χρήστον Μηλιόνην νὰ κάμῃ ἔξοδον...

Πρωτὰν τινὰ τοῦ Μαΐου ἐπανῆλθον εἰς τὸ λημέρι τοῦ Χρήστου οἱ δύο *μονόματοι*, οὓς εἶχε στείλει πρὸς τοὺς ἡμερῶν ἵνα κατασκοπεύσωσιν. Ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Πετρίτης καὶ ὁ Ξυπνητήρας.

— Καὶ τί ἀγορεύετε; τοὺς ῥώτησεν ὁ ἀρχηγός.

— Τίποτα, καπετάνο, ὅλο καὶ ζαγάρια, ἀπήντησεν ὁ Πετρίτης. Κανένας τοὺς δὲν εἶνε χαίριος.

— Τοὺς ζύγωσες καλά;

— Ὅλη μέρα τοὺς βίγλιζα. Κανένα χαλαρὴ ἀπ' αὐτοὺς δὲν εἶδα. Ὅλοι δουλιάρια.

— Καὶ σύ, Ξυπνητήρα;

— Τὴν ἴδια καπετάνο μου. Δὲν εἶνε γιὰ ντουφέκι αὐτοῦνοι.

— Ἀκουσες τὸ βρόντο τοὺς;

— Τὸν ἀκούω ψωφίμικος κ' αὐτός. Κούφια ἔβαζε τὸ ντουφέκι. Τὴν μαπαούτη μὲ τὸ φτερό.

— Καὶ τὰ καταιπίτια τοὺς, Πετρίτη;

— Τρεῖς ἀδρασκελιές.

Τὰς ἐκθέσεις ταύτας τῶν κατασκοπῶν τοῦ δὲν περιέμενε βεβαίως ὁ Χρήστος ὕπως ἀποφασίσῃ. Ἡ ἀπόφασις τῆς ἐξόδου ἀπὸ πολλοῦ εἶχε γίνῃ πρὸς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ τόσον αἵσια πορίσματα τῶν παρατηρήσεων τῶν δύο τούτων κλεφτῶν δὲν τὸν δυσηρέστησαν.

Ἀφ' ἐσπέρας ἔδωκε διαταγὴν νὰ εἶνε ἔτοιμοι πρὸς ὁδοιπορίαν οἱ ἄνδρες τοῦ ἄμα τῇ ἀνατολῇ τῆς ἑξαστέρου Πούλιας.

ΟΤΕ οἱ κλέφτες εἶχον φθάσει εἰς τὰ σύνορα τῶν Τούρκων, εἰς τόπον καλούμενον Λαγκόβα, μόλις εἶχεν ἀνατελεῖ ὁ ἑσπινὸς ἀστὴρ. Ἡ δρόσος τῆς πρωῆς ἀπέσταξεν ἀπὸ τῶν φύλλων, καὶ ὁ ἀρχηγὸς ἔπεμψε πρὸς τοὺς Τούρκους πολέμου κήρυκα. Καὶ ὁ κήρυξ ἀπελθὼν πρὸς τοὺς Τούρκους εἶπε:—Μὲ στέλλει ὁ Μηλιόνης, διὰ πολεμίσωμεν. Καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων, ὁ Μουχτάρ

Κλεισούρας, ἀπήντησε:—Δέχομαι τὸν πόλεμον. Τὴν λέξιν ταύτην δὲν ἔξεφερεν ἀκεραίαν, ἡ ἡμίσεια ἔμεινεν εἰς τὸν λαιμὸν γὰρ. Ἀκούσας τοῦτο ὁ Πάνος Μυυρομμάτης ὠχρίασε. Καὶ ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας ἠρώτησεν αὐτὸν τί ἐφρονεῖ.

Καὶ ἐκεῖνος δὲν εἶχε τὴν δύναμιν ν' ἀπαντήσῃ.

Καὶ ὁ γέρον Τσιτσιῆς (οὗτος ὀνομαζέτο ὁ κήρυξ) ἐπέστρεψε πρὸς τὸν Χρήστον Μηλιόνην, ἀναπολῶν τὴν παλαιὰν νεότητά του καὶ ζηλεύων τοὺς νεωτέρους. Διότι πάλαι ποτὲ ὁ Τσιτσιῆς ἦτο πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Γυφτάκη καὶ τοῦ Καλέμη, δύο περιβοίτων κλεφτῶν. Ἀλλ' ἤδη εἶχε γηράσει καὶ ἔξετέλει ἔργα κήρυκος. Τὴν πρωτὰν ἐκείνην ὁ γέρον Τσιτσιῆς ἐνθυμηθεὶς τοὺς παλαιούς χρόνους ἐστέναξε. Καὶ ἐπανελθὼν πρὸς τὸν Χρήστον Μηλιόνην ἀνήγγειλεν ὅτι δέχονται τὴν μάχην οἱ Τούρκοι.

Ἡ πρώτη ἀκτὴς τοῦ ἡλίου δὲν ἐπρόβαλεν ἀκόμη καὶ ὀροδὴν ἐφαινετο ἡ πρόδρομος τοῦ φαινοῦ ἀστέρους ἀναύγεια ἐπὶ τοῦ στερεώματος. Ὁ Χρήστος Μηλιόνης διέταξε τοὺς ἄνδρας τοῦ νὰ ἐφορμήσωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν.—

Ἐν τούτοις ὁ Χρήστος Μηλιόνης δὲν εἶχε λάβει ἀφορμὴν νὰ μεταμεληθῇ διὰ τὴν μετὰ τοῦ Σουλεϊμάνη ἀδελφοποιάν. Ὁ Τοῦρκος οὗτος ἦτο πιστὸς καὶ ἐνθερμος φίλος. Ἀλλὰ φεῖ! Δὲν ἦτο καὶ χρημάτων κρείττων, ὥς ἀπεδείχθη ὕστερον.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὁ Μουχτὰρ Κλεισούρας ἔμελλε νὰ περιφερόμεται πρὸς φανταστικὴν καταδίωξιν τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Εἶχεν ἀναβῆ δις ἥδη ὄλους τοὺς λόφους τῆς Ἀκαρνανίας, εἶχε διαβῆ δις ὅλας τὰς κοιλάδας αὐτῆς. Καὶ μόνον εἰς τὴν θέσιν Ζυγουριᾶν δὲν εἶχε ποτε πλησιάσει. Ἡ μονοτονία αὐτῆς τῆς καταδιώξεως ἐπ' ὀλίγον μόνον διεκόπη, διὰ τῆς ἀτροδόπου ἐπιθέσεως αὐτοῦ τοῦ Μηλιόνη ἣν διηγῆθημεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, βαρέως φέροντες ὅσην ἔπαθον φθοράν, ἥσαν ἀπαρηγόρητοι καὶ ἐγόγγυζον κατὰ τῶν αἰωνίων ἀναβολῶν τοῦ Κλεισούρα. Τότε οἱ συνετώτεροι τῶν ἀγᾶδων τῆς Ἀκαρνανίας, οἵτινες ἦσαν, ὥς πάντοτε συμβαίνει, οἱ πλουσιώτεροι, ἔστησαν συμβούλια... ἔλυσαν τὰ βαλάντια. Εὐρέθη δὲ καὶ ἄνθρωπος ἐπιτήδειος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις, ὅτις ἔπαισε τὸν Σουλεϊμάνην, αὐτὸν τὸν πιστὸν φίλον τοῦ Χρήστου Μηλιόνη, ν' ἀπέλθῃ πρὸς τὸν κλέφτην ὥς ἀπεσταλμένος, ἀπόρητον ἔχων ἐντολὴν νὰ τὸν δολοφονήσῃ.

Ὁ ἀπονήρευτος κλέφτης ὑπέδεχθη τὸν Τοῦρκον μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας. Ἦνοιξε πρὸς αὐτὸν τὴν καρδίαν του, ἔξέτεινεν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὴν σσηνὴν του, παρέθηκεν αὐτῷ τὴν λιτὴν τράπεζάν του, διέταξε τὸν Τσιτζούραν, τὸν δοῖδον, νὰ τραγωδήσῃ ὅλα τὰ ἔσματα ὅσα ἤξευρε, πλὴν τῶν ἡρωϊκῶν. Ἡ πλόσκα ἐτελείωσε δώδεκα κύκλους περὶ τοὺς συνδαιτυμόνας, ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα μεταβαίνουσα, ὁ ξενιζόμενος ἠδύμνησεν, ἐφαιδρύνθη, κατενύγη, ἐσυνθρόπασε.

— Τί ἔχεις, Σουλεϊμάνη; τὸν ἐρωτᾷ ὁ Χρήστος· τί ἔπαθες, βλάμη;

— Τίποτε, βλάμη μου, ἀπήντησεν ὁ Ἀλβανός, κατὰ θυμὸν ἦκα.

— Πιέ, νὰ τὸ ξεχάσῃς, εἶπεν ὁ Χρήστος. Ὁ Σουλεϊμάνης ὑπήκουσεν, ἀλλ' ἡ ὀμύχη τῆς κατηφείας δὲν παρήλθεν ἀπὸ τῆς μορφῆς του.

Ὁ Χρήστος δὲν τὸν ἠρώτησε τὸ δεύτερον, ἀλλ' εἰς τῶν δαιτυμόνων, ὁ γέρον Τοπτοῆς, ὅστις πρὸ ὀλίγου ἐθεραπεύθη ἐκ τῶν τραυμάτων του (εἶχον παρῆλθαι δύο σχεδὸν μῆνες ἀπὸ τῆς ἐν Λαγκόβῃ συμπολοῦς), εἶχε συλλάβει ὑπονοίας καὶ κατώπτευσεν τὸν Τοῦρκον διὰ τοῦ ἐτέρου τῶν ὀφθαλμῶν.

— Κάτι ἤθελα νὰ τοῦ πῶ τώρα, ἐπιθυροῖε καθ' ἑαυτὸν, ἀλλὰ θὰ μὲ πῇ κουτόν.

— Τί μουρμουρίζεις, γέρο-Τοπτοῆ; εἶπεν ὁ Χρήστος.

— Τίποτα, καπετάνο, ἀπήντησεν ὁ γέρον.

Καὶ συσταεῖς εἰς μίαν κόγχην ὁ γέρον Τοπτοῆς ἀπεφάσισε νὰ μὴ σκέπτεται πλέον τίποτε. Εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην θαυμασιῶς συνέτεινεν ἡ πλόσκα, ἥτις εὐρίσκειτο εἰς τὸν δέκατον καὶ τρίτον γυρὸν τῆς.

Μόνον ἐκ τῶν συνδαιτυμόνων δὲν ἔπινον ὁ Χρήστος Μηλιόνης καὶ τινες ἄλλοι τῶν κλεφτῶν, τηροῦντες τὴν περὶ νηφαλιότητος σεπτὴν εἰς τὰς τάξεις των ρήτραι. Ἡ

ἀρχαία τῶν κλεφτῶν πεῖρα ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὅτι, δόσκις κλέφτης ἐπαθῇ τι κακόν, ἔπαθε τοῦτο κατόπιν ἀμέτρου οἰνοποσίας ἢ ἔνεκα ἄλλης ἀμαρτίας. Ἐν τούτοις καὶ αὐτὸς ὁ Σουλεϊμάνης, ὅσον καὶ ἂν ἠλευθερίαζε περὶ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κορανίου, δὲν ἦτο ὅμως ἄλλοτε ἀκρατὴς οἰνοπότης ὅσον ὁ Χρήστος Μηλιόνης ἤξευρεν. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι σήμερον κατὰ ἐνθυμεῖτο, εἶπε.

Κάτι ἐνθυμεῖτο τῷ ὄντι. Ἐνθυμεῖτο τὸ πλήρες χουσίον βαλάντιον δι' οὗ εἶχε διαφθαρῆ παρὰ τῶν ὁμοθησκῶν του, ὑποσχεθεὶς νὰ φονεύσῃ τὸν φίλον του Χρήστον Μηλιόνην.

Μικρὸν ἀκόμη καὶ ὁ Σουλεϊμάνης τοσοῦτον εἶχε σκοτισθῇ ὑπὸ τοῦ οἴνου, ὥστε ἤρχισε νὰ κλαίῃ μὲ ἀληθῇ δάκρυα.

— Τί ἔχεις, βλάμη; τῷ λέγει πάλιν ὁ Χρήστος.

— Σήκω, πᾶμε νὰ σοῦ πῶ, ἀπήντησεν ὁ Ἀλβανός.

Καὶ ἐπορεύθησαν κατὰ μόνας ἀμφοτέρω. Ἐκεῖ ὁ Χρήστος Μηλιόνης ἔμελλε ν' ἀκούσῃ τὴν ἀλλόκοτον ἐκείνην ἐξομολόγησιν, ἣν οὐδ' εἶχε φαντασθῇ ποτε εἰς τὴν ζωὴν του. Ὁ Σουλεϊμάνης τῷ ὁμολόγησεν ὅτι ἦτο βαλμένος νὰ τὸν σκοτώσῃ.

Τότε ὁ Χρήστος Μηλιόνης ἐξέπεμψε τὴν μανιώδη ἐκείνην κραυγὴν:

— Ὁ Θεὸς καὶ ἡ γῆ δὲν τὸ βαστᾷ! Ἐμένα, τὸν ἀδερφοποιτὸ σου!

ΚΑΙ τὸ πρῶτον κίνημα αὐτοῦ ὑπῆρξε ν' ἀρπάσῃ τὸ τουφέκιον. Ἐν τούτοις ὁ Σουλεϊμάνης ἔπεισεν εἰς τὸν τράχηλόν του καὶ τὸν ἐκέτευεν...

Οἱ κλέφτες ἰδόντες ἐκ τοῦ ἀπέναντι, ἔσπευσαν νὰ ἔλθωσι πρὸς τούτους. Καὶ οὐδεὶς ἐκρόφερε λέξιν, τὰ διασταυρούμενα βλέμματα μόνον ἠρώτων τί συνέβαιναν.

Δὲν ἐτόλμασαν νὰ πλησιάσωσι πολὺ πρὸς τὸ σύμπλεγμα, ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἀρχηγόν των. Μίαν λέξιν ἤκουσαν μόνον, ἣν ἐκρόφερε μεγαλοφῶνως ὁ Χρήστος Μηλιόνης.

— Φεῦγα, τί κάθειςαι;

Ἀλλ' ὁ Σουλεϊμάνης ἐπέμενεν, ὠμίλει σιγᾷ, καὶ καθικέτευε τὸν Χρήστον. Αἱ λέξεις δὲν ἤκούοντο, ἀλλ' ἐπὶ Παπαδιμάνη, Χρήστος Μηλιόνης

τις τῶν παρόντων εἰς τὴν σσηνὴν ἐγίνωσκε τί εἶχε συμβῆ καὶ ἔβλεπε τὴν ἐκφρασιν ταύτην τοῦ προσώπου του, θὰ ἠδύνατο ὥς ἔγγιστα νὰ ἐρμηνεύσῃ οὕτω τὰ λεγόμενα. «Πῶς νὰ γυρίσω εἰς ἐκείνην ποῦ μ' ἔστειλαν; Ποῦ νὰ πάγω νὰ ζήσω; Σκότωσέ με καλύτερα. Ἡ προσκύνησε μὲ τὸ καλόν, ἡ σκότωσέ με».

— Ἐγὼ! ἐγὼ νὰ προσκυνήσω! ἀπήντησεν ὁ Χρήστος Μηλιόνης. Ἐγὼ νὰ προσκυνήσω τοὺς Τοῦρκους;

— Θὰ σὲ κάμουν δερβέναγα, ἀπάντα ὁ Σουλεϊμάνης. Θὰ σὲ κάμουν πρῶτον καπετάνο εἰς ὅλα τὰ χωριά.

— Νὰ μὴν τὸ ξαναπῆς αὐτὸ, ἀνέκραξεν ἀγρίως ὁ Χρήστος, εἰ δὲ μή, σ' ἔφαγα...

Καὶ ἀπωθήσας ἀπὸ τοῦ στήθους του τὸν Σουλεϊμάνην, ἐχώρησεν ὀπίσω δύο βήματα καὶ ἐφαίνετο ἔτοιμος

Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ὁρμὴ τῶν ἐπιτιθεμένων. Αἱ πρῶται τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες ἐφώτισαν τὰς πρῶτας τῶν ξιφῶν ἀνελκύσεις καὶ τὰ ἐωθινὰ τῶν ἀηδόνων ἥσματα εἰσήγαγον βωβαθέντα ὑπὸ τῶν πρῶτων τοῦ καριοφιλίου βροντῶν. Οἱ ρύακες τοῦ αἵματος ἔρρευσαν παρὰ τὰς πηγὰς τῶν ὀδόντων καὶ αἱ οἰμωγαὶ τῶν πιπτόντων ἀνεμίχθησαν μετὰ τῶν πνοῶν τοῦ ἀνέμου.

Ἡ πάλῃ μετ' ἀνεκφράστου ὁρμῆς ἀρχίσασα ἀμετάπτωτος ἐτηρηθῆ ἐπὶ δύο ὥρας. Οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἦσαν ἀκάματοι. Ὁ Χρῆστος Μηλιόνης ἤγειτο τῆς ἐφόδου καὶ

ἐπολέμει, ὡς συνήθιζε, μὲ διπλοῦν καριοφίλι, εἰς δὲ τῶν πιστοτέρων ἀκολουθῶν του ὀπισθεν. του ἰστάμενος ἐγέμισε τὸ ἐν καὶ παρελάμβανε τὸ ἄλλο, ἐκεῖνος δὲ τὸ ἐκένου καὶ τὸ ἐπέστρεφεν. Ὁ Σαῖτας ἔλυσα, ἐφρούατεν, ἔτριζε τοὺς ὀδόντας καὶ ἐπυροβόλει. Ὁ Πετρίτης ἐσκόπευε μετ' ἀπιστεύτου δεξιότητος καὶ δὲν ἐσπευδεν, ἀλλ' ἐκύτταζε νὰ ἴδῃ ἂν ἐπέτυχεν ἡ βολὴ του. Ὁ Πευκόρραχος εἶχε φυτευθῇ, κατὰ τὴν συνήθειάν του, ὀπισθεν βράχου καὶ ἐπυροβόλει ἀδιακόπως. Καὶ αὐτὸς ὁ Τοπτῆς ἀπέδειξεν ὅτι δὲν εἶχε γηράσει παραπολύ.—Οἱ μονόμαχοι κλίνοντες τὸ ἐν γόνυ πρὸς τὴν γῆν ἐσκόπευον, ἐβαλλον, ἐφόνευον. Ἡ θέσις, ἣν κατεῖχον οἱ ἐπὶ τοῦ λόφου Τοῦρκοι, προχείρως ὀχυρωμένη, δὲν ἦτο ἀκουίντως ἰσχυρά. Μετ' ὀλίγον ὁ Μουχτάρ Κλεισούρας διέταξε τὴν ὑποχώρησιν. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἦσαν πολλὰ πλείονες τῶν κλεφτῶν, ἀλλ' ὑπερεῖχον κατὰ τὴν θέσιν. Πολλοὶ αὐτῶν μεθ' ὅλην τὴν ἀγέρωχον διαβεβαίωσιν τῶν δύο κατασκόπων τοῦ Μηλιόνῃ ἔδειξαν μεγάλην ἀνδρείαν. Ἀλλ' ἐκεῖνο, καθ' ὃ ἀσυγκρίτως ὑπερεῖχον οἱ κλέφτες, ἦτο ἡ περὶ τὸ σκοπεύειν δεξιότης. Σπανίως τις τῶν μονομαχῶν ἠστόχως τοῦ σκοποῦ. Οἱ Τοῦρκοι ἔρριπτον ἴσως διπλάσις βολὰς ἢ ὅσας ἔρριπτον οἱ πολέμιοι, ἀλλὰ τὰ βόλια τῶν δὲν εὗρισκον τὴν κάκωσιν σώζον τοῦ κλέφτη, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Βαλαωρίτου.

Ὁλίγον ἔτι καὶ ἡ θέσις τῶν Τούρκων ἔμελλε νὰ κυριευθῇ ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν κλεφτῶν. Ἀλλὰ τότε ἀπροσδοκῆτως ἐπῆλθεν ὑποτροπὴ τις θάρρους εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀμυνομένων, εἰς τὴν μίαν τοῦλάχιστον πτέρυγα αὐτῶν, ἣς ἤγειτο ὁ γνωστὸς ἡμῖν Ἰουσούφ Μουχίμ. Ὁ Ἀλβανὸς οὗτος κατάρθωσε ν' ἀναρριπίσῃ τὸ θάρος τῶν περὶ αὐτὸν, καὶ οὗτοι γενναίως ἀντέσχον, οὐ μικρὰν ζημίαν προξενήσαντες εἰς τοὺς κλέφτας. Δυσχερὲς καὶ βραδεῖα, ὡς φαίνεται, ἦτο πάντοτε ἡ ἔκβασις τοῦ κλεφτοπολέμου. Ἐνὸς φ διήρκεσε τῆς ἀντιστάσεως ταύτης τὸ σθένος, πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν ἔπεσον. Ἀλλὰ τότε ὁ Χρῆστος Μηλιόνης ἐφρούαζε καὶ διέταξε κρατερὰν ἐφοδόν. Οἱ κλέφτες ἐφώρμησαν ἐκ τῶν προμαχῶν τῶν πανταχόθεν δὲ ὁρμήσαντες περιεκύκλωσαν τοὺς Τούρκους. Τότε ἐτράπησαν οὗτοι εἰς φυγὴν. Ὁ Χρῆστος διέταξε νὰ τοὺς καταδιώξωσιν τὸ τουρκικὸν στρατεύμα ἐσκορπισθῇ εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους...

Ὅτε ἀνεπαύθησαν μικρὸν οἱ καταπεπονημένοι ἄνδρες, ὁ Μηλιόνης διέταξε νὰ μετρηθῶσι. Δεκαεννέα ἔλειπον. Τραυματίαι ἦσαν ἄλλοι τόσοι περίπου. Ἐκ τῶν ἐγκρίτων κλεφτῶν ἔπεσον ὁ Σαῖτας, ὁ Ξυπνητήρας, ὁ Πε-

τρίτης καὶ ὁ Γκαβόχηνας. Ὁ δὲ γηραιὸς Τοπτῆς ἔκειτο δεινῶς τετραυματισμένος.

Τὰς ἀπωλείας τοῦ ἐχθροῦ ὑπελόγιζεν ὁ Μηλιόνης εἰς τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ κατὰ προσέγγισιν ἀριθμοῦ των, ἦτοι εἰς ἐξήκοντα. Τοῦρκοι νεκροὶ εὐρέθησαν εἰς τὰ πέριξ κείμενοι περὶ τοὺς πεντήκοντα καὶ τούτων οἱ πλεῖστοι ἔκειντο ἐπίστομα, ὡς νὰ ἤθελον ν' ἀπευθύνωσι πρὸς τὸν Ἀλλάχ τὸ τελευταῖον ναμάζι. Εὐτυχῶς οἱ νεκροὶ τῶν κλεφτῶν εὐρέθησαν ὅλοι ἀκέραιοι, καὶ οὐδενὸς τὴν κεφαλὴν εἶχον προφθάσει ν' ἀποκόψωσιν οἱ Τοῦρκοι. Ἐὰν τοιοῦτό τι συνέβαινεν, ὁ Μηλιόνης ἦτο ἔτοιμος νὰ διατάξῃ δευτέραν καταδίωξιν, ὅπως ἀποσπάσῃ τὰς κεφαλὰς τῶν συντρίφων τῶν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ἐχθροῦ, σφῶζον αὐτὰς ἀπὸ τῆς ὕβρεως. Ἀκολούθως οἱ κλέφτες ἐκῆδυσαν τοὺς νεκροὺς τῶν μετὰ πάσης τιμῆς, καὶ δώδεκα τελευταῖοι πυροβολισμοὶ ἀντήχησαν εἰς τὰ ὄρη πρὸς τιμὴν τῶν πεσόντων.

Ο ΧΡΗΣΤΟΣ Μηλιόνης ἐξέφερε φοβεράν κραυγὴν μανίας καὶ ἀγανακτήσεως.

—Ὁ Θεὸς κ' ἡ γῆ δὲν τὸ βαστᾷ, ἀνέκραξεν ἑμένα, ἑμένα τὸν ἀδελφοποιτό σου;..

Ὁ Τοῦρκος ἔμεινεν ἄφωνος καὶ δὲν ἤξευρε πῶς νὰ δικαιολογήθῃ.

Ὁ Χρῆστος δὲν κατεδέχθη νὰ τὸν ἐπιπλήξῃ περισσότερο, ἀλλὰ τῷ εἶπεν.

—Ἐμπρὸς τὰ ντουφέκια.

—Εἶμαι ἔτοιμος, ἀπήντησεν ὁ ἄλλος.

Ἦτο ὁ Τοῦρκος Σουλεϊμάνης, ὃν εἶχομεν λάβει ἀφορμὴν νὰ ἐπαινέσωμεν εἰς τὰς σελίδας τῆς διηγήσεως ταύτης. Ἀλλὰ τὰ ὄρια τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας εἶνε τοσοῦτον δυσδιάκριτα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ὥστε οἱ νεώτεροι ἐκ τῶν φιλοσοφούντων εἶχον δίκαιον ν' ἀνακηρύξωσιν ὡς ὅλως ἀνωφελὴ καὶ ἀπὴν τὴν ψυχολογίαν κατόπιν τῆς μεταφυσικῆς. Ὁ Σουλεϊμάνης ἦτο ἀπὸ παλαιοῦ χρόνου πιστὸς φίλος τοῦ Χρήστου Μηλιόνῃ. Ἡδύνατο οὗτος νὰ τῷ ἐμπιστευθῇ τὰ πάντα καὶ αὐτὴν τὴν τιμὴν του. Τόσῃ ἐμπιστοσύνην εἶχεν εἰς τὸν Τοῦρκον

ἐκεῖνον. Ὁ Χρῆστος εἶχε πείσει ἀγράμματος τινα ἱερέα νὰ τοὺς περάσῃ διὰ τῆς ἀγίας ζώνης, ἦτοι ν' ἀναγνώσῃ ἐπ' αὐτῶν τὰς εὐχὰς τῆς ἀδελφοποιίας. Ἐλεγόν τινες ὅτι ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς ποτὲ δὲν ἠδύνατο νὰ πεισθῇ ἂν δὲν τὸν ἠπεῖλει ὁ Χρῆστος Μηλιόνης. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τοιοῦτον παράδειγμα ἀδελφοποιίας μετ' ἄλλοθρήσκου ἦτο ἀνήκουστον ἴσως εἰς τὰ χρονικά. Ξενία καὶ φιλίας δεσμοὶ ἦσαν συχνότατοι μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τουρκαλβανῶν. Ἀλλ' ἡ μετ' αὐτῶν ἀδελφοποιία ἐνομιζέτο ἀνόσιον. Οἱ δογματικοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀπεκήρυττον καὶ καταδικάζον τὸ ἔθιμον τοῦτο καθόλου, καὶ μετὰ τῶν χριστιανῶν. Ἡ θέσις, ἔλεγον εὐστόχως οἱ οὕτω συλλογιζόμενοι, ἡ θέσις μιμεῖται τὴν φύσιν. Ἡ δὲ φύσις δὲν παράγει ἀδελφούς, ἀλλ' υἱούς. Οἱ γονεῖς σας δύνανται νὰ σὰς προσποιήσωσιν ἀδελφούς διὰ γεννήσεως ἢ δι' υἰοθεσίας. Σεῖς αὐτοὶ ὅμως ἀδελφούς δὲν δύνασθε νὰ πλάσῃτε.

νά ὁρμήσῃ κατ' αὐτοῦ.

— Εἶσαι προδότης! ἔκραξε πρὸς αὐτόν.

— Ἐχάθηκα, ἐφιθύρισε νὸ Σουλεϊμάνης, συνάπτων τὺς χεῖρας.

— Μὴ φοβᾶσαι, εἶπεν ὁ Χρηστος, δὲν θὰ σὲ χαλάσω ἀποχεριῶν, ὅπως σοῦ ἔπραπε μαζὶ σου θὰ χτυπηθῶ. Φέρετε τὰ κυριφιλία δῶ, ἔκραξε πρὸς τοὺς κλέφτας.

Ἐκεῖνοι ὑπήκουσαν, ἀλλὰ δύο ἢ τρεῖς ἐξ αὐτῶν παρὸνυσάσθησαν πρόθυμοι νὰ μονομαχήσωσιν ἀντὶ τοῦ ἀρχηγοῦ πρὸς τὸν Σουλεϊμάνην.

Τουαῖτην προσφορὰν δὲν ἠδύνατο ὁ ἀρχηγὸς νὰ δεχθῇ. Τοῦναντίον εἶχεν ἀπόφασιν αὐτὸς νὰ μονομαχήσῃ. Ὁ Σουλεϊμάνης, ὅστις ὡς ἐκ τῶν συμφάτων τούτων εἶχεν ἀνανήψῃ ἐκ τῆς μέθης ἤδη, ἐτόλμησε νὰ προτείνῃ μίαν ἀντίρρῃσιν.

— Ἀφοῦ βρίσκομαι στὰ χέρια σου, εἶπε, ποιὸς μοῦ ἀποκρίνεται πῶς θὰ μὲ ἀφήσουν νὰ φύγῃ οἱ σύντροφοί σου, ἂν τύχῃ καὶ σὲ σκοτώσω;

Ἡ παρατήρησις αὕτη ἐφάνη εὖλογος εἰς τὸν Χρηστον Μηλιόνην. Προσκαλέσας τοὺς προκριτοὺς τῶν κλεφτῶν του εἶπεν αὐτοῖς:

— Ἐλάτε, παιδιὰ, ν' ἀμύσετε στὸ σπαθὶ καὶ στὸ σταυρό, νὰ τὸν ἀφήσετε νὰ φύγῃ, ἂν μὲ σκοτώσῃ.

Οἱ κλέφτες ἐδεώρῃσαν ἀλλήλους ἀπορηματικῶς. Οὐδεὶς το προθύμος νὰ κάμῃ τὴν ἀρχὴν. Οὐδεὶς ἐκινήθη.

Ἡ Χρηστος Μηλιόνης τοὺς ἐπέπληξε.

— Κανένας σας δὲν κρῆνει; βοῦβα σὰς ἔπιασε!

Τέλος ὁ Τοπτοῆς, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Πευκόρραχος, διεμαρτυρήθησαν.

— Ἐγὼ δὲν ἀμῶνω.

— Μήτ' ἐγώ.

— Ὄντας σκοτωθῆς ἐσὺ, καπετάνο, εἶπεν εὐστόχος ὁ γηραιὸς Τοπτοῆς, κανένα κουμάντο δὲν θάχουμε καὶ τότε ποιὸς θὰ ἐμποδίσῃ τὰ παλληκάρια;..

— Ἀφῆνω ἐσένα καὶ τὸν Πευκόρραχον στὸ ποδάρι μου, ἐπέμεινε ὁ Χρηστος; οἱ δύο σας πρέπει νὰ μοῦ ὑποσχεθῆτε ὅτι δὲν θὰ ἀφήσετε νὰ τὸν βαρῶσουν.

Οἱ δύο κλέφτες συνενικήθησαν καὶ ἵσταντο διστάζοντες.

— Καὶ ἂν ἐσεῖς δὲν φανήτε ἄξιοι, προσέειπεν ὁ Μηλιόνης, ἀφῆνω στοὺς Τσεκουραίους κατάρρα νὰ σὰς πάρουν τὸ καπετανάτο, καὶ νὰ σὰς πολεμήσουν, ἂν δὲν φυλάξετε τὴ διαθήκην μου.

Τότε ὁ Τοπτοῆς καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Πευκόρραχος, κατηφείς καὶ τεθλιμμένοι, ἔτειναν τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ξίφους καὶ ὤμωσαν ν' ἀφήσωσι τὸν Σουλεϊμάνην ἐλευθερον, ἂν ἐφάνευε τὸν προσφιλεῖ ἀρχηγόν των.

.....

Εἰς τὸ χωρίον Πευκάνια, ὅπου εἶχε καταφύγει ἡ Βάσω, ἀπῆλθεν ὁ Νίκος τὴν ἐπαύριον καὶ διηγῆθη μετὰ δακρύων τὸ παραξικάρδιον τέλος τῆς ἱστορίας ταύτης. Ὁ ἡρωϊκὸς πρόμαχος τῆς Ἀκαρνανίας δὲν ἦτο πλέον μεταξὺ τῶν ζώντων.

Ἀλλὰ καλύτερον παντὸς ἄλλου διηγοῦνται τὴν ἔκβασιν τῆς πάλης οἱ δύο στίχοι τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔξματος:

Μὲ τὸ τουφέκι τρέξανε, ἕνας νὰ φάῃ τὸν ἄλλο
φωτιῶν ἐδῶκαν σὴ φωτιά πέφτουν κ' οἱ δυὸ στὸν τόπο.

Καὶ οὕτως ὅτε προδότης τῆς φιλίας καὶ ὁ ἀπαράμυλλος μαχητὴς τὸν ὀρέων ἔσχον κοινὸν τὸν πότιμον καὶ ἔβρεξαν διὰ τοῦ αἵματός των τὸ αὐτὸ ἔδαφος.

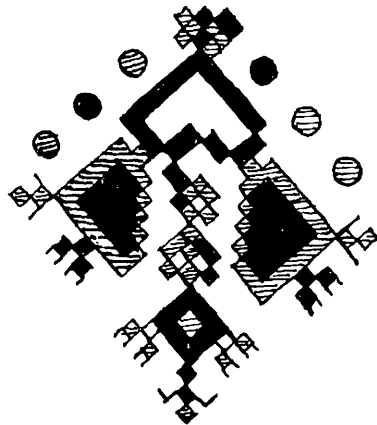
Σκοτεινὴν τινα νύκτα τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὁ Κῶστας μετὰ τῆς γυναίκος καὶ τῶν τέκνων του, ὁ Νίκος καὶ ἡ Βάσω, μὴ βλέποντες ἑαυτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ, κατώρθωσαν νὰ φύγωσι καὶ διεπεραιώθησαν εἰς Λευκάδα. Ὅπως συγχωρήσῃ ὁ Κῶστας τὸ ἁμάρτημα, ἢ μᾶλλον τὸ ἀτύχημα, τῆς θυγατρὸς του, ἐδέησε νὰ μεταβιβασθῶσι πρὸς αὐτὸν αἱ ὑστάται παραγγελίαι τοῦ Χρηστοῦ Μηλιόνη, δι' ὧν ἐγίνετο ἐγγυητὴς ὑπὲρ τῆς ἀναδεκτῆς του. Ὁ δὲ Νίκος οὐδεμιᾶς παρακελεύσεως ἀνάγκην εἶχεν ἵνα συγχωρήσῃ. Μετὰ ἕξ μηνῶν, λήξαντος τοῦ πένθους ὅπερ ἔφερον ἡ νεᾶνις διὰ τὸν νοννόν της, ἐτελέσθη ἐν Λευκάδι ὁ γάμος.

Τὴν αὐτὴν συγκατάβασιν ὅμως δὲν ἔδειξε καὶ ὁ ἀπαγωγεὺς τῆς Βάσως πρὸς τὴν μαύρην, τὴν δύσμοιρον Φατμάν. Χωρὶς νὰ ἐννοήσῃ τί ἔπεται, κατεβίβασθη ζῶσα εἰς βαθὺ φρέα καὶ ἐκεῖ εὗρε σκληρὸν τὸν θάνατον μετ' ὀλίγον χρόνον καὶ αὐτὸς ὁ Χαλὴλ ἀγὰς ἐδολοφονήθη ὑφ' ἐνὸς τῶν ὁμοθητῶν του.

Ἐκ τῶν συντρόφων τοῦ Μηλιόνη, οἱ πλεῖστοι ἠκολούθησαν μετὰ τὸν θάνατόν του τοὺς Τσεκουραίους καὶ διέπρεψαν εἰς πολλὰς συμπλοκάς. Ὁ γέρον Τοπτοῆς ἐκὼν παρητήθη τὴν ἀρχηγίαν, ὁμοίως καὶ ὁ Πευκόρραχος, ἐκεῖνος μὲν ὡς λιαν πρεσβύτες, οὗτος δὲ ὡς ἄγαν δυσκίνητος.

Περὶ τοῦ Καμπόσου οὐδὲ λέξις ποτὲ ἠκούσθη, οὐδ' ἔμαθέ τις τί ἀπέγινε.

ΤΕΛΟΣ

ΑΡΤΑ*

Παρά τὴν ἀριστεράν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου ἢ Ἀράτθου, ἐν μέσῳ εὐφόρου πεδιάδος, κατοπτευομένης ὑπὸ ἀποτόμου λόφου, Περράνη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καλουμένου, κεῖται ἡ Ἄρτα (ἀρχαία Ἀμβρακία) πόλις στρατηγικωτάτῃ τῆς Ἡπείρου, 4 ὥρας ἀπέχουσα τῆς βορείου παραλίας τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου (κόλπου τῆς Ἄρτης ἢ Σαλαόρας).

Κατὰ τὸν Στράβωνα, Πολύβιον καὶ Τίτον τὸν Λίβιον, ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῆς Ἄρτης ἔκειτο ἡ Ἀμβρακία, ἥτις ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως σχεδὸν ἐρημωθείσα, μετοικησάντων τῶν κατοίκων τῆς εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου, μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ἄκτιον νίκην, κτισθεῖσαν Νικόπολιν, ἀπώλεσε τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς εὐκλειαν.

Περὶ τῆς ἐποχῆς τῆς ιδρύσεως ὡς καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὀνόματος αὐτῆς οὐδὲν βέβαιον δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν. Ἐξ ἐπιγραφῆς, τεθειμένης ἄνωθεν τῆς θύρας τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Παναγίας, ἐπιλεγομένης Παρηγορήτισσας ἢ Παρηγορίτσα, ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ ἱδρυσις τοῦ Ναοῦ τοῦτου ἀνάγεται τῷ 819 μ.Χ. ἐπὶ τοῦ κτίτορος αὐτοῦ Μιχαῆλ Δοῦκα. Ἄννα δὲ ἡ Κομνηνὴ, ἱστορικὴ Αὐτοκράτειρα, μνημονεύει τῆς πόλεως ταύτης τῷ 1081 ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἄρτα, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ πόλις αὕτη συνδέεται μετὰ σπουδαίων ἐθνικῶν γεγονότων. Κατὰ τὴν γνώμην νεωτέρων τινῶν Γεωγράφων, ἡ Ἄρτα, κτισθεῖσα π.Χ. εἰς ἐποχὴν μὴ μνημονευομένη, μετέσχε τῶν κοινῶν τῆς Ἑλλάδος συμφορῶν καταστραφεῖσα δέ, ἀνεκτίσθη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Νικοπόλεως ὑπὸ τῶν Γότθων τῷ 552 μ.Χ. ἀφ' ἧς ἐποχῆς καὶ νέαν ἀκμὴν ἀπέκτησε, διατηρήσασα καὶ τὸ παλαιὸν αὐτῆς ὄνομα ἀπαράφθορον. Ἡ Ἄρτα ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων ὀχυρωθεῖσα, ἤκμαζεν ὡς νεωτέρα πόλις τῆς Ἡπείρου, μετὰ τὰ Ἰωάννινα, ἔνεκα τῆς σπουδαίας καὶ στρατηγικωτάτης θέσεώς της, ἐν τῇ πλουσιωτάτῃ καὶ καρποφόρῳ Ἡπειρωτικῇ χώρᾳ· μάλιστα δὲ ὁ Δεσπότης τῆς Ἄρτης Μιχαῆλ Ἀγγελος, τῷ 1203 μετενεγκὼν εἰς αὐτὴν τὸν Ἐπισκοπικόν τῆς Ναυπάκτου θρόνον, καὶ πολλοὺς τῶν κατοίκων αὐτῆς συναγαγὼν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του ταύτην, προήγαγεν αὐτὴν εἰς Μητροπολιτικὴν ἔδραν, καὶ καθωράισε τὸν παλαιὸν Ναόν τῆς Παναγίας δι' ὥραιων μαρμαρίνων στηλῶν καὶ κιονοκράνων, μεταφερθέντων ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ Ναοῦ τῆς Νικοπόλεως μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῆς. Διὰ δὲ τὰ φυσικὰ καὶ ἐπίκτητὰ τῆς Ἄρτης πλεονεκτήματα, ἐξελέξαντο αὐτὴν ὡς προσωρινὴν διαμονὴν των καὶ οἱ λοιποὶ Δεσπότες τῆς Ἡπείρου. Ἐν αὐτῇ δὲ ἤκμασαν αἱ τέχναι, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἐφυλάττοντο τὰ ἀρχαιότερα τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων καὶ μεταφράσεις ἐγένοντο τοῦ Ὀμήρου. Ἐκόσμουν δὲ αὐτὴν ἐν τῇ ἀρχαιότητι πολλοὶ δημόσιοι οἰκοδομαὶ καὶ ναοί, ὧν οἱ ἀξιολογώτεροι ἦσαν οἱ τῆς Ἀφροδίτης, τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ εἶχεν ὀχυρὰν ἀκρόπολιν καλουμένην Ἀμβρακος, ἥτις ὑπερήσπιζε τὴν πόλιν, ἀλλ' ἤδη ταῦτα πάντα ἐξηφανίσθησαν.

Αἱ πρῶται Τουρκικοὶ ὀρδαὶ ἐφάνησαν ἔξω τῆς πόλεως Ἄρτης κατὰ πρῶτον τῷ 1380, ἀλλὰ πολεμηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ τότε Δεσπότης αὐτῆς, ἀπεσύρθησαν πρὸς τὰ Ἰωάννινα, καὶ τέλος τῷ 1449 ὑπέκυψεν εἰς τὴν σκληρὰν δουλείαν τῶν Τούρκων.

* Μιχ. Γρηγορόπουλου

Περὶ ἡγήσεις ἐν Ἑλλάδι. Ἀθῆναι 1884

Ἀπό τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἡ Ἔρτα ἐκτῆσατο ἰδιαίτεραν ἱστορίαν καὶ μάλιστα ὑπὸ τὸν περιβόητον Ἀλῆ πασᾶν, ὅστις συκοφαντήσας τὸν τότε Διοικητὴν αὐτῆς, κατῴρθησε νὰ λάβῃ τὴν σατραπείαν τῆς Ἔρτης, ἣν ἔπειτα προσήρτησεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν.

Ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Ἔρτα κατέστη ἐπίσημος διὰ τὴν ἐν αὐτῇ συναφθεῖσαν ἀξιωματημίαν αὐτῆς μάχην μεταξὺ τῶν ἀρματωλῶν καὶ τῶν κατεχόντων αὐτὴν Τούρκων.

Μετά τὴν λαμπρὰν νίκην, ἣν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς Μάρκον Βότσαρην, Νότην Βότσαρην, Γ. Καραϊσκάκην καὶ ἄλλους ἤρασαν τὴν 14 Νοεμβρίου 1821 ἐν Μαρᾷ, προαστείῳ τῆς Ἔρτης, κατὰ τῶν Τουρκο-αλβανικῶν στρατευμάτων, ἡγουμένων τῶν Κιουταχῆ πασᾶ, Ἰσμαὴλ πασᾶ καὶ Χασᾶν πασᾶ, οἱ Τούρκοι περὶτρομοὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἔρτης καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν περιφέρειαν τῆς πόλεως ὀχυρώματα.

Τὴν 20 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς οἱ Σουλῳται συνεννοηθέντες καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ἀρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ συμποσθέντες εἰς 5.000 περίπου, ὥρμησαν πανταχόθεν κατὰ τῶν Τουρκικῶν ὀχυρωμάτων, τὰ ὅποια, μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν, ἐξ ἐφόδου ἐκυρίευσαν· οἱ δὲ Τούρκοι διωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὀχυρώθησαν εἰς τὰς στερεωτέρας λιθοκτίστους οἰκίας, καὶ πολλοὶ εἰς τὸν ἱερόν Ναόν τῆς Μητροπόλεως, ἔνθα οἱ Ἕλληνες εἰσδύσαντες, ἀφοῦ κατέθραυσαν τὰς θύρας διὰ πελέκεων, ἐπολέμουν κατ' αὐτῶν μανιωδῶς· ἐπὶ τέλους δὲ οἱ ἔχθροί μὴ δυνηθέντες νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ἀπαράμιλλον ὁρμὴν τῶν ἡμετέρων, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· διωκόμενοι δὲ καὶ καλύπτοντες τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως διὰ τῶν πτωμάτων των, μόλις ἔφθασαν εἰς τὸ φρούριον, ἔνθα ἐπολιορκήθησαν στενωῶς. Ἀλλὰ μολοντί ἡ πόλις τῆς Ἔρτης, καὶ τὸ τελευταῖον ὀχύρωμα τῶν Πέντε Πηγαδίων διὰ τῆς τολμηρᾶς ταύτης ἐπιθέσεως τῶν Σουλῳτῶν καὶ λοιπῶν Ἑλλήνων ἡλώθησαν, τὸ φρούριον ὅμως δὲν κατῴρθησαν νὰ φέρωσιν εἰς ἀνάγκην παραδόσεως, ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως πολιορκητικῶν πυροβόλων, ἐνῶ οἱ Τούρκοι εἶχον καὶ πυροβόλα μεγάλης ὀκλής, καὶ ἀφθόνους τροφάς κτλ.

Ἐπίσης περίφημος εἶναι καὶ ἡ κατὰ τὴν 4 Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους συναφθεῖσα μάχη ἐν Πέτα χωρίῳ τῆς Ἔρτης, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Λούροι κειμένῳ, καὶ κατεχομένῳ ὑπὸ Ὀθωμανῶν, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐπιπεσόντες 3.000 περίπου Σουλῳται, Ἑπτανήσιοι καὶ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ φιλέλληνα Νορμανόν, ἐναντίον τετραπλασίας Τουρκικῆς δυνάμεως ὑπὸ τὸν Κιουταχῆ πασᾶν, ἡγωνίσθησαν μετὰ θαυμασίας γενναιότητος, ἀλλὰ καταβληθέντες ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῆς ὑπερόπλου ἐχθρικῆς δυνάμεως, δὲν κατῴρθησαν τὴν ἄλωσιν τοῦ χωρίου. Ἐν τῇ ἀτυχεῖ ταύτῃ μάχῃ ἔπεσαν καὶ ἐπληγώθησαν πολλοὶ ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων Γερμανῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ στρατηγὸς Νορμανός, πολλαπλάσιοι ὅμως Τούρκοι ἐκάλυψαν διὰ τῶν πτωμάτων των τὸ πεδῖον τῆς μάχης.

Ἡ Ἔρτα ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἦτο ἔδρα Καϊμακάμη, Μουχτῆ καὶ Καδῆ. Ἐπιδикаσθεῖσα δὲ καὶ αὕτη ὑπὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, δι' ἀποφάσεων ἐκδοθεῖσῶν ἐν Βερολίνῳ τῷ 1880 καὶ Κωνσταντινουπόλει τῷ 1881, προσηρτήθη τῇ Ἑλλάδι μετὰ στενῆς τινὸς κατὰ τὴν Ἠπειρον λωρίδος, ὀριζομένης ὑπὸ τῆς Πινδείου σειρᾶς

καί τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου μέχρι τοῦ Καραλή Δερβέν, καί ἤδη τό διαμέρισμα τοῦτο ἀπό τῆς 23 Ἰουνίου 1881, ἡμέρας, καθ' ἣν κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ἐν μέσῳ ἀφάτου χαρᾶς τῶν κατοίκων, θεωμένων πραγματοποιούμενο ὄνειρον πολυχρονίων πόθων, ἀποτελεῖ τόν Νομόν τῆς Ἀρτης, ἐμπεριλαμβάνοντα, κατὰ τήν νέαν πολιτική διαίρεσιν 2 ἐπαρχίας τήν τῆς Ἀρτης καί τήν τῶν Τσουμέρκων, 8 δήμους, τοὺς ἐξῆς, Ἀρτης, Πέτα, Ἡρακλείας, Τετραφυλλίας, Ἀγνάντων, Πραμάντων, Καλαρρῦτων καί Θεοδορίας, καί 55 κωμοπόλεις καί χωρία μέ ὀλικόν ἀριθμόν κατοίκων 31.178, κατὰ τήν ὑπὸ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως ἐνεργηθεῖσαν τῷ 1881 ἀπογραφῇ. Ἡ πόλις αὕτη καθ' ὃ πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου Νομοῦ εἶναι καί ἔδρα ὄλων τῶν διοικητικῶν, οικονομικῶν, στρατιωτικῶν καί δικαστικῶν ἀρχῶν ἀπὸ τοῦ Εἰρηνοδικείου μέχρι τοῦ Πρωτοδικείου ὑπαγομένου εἰς τό Ἐφετεῖον τῆς Λαρίσσης, πρὸς δέ καί ἐκκλησιαστική Μητρόπολις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀρτης. Συγκεντρωμένη δέ οὖσα ἐντός στενοῦ καί κοίλου χώρου ὀριζομένου ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου καί τῆς λοφοσειρᾶς, ἀπριθμεῖ μόλις 8.000 κατοίκους, ὧν 7.200 εἰσὶν Ἕλληνες καί 800 Ἰσραηλῖται, τῶν Τούρκων μεταναστευσάντων ἤδη εἰς Ἰωάννινα καί ἄλλαχοῦ.

Ἡ Ἀρτα, ὥς ἐκ τῆς πολυχρονίου ὑπὸ τοὺς Τούρκους δουλείας, λαβοῦσα ρυθμόν καθ' ὅλου πόλεως Τουρκικῆς, ἔχει τὰς ὁδοὺς στενάς καί σκολιάς, ἐσθ' ὅτε δέ καί βορβορώδεις, ἂν καί λιθοστρώτους· ἐκ δέ τῶν οἰκιῶν τῆς, συμποσούμενων εἰς 1200 περίπου, τινές μὲν εἰσὶ λιθόδομητοι, τινές δέ ἐκ ἔξυλοῦ (τσατμά) ἅπασαι δέ παλαιαί, μέχρι σαθρότητος, ἀμαυραὶ καί ὥς ἐκ τῆς στενότητος τῶν ὁδῶν ἐφαπτόμεναι, οὕτως εἰπεῖν, πρὸς ἀλλήλας διὰ ἐξωστέγων Τουρκορρυθμῶν καθιστώντων οὕτως αὐτὰς πληκτικὰς καί νοσώδεις. Μετὰ τῆς πεδιάδος, ἐφ' ἣς κεῖνται τὰ κυριώτερα κτήματα τῶν κατοίκων, κατάφυτα καί ἐκ λεμονεῶνων καί πορτοκαλεῶνων περιφήμων, συνδέεται διὰ γεφύρας πολυτόξου Τούρκο-ρωμαϊκῆς, ἥτις συζευγνύει τὰς δύο ὁχθας τοῦ Ἀράχθου. Παρὰ τήν γέφυραν ταύτην ὑψοῦται ἀρχαία καί μεγαλοπρεπὴς πλάτανος, καταπληκτικοῦ πάχους, τήν ὁποίαν ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς, κατὰ τήν εἰς Ἀρταν μεταβάσιν του, ἐτίμησε, γράψας ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τῆς ἰδίας χειρὶ τό ὄνομά του· συνελθόντων δέ ἐν κύκλῳ ἐξ τῶν ἀξιωματικῶν του καί μὴ δυνηθέντων ἵνα ἐγκολποθῶσι τό ἐξαίσιον πάχος τῆς πλατάνου ταύτης, προσετέθη καί ἔβδομος ὁ Βασιλεὺς.

Τῆς πόλεως δεσπόζει Ἀκρόπολις 10' λεπτά τῆς ὥρας ἀπ' αὐτῆς ἀφισταμένη, κτισθεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ Δεσπότη αὐτῆς Μιχαήλ τοῦ Β' πιθανῶς τῷ 820 μ.Χ. ἀνακαινισθεῖσα δέ τῷ 1317 ὑπὸ Νικηφόρου. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς οἱ Τούρκοι ᾤκοδόμησαν φρούριον, οὗ τὰ τεῖχη ὑψούμενα περί τὰ 6-7 μέτρα, περιβάλλονται διὰ προμαχώνων καί τινων πύργων, ὧν εἰς χρησιμεύων ὥς στρατῶν ἀμυντικός, ἔχει χωρητικότητα 1.000 ἀνδρῶν. Ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦτ' ἐμπερικλείονται τεσσαράκοντα περίπου κακόρρυθμοι καί ἐτοιμόρροποι οἰκοδομαί, ἐν αἷς τέως κατέκουν Τουρκικαὶ οἰκογένειαι. Ἐξω δέ τῶν τειχῶν ὑπάρχει κλειστόν τι ὀχύρωμα μετὰ Πυροβολείου νεοδμήτου, καί παλαιὸν ναῖδιον εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ὅπερ ἐχρησίμευεν εἰς τοὺς Τούρκους ὥς πυριταποθήκη.

Κατὰ τήν πόλιν ὑπάρχουσι 5 Τουρκικὰ τεμένη ἤδη ἐγκαταλελειμμένα, 1 Ἑβραϊκὴ Συναγωγή, 18 Ξενῶνες (χάνια), χωρητικότητος ἅπαντες 1200 ἵππων, τό ἄλλοτε Διοικητήριον νῦν χρησιμεῖον ὥς στρατιωτικόν Νοσοκομεῖον, Στρατῶνες τινές τοῦ

Πεζικού καί 70 φρέατα ποσίμου ὕδατος, ἐξ ὧν οἱ κάτοικοι ὡς καί ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου ὑδρεύονται.

Διά δέ τήν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν ἱδρυνται 2 Δημοτικά Σχολεῖα τῶν ἀρρένων καί θηλέων, Ἑλληνικόν Σχολεῖον καί Γυμνάσιον ἀρτίως συστηθέν ὑπό τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Πλήν τῆς ωραίας οἰκοδομῆς, ἐν ἣ συγκεντροῦνται τό Δημοτικόν τῶν ἀρρένων καί τό Ἑλληνικόν σχολεῖον, ἄλλων δημοσίων ἢ δημοτικῶν κτιρίων στερεῖται ἡ πόλις· κοσμοῦσιν ὅμως αὐτήν 25 ἱεροί Ναοί καί Παρεκκλήσια, ὧν ἐπισημότεροί εἰσιν ὁ Μητροπολιτικός εἰς τιμήν τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, ὅστις πρό τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἀφιερωμένος εἰς τιμήν τοῦ ἁγίου Μερκουρίου, ὁ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὁ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ὁ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὁ τῆς ἁγίας Θεοδώρας, ὁ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, ὁ τοῦ Παντοκράτορος καί ὁ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὧν οἱ δύο τελευταῖοι εἰσὶ νεόδμητοι, καί ὁ τῆς Μονῆς τῆς Φανερωμένης κείμενος ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ δεσπόζοντος τῆς πόλεως· ἅπαντες δέ εἰσὶ τρισυπόστατοι καί μέ ωραίαν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν, ὅλων ὅμως ὑπερέχει ὁ ἀρχαῖος Βυζαντινός Ναός τῆς Εὐαγγελιστρίας ἐπιλεγόμενος Παρηγορήτισσας ἢ Παρηγορίτσα, κατὰ τοὺς ἐντοπίους, κτισθεῖς, ὡς εἴρηται, τῷ 819 μ.Χ. καί περίφημος καταστάς διὰ τε τό ιδιόρρυθμον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς του καί τήν ἐκ 200 μαρμαρίνων στηλῶν καί ὠραίων μωσαϊκῶν διακόσμησίν του. Παρ' αὐτῷ κεῖται καί τό ἀρχαῖον Μητροπολιτικόν μέγαρον, ὅπερ καθὼς καί ὁ Ναός εἰσὶν ἐξαιρετικά ἐγκαλλωπίσματα τῆς πόλεως, καί ἀξιοθέατα μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ Πόλις συγκοινωνεῖ δι' ἀμαξιτῆς ὁδοῦ μετὰ τοῦ παραλίου, ἔνθα ὑπάρχει λιμὴν εὐρύχωρος κλειστός, καί ἀσφαλῆς, μετ' ἀξιολόγου Τελωνείου καί καταστήματος Διαμετακομίσεως· κατέχει δέ τοποθεσίαν πρόσφορον πρὸς ἐμπορίαν, καί χώραν εὐφορον καί πλουσίαν. Τά κυριώτερα ἤδη τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου της εἰσὶ καπνά, ἔλαιον, θαλάσσιον ἄλας, ἰχθεῖς τεταριχευμένοι, στιβάδες καλοῦμενοι, καί αὐγοτάραχα· ἀπέχει δέ μεσογείως ἀπὸ μέν τῆς Σαλαόρας 4 ταχυδρομικῆς ὥρας, ἀπὸ δέ τοῦ Καρβασαρά 5 1/2, ἀπὸ Κλεισούρας, κώμης, 6 καί ἀπὸ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων 15, ἦν, ὡς μὴ ὤφειλε, ἐστέρησε τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐλευθερίας ἢ σκληρὰ τῆς Εὐρώπης διπλωματία.

ΑΡΤΑ

Τό πρωί μ' ἕνα ἀμάξι ξεκινήσαμε ἀπὸ τὴν Κόπραйна γιὰ τὴν Ἄρτα. Καθὼς ἀνεβαίναμε τὸν ὠραῖο ἀμαξωτὸ δρόμο, κι ἀφήναμε πίσω μας τὸν κόλπο, ἀριστερά μας διακρίναμε τὸν Ἄραχθο. Τό ποτάμι μ' ὀρμὴ κατέβαινε μέσα στὴ πλατιά του κοίτη.

Τ' ἀμάξι μας προχωροῦσε στὸ δρόμο, πού περνᾷ ἕνα κατάφυτο κάμπο, καλὰ καλλιεργημένο. Τό πράσινο μᾶς ζώνει γύρω, καί πέρα μπροστά μας βλέπουμε νὰ ὑψώνονται ψηλὰ βουνά.

Ἔτσι φτάσαμε στὴν Ἄρτα, χωρὶς ν' ἀλλάξῃ πολὺ τὸ θέαμ' αὐτό.

Κατεβήκαμε ἀπὸ τ' ἀμάξι καὶ μπήκαμε στὴν πόλη. Τὰ σπίτια τῆς εἶναι τὰ περισσότερα παλιά, μὰ ἔχει καὶ καινούργιες καὶ ὁμορφες οἰκοδομές. Οἱ δρόμοι τῆς εἶναι στενοὶ καὶ στριφογυριστοί, στρωμένοι με καλντερίμι.

Ἐδῶ ὑπάρχει καὶ μία ἐκκλησία ἀρχαία, ὠραία καὶ μεγάλη: τῆς Παναγίας τῆς Παρηγορήτρας. Πήγαμε καὶ τὴν εἶδαμε. Ὁ ρυθμὸς τῆς εἶναι βαρὺς κι' ἐπιβλητικὸς ἀπ' ἔξω. Οἱ τοῖχοι τῆς τεράστιοι ὑψώνονται. Μὰ μέσα εἶναι πῶς ὁμορφῇ, μεγαλόπρεπῇ, μὲ ρυθμὸ παλιὸ Βυζαντινὸ. Γεννᾷ ἕνα βαθὺ αἶσθημα σεβασμοῦ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς.

Ἀφοῦ πήγαμε στὴν Ἄρτα, ἔπρεπε νὰ ἰδοῦμε καὶ τὸ γεφύρι τῆς. Εἶναι κείνο τὸ περίφημο γεφύρι πού γι' αὐτὸ λέει τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι:

Σαράντα πέντε μάστοροι κ' ἐξήντα μαθητάδες

τρεῖς χρόνους ἐδουλεύανε τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι

Ὅλημερίς ἐχτίζανε κι ἀποβραδὶς γκρεμίζεται.

Μοιρολογοῦν οἱ μάστοροι καὶ κλαῖν οἱ μαθητάδες:

Ἀλίμονο στοὺς κόπους μας, κρίμα στίς δούλεψές μας!

Καί, ὅπως λέει ὁ μῦθος πού δηγιέται τὸ τραγοῦδι, γιὰ νὰ στεριώσῃ τὸ γεφύρι ἔπρεπε νὰ χτιστῇ στὰ θεμέλια του ἡ γυναῖκα τοῦ πρωτομάστορα. Τὸ τραγοῦδι δηγιέται μὲ πόση δυσκολία καὶ μὲ πόση λύπη ἀποφασίστηκε νὰ γένῃ ἡ θυσία τῆς γυναίκας γιὰ νὰ χτιστῇ τὸ γεφύρι. Κι ὅμως γίνηκε. Ὁ μῦθος αὐτὸς βέβαια θέλει νὰ δείξῃ πὼς τὰ μεγάλα ἔργα κατορθώνονται μὲ θυσίες. Τέτοια εἶναι ἡ πραγματικὴ του σημασία.

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ γεφύρι ἔπρεπε νὰ τὸ ἰδοῦμε. Σάν τραβήξαμε στὴ δυτικὴ ἄκρῃ τῆς Ἄρτας, βγήκαμε σ' ἀνοιχτὸ μέρος. Ἀπὸ κεῖ φαινότανε τὸ ποτάμι ὃ Ἄραχθος, καί πέρα ἀντίκρου ἀνοίγε δ κάμπος. Ἐκεῖ κοντὰ στὴ πόλιν ξεπρόβαλλε τὸ γεφύρι. Εἶναι ἀληθινὰ ὁμορφο. Παλιό, μὰ καλοχτισμένο. Μιά σειρὰ καμάρες ἀποκάτω τὸ κρατᾷ στηριγμένο, μέσα στὴν κοίτη τοῦ ποταμοῦ. Καὶ καθὼς καθρεφτίζονται οἱ καμάρες μέσα στὸ νερὸ τοῦ ποταμοῦ, μοιάζουν μὲ μιά σειρὰ κύκλους, πού τὸ μισὸ τους μέρος εἶναι μέσα στὸ νερὸ καὶ τὸ μισὸ στηρίζει τὸ γεφύρι. Τό ποτάμι πλατὺ, μὰ ἤσυχον στὴν ἐπιφάνειά του, κατεβαίνει με ἡρεμία καὶ μεγαλοπρέπεια.

Προχωρήσαμε στὴ μέση τοῦ γεφυριοῦ καὶ εἶδαμε τὸ ποτάμι ἀπὸ τ' ἀπάνω μέρος του καὶ ἀπὸ τὸ κάτω. Εἶναι ὁμορφο, καθὼς ἡ κοίτη του κάνει πολλές πολλές καμπύλες στροφές.

Περάσαμε κι από τ' άλλο μέρος τοῦ γεφυριοῦ, ὅπου εἶναι ὁ μεγάλος καλλιεργημένος κάμπος τῆς "Αρτας. Ἐνα πλῆθος πορτοκαλλιές κι ἄλλα δέντρα ἀπλώνονται σε μεγάλη ἔκταση κι ἄλλες ἐκτάσεις εἶναι σπαρμένες.

Ξαναγυρίσαμε κατόπι στήν πόλη τῆς "Αρτας καί ἀνεβήκαμε στήν ἀκρόπολή της, πού εἶναι ἀπάνω σ' ἕνα ὕψωμα, ὄχι καί πολύ ἀπότομο. Ἀπό κεῖ κοιτάξαμε ὅλη τή γύρω θέα. Ἀπό κάτω ἡ "Αρτα ἤσυχη ἀναπαύεται καί μεσημβρινά της ὁ κάμπος, πού σχίζεται στή μέση ἀπό τόν "Αραχθο, προχωρεῖ ὡς κάτω στόν Ἀμβρακικό κόλπο. Ὁλόκληρος ὁ κόλπος διακρίνεται πέρα ἀπό τό βάθος του ὡς τήν Πρέβεζα. Καί λίγο βορειότερα ὁ κάμπος τοῦ Λούρου πρασινίζει μέσα σέ μιὰ ἀχνή ἀτμόσφαιρα. Πίσω ἀπό τόν κάμπο αὐτόν φαίνεται ἡ γραμμή τῶν βουνῶν τοῦ ἡρωϊκοῦ Σουλίου καί ἀκόμη πιο μακριά το Γρίμποβο. Κοιτάξαμε κατόπι πρὸς τὰ βουνά. Τεράστιοι ὄγκοι βουνῶν ὑψώνονται ἐκεῖ πέρα. Τό ἕνα βουνό φαίνεται σά νά κάθεται ἀπάνω στ' ἄλλο. Ἐκεῖ εἶναι τὰ ἄγρια Τζουμερκα!

Ο ΑΜΒΡΑΚΙΚΟΣ

Τά βαπόρια πού κάνουν τό ταξίδι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου κάνουν πολλές προσεγγίσεις. Φεύγουν ἀπό τόν Πειραιά κι ἀπό τήν Πάτρα καί πιάνουν ἄλλα στήν Κεφαλλονιά καί ἄλλα στήν Ἰθάκη, κ' ἔπειτα στή Λευκάδα, στήν Πρέβεζα, στή Βόνιτσα, στόν Καρβασαρά καί τελευταῖα, στό βορειοανατολικό βάθος τοῦ κόλπου, στήν Κόπραινα.

Τό ταξιδάκι μέσα στόν κόλπο ἔχει κάποιο δικό του γοῦστο. Ἐκεῖ δέ φοβᾶται κανεῖς κακοκαιρίες. Πάντα ἡ θάλασσα εἶναι ἤσυχη. Καί, καθὼς τό βαπόρι προχωρεῖ, πάντα φαίνεται ἡ ξηρά καί δεξιά κι ἀριστερά, πότε πιο κοντά στό ἕνα μέρος, πότε στό ἄλλο. Βουνά καί βουνάκια περνοῦν, ἄλλα πρασινόμαυρα τὰ πιο κοντινά — ἄλλα ἀχνά καί μαβιά — τὰ πιο μακρινά. Κι ἀνάμεσά τους κι ἀποπάνω λίγα συννεφάκια περπατοῦν ἀργοκίνητα καί ἤρεμα.

Ἔτσι φράσαμε ἕνα βραδάκι στήν Κόπραινα, ποῦνε τό λιμάνι τῆς "Αρτας, ἡ «σκάλα» της, ὅπως τή λένε.

Καμιά δεκαριά σπίτια εἶναι ξαπλωμένα πλάι στο γιαλό. Ἐρημιά πλακώνει ὅλα γύρω. Καί ἀντίκρυ πέρα φαίνονται μερικά βουνά. Λίγο πιο πέρα ἀπό τήν Κόπραινα, κοντά στήν παραλία ἐκτείνεται μιὰ ἡρεμὴ λίμνη. Εἶναι ἡ λίμνη τοῦ Μενιδιοῦ. Πρὸς τό μέρος ἐκεῖνο εἶναι κι ἄλλο λιμάνι, μά σπάνια τὰ βαπόρια πιάνουν ἐκεῖ.

Λίγες βάρκες, πού τίς κυβερνοῦσαν ἡλιοκαμένοι βαρκάρηδες μέ μικρά μαῦρα σκουφάκια στό κεφάλι, μᾶς ἔβγαλαν στήν παραλία τήν ὥρα πού νύχτωνε.

Καί καθὼς ἔπεφτε ἡ νύχτα, ἡ μοναξιά ἐγινότανε βαριά, πένθιμη... Ἡ δύση εἶχε ἀφθονα κόκκινα χρώματα. Ἐπειτα ὁ οὐρανός ἐγίνηκε πρασινωπός καί κατόπι τό σκοτάδι τᾶσβησε ὅλ' αὐτά. Ἐρημιά γύρω ἀπλώθηκε. Καμιά φωνή δέν ἀκουγότανε, παρὰ μονάχα λίγα σκυλιά πού ἀλυχτούσανε μακριά κι' οἱ γρύλοι μέ τό μονότονο γρίλισμά τους: γρίλ - γρίλ - γρίλ!

Τό περίεργο εἶναι πού δέν μπορούσαμε νά καταλάβουμε πού ἦταν κρυμμένοι, ἀπό πού ἐρχόντανε ἡ φωνή τους.

* * *

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΑΛΕΞ. ΣΟΥΤΣΟΥ

Πρό της ἙΑρτης, 28 Μαρτίου 1854

Ταχυτέρα τῶν ἀνέμων, ἡ γενναία καὶ ἀντάρτις
φάλαγξ τῆς ἙΑκαρνανίας ἦλθεν ἔμπροσθεν τῆς ἙΑρτης.
ἙΑπαιτῶν τὴν ἐξ ἐφόδου ἄλωσιν αὐτῆς ὁ Γρίβας
ἔκραξε· «Τὴν κυριεύω ἀναβαίνων νεκρῶν στοίβας.»
ἙΑλλ' ἀντέτεινε, μὴ θέλων μέτοχον τῆς δόξης ἄλλον
ὁ υἱὸς τοῦ Καραϊσκού καὶ τό ἔργον ἀναβάλλων.
Τότε ὁ Δομενεγίνης, ἙΑγγλομάχος ριζοσπάστης,
τὴν αὐγὴν αὐτὰ ἐφώνει πρὸς τοὺς πολιορκητάς της·
«πόλεμον εἰς τοὺς ἀπίστους! πόλεμον εἰς τοὺς τυράννους!
ἙΟσοὺς γύρω ἡ γῆ τρέφει, ὅσους ὑψηλοὺς πλατάνους,
τόσοι, τόσοι πολεμάρχαι συμπηθήσετε ὀρθοί,
ὁ ἔχθρος νά νεκρωθῇ!
ἙΑς βαφῶσι αἱ μακραί σας σπάθαι μέχρι τῆς λαβῆς των...
εἰς τό ἄμα τῶν τυρράνων, εἰς τό ἄμα τῶν ἀπίστων!
Εἰς τὴν ἙΑρταν! εἰς τὴν ἙΑρταν! ὁ Σταυρὸς ἄς τὴν στολίσῃ,

ἙΕν Πέτῃ 10 ἙΑπριλίου 1854

ἙΟ στρατάρχης πρὸς τὴν ἙΑρταν τοὺς ἐπιδραμόντας πρώτους
ἙΑλβανούς διακοσίους, ἔλαβε δορυαλῶτους,
καὶ ἀκούσας ὅτι Τοῦρκοι μέγα κτίσμα ἐπεχειροῦν,
ὅτι τὰς στενάς παρόδους πρὸς τό Σούλιον ὠχύρουν.
ἙΩρμησεν ὁπότε χεῖρες ἔμαστιγούν ἄλλοπιστα
ἙΕλλήνες πρὸς ταχυτέραν ὕψωσιν τῆς φυλακῆς των
ἐφυγάδευσεν ἐκείνους σφάξας μίαν χιλιάδα,
καὶ τὰς πύλας τῆς ἙΗπείρου ἤνοιξεν εἰς τὴν ἙΕλλάδα...
...ἙΟ Οὐάρδος ἐκ Κερκύρας μετὰ τοῦ Φοάτου πλέων,
καὶ εἰς Πρέβεζαν εἰσάγει καὶ εἰς ἙΑρταν μετὰ τάχους
Πολωνοὺς ἀρνησιθρήσκους, Οὔγγρους χριστιανομάχους
τῆς διαφθορᾶς δέ χύνων ἄλλος Λόρδος τό χρυσίον
ἀπὸ πόλεως εἰς κώμην, ἀπὸ κώμης εἰς χωρίον,
καὶ τὸν τρόπον τῶν δημίων τοῦ Σουλτάνου διασπείρων,
εἰς διχογνωμίαν φέρει τοὺς Προκρίτους καὶ τὸν Κλήρον.
ἙΑφεθεὶς λοιπὸν καὶ μείνας ἄνευ πολεμοφοδίων,
ἐντὸς ἔδραμεν ὁ Γρίβας τῶν Θετταλικῶν ὀρίων·
ὁ Ζαβέλλας δέ εἰς Πέταν ἐνδυθεὶς τὴν στρατηγίαν,
διευθύνει τῆς ἙΗπείρου σήμερον τὴν ναυαγίαν.
Τοῦρκοι κατ' αὐτοῦ μετ' ἙΑγγλων, ἄμα ἔφυγεν ὁ Γρίβας,
ἔρχονται ἀπερημοῦντες ναοὺς, οἴκους καὶ καλύβας...

πρίν δ Βρεταννός εἰς ταύτην νέους Τούρκους ὀδηγήσῃ!
«Μάχεσθε ὑπέρ πατρίδος, σεῖς τοῦ στρατοπέδου νέοι,
ὡς ἐμάχοντο ἐκεῖνοι τοῦ ἀγῶνος οἱ γενναῖοι
ὅταν ἔσπειραν τὸν τρόμον καὶ τῶν Τούρκων τὴν φθοράν
εἰς θαλάσσας, εἰς ξηράν!

Τῶν πατέρων ἡ ἀνδρεία σᾶς τὰ τέκνα δέν στολίζει;
"Ἄλλος ἥλιος τοὺς τόπους αὐτοὺς σήμερον φωτίζει,
ἄλλος παρ' ἐκεῖνον, ὅστις τοῦ ἐχθροῦ τὴν κατασχύνην
ἔφεγγεν εἰς τὴν Βαλτέζην, Ἀμπλανήν καὶ Κεραστίνην;
«Τοῦ τακτοῦ στρατοῦ λογάδες λιποτάκται, τόσους χρόνους
ἡ ἀκμή σας εἰς ἀσκήσεις ἐμαραίνετο ἀγόνους.
Ἄλλὰ ἔξω στενοῦ Κράτους ἰδοὺ σήμερον ζητεῖ
εὐρύ στάδιον αὐτή,

"Ἄνω στήσετε τοῦ Πίνδου τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν.
Ἡ Ἑλλάς ἐκεῖ ἄς λάβῃ σῶμα νέον, ψυχὴν νέα,
καὶ εἰς ἀνοικτὸν ἀέρα καὶ εἰς τὴν μεγάλην φύσιν
ἀπ' τῆς μικροβασιλείας ἄς ἱατρευθῇ τὴν φθίσιν.
«Τί ὠραῖον εἰς ἱππέα νεανίαν νὰ ἐμβαίνειν
δαφνηφόρος εἰς τὰς πόλεις, καὶ ροδόχειλαι παρθένοι
ν' ἀναθέτουν εἰς ἐκείνου τὴν νικητρίαν αἰχμήν
καὶ ζωὴν τῶν καὶ τιμὴν!

Τί καλὸν καὶ εἰς πεζίτην στρατιώτην, ἀφ' οὗ τρέξῃ
καὶ τὰ μέλη του τῆς νίκης ὁ πυρώδης ἰδρώς βρέξῃ,
μετὰ πείναν, μετὰ δίψαν καὶ ἀγῶνά του τοσοῦτον,
εἰς τό τέλος νὰ εὐρίσκῃ καὶ ἀνάπausιν, καὶ πλοῦτον!...
«Ἄλλὰ σᾶς διὰ παρθένους, διὰ πλοῦτον δέν σᾶς μέλει
θάνατον λαμπρόν δ' Ἑλλήν ἢ ἐλευθερίαν θέλει,
καὶ εἰς πρόσκλησιν σαλπίγγων καὶ εἰς Ἀρεῶς βοὴν
τείνετε τὴν ἀκοήν.

Ὁ Θεός ἰδοὺ τὴν Ἄρταν μᾶς προσφέρει πρώτην λείαν
ἀπ' αὐτῆς τὰ τεῖχη πέτραι δράξωμεν ὁ καθείς μίαν...
Ἐφορμήσωμεν... Σὺ φέγξε, ἥλιε! μὴ ἀργοπόρει...
Αἷμα εἰς τό μέτωπόν σου, αἷμα ὡς κορώναν φόρει...
«Εἰς τῆς γῆς τὰ μαῦρα βάθῃ μάχαιρα καὶ πυροβόλα
να ταφῶσι, καὶ σκωρία νὰ τὰ καταφάγῃ ὅλα,
ὄνομα ἐλευθερίας νὰ προφέρῃ ταπεινὴ

παντός Ἑλλήνος φωνή,
ἂν τὴν Ἄρταν, ἂν τὰς πύλας τῆς Τουρκίας ἀνοιγμένας
δέν περάσωμεν κρατοῦντες τὰς ρομφαίας γυμνωμένας!
Ὅταν ἔθνος συνωμώσῃ τὸν ζυγὸν του νὰ συντρίψῃ,
εὐλογεῖ τὴν δύναμίν του ὁ Θεός ἀπὸ τὰ ὕψη.»

Ζητήσαμε ξενοδοχείο νά μείνουμε τή νύχτα, γιά νά πάμε τό πρωί στην "Αρτα.
Βρήκαμ' ένα μικρό, ὄχι καί τόσο ἀναπαυτικό. Μά κοιμηθήκαμε ἀρκετά καλά.

* (Φώτου Γιοφύλλη καί Νώντα "Ελατου: Ταξίδια στην 'Ελλάδα.)

